
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
5 H
14

JOH. HENRICI BOECLERI.

INSTITUTIONES POLITICÆ.

Accesserunt

DISSERTATIONES POLITICÆ

Ad

SELECTA VETERVM HISTORICORVM LOCA.

Et

LIBELLVS MEMORIALIS ETHICVS.

ARGENTORATI

Sumptibus JOH. EBERHARDI ZETZNERI, Bibliopolæ.

ANNO cIↄ Iↄc LXXIV.

C. R.

SERENISSIMO
AC CELSISSIMO
PRINCIPI AC DOMINO
DOMINO
AUGUSTO
FRIDERICO
DVCI BRVNSVICENSI
ET LVNEBVRGENSI.
&c. &c.
Domino nostro Clementissimo.

SERENISSIME AC CELSISSIME
PRINCEPS:

QUo tenue magis atq; exiguum est, quod in hoc libello CEL-
SITVDINI

SITUDINI TUÆ munus conſecratur; eo pleniore cum conſecrantium fiducia, gratiæ TUÆ ſe illud patitur inſinuari. Nam nec ad fortunæ TUÆ, & per tot Heroum ſeriem in TE continuatæ gloriæ faſtigium aſſurgit: coram quo neceſſe eſt temerariæ ambitionis vanitate proſtitui, quicquid in TE colendo ſplendorem affectat aut pompam: Et

ſimpli-

ſimplicitate ingenuæ venerationis facilius ſperat conciliari poſſe cum generoſa illa auguſtæ indolis TVÆ *comitate, qua temperatam regnatoris atque heroici ſpiritus maieſtatem, ſubinde Muſis Argentoratenſibus familiariter indulges. Neque parum conceptam admiſſionis propitiæ ſpem auget genius huius ſcripturæ & argumentum; curis ac meditationibus*

Princi-

Principis Musagetæ nec indignum penitus, nec alienum: Regias quippe artes & felicioris imperii præsidia complectitur: quorum in exemplo TVO, Brunsuicensium & Luneburgensium annalium memoriæ grandia specimina, gentium & seculorum admirationi commendabunt. Quid si & nos auderemus inter hæc considere, TVVM CLEMENTISSIME DOMINE

NE *animum gratiosam Beati Auctoris recordationem subiturã? Cuius à longo tempore dicata Serenissimæ domui* TVÆ, *atque extremo conatu animæ cœlo proximæ denuo* TIBI *priuatim deuota reuerentia, vt per nos publice innotesceret, inter debita beatis manibus vltimæ pietatis officia curandum nobis existimauimus. Nam illi quidem propagatam inde*

de à DIVO AVGVSTO AVO TVO *benignissimæ voluntatis propensionem, supremo Diuinæ indulgentiæ munere, per* TE *vsurpasse, felicitatis complementum fuit: nobis serenioris fortunæ auspicium erit, si non auersatus fueris obsequia, cum quibus* CELSITVDINI TVÆ *subiectissima mentis humilitate se totos addicunt*

Bœcleriani nominis
Consortes.

LECTORI BENEVOLO
S. P. D.
VLRICVS OBRECHTVS
In Acad. Argent. Hist. Prof.

I, vt maxime fas erat, vtque multorum desideriis pridem expetitum est, iussu atque arbitrio Auctoris in publicum prodiissent, quæ hic consilio curaque nostra emittuntur monumentorum Bœclerianorum reliquiæ; vix erat futurum opus, vt prolixiori sermone hic labor publico fauori commendaretur: cui & à Scriptoris auctoritate satis auspicii, & ab emendationis, vltimæque curæ diligentia satis pretii fuisset accessurum. Nunc cum ea semper fuerit B. Auctoris sententia, & perpetua quædam neque raro publice testata animi destinatio, vt satis constet, nun-

quam eum ſi viueret, pro ſuis in publico agniturum, quæ ipſe nihil aliud quam ad priuatæ inſtitutionis diſciplinam adornaſſet: atque fatorum inſuper acerbitas cum his alias eiusdem generis curas intra conatum primarum ac rudiorum lineatum coercuerit: Ego defenſionis parum validæ, ieiunæque ſterilitatem pertæſus, interpretationem propoſiti mei benigno æqui æſtimatoris iudicio permitto. In cuius opinor iniuriam tenderet, ſi deprecari operoſius inſtituerem, ne Viri publicæ diſcentium vtilitati per omnia vitæ ciuilis ac literariæ munia ſtudioſiſſime ſemper intenti, partam cæteris meritis operibusque celebritatem, ex fœtu ſi non abortiuo, at poſtumo certe, neque ad plenam maturitatem perducto metiatur. Si de-

cus

cus inimitabilis facundiæ, si vastæ eruditionis copia, si profundissimi iudicii acumen quæritur; non meo demùm indicio edoceri debet Germania nostra, quibus eam monumentis Bœclerus vniuerso literario orbi venerabilem effecerit. Quorum dignitati si non satis hæc opuscula respondere aliis videbuntur; at non deerunt fortasse, qui causam quoque isthic reperient, ob quam studiosæ præsertim Juuentutis profectibus explanatæ facilisque disciplinæ felicitatem gratulentur. Cuius character sicut in elogio viri docti magnam partem, ita docentis laudem fere omnem virtutemq; complectitur. Neque quicquam sane minus propositum sibi habet, vt omnis reliquæ sapientiæ, ita Ciuilis præsertim doctrinæ institutio, quam

vt

vt reconditarum meditationum ſubtilitate, vel elaboratæ dictionis ornatu in admirationem rapiantur auſcultantium animi. quorum vt quæ maxima eſſe poteſt, attentio ſit, iniquus tamen admodum æſtimator humani ingenii fuerit, ſi quis velocitatem acute & cum affectatione præmeditatæ elegantiæ diſſerentis, promtitudine certæ & ad ſolidum manſurumq; fructum valituræ comprehenſionis æquari poſſe arbitretur. Spernant itaque pro popularibus iſta, quos ſola in omni diſciplinæ genere præcipitia delectant: dummodo cogitent ne Stagiritem quidem Ariſtotelem totam ſummi doctoris gloriam ex acromaticis ſcriptis tuliſſe. Ad cuius Politica equidem ſenſuum abditorum profunditate, conciſæque grauitate dictionis

nis

nis contendi non affectant Bœcle-rianæ *Institutiones*: facilitate tamen planioris doctrinæ cum intellectu proficientium, vsu expeditiori conciliabuntur. Neq; tamen soliditas scientiæ, quæ Aristotelicum opus incomparabile reddit, merito in iis desiderabitur. In quæ ex illo fonte subinde ita ciuilium principiorum certitudo deriuatur, vt viciſſim haud raro robur illi mutuentur ac lumen. In illa præsertim Ciuilis Prudentiæ parte, quæ se patitur generalioribus & scientificis definiendi formulis concludi: Nam in cæteris quæ singularis prudentiæ experimentis potius, quam certis definitisque regulis describi distinguique optant: cur parcius & veluti suspensa manu versaretur Noster, summa ipsi & alibi declarata ratio fuit. Nisi quod his quoq;

passim,

passim, quas adiecimus *Dissertationes* supplementum præstant. quarum sicut liberius institutum fuit: ita vt ad interiores ciuilium actuum negotiorumque recessus, & ipsa commodorum publicorum latentia veluti cubilia, terminus illarum proferretur, *Tacitus* præ ceteris vel ductum exhibuit, vel prætulit lucem: Occasione tamen argumenti & genio ferente vel exigente, tam opportune selecta ex præcipuis Veterum Historicorum loca adhibentur in subsidium, vt non magis illa abstrusis Taciti sensibus illustrandis, quam illorum interpretationi dissertationes Tacito præcipue destinatæ censeri debeant inseruire. Vnde nobis occasio nata, vt sub indice *Dissertationum ad selecta veterum Historicorum loca* publicandum iudicaremus

remus hunc libellum; qui *Collegii Historico Politici* titulo in manibus Studiosorum versatur. *Libellus memorialis Ethicus* ab Authore ipso hanc inscriptionem tulit: non inusitatam Veteribus; & vniuersum huius totius opusculi institutum egregie expressuram. Libelli enim certe memoriales hi sunt; Practicæ Philosophiæ non plenum neque integrum corpus, sed nihil aliud quam extremas lineas tradere professi: ea propositi disciplina, quam Præfatio Notitiæ Imperii præmissa exhibet. Vnde deriuatum in hunc locum exemplum, ne vel B. Authori vel cuiquam alii fraudi sit, accessura vtrinque supplementa efficient; vt primum me literarii Senatus authoritas, magnis iamdum suffragiis mihi promulgata perpulerit, communi-

bus

JOH. HENRICI BOECLERI INSTITVTIONES POLITICÆ.

PROOEMIVM.

QVi *ciuilis prudentiæ* institutionem editis in publicum monumentis professi sunt, è tribus viis aliquam institêre, vel duas, vel omnes deniq; ad vnum finem corriuatas adhibuêre. Sunt, inquam, *Decreta*, sunt *Præcepta*, sunt *Exempla*; quibus docetur disciturque, quicquid est hujus philosophiæ. *Illa* in vniuersum, & quasi in summam, vitæ ciuilis modum describunt: *ista* cuique personæ propria sunt, & ad singulos porriguntur: *hæc* & vsum & specimen vtriusque disciplinæ exhibent. Ita Veterum multi partiebantur: à quorum mente non abludunt, qui duas tantum vias ponunt, *Præcepta* & *Exempla*: sub Præceptis *Decreta* quoque complexi ac dogmata. Atque hæc loquendi ratio hodie ferè vsitatior est. Miscentur autem ista, & temperantur, pro amplissima scribendi libertate, vt cuique placuit. De variis tradendi Politica modis.

Decretorum Præceptorumq; origo, *vel* à priori, vt scholæ loqui amant, repetitur; *vel* à posteriori: quasi quis priore illo modo caussam; hoc posteriore, effectum respiceret indagaret- Origo præceptorum & decretorum ab vsu rectæ rationis in

ingenio practico repetitur. garetque. *Ibi* occurrit *vsus recta rationis in ingenio practico*: *hic*, *ipsa exempla actionum*, nos vel de veritate vel de profunditate dogmatum admonent erudiuntque. Ita omnino sensit

4 A.33. *Tacitus*, cum dixit: *pauci prudentia, honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernunt*; *plures aliorum euentis docentur*. quasi quis plenius di-

v. Tholos. de Rep. I, 3, 12. & seqq. ceret: Est quidem facultas discernendi ea, quæ vel ob honestatem vtilitatemque petenda, vel ob turpitudinem & detrimentum vitanda sunt, natura nobis insita; sed paucis nec nisi sapientiæ studio subactis ingeniis contingit, naturam in omnibus ducem sequi, ejusque dictatu gubernari: in plerisque enim non sufficiunt illa semina, illi igniculi, quos ad prudentiam duces natura inseuit: dum res parum sc. firma, prauitate consuetudinum, opinionum vanitate detorquetur, aut falsâ specie, sub qua sæpe latitant bona ac mala, deci-

Cic. de Off. I, 10. III, 4. pitur; aut variabilitate negotiorum ac mutabili formâ distrahitur; aut præconcepta aliqua sententia occœcatur; vel dissidio rerum, quæ nisi concordes conjunctæq; sint, nullæ sunt (honestatem dico & vtilitatem) abripitur. Hi ergo, postquam idoneum rationis vsum corrupére, non alia facilius, quàm exemplorum in obuia æstimatione positorum disciplinâ profecerint.

Argumentum ciuilis prudentiæ summatim indicatum. Monet nos ille Taciti locus, vt ciuilis prudentiæ argumentum, sine ejus argumenti amplitudinem attingamus. Nam, si ex mente veterum loqui debemus, duo sunt quibus vniuersa prudentia ciuilis continetur, *primum* hone-

honestorum & turpium; *deinde* vtilium & noxiorum distinctio electioque.

Quamquam autem vtilitatis quæstionem nonnulli prudentiæ ciuili ita propriam fecerint, vt *H. Grotius in prolegomenis de Iure Belli & Pacis* Bodinum reprehendat, Aristotelem laudet, quod hic in politicis nihil admiscuerit quæstioni vtilitatis; ille, insuper de jure inquisiuerit, non absurdis tamen nituntur rationibus, qui politicam institutionem satis perfectam & ad vsum ciuilis vitæ expeditam negant, nisi vtilium declarationi ratio honestorum, consilio jus, actioni decus adjiciatur. Sicut enim imperiti est, ista confundere; ita prudenter miscentur, quæ non nisi mutua ope & indiscretâ vnitate in sui operis efficaciam conualescunt.

Ejus contextus & necessitudo connexionis.

(Quid ad *exemplum Aristotelis* responderi possit, declaratum est inter differendum. 2 quid Honesti nomine hîc veniat, & quàm late pateat)

Quæ sententia, sicut suo se robore tuetur, ita nobis insuper commendari debet experimentis sæculi, infeliciter ab hac philosophia degeneris. Ex quo enim *Machiauellus* vtilitatis quæstionem vnice attendendam politico proposuit, negligentius cogitatum est de honestatis & juris cura: inualuitque exitiabilis error, quasi ad prudentiam parum pertineret, honestum respicere. Cœpit etiam vaga, de rebus ciuilibus philosophandi siue potius sophisticandi ratio, quæ in hunc diem rerumpublicarum vitalia exedit & labefactat. Quamquam

quam non nouum hoc morbi genus, à *Machiauello* reductum potius, quam inuentum. Nobis ergo consilium non confundendi lubidine, sed conjungendi necessitate, non impetu erroris, sed proposito disciplinæ, in omni deinceps materia, non tantum, quid ex vsu sit, sed etiam, quid boni moris rectitudo, quid jus & æquitas postulet, exponere; adeoque jurisprudentiam illam vniuersalem, & rectæ rationis dictamen circa discrimen honestorum & turpium, justorum & iniquorum (opus vere philosophicum, quod nemo eruditus negauerit) cum regulis prudentiæ exemplisque sociare. Vt enim quidque, ad genium ipsius vitæ actionumque accommodatius est, eo magis ciuili prudentiæ consentaneum haberi debet.

Propositum huius tractationis.

Quæ res effecit, vt multi, dummodo quotidianum vitæ vsum respexisse viderentur, de prudentia ciuili populariter potius quam accurate loquerentur. Ita, cum *Carolus Paschalius* egregium de his studiis nomen meritus, scripsit; *Ciuilem scientiam tribus rebus censeri; cognitione juris, peritia historiarum, eloquentia*: omnes intelligunt, *eloquentiam* vt instrumentum ciuilis viri valde necessarium huc conduci, *cognitionem juris* vel vt partem nominari (si de jure ciuili sermo sit, quam prudentiam ad judiciariam referunt *Interpretes Aristotelis ad 6. Ethic. 8.*) vel vt affinem disciplinam propinquaq; necessitudine conjunctam. neque minus ex ante dictis patet, quomodo illa vniuersalis jurisprudentia, *de jure belli & pacis*,

Quomodo alii securius loquantur de civilis doctrinæ institutione. *in Legato cap. 15.*

pacis, vt *Cicero* vocat, siue *de jure naturæ & gentium*, sicut junior schola loquitur, huc pertineat. *Historiarum* autem *peritia*, quam sit propria huic studio, alibi declaratur: extatque de legenda ad hunc vsum historia, illustris dissertatio *Casauboni*, *Polybio* præfixa; tum initio *commentarii in librum* I. *Polyb.* seorsum impressi: ne de veterum Historiarum præfationibus dicam, à *Lipsio* non indiligenter laudatis. Princeps Historiæ commendatio, quod experientiam parit; siue experientiæ vera æstimatione æquatur. Experiendo autem discere, potentissimum discendi genus est. quod non male historiæ aptaveris: *quia facilius, quid imitandum & quid vitandum sit, docemur exemplo*, vt hoc verbis *Senecæ Patris* dicam. *Controu. IV 25.*

Non desunt, qui ciuilem prudentiam à Politico Christiano in rep. Christianâ apte exerceri non posse statuunt, nisi à Theologia subinde aliquid præsidii mutuetur. rectè; dummodo absit confusio, quæ imperitis loco philosophiæ est. Non traditur equidem in S. literis noua doctrina ciuilis: sed ea, quam recta ratio, quæ ipsa vox & lex Dei in mentibus est, indicauit, ita explicatur, & ad negotia memorabilia adhibetur, vt nesciri ista sine incommodo nequeant ab erudito Politico. *cui à Theologia præsidium parandum.*

(Dictum hac occasione de *Augustino* & *opere de C. D.*)

Hæc, atque id genus alia non intempestiue monentur, cum de Studio ciuilis prudentiæ tractatio instituitur. confusioni autem

omnis præcidenda occasio est: quam non vitant, qui omnia in cumulum, ceu indigestam molem conjiciunt.

Lydius lapis huius institutionis, vsus & praxis vitæ.

Neque idoneos satis prudentiæ ciuilis magistros dixeris, qui disciplinam vitæ natam, meris artificialibus formulis τεχνολογουμένοις concludunt; scholæque aptiorem, quam reipubl. concinnant: practica denique modo nimis theoretico pertractant; magis sæpe dediti subtilibus circa decreta quæstionibus, quam actionum ciuilium formis ac vsibus: quod ne veteres quidem vitarunt semper. Illustris est locus *Ciceronis*: *Nam veteres verbo tenus, acute illi quidem, sed non ad hunc vsum popularem atq; ciuilem de rep. disserebant. Ab hac familia magis ista manarunt, Platone Principe: post Aristoteles illustrauit omnem hunc ciuilem in disputando locum; Heraclidesq; Ponticus profectus ab eodem Platone, Theophrastus vero institutus ab Aristotele, abundauit, vt scitis, in eo genere rerum; ab eodemq; Aristotele doctus Dicaarchus, huic rationi studioq; non defuit. Post à Theophrasto Phaleræus ille Demetrius, mirabiliter doctrinam ex vmbraculis eruditorum otioque, non modo in solem atq; puluerem, sed in ipsum discrimen aciemq; produxit.* Addi possunt, quæ sequuntur. ex quibus intelligitur duplex Politica tradendi modus; alter *vmbraticus* & scholis aptior; alter serius, grauis, solidus, splendidus, *vitæ & negotiis accommodatus.* Qui judicio valent, non pauca ad hoc discrimen spectantia obseruauerint in *Epistolis Senecæ* 94. & 95. vbi de dogmatibus & præceptis disputatur;

de LL. III, 6.

simul-

simulque *superuacaneum studium* seu περιεργία Stoicorum circa ciuilem scientiam notatur.

(Dictum hac occasione de systematibus & tabulis technologicis: de quæstionariis: de disputatoribus: de discursuum scriptoribus.)

Quomodo autem ex vario genere auctorum scriptorumque disciplina ciuilis prudentiæ haurienda sit; quomodo antiquitas cum genio sæculi nostri comparanda aut conciliandâ: quomodo vitæ denique potius, quàm scholæ aptanda studia sint; in re præsenti, & singularum tractatione materiarum rectius noscetur.

Nunc duo tantum monemus: *primum*, ut amplitudinem ciuilis doctrinæ serio æstimemus; *deinde* ut pignus & specimen profectus fideli destinatione nobis constituamus. In *illa* parte solatium: in *hac* regulam commendamus. Solatium verba *Ciceronis* nobis exhibent, cum, quæ Oratori necessaria, executus, ita subdit: *Ista discuntur facile, si & sumas, quantum opus sit, & habeas qui docere fideliter possit, & scias etiam ipse discere.* Regulam profectus *Seneca* exequitur: *Aliud est meminisse, aliud scire. Meminisse, est rem commissam memoriæ custodire: at contra scire, est & sua facere quæque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magistrum respicere.*

Monita præmittuntur.

de Orat. III, 23.

Ep. 33.

LIBER I. CAP. I.

De Ciuitate & Republ. in Politicis tractari. Aristotelis de origine ciuilis societatis sententia integra proponitur. Antiquorum nonnullorum sententia duplex de origine ciuitatis, partim refutatur, partim explicatur. Fundamentum omnis philosophiæ ciuilis ex prædicta Aristotelis sententia constituitur.

De Ciuitate & Rep. variorum scriptorum instituta expenduntur & conciliantur.

QUid in Politicis tradatur, ipsum nomen, quod à *Ciuitate* deductum est, satis ostendit: putamusque nimis otiose & scholastice lites agitari, scriptoribus se inuicem reprehendentibus, quod vel *Ciuitatem* hi, vel *Rempubl.* illi, vt argumentum doctrinæ ciuilis nominant. sicut enim *alterum* vocabulum, de materia; *alterum* de forma, docendi caussa accipi, nihil vetat: ita totum hic quæri, non partem, abunde certum est. Neque existimari debet, *Aristotelem*, cum scientiam viri

viri ciuilis bene instituenda beneque administranda ciuitate definiuit, rude aliquod corpus ciuitatis, nullo animatum spiritu intellexisse; sed vel inprimis rationem habuisse illius ordinis, sine quo nec ciuitas dici meretur, nec respubl. cogitari potest. Ex diuerso nimis quam clarum est, cum veteres, & eorum imitatione quidam juniores, omnem hanc *tractationem* (πραγματείας) de *Republ.* inscribunt: & corpus societatis ciuilis, & ejus corporis ordinationem indicari. Cujus quæstionis occasione, statim & quasi in limine monendum est, splendore ciuilis disciplinæ indignum esse, vmbraticas captiunculas vocum, & verborum cauillationes sectari: præsertim, vbi de Scriptorum mente constat.

Qui Aristotelem intelligunt, non ignorant, initio grauissimi operis, hanc ejus de Ciuitate siue ciuili societate sententiam consignatam extare: *Homini natura inesse appetitum societatis; non vt aliis plerisq; animantibus, sed excellentem: neq; cujuscunq; societatis; sed rationi, quâ præcellit homo, conuenientis, id est, bene compositæ rebusq; necessariis instructæ.* Quia enim *so-* " *lus, ex animantibus, homo justum ab injusto, vtile à noxio discernere, idq; discrimen oratione explicare potest; igitur ad defectum mutuæ indigentiæ,* " *quam natura machinata est, collatis sociorum viribus officiisq; explendum, modumq; societati, quæ hu-* " *mana sit ac ciuilis, non belluina & rudis, imponen-* " *dum, legibus ac jure, adeoq; certo imperandi paren-* " *diq; ordine opus esse animaduertit. Id in singulis so-* " *cietatibus, etiam primis ac minoribus, vsq; ad eam,* "

De origine ciuilis societatis Aristotelis sententia *Polit. I, 1 & 2.*

Cic. de Offic. I, 16.

» *quæ omnium princeps est, & Ciuitas dicitur, obti-*
» *nere consentaneum est.* Videmus ergo conjungi naturam appetentem, indigentiam inuitantem, rationem ordinantem: vt euadat ciuitas instructa copiis, formata jure, non ad viuendũ modo sed ad bene viuendum. Omnia, inquam, hæc sunt naturalia ex mente *Aristotelis*: appetitus ciuilis societatis, ordo societatis, jura & imperium ciuitatis, quà talis.

(Dictum hac occasione, quomodo ex S literis & Theologia, origo societatis ciuilis proponenda sit: & quomodo Christiani explicare debeant vocem naturæ, quando cum philosophis loquuntur.)

Reliquorum Gentilium in hoc philosophandi genere errores:

Ethnicorum multis, duobus fere modis contingit in hoc philosophandi genere à vero elabi. Sunt enim, *qui indigentiam & necessitatem solam*, origini ciuitatum demonstrandæ adhibent: quasi primi homines, ferino ritu, sine jure, sine more victitantes, ipso talis vitæ damno tædioque compulsi, ad ciuilem societatem se traduci passi sint. Legi digna sunt quæ de incondita & belluina primorum hominum vita *Diodorus Siculus* habet *libr.* 1. vnde pleraque transcripsit in *Præparationem Evangelicam Eusebius lib.* 1 *c.* 7. Neque disconueniunt, *Vitruvio* annotata *lib.* 2. *c.* 1. *Lucretius* quoque *libro V.* sui operis, fuse de primis hominibus; qui

Volgiuago vitam tractabant more ferarum:

— — — —

Nec commune bonum poterant spectare, neq; vllis
Moribus inter se sciebant, neq; legibus vti.

donec

donec auctores vitæ melioris extitere, *vitamque priorem*

Commutare nouis monstrabant rebus.

Talia apud *Poëtas* passim. Euenerunt autem sententiæ istæ non vnis de caussis, neque vno consilio vsurpatæ sunt. Primum enim *ignorantia primæua antiquitatis*, solis scilicet literis sacris traditæ hîc apparet; deinde *barbaries paucarum quarundam gentium*, in quadam ἀναρχίᾳ, certe incondita societate, quæ ciuilis dici non mereatur, viuentium describitur. Ita *Sallustius Aborigines* designat *genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atq; solutum*: Et in *Iugurthâ*, priscos *Getulos* ac *Libyas*; qui *asperi incultique, neq; moribus, neq; lege aut imperio cujusquam regebantur, vagi, palantes.* In his natura consuetudine, aut hebetudine impeditur, quo minus societatem, quam tamen interim affectant, ad rationis humanitatem componant. Est & *tertio*, consilium id philosophantium, cum fingunt veluti per hypothesin, imaginem vitæ, quando abesset intellectus ciuilis societatis, & custodia ejus societatis intellectui humano conueniens, notitiaque honestatis ac vtilitatis instructa: vt beneficium eorum, qui naturam secuti, ciuitatum rudimenta, ipsasque ciuitates condiderunt, amplius reddatur ac illustrius, necessitasque talis instituti commendetur. Animaduertas non obscure propositum id fuisse *Ciceroni*, in memorabili dissertatione *de inuent.* I, 2. Idem scilicet voluerunt, quasi quis cum *Colote Epicureo* apud *Plutarchum* diceret: *si quis leges*

de bell. Cat. c. 6.

cap. 18.

lib 1. adverf. Colot.

leges & ordinem ciuilis societatis tolleret, futurum vt vitam viueremus ferarum, & qui alium haberet obuium, ipsum tantum non deuoraret. Licet enim natura ad participandum alium ab alio, communicandumque inter omnes, ciuiles nos fecerit: tantam tamen esse corruptelam malæ consuetudinis nouimus; vt ab ea tanquam igniculi extinguantur à natura dati, exorianturque & confirmentur vitia contraria, nisi disciplina & imperio in ordinem redigatur humana societas.

Vnde intelligitur, quid sentiendum sit, quando alii Ethnicorum, ratione prorsus diuersa, primis *hominibus tribuunt vitam compositam, societatisq; ciuilis custodia spontanea, absq; parendi necessitate & imperandi potestate praecellentem.* Notus est *Taciti locus*: *Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoq; sine pœna ac coërcitionibus agebant.* & quæ sequuntur. *Seneca* quoque supra verum extollit antiquos *mortales, quiq; ex his geniti erant, quod naturam incorrupti secuti sint, eandemq; habuerint & ducem & legem.* De inscitia primorum temporum in Ethnicis, jam diximus. Quidquid interim in his boni verique est, comparationem potius temporum, quam descriptionem antiquitatis habere, putandum est. Ita plerique de suis ciuibus ac populis conqueruntur, ex prisca probitate & boni moris sinceritate degeneratum esse. Scilicet hæ vices semper voluuntur, & in orbem redeunt. *Liuius* antiquos mores virosque Romanorum, paulatim labente disciplina obsoleuisse,

III. A. 26.

Epist. 90.

Exordio Histor.

leuisse, & pro bonis exemplis, libidinem pereundi perdendique omnia, successisse ostendit. *Florus*, antiqua rei Romanorum tempora vocat *Sancta*: posterioribus annis cruentam fœditatem exprobrat. Et in omnium ore est *Horatii* carmen: *lib. 3. carm. od. 6.*

Ætas parentum pejor auis, tulit
Nos nequiores; mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Ita quando Poëtæ *de aureo Saturni sæculo* fabulantur,

—— —— quod vindice nullo
Sponte sua, sine lege, fidem rectumq; colebat: *Ovid metam 1, 3.*

doctrinam periodicam, ex *Platonis* schola proditam, respiciunt; quasi perpetua rerum vicissitudine, se inuicem exciperent, sæculum, τὸ ἡγεμονικὸν, quasi dicas imperatorium aut rectorium; τὸ ἐπιθυμητικὸν, in quo concupiscentia seu cupido habendi dominaretur; τὸ θυμικὸν, quod vi & impetu iracundiæ, magnisque ac heroicis motibus administraretur. Primum illud, est aurea ætas sub Diuino imperio: reliqua, Fortunæ & Dæmonum arbitrio subjiciunt, atque vt laboriosiora, ita infeliciora credunt. Egit egregie de hac re *Virgilius in Ecloga IV. Pollionis nomine inscripta*. simplicissima explicatio est: *Auream & bene compositam facilemq; vitam esse, quotiens homines omnia reponunt in diuina prouidentia: Quotiens autem suam cupiditatem, ducem sequuntur: suisq; viribus suo impetu omnia confici posse decernunt, deterius difficiliusq; viui.* Ex quo apparet, Poëticam fabulam, si recte exponatur, ad originem ciuitatum, *V. Heins. in Hesiod. ἔργα κ. ἡμέρας.*

uitatum,

uitatum, proprie non ſpectare. Nam quantum ad illam materiam attinet, etiamſi concedatur, paucos forte & ſingulari heroicoque ingenio præditos, ſponte ac ſolo naturæ ductu regi potuiſſe: de multitudine certe id affirmare aut ſuſpicari ſaltem, non eſt prudentis. *Ariſtoteles* non oblitus eſt monere, cum *lib.* 10. *Eth. Nicomach. cap.* 9. ita loquitur: *Multitudo non apta* (ſeu *nata*) *eſt, pudore, ſed metu regi: neq; abſtinere rebus malis, propter turpitudinem, ſed propter pœnas.*

Fundamentum ciuilis Prudentiæ ex ſententia veterum

Sicut autem, vſus rectæ rationis in conſtituenda regendaque ciuitate, non minus circa honeſtatem, quam circa vtilitatem verſatur: ita conſtans fuit *Ariſtotelis*, *Platonis*, & optimi cujuſque veterum ſententia; *vtilitatem ab honeſtate non eſſe diuellendam*: ſeu, nihil vtile habendum, niſi quod idem honeſtum eſſet: adeoque (vt ſemel complectamur) nihil ſociale ac ciuile, aut vita prudentiaque ſociali ac ciuili dignum eſſe, niſi quod ab honeſtate profectum, ad vtilitatem ſingulorum ac vniuerſorum contenderet. Recte enim *Socrates* apud *Ciceronem*, *execrari eum ſolebat, qui primus vtilitatem à natura ſejunxiſſet. id enim querebatur caput eſſe exitiorum omnium.* Qua de re ille ipſe, quem laudaui, *Cicero in officiis* accurate & copioſe diſputat. Valetque hæc ratio non in ciuitate tantum, ſed in minoribus etiam & primis ſocietatibus, quatenus ſcilicet naturæ rationalis proles ſunt. Merebatur hoc, tanquam dogma præcipuum, hoc loco diligentius commendari, non diſſimulata laude *Iuſti*

de LL. I, 12. & de off. II, 3.

lib. 3. pleraque parte

Polit. I.

Lipſii,

Lipsii, qui præ ceteris, omnem ciuilis vitæ rationem, *honestate* & *virtute*, tanquam fundamento construxit. Honestate autem, id quod justum æquum esse natura dictitat, contineri, etiam ante dictum est. Qui hanc rationem, de Ciuitate philosophandi deserunt, calliditatem potius quam prudentiam sectantur.

(De mixtura honestorum & vtilium, *Tacito* laudatâ (*Agric.* 8.) in *exercit. Plinianis* egimus; eritque locus infra.)

Sed nos, cum Principe Philosophorum, antequam de Ciuitate agamus, ad illas societates præuertemur, ex quibus denique Ciuitas oritur.

CAP. II.

De Societate Conjugali.

DOmus ex iis est. Facit autem partes domesticæ societatis tres *Aristoteles* (*Polit.* I, 3. & 8.) *Conjugalem, Patriam*, & *Herilem Societatem*. de quarum singulis agit. Inseruire autem domesticæ societati, ait, *artem acquirendi*. de qua itidem hac occasione eximie tractat, *Polit. I, 4. 5. 6. 7.* Domestica societas è tribus: *V. omnin. Cic. 1. off. 17.*

Conjugum prima est *societas*: de qua nunc agendum. Aliter eam Philosophi describunt; aliter Theologi Christiani, qui aliqua Ethnicis ignorata addunt. Juris s. legum ciuilium conditores formulis constringunt ex vsu temporis & Reip. ornant ritibus connubia; in quo genere maxima industria Juris Romani elucescit. Nullam è tribus disciplinam potest negli- quarum prima conjugalis scilicet

negligere, qui societatem conjugalem, ex vsu hodiernæ Reip. cognitam habere cupit.

describitur. Descriptionem Philosophia hanc suggerit, quod *Conjugium* seu societas conjugalis sit *legitima & indissolubilis vnius viri & vnius fœminæ conjunctio, diuinitus, ad liberorum procreationem, & mutui auxilii ergo instituta.*

Theologia addit comparationem & similitudinem desponsationis Christi cum Ecclesia; tùm custodiam castimoniæ siue vitationem scortationis; qui finis ex labe corruptionis humanæ naturæ accessit.

à natura repetitur. Originem hujus societatis, à natura repetit *Philosophus*: non eo sensu, sicut cetera quoque animalia, sibi simile generare concupiscunt; sed à dictato rectæ rationis, siue appetitu ordinatiore, & intelligentia mutui subsidii: quatenus scilicet homo intelligit, quomodo à Diuino Numine, viri fœminæque natura ad communionem mutuam facta sit: juxta locum notabilem 1. *Oeconom.* 3.

ad remp. accommodatur. Interesse autem Ciuitatis & Reip. vt hæc societas, ab ipso Deo instituta (quod Christiani jam melius intelligunt) recte se habeat, seu bene cõtrahatur, bene colatur, tum cognatio partis cum toto, adeoq; res ipsa satis euincit; tum omnium Legislatorum in formanda ciuitate occupatorum, perpetua cura ostendit: Quæ omissa, remp. funditus trahit. vt vera omnino ac prudens sit *Horatij* de Ciuitatis Romanæ deprauatione obseruatio:

3. Carm. 6. *Fœcunda culpæ sæcula, nuptias*
Primum inquinauere, & genus & domos:

Hoc

Hoc fonte deriuata clades,
In patriam populumq; fluxit.

Meminiſſe debemus, Prudentiam ciuilem nos tractare: cuius munia ſemper eo pertinent, vt, quid liceat, deceat, oporteat; tum, quid conducat, aut minus noceat facere, ſpectemus. Tenebimus hanc viam per ſingulas partes: ac primo, quibus rebus effici coniugalis ſocietas debeat, conſiderabimus.

Acceditur ad efficientia coniugii.

Poſtquam ergo à Deo, matrimonii omnis legitimi auctore, diſceſſerimus, ante omnia nobis occurrit, vt, qui conjugalem ſocietatem contrahunt, libere & deliberato conſilio id faciant: ſi enim vſquam, certe in matrimonio libertas neceſſaria eſt. Conſentiant ergo oportet, ſiue diſertis verbis, ſiue ita vt intelligi conſenſus poſſit, tum ii, qui matrimonio iungi debent; tum ii, quorum in poteſtate ſunt; vt parentes, quique loco parentum ſunt.

vbi occurrit conſenſus jungendorum;

Nam horum quoque conſenſum requiri verum eſt, iure naturæ (quod *Iuſtinianus Imperator* aſſerit: & rationibus probat *Gerhardus de Conjug.* §. 64. licet *Grotius de I.B.* II, 5, 10. ad officii regulam, & reuerentiam liberis præceptam potius, quam ad juris dictamen referre malit) Jure diuino (inculcante & inſtitutionem matrimonii & auctoritatem parentum in conjugiis vel inſtitutis vel impeditis, imo etiam circa vota liberorum) denique iure ciuili; quod quidem matris conſenſum non ita ſtricte requirit: niſi quod nonnulli Doctores etiam hunc poſtulant. Circa *ordinem* conſen-

Itemque Parentum.

titur: in conflictu, patris consensum anteha-beri; tum, matris voluntatem præferri tutori; & si qua eius generis huc pertinent. Neque deest *temperamentum* à prudentiâ, voluntates parentum ad æquum & bonum reuocante, vitia ipsorum coërcente, dolorem mitigante, veniæ rationes, si subnascuntur, ostendente; neque facile rescissionem contractorum matrimoniorum approbante. Huc consistoria Ecclesiastica, huc ciuilis iudex, consilia & auctoritatem adhibent.

Consensum vitiant, Error

Abesse ergo debet *Error*, non quidem *nominis* quod Canonistæ tradunt; nisi secum trahat errorem corporis siue personæ: nam *is* impedit matrimonium & sponsalia facit irrita. *Error quoq; circa bona fortunæ* non impedit sacrum vinculum. e.g. *circa diuitias* (nisi tamen accesserit dolus) *circa nobilitatem* (nisi tamen lege ciuili seu prouinciali, aliter constitutum sit) *circa statum seruitutis*, quæ hodie nulla est fere inter Christianos: olim tamen lege Rom. non erat connubium libero cum serua &c. *circa statum peregrinitatis*: à ciuili enim lege, non à natura est illa exceptio, qua vtitur ille apud *Senecam: promisi tibi filiam in matrimonium: postea peregrinus apparuisti: non est mihi cum externo connubium.* Hæc enim vera sunt matrimonia, licet lex ciuilis possit & licentiam eorum adstringere, & effectus quosdam impedire. Neque *circa animi bona* error admissus contrahentes à nexu liberat, sed exprobratione imprudentiæ suggillat. Nimis autem liberales sunt Juris Canonici doctores, qui etiam *virginitatis*

de benefic. IV. 35.

tis ementita dolum condonant: non adſentientibus Theologis & JCtis aliis; niſi quod ſuſpicionibus minime indulgendum, experimentis vulgo iactatis non fidendum, mature ſuum ius vrgendum, aut, poſt conniuentiam, tacendum; aliaque eiusmodi conſilia ſuggerunt: in re certa autem, iure ſuo cedere nolentibus importuni non ſunt.

Dolus; Abeſſe deinde in omni matrimonio contrahendo *dolus* debet: qui non tantum LL. ciuilibus contractum irritum reddit, ſed iuri quoque & æquitati naturali repugnat, facultatemque iudicandi in hoc negotio prorſus interuertit.

Ebrietas; *Ebrietas* quoque, ſi grauior fuerit, nec actio poſt diſcuſſas mentis nebulas, à ſobrio firmitatem acceperit, conſenſum vitiat. Si quis tamen compertus eſt adſumſiſſe ebrietatis laruam ſæpius, & ſubdole ad eludendas matrimonii pollicitatione fœminas, iudicem experiri dignus eſt ſeueriorem, quique nec ſibi nec matrimoniis illudi patiatur.

Fatuitas & Furor; *Fatuis* quoque & *Furioſis* (ſi quidem & iſti vere tales ſint ac plene; & ſi nulla lucida ſui furoris interualla habeant) facultas contrahendi matrimonii non competit: tum defectu conſenſus (neque enim judicio vti integro poſſunt) tum, quia tales perſonæ non ſint idonea matrimonii materia. Qua occaſione, grauì conſilio *Gerhardus* eos reprehendit, qui moriones matrimonio coniungunt. *Loc. de Coniug. § 228.* 2. Furioſis licite pharmaca reſtinguendæ libidini deſtinata adhiberi putat. 3. Prohibendas in

Christiana rep. personas, sanæ mentis, quæ furiosis jungi volunt, pronuntiat.

Minæ; iustus metus; vis s. violenta coactio.

Neque illis consensus verus, & plena voluntatis libertas competit, qui minis, metu, vi ad contrahendum matrimonium adiguntur. sicut enim priora iudicii integritati; ita hæc voluntatis libertati, vt dictum est, intercedunt. Lex est enim non scripta tantum, sed nata, *vt per vim metumq; gesta ne sint rata*. ap. *Senecā Patrem*: vbi simul tractatur, *quæ vis sit*; deinde, *si in re vis & necessitas sit, an illa tamen rescindantur, quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas à paciscente adhibita non est?* Nam in hac quoq; materia, justus metus verusque, isque ab homine illatus contrahenti, non à fatali quodam casu, quæritur. Igitur huc pertinent illa: *Vis est & necessitas, vbi velim nolim, succumbendum est.* Et: *Non est vis, vbi aliquid expediendæ rei caussa patiendum est, sed ratio.* Et: *Non est admouere vim, aliquid cum certa conditione promittere.*

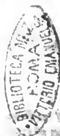
Controu. IV. 26.

Cernitur autem vis maxime in *Raptu*; quando fæmina, nolens siue volens, è custodia suorum eripitur, libidinis caussa. Cum hac etiamsi matrimonium postea ineatur, irritum erit, si rapta aut parentes eius voluerint. Quanquam plerumque hodie pœna, quæ capitalis jure Justinianeo constituta est, dirimit, quod male cœperat coniungi. Apud *Senecam Patrem* Lex extat: *Rapta raptoris mortem aut indotatas nuptias optet. Controu. I, 5. III, 23. Exc. VII, 8.* Et alia: *Raptor nisi suum, & raptæ patrem intra trigesimum diem exorauerit, pereat. Controu. II, 11.*

Exc.

Exc. II, 3. Justa hinc belli caussa, aduersus eos, qui judicio non possunt conueniri, plerisque visa: quamquam prudentius aliquando omitti debuerunt bella. vid. quæ apud *Herodotum* habentur *lib. 1. pr.* Raptum tamen Sabinarum à Romulo factum (quem *Augustinus de C. D.* II, 17. iniuriam vocat) quomodo excuset *Grotius*, vide de I. B. II, 2. 21. verba Augustini ista sunt: *Nam si inique Sabini facerent negare postulatas, quanto fuit iniquius, rapere non datas? Aliquo enim fort asse iure belli, iniuste negatas, iuste victor auferret. Nullo autem iure Pacis, non datas rapuit, & iniustum bellum cum earum parentibus, iuste succensentibus gessit.*

Sicut autem recte constitutum est, vt fœminæ in eligendo matrimonio alienum potius, quam suum arbitrium sequerentur (pudori enim muliebri conuenientius hoc fuerit) ita Parentes & Tutores admoneri debent, ne hoc jure suo vel nimis rigide vtantur, obtrudendo inconsultis fœminis maritos, quod asperum & immite habetur; vel suis vtilitatibus, lucris, consiliis, veluti victimas consecrent, miserarum sponsarum nuptias. Raro enim felicia sunt eiusmodi matrimonia: Quanquam in Principum Regumque familiis nihil frequentius. Ibi enim plerumque *ratio Status* (vt hodie loquuntur) Junonis & Lucinæ auspicia supplet: tædasque nonnunquam lugubres potius quam nuptiales accendit. Vidit sæculum ab hoc proximum, grande exemplum in pace Polonica, quam Sigismundus cum Moscho fecerat, inter alias hac conditione, vt

Catharina filia sua, Sigismundi Augusti soror, Moscho nuberet. At illa tale aspernata matrimonium, Johanni Duci Finlandiæ, postea Sueciæ Regi, collocata est: vnde bellum à Moscho Suecis illatum, quod Johannes III. & Stephanus Polonus debellarunt. *Gregor. Tholosan. de Rep. XI, 1, 8. ex panegyrico Erici Faletz. v. omnino Thuan. 1568. lib. 43. p. 525.* *anno 1582.*

De consensu sponsalitio. Multo magis hoc accidit in *consensu sponsalitio*, vbi plus sibi parentes, quam in nuptiali permittunt: quamquam reuera non proficere debent sponsalia in nuptias, nisi personæ iungendæ consenserint. Itaque in immaturis impuberum desponsationibus, tempus legitimi consensus expectandum, vt conualescant. Periculum talium sponsaliorũ diligenter ostendit *Arnisæus commentario politico de jure connubiorum cap. 2. §. 9. & seqq.* vnde nota Augusti seueritas, in hoc negotio, memorata *Suetonio Aug. 34. Dioni lib. 54.* explicata *Lipsio ad 3. Annal. Tac.* Cæterum de *sponsalibus* diligenter egêre, *Cypræus de Sponʃ.* & *Gerhardus de coniug.* Nobis enim non est opus, his immorari, cum ex ipsa de matrimonio tractatione pleraque satis diiudicentur. Potius ergo accedemus ad considerationem *Personarum*, quæ matrimonio coniungi debent ac possunt.

Transitus ad materiam coniugii, sc. personas, quarum spectatur numerus binarius; Marem ac fœminam, non autem vnius sexus personas matrimonio jungi, ex iis, quæ ab initio dicta sunt, clarum est. *De vno autem mare, deq; vna fœmina*, hoc capi debet. *Iure Diuino* res clara ex *Gen. 1, 24. Matth. 19, 4. 1. Cor. 7, 2.* vbi duo in carnem vnam junguntur: nec in N. T. vbi

vbi de coniugio sermo est, vnquam plurium mentio fit. Nec *de iure ciuili* dubitatio superest. *Philosophorum* quoque præcipui damnarunt Polygamiam, id est, vnius viri cum pluribus mulieribus coniugium. nam multorum virorum cum vna fœmina matrimoni exempla, vix inuenias in consuetudinem perducta: nisi quod *Æneas Syluius* veterum Lituanorum nobilibus fœminis hanc consuetudinem tribuit; quasi licuerit illis *matrimonii adiutores* suis maritis adsciscere. Hanc barbariem pridem extinctam, non sunt qui hodie vsurpent. At illam alteram polygamiam, plerisque olim gentibus, (exceptis Germanis) vsitatam, nec hodie omittunt Muhammedistæ, & barbarorum multi in Americano orbe. Quare *Grotius* iuri naturæ non aduersari hanc polygamiam statuit, *Scholasticos* eâ in re secutus. Sed verius est, corruptæ rationi siue deprauationi luminis naturalis illam gentium consuetudinem tribuendam: nisi quis verbo conetur fallere, & ius naturæ arctioribus, quam fas est, includere limitibus. Congessit non indiligenter, quæ ad hunc locum pertinent, *Arnisæus de jure connub. cap. 4. sect. 2. & 3.*

exclusa polygamia.

descript. Europ. 20.

Tac. Germ. 18.

de I. B. & P. II, 5, 9.

Id tamen, quod *Grotium*, anteque ipsum alios in hanc sententiam induxit, est *Polygamia Patrum in Veteri Testamento*. Hanc dum in oculis habet, repetit *Rabbinorum* & *Bernhardi Ochini* argumenta *Grotius*, ac in N. demum Testamento non ex primæuo iure, siue ex eo, quod simpliciter justum bonumque esset, sed ex eo, quod melius iustiusque videretur, quæsitam

nouæ legislationi materiam, qua Polygamia prohiberetur, asserit: cum debuisset meminisse eius, qnod copiose *Isiodorus Pelusiota* demonstrat, ὅτι καινότητα δογμάτων οὐδεμίαν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἐπεισήγαγεν. *quod Filius Dei nullam omnino nouitatem dogmatum legi & prophetis superinduxit. Lib.* I. *Epist.* 107. De Hebræorum sententia fuse actum *Seldeno* in *Vxore Hebraica*, & *de I.N.& G. iuxta disciplinam Hebræorum, lib.* 5. *cap.* 6. Ardua sane de Patribus V. T. quæstio: in qua explananda, aliqui ad dispensationem diuinam, coniectura tamen magis, quam argumentis ducta, confugiunt; alii næuum & peccatum in illa Polygamia agnoscunt; toleratum Deo, non probatum; quæ sententia, quia regulam in iudicando ordinariam sequitur, carpi non potest. Nonnulli denique, vt in re scitu decisuque non plane necessaria, malunt se eruditæ ignorantiæ symbolo tueri, *Non liquet.*

Gerh. V. *It. Meisn. in phil. sobr.*

(Dictum de Luthero defenso circa licentiam Polygamiæ.)

Sicut autem polygamia nontationi tantum matrimonii repugnat, sed seueris etiam hodie pœnis coërcetur: (id quod circa pellices quoque & concubinas obseruatur) ita soluto matrimonio per mortem, aut etiam sententia iudicis, quantum ad partem innocentem attinet, iterari matrimonium potest, & ad altera pacta transiri. Habent sane secundæ nuptiæ suos osores extra & intra Ecclesiam. Apud Germanos veteres nonnullæ ciuitates,

tates, laudante illud institutum *Tacito*, non *Germ. 19.* permittebant secundas nuptias: *In quibus ciuitatibus tantum virgines nubebant, & cum spe votoq; vxoris semel transigebatur. Sic vnum accipiunt maritum* (hunc colorem addit *Historicus*) *quo modo vnum corpus, vnamq; vitam, nec vlla cogitatio vltra, nec longior cupiditas, ne tanquam maritum, sed tanquam matrimonium ament.* E Patribus *Tertulliani liber de monogamia* notus est: ne de *Hieronymo*, secundis nuptiis valde iniquo, aliisque dicam. Hinc *Conciliorum aliqui Canones*, & *Pontificiorum quorundam disputationes* durius audent pronuntiare. Nam de *Haereticis nonnullis*, non est mirum. sed clara sunt loca *iuris diuini Rom.7,2. 1.Cor.7, 9. & 39. 1.Tim.5,14.* addantur *Deut. 25,5. Ezech. 44,22. Matth.22,29. Ioh.4,18.*

Definit autem partim naturalis ratio, partim Lex, qui mares quibus foeminis iungi possint. Si enim natiuitas, aut infortunium inhabiles fecit ad consuetudinem coniugalem, suam solitudinem ferant oportet, neque nuptias affectent, aut affectare sinantur. *Conditio & qualitas respectu corporis & aetatis;* *Aetas* quoque justa requiritur, quam pubertate; pubertatem autem in puellis anno aetatis 12. in maribus 14. definit ius Justinianeum, multis non probantibus. (v. *Arnisaeus de iure connub. cap. 2. sect. 3.*) Merito certe male audiunt nuptiae adolescentiorum, siue ipsos coniuges spectemus, siue Reip. vtilitatem, cui societas coniugalis inseruire debet. Digna est quae legatur *Platonis* dissertatio *lib. IV. de LL.* & *lib. VI.* vbi mares ab anno aetatis 25. aut 30. vsq;

ad 35. matrimoniis contrahendis destinat. Neque iuniorum nuptiis fauet *Aristoteles*, qui annum idoneæ ætatis adsignat fœminis 18. Viris 37. quasi tempus pleni vigoris in vtroq; sexu: eaque de re leges ferri vult; vt & de vitandis matrimoniis nimium inæqualibus ratione ætatis. e. g. si vetulæ iuuenibus, aut decrepiti senes puellis iungantur. quæ, vt prohiberi hodie semper nequeunt, ita dissuadentur semper à prudentibus, ipsoque euentu illætabili coarguuntur. *Hesiodus virum, cum vxorem ducturus est, neq; multum infra neq; multum supra triginta annos vult processisse: fœminæ autem quinto denium post initium pubertatis anno, permittit nubere*: ratione vsus, vt apparet, qua *Plato* & *Aristoteles*. Cur in Hispania defecerit copia hominum, inter alias caussas, immaturitatem nuptiarum Historici memorant. (vid. *Merula in Hispan.*) ne dicam de aliis calamitatibus, quibus proiectissimum ad libidinem populum Deus publice ultus est.

Pol. VII, 16.

Ἔργ. II, 63. &c.

Quæ statum spectant personarum, in caussis matrimonii, fere iuris ciuilis inuenta sunt, e.g. de seruis & liberis, de peregrinis, de Senatoribus, de tutoribus & curatoribus. Jure enim diuino & naturali, nihil prohibet (seruitute præsertim inter Christianos sublata) diuersæ conditionis personas iungi. Quin ipsum ius ciuile laxauit libertatem, cum nobilibus permisit ignobiles vxores ducere, citra præiudicium liberorum ex tali coniugio natorum, tum in aliis honoribus, tum in feudis (nisi tamen pacto speciali aliter conuenerit)

resp: status.

rit) ſicut poſt alios docent *Sinolt. Schütz in Colleg. I. P. part. I. diſp. 9. th. 2. & 8.* & *Theodorus Reinking. de regim. ſec. & eccl. lib. 1. claſſe 5. cap. 11. §. 23. & 24.* Cur autem diuerſa ſit ratio nobilis fœminæ ignobili viro nubentis, eaque ratione nobilitatem amittentis, ex iuris in coniugio communicatione, eiusque forma ſeu ordine, oriri patet; ſicut poſt dicetur. Jure Canonico Clericis ſeu Eccleſiaſticis perſonis interdicitur matrimonio; qui error ſatis eſt à noſtris refutatus. Extat etiam integer commentarius *G. Calixti de Coniugio Clericorum.*

Quantum ad diuerſam religionem attinet, Theologi noſtri ægre, & paucis caſibus, permittunt, tale matrimonium contrahi; ſed contractum non dirimunt. Pontificii etiam contracta matrimonia reſcindunt. contra quos diſputantem, cautelasque in hoc negotio definientem videre eſt *Gerhardum de coni. §. 387. & ſeqq.* **reſp. religionis.**

Maxima conſideratio eſt ratione propinquitatis, id eſt cognationis affinitatisq;. Non quidem hic cognatio ſpiritualis inter ſuſceptorem e.g. & perſonā è baptiſmo ſuſceptam, eiusque parentes & ſuſceptoris filios, ſicut Pontificii ſtatuunt, impedimentum creare matrimonio poteſt (v. *Gerh. de coni. § 365. & 374.* vbi etiam de legali agnatione per adoptionem diſputat) ſed conſanguinitas & affinitas attenditur. vbi, quantum attinet ad *ius diuinum*, ſedes huius materiæ habetur *Leuit. XVIII.* Quæ autem habentur ibi definitiones de gradibus prohibitis, etiam ſunt *iuris naturalis*, **reſp. propinquitatis, exceptis primis inter Adami liberos.**

quod

quod Theologi, & res ipsa, satis ostendunt. Hebræorum hac de re sententiam nemo accuratius exequitur *Seldeno de I. N. & G. libro V.* Quæ à *Grotio* (*de I.B.II,5,12.*) & aliis, ab animantibus brutis petuntur declarationes, & imagines siue inuitamenta naturalis juris, idem *Seldenus* erudite impugnat. *Graduum supputatio* alia est iure Canonico (quam plerumq; hodie Consistoria sequuntur, licet auctoritatem & proposita aulæ Papalis interim dedignentur. *v. Gerh.* §. 253.) alia iure ciuili, cuius regulas multi tradunt, summatim etiam *Dn. Biccius in Aur. Sect.* 1. §. 15. *& seqq.* Fit etiam, vt ius ciuile, seu prouinciale aliquibus in locis peculiariter prohibeat gradum non prohibitum de cetero. De qualibus quæstionibus, totiusque argumenti nodis, videantur, qui in hanc curam proprie ingenium intenderunt.

I.5.

Forma coniugalis societatis;

Nobis enim ad ipsa coniunctionis illius legitimæ & indissolubilis iura, vimque matrimonii præcipuam progrediendum est. Arctissima est hæc & indissolubilis societas; cum colligatione mutua ac perpetua, ad beneuolentiam & amorem, ad omnium rerum communicationem; non sine ordine tamen: quem Deus instituit, natura amat, virtus perficit.

ex qua oritur imperium maris in vxorem.

Ciuile scilicet

Præstantior est maris natura. itaque ei imperium datum est in vxorem omni iure: sed imperium ciuile, non herile aut tyrannicum. Agnouit ipse *Aristoteles*, barbarum esse, si nihil discriminis constituatur, inter seruum & vxorem. Ciuilitas huius imperii, non excludit honorem, ab Apostolo quoque commen-

datum

datum (*1.Petr.3,7.*) honorem, qualem amor & moderatio gignit; honorem, quem vxoris obſequia quodammodo merentur. *Vxori* enim *ſufficit obſequii gloria*; ex mente *Panegyriſtæ* (*Plin. Paneg. 83.*) imo ex mente *Apoſtoli* (*1.Petr.3,1.*) Non tamen impedit hoc obſequium, quo minus in partem conſiliorum vocetur de re familiari. an etiam in publicæ rei conſcientiam admittenda vxor à Principe? Fecit non inutiliter Auguſtus ſagaciſſimam vxorem nactus: ſed ea re inuidiam ſibi, inuidiam Liuiæ ſuæ creauit. Vxor priuatum nomen eſt. Miſeri ſunt, qui diſquirunt an vxorem verberare liceat? miſeri, inquam, ſi cauſſam habent diſquirendi. Ridiculi ex diuerſo, qui eo delapſi ſunt, vt inquirent, an maritus etiam ad hoc teneatur, vt vxorem vocet *Dominam* (vid. *Limn. de I.P.4, 6, 65.*) quod tituli blandimentum ab amatoribus natum, recte notat *Simplicius ad Epictetum*. Neque abnuerim Catoniana ſeueritate alicubi opus eſſe, *vt in ſua quisq; matrefamilias ius & maieſtatem viri retineat*, ſicut apud *Liuium* in ſuadenda lege Oppia diſſeritur. Ceterum imperio in vxorem non intercedit parentum auctoritas. (v. *Arniſ. & Bodin. de Rep. 1, 3.*) Quin etiam in vota vxoris extendebatur, & iuramenta *Num. 30, 7. & ſeqq.* (v. *Grot. de I.B. 2, 13, 20.*) Lex Romilia etiam vitæ necisque poteſtate manum mariti armauit in vxorem ap. *Dionyſ. Halic. II.* præſertim in cauſſa adulterii (v. *Senecam Patrem Controu. 4, 24. Exc. 9, 1.*) id quod Romanis commune cum Græcis fuit. de Gallis *Cæſar lib. 6. de bello Gall. c. 19.* *Viri in*

Dio 56. adde *Limn. I. P. 2, 14, 4. & ſeqq. Arniſ. de iure connub cap. 7. ſect. 4.*

adde Bodin. de rep. 1, 3.

XXXIV, 2.

& repreſſa nimia poteſtate.

in vxores, ſicut in liberos, vitæ neciq́ʒ poteſtatem habent. De *Longobardis* idem ex *Baldo*, *Bodinus* refert. ſed hæc ſeueritas merito eſt à Chriſtianis legislatoribus repreſſa: vt & *diuortiorum & repudiorum licentia.*

ac diuortiorum licentia.

Licebat apud Athenienſes vxorem repudiare, ſi cauſſa judicibus probata eſſet: veteres Romani nullam cauſſam adferebant in repudianda vxore quæ diſplicuerat: (quam licentiam reductam vellet *Bodinus de Rep.* I, 3.) ſed reſtricta eſt facultas repudiorum, etiam ante poſtremam legislatorum moderationem. Hinc eſt apud *Quintilianum* (*inſtit. orat.* VII, 4.) *actio iniuſti repudii, ſub qua lege, controuerſiæ illud proprium habent, quod à parte accuſantis defenſio eſt, & defendentis accuſatio.* Apud Hebræos quoque magna temerariorum diuortiorum licentia: quorum ſententiam ſequitur *Grotius*, & cum Rabbinis putat Lege Moſaica id conceſſum fuiſſe. additque in N. T. demum, noua Chriſti lege inhibitionem factam. ſed quam male id ſequatur, ex diſputatione Chriſti cum Phariſæis, & præſertim ex loco Moſaico *Deut.* 24, *v.* 1. *& ſeqq.* erudite & accurate oſtendit *Buxtorffius in diſſert. de Sponſalibus & diuortiis, part.* 2. *p.* 107. *& ſeqq.* confer *Malach.* 2, 16. locum itidem *Buxtorffio* explicatum. Sedes huius quæſtionis in S. literis eſt *Matth.* 5. *&* 19. *item* 1. *Cor.* 7, 10. *& ſeqq.* vbi videndi *Theologi commentatores*, quorum plerique ſtatuunt, diuortii vnicam cauſſam jure diuino conſtitui, *adulterium*: ſi quæratur ſcilicet de diuortio à parte innocente iuſta ex cauſſa faciendo, non

de I. B. II, 5, 9.

de

de desertione seu diuortio à parte nocente temerarie & iniuste facto, de quo pronunciat *Apostolus*; neque etiam de separatione eorum, inter quos nunquam fuit verum & ratum matrimonium. Disputant etiam, *an magistratui ciuili liceat alias caussas addere?* quod negat *Gerhardus de coniug.* §. 605. *& seqq.* & è Politicis *Arnisæus de iur. connub. cap. 6. sect.* 10. modum etiam diuortiorum apud certum judicem e. g. ciuiles magistratus & ecclesiasticas personas, faciendorum describunt. Longe ab hac quæstione iuris, factorum licentia sequestranda est. Extat *in formulis Marculfi Monachi lib. 2. c. 30.* libellus repudii: ex quo intelligitur illo tempore, id est, sæculo post C. N. VII. per Gallias inter ipsos Christianos in vsu fuisse, consensu coniugum facta diuortia, quod, cum olim licuisset: *L. si constante. 9. Cod. de repudiis*, atque etiam bona gratia matrimonium dissolui potuisse tradat *Hermogenianus in l. 62. D. de donat. inter vir. & vxor.* tamen, id euangelio aduersum, conciliorum decretis reprobatum, & à *Iustiniano* quoque *Nou.* 117. *Hieronymus Bignonius* annotat. Quanquam, inquam, hoc factum sit, inualuerat tamen antiqua licentia, sicut *formula Marculfi* ostendit. Confer alium libellum repudii, in *Formulis veteribus* secundum legem Romanam, in *eodem opere.* In eo etiam sæpe peccatum est, quod matrimonia ob prætextum aut suspicionem adulterii soluta sunt: præsertim apud Principes. Licet enim verissimum sit, si recte accommodetur illud *Plinii, quod multis illustribus dedecori* *Paneg. 83.*
fuit,

fuit, aut inconsultius vxor assumta, aut retenta patientius: in tanti tamen momenti negotio nihil ex suspicione statuendum. cuius reum agit historia *Carolum III. cogn. Crassum*, qui Richardam seu Richardim vxorem repudiauit. (v. *Reginon. lib. 2. ad A.* 887. *& fragmentum Anonymi* quod Alberti Argentinensis Chronico præfixum est.) Magnam ex diuerso infamiam subiere, ex turpi patientia *Claudius*, qui Messallinam; & *Antoninus*, qui Faustinam, adulteras non dubias pertulere. Tyrannicum & sceleratum *Neronis* cum Octauia diuortium, variis criminibus in innoxiam structum; neque aliam ob caussam, quam vt pellicis Poppææ amore Princeps potiretur, patratum. vide *Tacitum* 14. *A.* 60. *& seqq.* & confer factum Lotharii Regis, vxorem Thietbergam seu Thiebirgam, vt Waldradam pellicem sibi matrimonio jungeret, repudiantis; apud *Othonem Frising. lib.* 6. *cap.* 3. quo loco præteriri non debet Pontificum quorundam Romanorum impudentia: qui, sicut alias diuortia, etiam ex justa, id est, adulterii caussa licita esse negarunt; ita, dispensationibus, quas vocant, Apostolicis, etiam iniqua & temeraria probarunt. si quæras quo consilio? respondendum est: eodem, quo incestas & inutiles nuptias interdum concesserunt. nempe, vt dominationis suæ infinitam libertatem, quando iure non poterant, seruiendo potentium cupiditatibus, sancirent atque stabilirent.

Fides coniugalis. Quod autem de vnica legitimi diuortii caussa, adulterio scilicet, dictum est, reuocare nobis

nobis in mentem debet sanctitatem fidei coniugalis à neutro coniugum violandam: tum adulterii turpitudinem, seueris apud plerasque gentes pœnis damnatam: adeo vt maritus (imo & alius) adulterum aut adulteram, aut vtrumque impune posset occidere. Nota Lex ap. *Senecam controu.* 1, 4. *Adulterum cum adultera qui deprehenderit, dum vtrumq; corpus interficiat, sine fraude sit.* Et altera: *Liceat adulterium in matre & filio vindicare.* Hodie in Germania multis in locis pœna adulterii est capitalis: suadentque Theologi, vt in omnibus rebusp. id obseruetur. Ceterum de re tota videatur *Arnisæus de jur. connub. cap.* 5. *sect.* 8.

Mutua in corpus potestas, inter coniuges, disertis scripturæ verbis sancitur 1. *Cor.* 7, 3. & 4. & 5. obseruatis scilicet regulis temperantiæ boniquae moris, quas non Lex Diuina modo præscribit, sed philosophia sanior diligenter inculcat. Quod Canonistæ, nuptiarum siue necessitudinis nuptialis vix vllam rationem habent, nisi corporum mutua coniunctio accesserit, idque multarum gentium moribus probatum dicit *Bodinus*; ad quosdam effectus consuetudine aut instituto ciuili accommodatum intelligi debet. vim autem ipsam matrimonii, animorum mutua obligatio explere potest: vt ad vsum potius matrimonii copula coniugalis pertineat.

Mutua in corpus potestas.

de Rep. 1, 3.

Nascitur porro ex hoc tam arcto vinculo, *consortium rerum secundarum aduersarumq;* (*Tac.* 3. *A.* 34, 8.) *Assumitur enim coniunx prosperis dubiisq; socia.* Id quod jure diuino ac naturali, ex superio-

Communicatio rerum externarum s. communitas omnium rerum.

Tac. 12. *A.* 5, 5.

perioribus vltro ſequitur. Jure ciuili æquiſſimum eſſe *Bodinus* ait, *vt vxor conditionem, patriam, familiam, domicilium, originem deniq; mariti ſequatur*. Ac de facultatibus quidem & bonis, præter ea, quæ jure Romano conſtituta ſunt, quod fœminis non ſine ratione fauet, aliqua etiam ſpeciali ciuitatum ac locorum lege ſanciri, ſatis conſtat. Occaſione honorum & dignitatum, quas à maritis participant fœminæ, diſputatum eſt, *an etiam Auguſta*, cui Imperator dicitur tribuiſſe omnia priuilegia, quæ ipſe habet, *fuerit legibus ſoluta?* Negantium ſententiam, tum expreſſa juris auctoritas, tum rationes validæ tuentur. (vid. *Sinolt. Schutz. Colleg. I. P. volum.* 1 *diſp.* 3. *th.* 32. *Limnæ. I. P.* 2, 14.) Non fauet affirmanti ſententiæ locus *Taciti* 2. *A.* 34, 3. Adde *Iac. Gothofr. in Oratione, cui titulus, Vlpianus. Clapmar. Arcan.* 1, 12.

Finis matrimonii duplex: ſobolis procreatio.

Properandum eſt ad *finem matrimonii*; qui ex ipſa rerum natura duplex: *ſobolis procreatio*, & *mutuum auxilium*. Ex ipſa matrimonii inſtitutione & natura hæc dixi repetenda eſſe. Licet enim *vitatio ſcortationis* tertius finis acceſſerit, id tamen ad naturam corruptam pertinere, qualis poſt lapſum Protoplaſtorum eſt, ſatis intelligitur: neque conuenerit, nude hunc ſpectari, ſine iis, quos prædiximus.

Procreatio liberorum, ſeruit reip. in qua id ſpectandum eſt, vt ſemper ſuccreſcant ciues, qui Deo, in Eccleſia; Patriæ, in publicis muneribus, ac oneribus; ſibi mutuo in conuictu, amicitia, neceſſitatibus operam dent.

& mutuum auxilium.

Mutuum auxilium in matrimonio late patet.

vxori Principis omnem rei domesticæ curam tribuit ille apud *Tacitum*: *Grauissimos Principis labores, quis orbem terræ capessat, egere adminiculis, vt domestica cura vacuus, in commune consulat.* 12. A. 5, 4.
Mox nominatim *intimas vxori cogitationes, & paruos liberos tradi* asserit. Sed nimirum *mariti hoc opus* esse debet, *qui ita imbuit, ita instituit*; vt de Principe itidem Romano, æqualis *Taciti Plinius* obseruat. Non erit certe, vt bona vxor, otio ac deliciis, labores mariti onerare potius, quam subleuare velit. Sed nec marito decorum erit, si asperitate nimia, seruilem in modum, sexum & valetudinem vxoris grauate sustineat. Antiqui, neque ciuilis moris est, quod bellorum quoque operibus & oneribus non liberabatur imbellis sexus apud Germanos veteres. *Tac. Germ.* 7 & 8. vbi *Cl. Berneggeri quæstiones* vid. Ita Zauecum in Libya fœminæ, viris è curru præliantibus, aurigarum officia præstabant apud *Herodotum in Melpomene c.* 193. Absurda quoque ap. *eundem* (*in Euterpe c.* 35.) Ægyptiorum consuetudo refertur, qui fœminis virilia, viris muliebria munia partiebantur. Apud Attigouautanos in Noua Francia Americæ, fœminarum iniquissima conditio est: nam non tantum agros colunt, & ligna congerunt, & messem cogunt, omniaque domestica munia obeunt; verum etiam maritos ad bellum egredientes comitantur & necessaria omnia mulatum instar baiulant. *Io. Laet. desc. Ind. Occid.* 2, 13. Idem fit apud Cannanes in Peruuia ap. *Laet. lib.* 10. *c.* 10. Paneg. 83.

Repugnant matrimonio communio Platonica vxorum & liberorum;

Plane autem euertunt rationem legitimi matrimonii 1. *Communio Platonica vxorum & liberorum*. 2. *Cælibatus impurus & callidus*.

De *Platonica* illa confusione verius, quam communione, actum *Aristoteli* (2. *Pol*. 1, & 2.) átque exinde certatim obiectus error *Platoni* à Theologis ac Philosophis veteribus. Neque defuerunt aliqui, qui Platonem excusatum irent. horum duo potissima argumenta annotauit *Petrus Gassendus in philos. moral. pag*.1463. & 1464. scilicet quod *Plato* ipse (*lib. de rep*. 5.) fateatur, talem remp. fingi potius quam dari; deinde, quod (*lib*. 4. 6. 7. *de ll*.) ferat bonas leges de matrimonio, jure dotium, diuortio, educatione liberorum &c. sublata penitus illa communione. Vnde nonnemo existimat, Platonem voluisse vxores & liberos communes, non confusione libidinis, sed caritate. Nos, in medium relinquentes illam quæstionem, hoc putamus ab initio definiri oportere, quid de illo Socratico Platonis ζητητικῷ seu ratione disquirendi (de qua multa per hypothesin adferuntur neque explicantur) sentiendum sit.

Cælibatus.

Cælibatus, qui ab hominibus dono continentiæ præditis, liberâ voluntate colitur, neque matrimonio, neque S. literis aduersatur: quanquam hyperbolicis laudibus in contemtum coniugii non sit euehendus, quod *Hieronymo* & *Ambrosio* familiare. quibus *Augustini* moderatio opponenda. Pontificii enim inconsulte arrepta illa elogia, in tyrannidem verterunt.

Impu-

Impure autem & callide agunt, qui, molestias matrimonii subterfugientes, interim vagis libidinibus operantur: ideoque seueram coërcitionem pœnamque merentur. Augusti in hac re diligens cura (ap. *Tacit. 3. A. 35.*) & oratio in cælibes grauissima (ap. *Dion. 56. non longe à princ.*) vnde peti suadeam, quæ huc pertinent.

Alterius & specialioris quæstionis est, quod Epicurus (apud *Diog. Laert.*) ait: *sapientem* (studio scilicet intentius philosophandi incensum) *non ducturum vxorem, non generaturum liberos, nisi circumstantia quapiam exigente.* de quo vid. *Gassend. Phil moral. p. 1204. & seq.* Transtulit *Heinsius* hanc quæstionem à seriis ad iocos, *in Epistola faceta ad Primerium, an & qualis erudito sit ducenda vxor?*

Summa prudentiæ circa hoc negotium vniuerse subiici debet. Cum matrimonium ex eo genere rerum sit, quibus bene aut male, feliciter aut secus uti homo potest, Deus ante omnia exorandus est, vt auspicium & tesseram prosperi euentus suo numine largiatur: cum præsertim humana solertia non possint omnia satis prouideri, caueri, deliberari. Deinde, nihil temere, aut impetu agendum est. prima honestatis in eligenda vitæ socia, ac virtutis ratio habeatur; ne diuitiæ, forma, nobilitas, (quæ in lucro sunt, si accedant) noxia sint, si non recte neque ordine affectentur. Hanc eligendi prudentiam excipit amor sanctus, stabilis, serius, mutuum amorem mereri dignus & potens. Hic facibus nuptiali-

Summa prudentiæ coniugalis.

Tac. Agr. 6, 1.

bus lumen & decus sufficit: hunc fouent aluntque Gratiæ humanitatis atque comitatis, quam non tollit, sed temperat grauitas maritalis & auctoritas imperii. Ita sentiet vxor, se non potuisse in virum meliorem atque commodiorem incidere: neque prauo consilio aut affectu ad insolentiam se abduci patietur. amabit, etiam vt maritum: venerabitur, vt rectorem; vtroque nomine sibi donatum diuinitus, conciliatum bono omine, coniunctum sacratis legibus. Gaudebit à viro doceri, quæ grata ipsius ingenio, quæ vtilia domui, quæ decora sibi. Ita leuamentum laboris ab vxore maritus, præsidium suæ infirmitatis à marito vxor mutuabitur. Magna & rara laus, quam

Agr. 6. 2. *Tacitus* de *Agricolæ* matrimonio annotat: *Vixerunt*, inquit, *mira concordia, per mutuam caritatem, & inuicem se anteponendo.* Fructus ille mutuæ caritatis: dum quodam quasi certamine, vterque suam vtilitatem alterius vtilitati posthabere; alter alterum testimoniis & pignoribus officiorum studet præuenire. vxor suos affectus, ex mariti affectibus temperabit: vt quasi speculum sit, in quo resplendeant mores mariti. Hilaris erit sine lasciuia; verecunda sine morositate; humana & comis sine assentatione. Optimus virtutis coniugalis in-

1. Cor 7. 34. terpres, vxoris studium in eo versari scripsit, *vt placeat viro*; non viris. ita enim placere alter coniux alteri debet, ne displiceat Deo: magis autem placebit Deo, quæ religione matrimonii mota, vt vni & suo placeat, vel omni-

Controu. 2. 15. bus cupiet displicere. *Matrona*, inquit *Seneca*, *ferat*

ferat iacentes in terram oculos: aduersus officiosum salutatorem inhumana potius, quam inuerecunda sit: etiam in necessariam resalutandi vicem multo rubore confusa. Prodeat in tantum ornata, ne immunda sit: optimum probæ ornamentum rata, pulcros mores & caritatem. Neque tamen maritus nimis morosus sit in exigendis omnibus omnium virtutum numeris. si fidem & pudorem seruet (quæ prima dos est) si familiam curet, in aliis censura rigidiore non vtendum. Voluit hoc *Tacitus* monere, cum *1.A.33.5.* Germanici Cæsaris vxorem Agrippinam ita describit: *ipsa Agrippina paullo commotior; nisi quod castitate, & mariti amore, quamuis indomitum animum in bonum vertebat.* Recte. quis enim non indulgeat quibusdam incommodis moribus vxoris, si præcipua virtus salua sit? Quotusquis que denique ex maritis, omnes boni moris numeros implet? atqui hoc magis virum decebat: cuius exempla vxorem emendare aut deprauare solent. Stultum virum, qualem describit *Herodotus* Candaulem, nihil *lib.1.cap.8.* attinet erudire. Et quid faciemus eo, qui ma- *& seqq.* lam mulierem nactus est? Væ illi! neque verbum amplius addimus. Hoc vnum dixisse sufficiat: essent haud dubie multa matrimonia feliciora, si magis pie, magis prudenter contraherentur & haberentur.

Quantum autem ad hanc virtutem & prudentiam coniugalem attinet, egregia sunt, quæ antiqui tradiderunt: *Plutarchus in præceptis coniugalibus* (nam *Aristoteles* etiam cum non nominatur, intelligitur. vid. præfertim 1. *œcon.* 4.) Annotatio nonnullorum scriptorum.

4.) *Stobæus in locis communibus de Nuptiis & Vxore. Theognis in sententiis.* addatur *Ioannis Pediasimi* πόθος *seu desiderium. Poetæ* quoque *Comici* & *Tragici*, Græci ac Latini, in hoc argumento diligentes sunt. Inter iuniores, *Albertus de Eybe de re vxoria*, & *Antonius Bonfinius, de pudicitia coniugali*, celebrantur.

Totam de coniugio philosophiam tradidere Theologi, ICti, Philosophi, vt ab initio dictum est: sed in Pontificiis Canonistæ in iure diuino interpretando, supplendo, addam, & negligendo, audaciores: Scholastici, nonnunquam improbè curiosi, nec sine scandalo; sicut ex *Sanchezii lib. 9. de matrim.* apparet. Ex quibus vitiis, quin aliquid irrepat in eorum libros ICtorum, qui his auctoribus niti consuerunt, nemo negauerit.

Intolerabile est quod conuitia, satyræ, calumniæ, non in flagitia modo coniugatorum (in libidines, adulteria, luxum, quæ non immerito flagellantur) sed in ipsum matrimonium, ac præsertim, in sexum fœmineum, passim vibrari videas: sicut, ex diuerso, non desunt ineptiæ otiosorum aut effœminatorum hominum, ordinem naturæ impugnantium, virisque mulieres præferentium. Quæ omnia absunt ab animo sobrio, casto, graui, prudente: qualem negotia matrimonii, vt tractentur vtiliter, requirunt.

Nos, præter eos, qui laudati sunt, paucos adiiciemus, quorum diligentia in hoc argumento eminet. Præter *Lutheri libr. de matrim. Bidembachius de caussis matrimonialibus; Beza de repu-*

repudiis & diuortiis; Albericus Gentilis, & Tiraquellus de nuptiis egerunt. Nam Theologi commentatores, tum dogmatici seu Theologiæ Positivæ tractatores, ad loca solennia S.Scr.& in articulo de coniugio, plurimi nominari possent.

(De IC. comment. consiliis, respons.)

Si quis huius loci seriem studiosius partiri amat, posset seorsum *νομοθεσίας* seu *legislationes* veterum recentiumque circa hanc materiam, colligere e.g. *capita legis Papiæ Poppææ*, quæ in ordinem redegit *Iac. Gothofredus*; & disquisiuit *Lipsius ad 3. A.Tac. 25. Leg. Iuliam de adulteriis*, in quam extat memorabilis *commentarius Barnabæ Brissonii* [leges enim *Platonis* 4. & 6. *de ll.* supra nominatæ sunt.]

Possent etiam seorsum annotari *varii ritus, in sponsalibus, nuptiis, diuortiis adhibiti apud varias gentes.* Quo pertinet *Brissonii liber de rit. nupt.* ne de *Rosino* & *Alexandro Neapolitano* dicam. Extat etiam *disputatio Dn. Dillherri de ritu nuptiarum seu myrtus venerea: quæ est in tomo I. XXV.* Extant & plurima, in *Scriptoribus Antiquitatum, Lectionum, Obseruationum &c* Adde Historias præsertim in matrimoniis Regum Principumque. [qua occasione commendabantur *le Theatre d' honneur, & le Ceremonial de France.*]

Eorum, qui studia sua nunquam otiosa volunt, industria vtiliter occupari potest in istiusmodi fere circa hanc materiam, ingenii stilique exercitationibus. **Exempla ingenio styloque exercendo idonea.**

E. G.

I. Sit ſcribendum ſpecimen Legum de ſocietate coniugali, vel ſine proœmio ac ratione, vel cum proœmio. (de quo diſcrimine egregius locus eſt in *Platonis 4. de LL.* non procul à fine.)

II. Sit ſuadendum aut diſſuadendum matrimonium aliquod, non in theſi (vt cum vidua, cum peregrina, cum diuerſæ religioni addicta) ſed, quod vtilius eſt, in hypotheſi, matrimonium Ludouici XIII. Gall. R. cum Anna Hiſpaniarum infante; & inuicem Philippi IV. Hiſpan. R. cum Elizabetha Gall. R. ſorore, vbi præſertim *Principum Gallorum confœderatorum ſcriptura* & *Condæi libellus*, materiam iudicandi, & diſſerendi ſuggerit apud *Gramond. lib.* 1. *Hiſt.* Nobiles extant etiam deliberationes de matrimonio Henrici VII. Angl. R. ap. *Fr. Bacon. de Verulamio.*

III. Sit gratulandum de ſponſalibus aut matrimonio: hic extat *oratio Anonymi ap. Freber. tom.* 2. *rerum Germ. p.* 15. *& ſeqq.* quæ *Alfonſo Luſitaniæ Regi gratulatur de ſponſalibus Leonoræ filiæ eius cum Friderico III. Cæſare.* Adde ap. *eundem p.* 222. *& ſeqq.* orationem *Ioannis Mayri ad Maximilianum R. Rom. in nuptijs eius.*

CAP.

CAP. III.

De Societate Parentum & Liberorum.

Liberorum quaerendorum ergo coniugalem societatem contrahi, dictum est. Hinc ergo *Parentum & Liberorum* altera *societas* oritur: quam, à digniori persona, πατρικὴν seu patriam *Aristoteles*, inter alia nomina, appellauit. Est autem haec, *Societas inaequalis inter parentes & liberos, mutuis officiis & iuribus ad familiae vtilitatem & ciuilem honestatem definita.* — Societas paterna, describitur:

Simplicissima & optima, de hac societate agendi ratio est, si 1. *agatur de Parentum officiis, & iure.* 2. *de liberorum officiis & iure.* — eius tractatio diuiditur.

Primum Parentum officium est, *cura in generando adhibita*: de qua *Plutarchus in praec. coniug. & de lib. educ. Plato de LL. 6. Aristot. 7. Polit. 16.* Curiosam nonnullorum circa siderum posituram superstitionem merito & salse ridet *Barclaius Argen. lib. 2.* Matris praesertim grauidae, quoad corpus, quoad animum, quoad diaetam, quae sint officia, studiose praecipitur. Aureum est, si paganismi errorem demas, *Aristotelis* praeceptum *loco dicto*: *Legislatorem praecipere debere, vt foeminae, dum sunt grauidae, singulis diebus templa adeant, diisq; qui generationi praeesse creduntur, sacra faciant.* Addit, *hoc eo etiam profecturum esse, vt corpus motu vegetetur.* Quod nos, vt in secundis & accessoriis ponendum reputantes, ad Deum & matrimonii & foecun- — Inter Parentum officia primum generatio;

fœcunditatis coniugalis auctorem, legem talem referimus: Pontificiorumque quorundam superstitiosa magis, quàm pia præcepta, grauidis dari solita, ad paganorum περιεργίαν relegamus. Eximie alias meretur commendari in cura circa generationem & primam educationem infantum describenda, *Scæuolæ Sammarthani Pædotrophia.*

Ceterum, naturæ defectum, quod ad liberos procreandos attinet, suppleuit lex ciuilis, *adoptione & arrogatione.* vid. *Gell. V, 19.*

2. nutritio; *1. Polit. 7.* Succedit generationi *nutritio.* A natura recte hoc deducit *Aristoteles: cui proprium est, non generare tantum, sed & victum necessarium præbere generato: cum quod superest post generationem, alimentum generato præstet.* vt in mulieribus *lac*: maxime idoneum alimentum. Vt omnino peccent, quæ emtis nutricibus potius infantes lactandos tradunt; nisi valetudine adactæ hoc faciant. Grauissima est Dissertatio *Fauorini Philosophi, qua suasit nobili fœminæ, vt liberos, quos peperisset, non nutricum adhibitarum, sed suo sibi lacte aleret.* apud *Gell. XII, 1.* Quid apud *eundem* de cibo somnoque puerorum impuberum tradatur, operæ pretium est videre. *IV, 19.* *Alimentorum* autem nomine quid intelligatur, quousque ea liberis debeantur, tum naturali æstimatione, tum legislatione ciuili, late tractatum est ab *Arnisæo Relectionis politicæ lib. 1. cap. 4 sect. 4.* Hinc etiam deducitur hæreditas, quam liberi sibi debitam exspectant: tum, quæ de legitima, disputantur. Sed de hæreditate quidem dici poterit, cum de iure libero-

rum agetur: exhæreditatio autem, quæ hac occasione tractari solet, ad potestatem siue ius patrium reseruari potest. vide interim *Grot. de I.B.* II,5,4. Nutritioni autem repugnat *Expositio infantum*: in qua indulgentiores fuerunt è paganis plurimi (vid. *Aristot.* 7. *Polit.* 16. & *Dionys.Halicar.*2.) legendus omnino *Tholosanus de Rep.XIV*,3,6.& *seqq.* & *XV*,1,16.

Tertium Parentum officium, est *institutio Liberorum*. Quæ ab ipsa sermonis recte formandi disciplina inchoatur: eaque continet, quibus mores, studia, artes, vitæ sustentationi & honestati, tum societati ciuili vtiles traduntur discunturque. Illa partienda sunt ætatis vicibus, comparanda ordine, gubernanda ingenio educantium ac docentium. Loco exempli, quantum ad domesticam educationem attinet, commendari potest disciplina Romanorum, descripta *Fabio Quintiliano, dial. de orat.c.*28.& 29. An placet, *Bonnæum* adire, *de discentia*? Sed, quæ in ciuitate conueniat doceri & disci, itemque de scholis & palæstris, tum de institutione Principum, & similibus, suo loco docebitur. Nunc satis habebimus, admonuisse Parentes, vt curam educationis serio & constanter suscipiant, nulli operæ, nulli sumtui parcentes: si quidem familiæ suæ honestam successionem, ciuitatis ac patriæ vtilitatem (cui non nos modo, sed nostros præstare debemus) præcipue autem auctoritatem Dei, insitis naturæ, ac sancitis legum stimulis ad munia Parentum stimulatis, amant atq; reuerentur. Prudenter se gerant, aliorumque etiam 3.Institutio.

etiam consilio vtantur, vbi suum non satis expediunt, in destinandis liberis ad certum genus vitæ: diligenti habita ratione indolis, corporis, aliarumque rerum. Nec male præcipiunt, qui suadent Parentibus: *vt sua cum liberis consilia mature communicent, vt norint, quô res suæ se habeant, aut habituræ sint deinceps; ne si parentem mors præoccupet, illi rerum suarum ignari supersint, ac impares, non sine damno, negotiis domus sustinendis relinquantur.* Eget tamen hæc res cautela, ne quid temere, ne quid intempestiue fiat, quod in liberorum & domus detrimentum redundet. Non enim amici modo sunt parentes liberorum; sed rectores etiam.

Gassend. phil. mor. p. 1457.

Iura Parentum Imperium in liberos;

Est enim Parentibus attributum in liberos *imperium*, ac potestas natura, lege diuina, lege ciuili. Vtrique, inquam, Parenti; quanquam si contendunt inter se imperia, Pater præfertur; cuius regium imperium *Aristoteles* nominat. Quomodo hæc potestas ex *mero iure naturæ* interpretanda sit, per vices ætatis liberorum, aggressus est ostendere *Grotius de I.B.* II, 5, 2, *& seqq.* *Lege ciuili* non vnius gentis, olim etiam in vitam liberorum ius concessum parentibus. Hinc vt passim obuios iuris Iustinianei textus prætercam, illa interrogatio apud *M. Sen. Excerpt. Controu.* III, 3: *Quomodo fieri potest, vt tibi potestas vitæ necisq; aut in fratrem sit, aut in filium non sit?* sed mitigauit illum rigorem dies, & consuetudo humanior, præsertim sub Imperatoribus, qui illam acerbitatem damnarunt; *& in pietate, non in atrocitate patriam*

1. Polit. 8.

Grot. I.B. II, 5, 7.

triam potestatem consistere debere definiuerunt. *Iure* diuino parentibus potestas erat etiam in vota liberorum, quamdiu pars erant domus paternæ. *Num XX, 4. & seqq.* An etiam in vitam? Ita putat *Bodinus*: ex *Deut. XXXI, 18. & seqq.* Vnde tamen potius contrarium sequitur, nempe præter coërcitionem modicam, Parentibus nil licere in liberos: quin potius à magistratu coercendos capitali supplicio, si meruerunt, non à patre. Extat etiam temperamentum imperii Patrii memorabile in N. T. *Coloss. III, 21.* Incautus ergo est *Bodinus*, cum optat reduci illam antiquam seueritatem quarundam gentium: propter impietatem liberorum & ingratum erga Parentes animum: non enim esse metuendum, ne Patres illa potestate abutantur, propter stimulum naturalem amoris, acrem scilicet in Parentum pectoribus. Sed præterquam, quod, *quæ apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos sunt*: etiam Reip. rationibus repugnat, si pœnarum capitalium potestas aliunde, quam ab imperantibus dependet. Rectius igitur sentient, qui suaserint, auctoritatem Parentum, & obedientiam liberorum, bonis legibus & sub tutela summæ potestatis sanciri atque stabiliri.

de Rep. I, 4.

Tac. I. A. 55.

Auctoritas Parentum.

Dum de *potestate* parentum sermo est, satis patet *auctoritatem* subintelligi: quanquam alias differt à potestate, quod hac legitime soluta, illa perpetua est. Nullum enim est tempus, quo expirare debeat parentum apud liberos auctoritas. Etiam si filii summo magistra-

giſtratu præditi ſint, imo regno præſint. Nota eſt *Regis Salomonis*, maternam auctoritatem multo cultu agnoſcentis, hiſtoria *1. Reg. II, 19.* In conſpectu matris ſedere, niſi ipſa iuſſerit, ne Reges quidem Perſarum ſolebant; ſicut colligas ex ſermone Alexandri apud *Curtium V, 2, 22.*

Quomodo patria poteſtas ſoluatur.

Recte: quantum ad auctoritatem: nam poteſtas Parentis tollitur magiſtratu ac publico filii munere: & quodammodo etiam auctoritas, quod ad ipſas publicas functiones attinet: quibus nulla priuata nomina poſſunt aut debent intercedere. Hinc impotentiam matris Liuiæ, non Tiberius modo, ſed Reſp. grauabatur apud *Tac. 1. A. 4, 5. 4. A. 57, 4. 5. A. 1, 5.* Agrippinam autem Neronis matrem, Principatus muneribus ſe immiſcentem, primo arte deludunt interiores aulici. deinde apertius cupiunt infringi potentiam eius, incautius tamen, & parum memores, immanem Neronis animum freno potius, quam calcaribus indigere, ad exuenda matris imperia: quæ nefarius homo denique parricidio diſſoluit.

Vid. Differt. Tauri apud Gell. 2, 2.

Tac. A. XIII, 5, 3. A. XIV, 1, 5.

(Dictum de *Cardani* & *Clapmarii* imprudenti facilitate.)

Ludouicus XIII. exilio matris ſuam auctoritatem in regno ſtabilire contendit. vid. *Gramondus lib. 2. p. 163. & ſeqq.*

Soluitur & *morte*, Patria poteſtas: aliisque modis, de quibus ICti. vid. *Dn. Bicc. Aur. ſect. 1. th. 26. & 27.*

Abdicatio & exhæredatio.

Iure patrio continebatur olim *ius abdicandi liberos.* ſed abdicationi in deſuetudinem adductæ

ductæ (vide de ea *Sen. Controu.* I, I. *&* II, 9.) successit sola *exhæredatio*: quæ & ipsa apud antiquos in vsu. Cumque exhæredatio, genus pœnæ sit, neque nisi titulo pœnali fieri possit, satis clarum est, ex iure ciuili hodie pendere totum hoc negotium: cum omnis pœnarum exigendarum ratio (si de maioribus pœnis sermo est) publicæ vtilitatis caussa, ad summam potestatem referatur; illiusque ciuili constitutione dispensetur. Qui omnes exhæredandi caussas ad *ingratitudinem* referunt, figura interpretandi potius, quam definiendi perspicuitate vtuntur. (vid. *Arnisæ. relect. polit. lib.* I. *cap.* 4. *sect.* 4.) Non occurrit autem hodie facile casus, qui lege descriptus non sit: quæ parentibus licentiam exhæredandi non laxat sed restringit. Qui ad naturalem æquitatem malunt respicere hic, vsurpant illud *M. Senecæ Controu.* II, 9. Et *quod iure fit, verum est*: *& quod sine iure quoq; rationem habet, recte fit*: si modo ratio sit idonea, quæque prudenti viro possit approbari.

Quoniam autem exhæredatio priuato parentum iure continetur, non abs re dubitatum est, possit ne ad publicas caussas porrigi e.g. an filius à patre ita possit exhæredari, ne in regnum succedat? vid. *Grot. de I. B.* II, 7, 25.

(Dictum de ratione *Aristotelis* 8. *Eth. Vlt.* quæ coloris potius, quam veri argumenti nomine censenda est.)

Sequitur, vt de Liberorum tum officio, tum iure agatur. Inter *officia Liberorum* primum ponitur *gratus animus, seu studium referen*- De Liberorum officiis quorum I. Gratus ani-

mus seu studium referendæ gratiæ.

da gratia. Seneca de benef. IV, 19. ad Epicurum: *Deum vis videri colere, non aliter quam parentem: grato, vt opinor, animo.* Huius gratitudinis inprimis elegans extat declaratio apud *Hieroclem in aurea Pythag. carm.* qui ab ipsa natura hoc officium, cum ceteris Philosophis deducens eleganter vocat, ad *explendum quod natura imperat officium, pro virili parte amorē operamq; conferre.* Τὸν τῆς φύσεως ἀποδιδόναι ἔργον. Interea, quibus par gratia nequit referri, Parentum be-

Eth. VIII, 1.

neficia *Aristoteles* ponit. *Seneca* disputat: *an aliquando liberi maiora beneficia dare parentibus suis possint, quam acceperint? 3. de benef. 29. & seqq.*

(Dictum, quid in vtramque partem sentiendum sit.)

Hoc gratiæ referendæ officio continetur nominatim etiam *mutuam alimentorum & sustentationis vicem parentibus exhibere.* τὸ ἀντιπελαργεῖν. Hebræi lege diuina id contineri (4to sc. præcepto decalogi) contendebant, *vt cibum & potum parenti subministret filius, vt & vestitum: ex eo scilicet quod patris est, seu ex bonis paternis: quibus si careret, cogendus erat filius, si ipsi bona essent, vt vtrumq; aleret parentem, in quantum posset:* derogauit tamen huic sancto officio, iurique diuino respondenti, glossa Pharisaica, in quam inuehitur Christus *Marc. VII, 11. Matth. XV, 5.* (vid. *Selden. de I. N. VII, 2. Dillherri disp. tom. 2. disp. 3. q. 5.*) Solonis lege,

Laert. in Solon.

qui non alerent parentes, infamia notati. Neque Romanis deest Lex apud *Senecam Controu. I, 1. & 7. it. III, 4. Liberi parentes alant, aut vinciantur. Hierocles pecuniarum promtissimam suppedi-*

peditationem χρημάτων χορηγίαν ὡς μάλιστα προθυμοτάτην parentibus deberi asserit.

Alterum in Parentes officium, quo liberi obligantur, *honore & reuerentia constat.* Et *honoris* quidem vocabulo decalogus etiam gratum animum, de quo præcessit, & obsequium, de quo sequetur, comprehendit: sicut & Pythagoreum carmen, *honora parentes,* τούς τε γονεῖς τίμα, eodem sententiarum complexu fœcundum est. Ad hunc honorem & reuerentiam etiam pertinet *timor* ille quem Aristoteles liberis tribuit. 1. *œcon. vlt.* Hebræi ita describunt: *vt ex reuerentia filius non stet in loco patris, seu locum ei assuetum stando occupet, nec in loco ei assueto sedeat, nec sententia eius refragetur, nec eam refutet, nec eum nomine suo appellet siue superstitem siue mortuum, sed ad hunc modum loquatur, Abba seu pater Dominus meus.* It. *Non dicendum erat ei, Abba transgrederis verba legis: sed dicendum erat ei, scriptum est in lege sic vel sic, idq́ perinde ac si ea de re consuleret.* (vid. *Selden. de I.N.* 2, 2.) Bonis auctoribus *pietas* dicitur hic affectus in parentes: quæ etiam vultu lædi potest. 2. Honor.

Hinc illa iure ciuili constituta: ne filius in ius vocare possit parentem sine venia, de quo *Arnisæus relect. polit. lib.* 1. *cap.* 4. *sect.* 5. §. 29. ne eædem caussæ sufficiant ad exhæredationem Parentum, quibus exhæredantur liberi (Idem §. 9.) Et quæ similia præcipiuntur.

Tertium filiorum munus in *obsequio* & obedientia consistit. *Filii* (inquit *Apostolus Coloss.* III, 20.) *obedite parentibus per omnia*: scilicet quæ non repugnant diuinæ voluntati & iuri atque 3. Obsequium.

honestati. Eximia sunt, quæ in hunc locum disserunt, *Hierocles, Gellius II,7. Hugo Grotius de I.B. II,26,3.& seq.*

Cum ergo constet, gratitudinem, reuerentiam, obedientiam summam deberi parentibus; satis intelligitur, quantum in vitiis contrariis turpitudinis sit. Sicut enim officia liberorum ius diuinum peculiari & emphatica præmiorum pollicitatione sanciuit: *Exod. XX,12. Ephes. VI,1. & seqq.* ita horribilis pœna denunciatur, filiis immorigeris, contumacibus, illusoribus, *Prou. XXX,17. Syrac. III,11. & 13.* tum in exemplo Chami *Gen. IX,25.* Hinc etiam humanarum seueritas legum in delicta liberorũ. Apud *M. Sen. Excerpt. Contr. IX,4.* Lex: *Qui patrem pulsauerit, manus ei præcidantur.* Romanorum in parricidas seueritas nota est, de qua *Cicero in oratione pro Sex. Rosc. Amerino*, grauiter.

(Dictum quid *Bodinus*, quid alii statuant, in caussa filii aduersus patrem perduellem insurgentis. Item: an mater adultera à filio iussu patris licite occidatur?)

V. et. Tac. 3. Hist. 25 adde *Cic. 3. off.*

Iura Liberorum. Inter iura Liberorum est *successio in bona parentum*, seu hæreditas ad quam liberi iure naturæ, diuino, ciuili vocantur (nisi delicto exciderint vel suo, vel parentum, vt in crimine maiestatis, vid. *Grot. de I.B.* II,21,13.& 16.) Ius diuinum tum alibi tum *Gal. IV,1. I. Cor. XII,14.* proponitur. Iure naturæ hæc successio liberorum in primore gradu constituitur: quatenus parentes liberis alimenta debent; adeoque præfertur successioni Parentum in bona libe-

liberorum, quæ tamen ipsa quoque ex natura fluit: Atque huc pertinet locus, de successionibus ab intestato. (vid. *Grot. II, 7, 3. & seqq.*) vel autem in successione æqualia debentur æqualibus.

(Dictum de memorabili lege apud *Sen. Controu. VI, 3. maior frater diuidat patrimonium, minor eligat*)

vel inæqualitas constituitur, tum ratione sexus, tum ratione ordinis nascendi, vnde Ius *primogenituræ*; præsertim in Principatibus, quod quum publicum est, fuse apud Iuris Publici scriptores tractatur. *Grot. 2, 7. Reinking. lib. 1. class. 4. cap. 17. Sinolt. Schutz. I. P. colleg. tom. 1. disp. 7. th. 10. & seqq. Limnæus I. P. 4, 8, 112. & seqq.*

Quod ad statum libertatis attinet, partus sequitur conditionem matris iure ciuili: In aliis autem, quod ad liberos ex nuptiis iure ciuili iustis procreatos attinet, partus sequitur conditionem patris, inprimis in iuribus ciuitatis, familiæ, item in dignitatibus. (*Arnis. relect. polit. lib. 1. cap. 5. sect. 10. §. 4. & seqq.* add. *Aur. Dn. Buccii sect. 1. th. 6.*) *v. Grot. II, 5, 29 & 2, 8, 18.*

Nituntur autem & officia & iura parentum liberorumque, *mutuo illo pietatis naturalis affectu*, quem natura animis omnium inseuit; & cuius quædam imitamenta in brutis quoque obseruare licet. *Si feræ partus suos diligunt,* (inquit *Cicero de orator. II, 40.*) *qua nos in liberos indulgentia esse debemus?* Liberi post Patriæ caritatem, in qua & parentes sunt, naturali stimulo ad amandos parentes concitantur, *στοργὴ mutua inter parentes & liberos.*

itidem à ciconiis ſumto exemplo: de quo naturæ conſulti paſſim. *Triclinius ad Sophoclis Electram* inſtanter: πάντων τῶν νομίμων καὶ δικαίων τοῦθ' ἓν κρεῖττον καὶ μέγιστον παρὰ πάντων ἀνακηρύττεται, φροντίδα ποιεῖσθαι πατρός. ὃ θεὸς ἀποδέχεται, καὶ εὐσεβὲς λογίζεται. *Inter omnia quæ iure & legibus præcipiuntur, optimum maximumque habetur ab omnibus, curam agere Parentis. Quod & Deo gratum eſt, & pium reputatur.* Secundum naturam eſt, vt nos amemus, ipſi: quidni ergo naturale ſit amare eos, qui nos produxerunt ſeu qui effecerunt, vt nos amare poſſimus? ſecundum naturam eſt, vt quis amantem redamet: quidni ergo amandi ſint parentes, quorum maximus in liberos amor eſt? Hinc deducit *Ariſtoteles (Eth.IX,2.)* & *Hierocles (ad Carm. Pyth.)* debere liberos pulcrius ducere, ſi ſuis parentibus quàm ſi ſibimet opitulentur. Fit tamen, vt parentum in liberos amor longe ſit ardentior, quàm liberorum in parentes. qua de re, obuia paſſim apud Scriptores mentio: &, ſupra philoſophorum diſputationes, efficax experientiæ teſtimonium.

Vices Parentum qui gerant. Loquimur hactenus de Parentibus & Liberis proprie ſic dictis. quod ſi Parentes defecerint, ad auum & auiam, id officium, ea neceſſitudo ſpectabit, non natura tantum, ſed lege. (vid. *Grot. I. B.* II,7,6.) ex regula caritatis; ſi hæc quoque nomina deſint, ad proximas cuiusque neceſſitudines: aut Tutores, quos præſertim in locum parentum ſubrogat primum quidem ipſa naturalis ratio; deinde ſub certa formula ius ciuile, de qua re ICti agunt.

Qui

Qui locis communibus dant operam, *Stobæum* rursus adeant, & *Valer. Max. V*,4. Item *Comicos Tragicosq*. e.g. in *Terentii Adelphis* multa Poëtæ arte *Demea* & *Mitio*, Patres diuerso plane ingenio, virique sui nominis, ille vt nimium durus, hic vt iusto lenior describuntur. apud *Senecam*, *Hippolytus*, pii filii, *Oedipus*, impii; piæ matris *Andromache*, impiæ *Medea* specimen gerit. è Theologis *commentatores* hoc egere in crebra loca & exempla S. Scripturæ, de officio parentum & liberorum. *Scholastici*, cum de iustitia & iure agunt, hunc quoque locum tractant. è ICtis, præter commentatores & Systematicos, *Ærodius de patrio iure* scripsit. *Berlichius, de iure nouercarum. Enenckelius de priuilegiis Parentum & liberorum.* Annotatio.

CAP. IV.

De Societate Herili.

CEterum vt domus bene atque commode administretur, *Seruorum* opera requiritur. neque enim paterfamilias in omnia sufficit: neque decorum fuerit, aut humanum, vxori omnia seruilia opera imponere. liberorum, propter moras ætatis paulatim adolescentis, tarda ministeria, neque in ampliore domo satis idonea aut sufficientia. Iumentorum quoque adminiculo, quæ Seruorum loco apud pauperes erant, non possunt omnia geri. Sane quorum tenuis fortuna, & Seruitute opus habet domestica societas:

res accisæ sunt, quomodo possunt, non quomodo volunt, sicut necesse, non sicut commodum est, rem domesticam administrant. Sed nobis agendum est de Domestica Societate non pessime constituta.

Sed quali? Constat ergo, famulares operas, & seruorum adminicula requiri. sed qualis seruitus tum domi optanda, tum in Rep. instituenda sit, in disquisitionem venit.

Distinctiones seruorum. *Aristoteles* duo seruorum genera facit, & copiose de illis disputat (*in Polit. præsertim lib.* 1. *c.*3.*&* 4.) Quosdam enim *natura seruos* nasci, quosdam *lege fieri* ait.

παράδοξον stoicum: omnes sapientes liberos, omnes stultos seruos. *Cicero parad.* 5. De *seruitute naturali* duo quæri merentur: 1. an vera sit Aristotelis, & qui eum sequuntur Sententia Philosophorum, dari aliquam seruitutem secundum naturam, an potius ICti audiendi sint, qui seruitutem contra naturam asseruerunt? Post *Arnisæum*, qui fuse ista disputat (*relect. polit. lib.*1. *cap.* 3. *sect.* 3.) vide *Dan. Heinsii eruditam ad Richterum ICtum epistolam, orationibus eius subiunctam.* 2. an recte statuat *Aristoteles*, *in natura seruos i. e. barbaros licite bellum sumi ex hac ipsa caussa, quod tales sint?* de quo vid. *Grot. de I.B.* II, 20, 40. *&* II, 22, 12. *Adam. Contzen. Polit. lib.*10. *cap.*8. §. 2.

Lege serui sunt Aristoteli, e. g. qui bello capti libertatem perdunt, aut venundati à victoribus. Clarius *Lege Seruos* vocabimus, quicunque non respectu naturalis aptitudinis ad seruiendum, sed ex facto humano instituto que in seruitutem venerunt; siue ipsi se vendiderint, siue ab aliis libertate exuti sint;

quod

quod solet fieri bello, & pœna. Quorum nihil, si modus & ratio adhibeatur, plane iniquum est. vid. *Grot.de I. B.* II,5,27.& 32. *& lib.* 3. *cap*.7.

Alii explicant seruitutem *vel vt est iuris diuini* (vid. *Selden.de I.N.lib.6.cap.7. & 8.*) *vel vt est iuris gentium*, *vel vt est iuris ciuilis*: de quo ICti.

Bodinus quinque genera seruorum facit. *de Rep.I,5.* 1. Seruos natos, ex seruis aut serua. 2. captos bello, 3. seruos pœnæ. 4. qui se mancipärunt aut vendiderunt. 5. qui ab aliis, à latronibus aut piratis venditi bona fide ab emtoribus possidentur. Hi omnes sunt *lege Serui*, si Aristotelica phrasi loquimur.

Seruorum autem miserrima apud veteres conditio erat: *iusq; impunitatis* (quod improprie ius dicitur) domino in infinitum concedebatur, cum tamen iustitia interna ius vitæ ac necis non posset dominis competere. vid. *Grot.de I.B.* II, 5,28. Itaque inspectione curaque magistratuum paulatim mitigatum & ad æquitatem naturalem reductum (de qua iterum *Grot.lib.3.cap.* 14.) Sub Christianis Imperatoribus denique sæculo (vt *Bodinus* putat) post C.N. tertiodecimo plane euanuit. An ex vsu Reip. sit, talem seruitutem vigere, contrarias disputationes operæ pretium est videre apud *Bodin.*1.*de rep.*5.& *Ad.Contzenium Polit.lib.* 8.*cap.*15.§.2. **Seruitus veterum abrogata.**

(Dictum hac occasione de Senatusconsulto Silaniano ad loc. *Tac. 14. A.42. & seqq.*

quatenus tamen vtiliter hodieque cognoscatur.

Historiam seruorum, ad intelligendos Scriptores Veteres, vtile fuerit ex *Ausonio Popma de operis seruorum*: & ex *Laurentio Pignorio*, cuius eximius *de seruis* commentarius extat, repetere.

Tum autem, quæ Philosophi disputant, de temperamento præsertim iuris herilis, (quod in suo rigore acceptum iam olim summa iniuria habebatur) cum pondere & incremento applicationis transferri possunt ad hodiernos seruos seu famulos, qui in plerisque communione iuris cum dominis coniunguntur. Quam enim pulcra sunt, quæ *Seneca* præcipit, *Epist.47.lib.3.de benef. à cap.17. vsq. ad 30?* Adde quomodo se Augustus erga seruos gesserit *apud Suet. Aug.67.*

Simulacra antiquæ seruitutis.

Præter *simulacra* autem *priscæ seruitutis*, (in ascriptitiis glebæ, hominibus propriis, & quos Galli manus mortuas vocant; *imperfecte seruos* dixeris) apud cultiores gentes, & Christianos populos nihil antiquæ seruitutis superest, vt diximus.

Societas herilis describitur;

Societas ergo herilis nihil est aliud hodie, quam *societas inæqualis inter dominos & famulos, ad vtilitatem præcipue dominorum, pactione operarum & mercedis, constituta.*

& per munia domini ac serui declaratur.

Debet autem dominus seruis 1. alimenta & mercedem. 2. defensionem & tutelam. 3. humanitatem & caritatem: Seruus domino, 1. fidem. 2. obsequium. 3. reuerentiam seu timorem: ita vt obsequio, labores & industria; reuerentiæ officio, patientia herilis imperii ingeniique, contineantur. quæ omnia

iure

iure diuino & Sobriæ philoſophiæ placitis, comprehendi, manifeſtum eſt.

Prudentiæ herilis munia ſunt: ſeruos bene eligere; iis operas prudenter & pro cuiusque facultate, partiri: diſciplina nec laxa, nec nimis adſtricta eos regere: promiſſa illis præmia exſoluere; neceſſitates & incommoda eorum non negligere; adeoque non metu tantum ſed amore herilis imperii illos imbuere.

Prudentiæ herilis ſumma.

De famulis ſtudioſorum videatur *Limnæus* I. P. VIII, 10, 19. De *officio famulorum* vniuerſe ſcripſit *Gilbertus Cognatus* & *Io. Dinckelius*.

Annotatio.

Poſſet hæc tota materia tractari, conductis quæ in antiquitate hiſtorica habentur, & politice examinatis, hoc titulo: *Helotes*. vel: *Peneſtia Theſſalica*. vide multis *Ariſt*. 2. *polit*. 7.

CAP. V.

De Societate Domeſtica.

DIctum eſt ante ex *Ariſtotele*, *Domeſticam Societatem* ſeu domum aut familiam conſtare ex *tribus* ſocietatibus primis; *coniugali*, *paterna*, *herili*: quibus iam expoſitis, ſatis conſtat, quid ſit familia ſiue domus: ad quam tres minimum perſonæ, & duæ ſocietates præcipuè, coniugalis & herilis requiruntur. Præter *hominem* autem ad conſtituendam domum etiam *res poſſeſſa* ſiue *poſſeßio* requiritur: vnde *pecoris* mentio (quanquam & *ſerui* in poſſeſſionis parte habiti Antiquis) & cuiusdam quaſi domeſtici inſtrumenti in illa ipſa

Domus ſeu familia quibus rebus conſtituatur?

ipſa rudi ſimplicitate, quam deſcribunt Auctores; & à qua ad illam perſonarum copiam ac varietatem, quam in opulentorum aut Principum domibus obſeruare licet, peruentum eſt. Vt autem integritas domus, ſuos gradus, ſua incrementa habet: ita inuenias domos aliquas ſine vxore, aliquas ſine liberis, aliquas ſine ſeruis famuliſque, ſine propria poſſeſſione nullas: quamuis id iactent monachorum inſtituta & cœnobiorum amplexi. Scilicet vna domus magis accedit ad perfectionem domeſticæ ſocietatis, alia magis inde recedit. Manet interim, quod reſpectu omnium & perſonarum & rerum, is qui præeſt familiæ ſit vel Maritus, vel Pater, vel Herus, vel Poſſeſſor ſiue Dominus.

Sub vno capite ſeu patrefamilias.

Cuius prudentia poſſeſſoria ſummatim notatur:

Cuius (Patrisfamilias) quæ ſint officia, in ſuperioribus attigimus: niſi quod de prudentia poſſeſſoria, atque adeo de iure poſſeſſorio ſeu dominio rerum nihil dictum eſt. Adiici ergo forte debuerint aliqua in gratiam *Ariſtotelis*, qui hac occaſione (vt ſupra expreſſimus) κτητικὴν & χρηματιστικὴν, ſiue rationem acquirendi poſſidendique non perfunctorie executus, oſtendit: hanc ſcientiam patrifamilias, qui aut habere poſſeſſionem, ac neceſſaria, aut parare debet, plurimum inſeruire; tum quantum attinet ad naturales acquirendi modos (quos limitibus indigentiæ & neceſſitatis metitur) & ad eos qui à natura recedunt, cupiditatique & voluptati vt plurimum ſeruiunt. Atque hic attigit variæ venationis genera (ad quam olim latrocinium & mili-

tia

tia etiam referebatur) *Piscationem, Aucupium, Agriculturam*: itemque *Cauponationem, Permutationem* (ne hanc quidem vnius generis) *Mercaturam, Vsuram*.

Neque sane alienum fuerit, hoc loco: Patremfamilias admoneri, vt prouide diligenterque familiæ necessaria procuret: vt impensarum modum, redituum modo metiatur: vt omnem rem familiarem ipse norit, suaque cura (de aliena industria nunquam satis securus) complectatur: vt non parta tantum tueatur, sed pro re nata, citra auaritiæ studium sciat rem familiarem augere. Sed quia hæc in ea ciuilis scientiæ parte, quæ œconomica dicitur, amplius tractantur; quanquam *Bodinus Aristotelem* & *Xenophontem* hoc nomine reprehendit 1. *de rep*. 2.] & infra suis locis attingenda erunt, quatenus ratio acquirendi non domui tantum sed etiam reip. inseruit; itaque nunc tantum *de Origine Dominii* pauca annotabimus.

H. Grotius (II, 2, 2.) in explananda dominii origine non semel labitur. 1. enim in historia fallitur, quasi vllum vnquam tempus fuerit, post lapsum Protoplastorum, quo omnium rerum communio vigeret. 2. neque possibilis est talis communio ex magna simplicitate, & eximia caritate. Nihil enim tale post lapsum cogitari posse, experientia docet. 3. Fallunt ergo exempla de Americæ populis, de Essenis, de primis Christianis. Apud quos omnes non defuit dominium & proprietas; sed partim confusa nec bene ordinata dominii ratio

Et de origine possessionis siue dominii quædam annotantur.

ratio obtinuit: partim imago communionis, non communio (quatenus scilicet proprietas excluditur) obseruata est. E.g. quam sit absurdus, qui propter ea, quæ familiares in vna familia communiter participant, nullum esse in familia dominium inferat? de qua re *Theologi* amplius agunt, cum asceticorum hodiernorum ineptias rident, quando nihil à se possideri, nulla dominii iura aut discrimina obseruari iactant: id quod nimis facile eis credidit *Grotius*. Sicut & hypotheses gentilium (ex *Tac.3.A.26,1. Virg.Georg.I. &c.*) falsas, & ex ignorantia primæui temporis natas incaute pro veris arripuit.

(De qua re amplius dictum.)

4. Iam quod de antiquorum hominum vita, de cibo sponte nato, de antris loco ædium, de nuditate corporum, de vestitu incondito memorat, si de genere humano accipiantur, *ἀνιστορησία* mera est; si de paucis barbaris, & incultis gentibus, qualibus nunquam orbis caruit, aut caret, aliena sunt ab argumento quod tractauit: in quo iuris rationem habet aut probationem, non vnius alteriusque populi inconditus mos, sed plurium & cultiorum gentium, i.e. recte vtentium ratione, instituta consuetudinem faciunt. 5. Denique quod ait, *Vniuersalis iuris vsum, vice proprietatis fuisse, &, quod quisq; sic arripuerit, id ei eripere alterum nisi per iniuriam non potuisse*: satis clare proprietatem occupantibus constituit, communionemque omnimodam, & talem, quæ proprietatem excludit, nec fuisse, nec esse potuisse, ostendit.

De

(De nuditate Protoplastorum quam dilute loquatur, dictum.)

Quia enim ex primæuo iure naturæ nihil est meum potius quam tuum, vt vulgo concipitur (& vice versa) hinc fieret, vt omnia essent omnium, nihilque ita vnius haberetur, quin alius idem præripere, suo iure scilicet vtens, posset: hinc & iniuriæ perpetuæ & rixæ emergerent. Ob eam ergo rem ab initio statim secundum naturam fuit, vt quisque haberet aliquid proprium ac suum, in quod alteri ius non esset. Aliter enim incolumitas socialis vitæ [vid. quæ contra communionem bonorum Platon. disputat *Bodinus* 1. *de rep.* 2.] quam natura tuetur, inter continuas lites nulla fuisset. Atque hæc origo Dominii, sicut rectæ rationi consentanea est, ita historiæ sacræ profanæque, primisque rerum originibus congruit.

(Dictum, quomodo distinctio dominiorum sit Iuris Diuini.

Familia & domus quatenus idem:

Quatenus autem *Domus est societas ex herili & nuptiali potissimum composita (quanquam & patria accedat ad integritatem) sub vnius capitis, quasi regio imperio quotidiani vsus caussa, instituta, rebus* ꝗ *necessariis sc. ad quotidianum illum vsum instruta*: non differt familia à domo, sed plane idem significat; siue de maioribus Principum, siue de minoribus priuatorum familiis sermo sit.

Aristot. 1. *polit.* 2.

Aliter quomodo familia vsurpetur.

Alia est significatio *Familiæ*, de qua *Sextus Pompeius* ait: ita vocari priuatum hominum paucorum cœtum, qui liberis hominibus constet,

Vid. l. 195. *S.* 1. *D. de V. S.*

ſtet, quorum dux & princeps generis Pater vel Mater familiæ, vocari conſueuerit. Sic excluduntur ſerui & famuli.

Atque ita hodie fere loquimur de Principum *familiis*, & aliorum, quatenus ex vno ſtipite progrediuntur. Et quando quidem vnà viuunt, atque ab vno illo originis Principe reguntur, *familia* manet arctius ſic dicta, & à *Genere* ſiue *Gente* diſtinguitur. Gens enim eodem *Sexto Pompeio* auctore, pluribus familiis conſtat: quando ſcilicet multitudo hominum ex vna ſtirpe in plures familias propagatur: ſæpe tamen *Familiam* pro *Gente* vſurpari videas.

Pacta illuſtrium familiarum.

Habent autem illuſtres familiæ quædam inter ſe pacta, varia in variis gentibus, circa ſucceſſiones præſertim: ſic pacto confraternitatis, quod vocant, inter illuſtres quasdam Germaniæ familias conuenit, vt altera ſtirpe extincta, ad alteram ditiones illius & bona perueniant. vid. *Limn. I. P. lib 4. cap. 8. Sinolt Schütz. Colleg. I. P. tom. 1. diſp. 6. th. 29.* vniuerſe *de pactis illuſtrium familiarum* nobilem tractatum edidit *Betſius.*

Pagus ceu colonia domus. *Pol. I, 1.*

A Domo ita progreditur *Ariſtoteles* ad Ciuitatem, vt *Pagum* ſeu *Vicum* interponat, & ex pluribus familiis componat: hac quoque differentia adiecta, quod *domus* ſit *κοινωνία εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα ſocietas quotidianum in vſum inſtituta*; *Pagus* autem (*κώμη*) *χρήσεως ἕνεκεν μὴ ἐφημέρου vſus non quotidiani gratia.*

Latini Scriptores *pagum* modo *pro ciuitate & gente*, modo *pro regione*, item *pro parte regionis,*

nis, *pro vicinia seu vicinitate* accipiunt. Distinguuntur & vrbes ciuitatesque *vicatim*: sed ibi de vrbe constituta, vox exauditur; hic rudimenta ciuitatis constituendæ per gradus definiuntur.

In Iure Romano *Vici* non vnius generis sunt, sicut ex *Codicis Theodosiani constitutionibus de Patrociniis vicorum*, & *Libanii oratione de Patrociniis* intelligitur. Vel enim *ad vnum dominum* spectabant, e. g. virum illustrem; qui *Minores Vici* possunt appellari; si cum iis comparentur, qui *plurium dominorum erant*, *Vici Maiores*, qui & *Metrocomia* dicuntur; *Vici Principes*, *Vici publici*. (vid. *Iacob. Gothofr. ad orat. Liban. nota*.)

CAP. VI.

De Ciuitate.

PEruenimus iam à primis illis societatibus, vnde domus construebatur, per coloniam domus, ad *Ciuitatem*, quam prius intendit natura, secundum *Aristotelem*, licet posterius producat; sicut totum natura prius censetur suis partibus, licet non nisi partibus constitutis totum conficiatur. Transitus ad Ciuitatem. *Pol. I. 2.*

Et *Ciuitatis* quidem vocabulo varie vtuntur. Potissimum tamen, *vel* totam gentem seu populum, ciuili scilicet vinculo seu iuris communione cohærentem notat (sicut dicimus ciuitas Helvetiorum &c.) *vel* vrbis certæ spatio comprehensam ciuium multitudinem: *vel* ius ciuitatis; *vel* denique iure ciuitatis v- Eius vocabulum:

 nius

nius seu Reip. vnius fruentes, citra respectum loci aut domicilii, aut nationis.

Descriptio ap. veteres varia.
De Rep. I.

Cicero notanter: *omnis populus, qui est cœtus talis multitudinis, qualem exposui, ciuitas est: & omnis ciuitas, quæ est constitutio populi, respubl.* Qualem autem multitudinem intelligat, *alibi* exposuit:

de Rep. III.

Populus est non omnis cœtus multitudinis, sed cœtus iuris consensu & vtilitatis communione sociatus. Præcesserat autem: *Respubl. est res populi, populus autem &c.* Congruit locus alter in *Somnio Scipionis*:

cap. 3.

Concilia, cœtusq; hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Hanc societatem seu concordiam iuris & vtilitatis vinculo colligatam intellexit *Augustinus*, cum *aliud ciuitatem non esse* ait,

de Ciu. Dei l. 15.

quam concordem hominum multitudinem. Et *lib. 15. cap. 8. Ciuitas nihil aliud est, quam hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata.* Hæc est, inquam, illa concordia, quam *Cicero*, *harmoniæ* vocabulo interpretatur. In *Platonicis definitionibus*, πόλις seu ciuitas describitur οἴκησις πλήθους ἀνθρώπων κοινοῖς δόγμασι χρωμένων *habitatio multitudinis hominum communi iure seu communibus decretis vtentium*: siue πλῆθος ἀνθρώπων ὑπὸ νόμον τὸν αὐτὸν ὄντων *multitudo hominum, qui sub vna lege sunt.* πολιτεία autem seu *Respublica* describitur κοινωνία πλήθους ἀνθρώπων, αὐτάρκης πρὸς εὐδαιμονίαν *communio multitudinis hominum, sibi sufficiens ad felicitatem*: seu κοινωνία πλήθους ἔννομος *communio seu societas multitudinis lege descripta.*

Ad descriptiones illas annotatio.

Ita fere veteres plerique, modo, vt apparet, concisius & simplicius, modo plenius de ciui-

ciuitate & Rep. loquuntur. Quorum descriptiones, scholasticis contentionibus vellicandas non putamus: propter legem disciplinæ politicæ ab initio à nobis commendatam, adde loc. *Gell. l. 25.*

Patet autem ex his, distingui quidem *Ciuitatem* & *Remp.* πόλιν & πολιτείαν, vt *ciuitas* ipsum cœtum iuris fruendi caussa sociatum, *respubl.* illius cœtus ordinem legibus descriptum notet: quæ in scholis materiæ & formæ vocabulis distinguuntur. Illud interim certum manet, vix vnquam de ciuitate sermonem suscipi, quin de toto cogitetur, neque de populo tantum, sed populi ciuili constitutione simul agatur. Consideretur ipsius Aristotelis exemplum, qui ciuem, vt mox dicetur, magistratus & iudiciorum participatione descripsit: id est nominibus Reipubl. debitis. Quæ res satis ostendit, non satis prudenter ciuilia præcepta tractare, qui in examinandis aliorum descriptionibus ita versantur, vt tandem non possint non incidere in id, quod in aliis reprehendunt.

Ceterum non abludit à dictis, *Aristoteles:* cui *ciuitas* modo definitur οἰκιῶν πλῆθος καὶ χώρας καὶ κτημάτων αὐτάρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν *familiarum seu domuum tum regionis & possessionum seu opum copia per se sufficiens ad bene viuendum.* modo ἡ ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος, ἤδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας, ὡς ἔπος εἰπεῖν· γινομένη μὲν οὖν τοῦ ζῆν ἕνεκεν, οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν. *communitas è pluribus vicis perfecta, quæ iam ad culmen abundantiæ rerum necessariarum euecta, se ipsa*

Aristotelicæ descriptiones *Oecon. l. 1.* *Pol. l. 2.*

contenta esse potest: instituta quidem viuendi caussa, sed existens tamen bene viuendi ergo. modo, πολιτῶν πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν. *Ciuium multitudo, cui ad necessarios vitæ vsus nihil desit, summatim loquendo.* conferenda est duplex descriptio ciuitatis *lib.* 7. *polit.* 8.

Pol. III, 1.

(Dictum cur plures ex Aristotele descriptiones allatæ.)

Caussæ efficientes ciuitatem.

De *origine* autem *ciuitatis* seu ciuilis societatis, *capite primo*, satis actum est. A natura enim, adeoque à Deo principia rei inter homines pulcherrimæ deduximus. Quod, sicut *Theologia* abunde interpretatur, ita ne gentilis quidem *Philosophia* dubitauit. Celebris est locus *Cic. in Somnio Scipionis cap.* 3. ***Nihil est illi Principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia cœtusq; hominum, iure sociati, quæ ciuitates appellantur.*** Adde *Contzen.* 1. *polit.* 5. *& seqq.*

Vt vero consociatio ista composite feliciterque fiat, *Politici* opus est, siue *Oratorem*, siue *Legulatorem*, siue *Philosophum* & *Sapientem*, quæ nomina Auctores huic negotio subinde accommodant, appellare libeat. Politicæ prudentiæ esse, non tantum bene administrare ciuitatem, sed bene constituere, *Oecon. lib.* 1. *c.* 1 *Aristoteles* dixit: *& lib.* 3. *polit. c.* 1. τοῦ δὲ πολιτικοῦ καὶ τοῦ νομοθέτου πᾶσαν ὁρῶμεν τὴν πραγματείαν οὖσαν περὶ πόλιν. *Omnem operam Politici & Legulatoris videmus circa ciuitatem occupari.* sc. non minus constituendam, quàm constitutam. Apud *Cic.* 1. *de oratore* 19. cum *Menedemus diceret, esse*

quan-

quandam prudentiam quæ versaretur in perspiciendis rationibus constituendarum & regendarum rerumpublicarum: Carneades omnes partes illius ipsius prudentiæ petendas esse à philosophia docebat: neq; ea quæ statuerentur in rep. de diis immortalibus, de disciplina iuuentutis, de iustitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, ceteraque, sine quibus ciuitates aut esse, aut bene moratæ esse non possent, alibi inueniri. scilicet, tanquam in propria sede. Inter *Heroica opera*, & *beneficia*, quorum vsus in genus humanum redundat, ciuitates constitutæ passim memorantur.

Constat autem Ciuitas ex *Ciuibus*, de quorum descriptione *Aristoteles* prolixe disputat 3. *pol.* 1. & 2. Neque tamen ita defungitur hoc officio, vt nihil difficultatis relinquat. Illud certum est *Ciuem* definiendum esse communione iuris, quo ciuitas vtitur. Illud ius non beneficia tantum, sed & onera comprehendit: quæ vtilitatis nomen & rationem induunt, quando ad societatis ciuilis seu consociationis finem referuntur: Porro, neque hoc neque illud genus iuris, quod ciuem facit, cogitari aut intelligi potest, citra respectum legis, quæ ciuitatem describit ac continet. sicut in corpore humano, nullum membrum, vel officium vel beneficium in toto sibi assignatum obire ac adipisci potest, nisi anima & spiritu efficiatur, vt sit quod esse debet. Itaque licet *Subditus* à *Ciue* distingui possit (vid. *Arnis. relect. polit. lib.* 1. *cap.* 5. *sect.* 5. §. 4.) non insectandi tamen sunt, qui in definiendo ciue, legis ac imperii mentionem faciunt, adeoque ordinis il-

Materia Ciuitatis, Ciues;

quorum definitio indagatur;

lius, qui ciuitatis corpori pro anima est. non enim statim sequitur, toties variandam descriptionem ciuis, quoties forma ciuitatis variatur. Quanquam id, ad mentem *Aristotelis* nihil esset absurdum. Qui, certe *Ciuem*, vt ipse fatetur, non alium, quam *popularis reip.* definiuit, *participatione magistratuum & iudiciorum*: adeoque exemplum potius ciuis, si dicendum quod res est, quam definitionem posuit. Fuit enim aliquid adferendum, quo omnes omnino ciues definirentur: quod non post esse aliud, *quam participatio iuris in ea ciuitate, cuius ciuis est aliquis: siue illa populari, siue regali, siue alio imperio contineatur: iuxta cuiusq; ciuitatis descriptionem & formulam seu legem, qua constituitur, quaq; ciuibus sua iura definiuntur.*

Varietas ostenditur. Ceterum, quia illa formula in ciuitatibus singulis, & olim & hodie, varia fuit: id melius iam ab *Aristotele* monitum est, ciuem secundum *magis & minus* dici: neque ad omnes in vna ciuitate æqualiter omnia, multo minus ad omnes diuersæ ciuitatis, accommodari posse, quæ de singulis ciuium iuribus dicuntur. de quibus scilicet alii plura, alia pauciora, tum minora, omnes tamen aliqua (& præsertim quantum ad imperium attinet ciuitatis, quod qui non agnoscit ciuis non est) participant.

Ita *Aristoteles, pueros & seruos emeritos*, seu ciuilibus muneribus iam solutos, *imperfectos Ciues* vocat: de *exulibus* quoque & *ignominia notatis* quæstionem mouet. Cuius generis plura collegit *Bodinus de Rep. l. 6.*

Alii

Alii *Romanæ Ciuitatis* maxime exemplo v-tuntur: vbi plenum ius Ciuitatis, eius scilicet, qui optimo iure ciuis esset, definiebatur, *domicilio, tribu, honorum communione seu petendorum honorum facultate.* Alia *Municipiorum* iura; alia *Coloniarum*: alia *Latinitatis*: alia *Prouinciarum*; alia *Præfecturarum.* de quibus præcipuus est, qui egit *Carolus Sigonius* in nobili opere, de *antiquo iure ciuium Romanorum*, & *adiunctis opusculis*. De *libertis & libertinis* disputat *Arnisæus relect. polit. lib. 1. c. 5. sect. 9. §. 14. & seqq.* Hanc varietatem ciuium respiciens *Bodinus* non præter rem affirmat: *nusquam gentium vllam esse aut antea fuisse ciuitatem seu Remp. quantumuis popularem, seu veram, seu hominum opinione fictam, in qua ciues omnes omnino iure ciuitatis exæquarentur.*

Exemplo Romanæ Ciuitatis.

de Rep. l. 6.

(Dictum, quomodo accipiendum, cum omnes ciues æqualitate iuris apud Auctores describuntur.)

Sicut, ex diuerso, verissimum manet, nullum dari aut fingi posse ciuem, qui non iuribus suæ ciuitatis (secundum magis & minus) gaudeat atque obligetur. Nam quantum ad *Honorarios ciues* attinet, illi nomine non re tales sunt.

Simul etiam apparet, *cur, proprie loquendo, nemo possit duarum ciuitatum* ciuis esse, de qua re prolixe *Arnisæus relect. polit. lib. 1. c. 5. sect. 7. tota.* si nimirum loquamur de Ciue pleno, & accurate sic dicto: Deinde, nisi inter fœderatos, socios, amicos, aliosue populos aliter lege statutum sit. Ita: *Duarum ciuitatum ciuis esse Romano iure ciuili nemo potest* (inquit *Cicero pro*

An Ciuis aliquis duarum ciuitatum possit esse?

Balbo c.11.) non esse huius ciuitatis (addit) *ciuis, qui se alii dicarit, potest.* confer eundem *pro Cæcin.* 34. Apud alios concessum erat. *Itaq;* (ait iterum *Cicero pro Balbo c.* 12.) *in Græcis ciuitatibus videmus Athenis Rhodios, Lacedæmonios, ceteros vndiq; adscribi, multarumq; esse eosdem homines ciuitatum.* Hoc more nitebantur iidem Athenienses, cum *Atticum ciuem facere studerent* (*apud Cornel. Nepot. Attic. c.* 3.) *quo tamen beneficio ille vti noluit*, satis scilicet peritus Romani iuris, gnarusque *amitti ciuitatem Romanam alia ascita. Peritus enim* (inquit *Cicero pro Balbo* 12.) *nostri iuris ac moris nemo vnquam, qui hanc ciuitatem retinere vellet, in aliam ciuitatem* se dicauit. Scilicet Romani vtebantur hac ratione, Cap. XIII. sicut iterum docemur à *Cicerone*: *Dissimilitudo enim ciuitatum, varietatem iuris habeat necesse est.*

(Declarata est hæc ratio ex descriptionibus ciuitatis ante allatis: quas non infirmant quæ à nonnullis disputantur *apud Arnis. rel. pol. lib.* 1. c. 5. *sect.* 3. §. 4.)

Fœderati autem populi, præsertim fœdere inæquali, facile patiebantur suos ciues Romana ciuitate donari, nisi fœdere id exceptum esset. de qualibus exemplis *Cicero* consulendus *oratione pro Balbo c.* 14. At Romani maiestatis suæ custodiendæ studio, nolebant suis ciuibus alibi quam domi beneficiorum quærendorum occasionem esse, cum præsertim munus Romanæ ciuitatis, inter amplissima & vtilissima nomina cuperent præcellere (digna sunt legi, quæ in *selectis antiquitatibus* annotauit *Brissonius* I, 13.) dareque beneficia,

quam

quam accipere magnificentius ducerent.

Fiunt autem ciues, non *loco* aut *domicilio*: potest enim fieri, vt ciuis huius ciuitatis sit, qui alibi habitat; aut, vt ciuis non sit, qui in hac ciuitate habitat, qui *inquilinus* dicitur; itemque serui qui in ciuitate sunt, ciues tamen non erant: aut, vt versetur quidem ad tempus in ciuitate, domicilium tamen non habens, vt peregrini: *neq; communione fori, aut cuiuscunq; iuris*: potest enim aliquid tale ex pacto inter fœderatos fieri, vt *Aristoteles* recte monet: sed 1 *natiuitate*. 2. olim etiam *manumißione*. 3. *cooptatione in ciuitatem*, seu *donatione ciuitatis*. Nam *adoptionis* in hanc rem vsus euanuit. Quibus modis ciuitas obtineatur; *Polit. III, 1.*

In *natiuitate* quidem alicubi vterque parentum ciuis requirebatur: sed hodie vbique *patris* conditionem sequuntur liberi legitimi.

In *manumißione*, quæ sit libertorum seu potius fuerit conditio, iuris ciuilis interpretes tractant, & *Arnisæus loco præcedente pagina laudato*.

In *allectione*, & *donatione ciuitatis*, quæ prudentia locum habeat, nemo melius exposuerit *Cicerone orat. pro Balbo c. 13.* & Claudio Imperatore apud *Tacitum* 11. *A*. 24. Tangit etiam Mæcenas in oratione sua apud *Dionem lib. 52*. Adhibenda tamen moderatio, quam in Augusto laudat *Suetonius Aug.* 40. ne fiat, quod metuit *Aristoteles 5. polit. 3.*

(Explicatus ille locus est.)

Claudii autem speciosam orationem, facti intemperantia dedecuisse visa est, notante *Sa-*

tyra (*Sen.* in ἀποκολοκυντώσει) Pertinet huc disceptatio de caussis belli socialis apud *Vellei.* 2, 15.

Sicut autem peregrinos à ciuibus differre manifestum est; ita usurpantes ciuitatem, siue gerentes se pro ciuibus, qui non sunt ciues, grauiter coërcitos constat. Ille ipse peregrinorum cooptator *Claudius*, *Ciuitatem Romanam vsurpantes securi percussit.* apud *Sueton. Cl.* 25. Idem *peregrinæ conditionis homines vetuit vsurpare Romana nomina, duntaxat gentilitia. Moris enim fuit* (vt illa *Suetonii* verba *Asconius Pedianus in procem. in Verr.* nobis interpretetur) *vt cum aliquis ciuis Romanus ostendendus esset, significaretur aut à prænomine suo, aut à cognomine, aut à cognatione, aut à tribu, in qua censeretur, aut à curia, aut à censu, vt si erat Senator Equesue Romanus.* Habitos præterea peregrinos subinde deteriore conditione, quam ciues, nihil mirum est. sed quod Romæ difficili annonæ remedio plane expulsi sunt vrbe ab Augusto (*Sueton. Aug.* 42. durius est, notante etiam *Ambrosio in Officiis*: quod testamenti faciendi licentia illis denegata est, itidem merito apud cultiores populos exoleuit, laudante *Grotio de I.B.* II, 6, 14. nisi quod Turcæ, & qui ad eam barbariem propius accedunt, fiscum vnicum peregrinorum hæredem faciunt; perinde vt in Gallia, fatente *Bodino* 1. *de rep.* 6. *in qua tamen peregrinis hoc datum* ait, *vt si extra Galliam moriantur, testamentum condere ac filios in Gallia susceptos ab Vxore, quæ modo ciuis sit, hæredes scribere possint*: quod C. Papii tribuni plebis lege plane prohibiti sunt vrbe (vid. *Dion. lib.* 37. &

Anton.

Anton. Augustin. de Legib. & SCtis) merito iudicat male factum *Cicero* 3. *de offic.* 11.

(Plura de peregrinis vid. *apud Bodin. l. c.*)

Veniendum est *ad ius mutandæ ciuitatis*: de quo *vel* vniuerse quæritur; *vel* cuiusque ciuitatis lege definitur. Prioris generis est quæstio; *an ciuibus de ciuitate abscedere liceat venia non impetrata?* non indiligenter tractata *Grotio de I. B.* II, 5, 24. Huic affine est: *quid in eum, qui inuita ciuitate abest, liceat?* de quo prolixe *Arnisæus rel. polit. lib.* 1. *cap.* 5. *sect.* 8. add. *Bodin.* 1, 6. quibus modis mutetur.

De Romano iure diligenter agit *Cicero oratione pro Balbo*; quæ, non præter rationem, nobis in hoc argumento sæpius laudanda est. Primum illud ponit, iuris esse Romani, *ne quis inuitus ciuitate mutetur*; *neue in ciuitate maneat inuitus. hæc enim esse firmissima fundamenta libertatis ciuium, sui quemq; iuris & retinendi & dimittendi esse dominum.* (*cap.* 11. & 13.) Deinde ius mutandæ ciuitatis definit 1. *exilio* (non simpliciter sed *tum deniq; cum is, qui profugit, receptus est in exilium, h. e. in aliam ciuitatem*, sicut ipse *Cicero* alibi explicat *orat. pro Cæcin.* 34.) 2. *postliminio* (v. *Grot. de I. B.* III, 9, 3.) 3. *reiectione ciuitatis.* Ita habet oratio *pro Balbo* c. 12. de deditis nec receptis vid. *Cic. orat. pro Cæcin.* c. 33. & 34. & *Grotius de I. B.* II, 21. 4. sed ista, quibus legib. apud singulas ciuitates definiantur, ex historia colligendum est, eo fere instituto, quod *Bodinus* tum hoc in argumento, tum alias, non indiligenter tenet.

Dictum est, qua re incipiat, aut desinat esse Ciuis. Adiiciendum erat, *de diuersis Ciuium* *ordi-*

ordinibus, quatenus gradu & officio, seu dignitate conditionis & vtilitate operis distinguuntur. sed quia Finis Ciuitatis ista discrimina parit: de eo prius agendum. Erit enim locus, cum, natura ciuitatis perspecta, paulatim ad singula deuenietur, sine quibus ciuitates esse non possunt.

Forma Ciuitatis: resp. stricte sic dicta, seu ordo imperandi parendique; *Polit. III, 4.*

Nunc de *Forma Ciuitatis* explicandum est. Quæ non alia est, quam *Resp.* specialiter sic dicta; seu *ordo imperandi parendiq;* seu concisius, *imperium.* Græce *Aristoteles* πολιτείαν vocat, describitque *ordinem ciuitatis circa magistratuum potestatem*, eo, quod summa potestas vicaria magistratuum potestate pleraque administret. Vtut autem magistratuum auctoritas in oculos abunde incurrat, non aliunde tamen administratio ciuitatis adeoque Resp. æstimari debet quam à suma potestate: quam τὸ κύριον *Philosophus* vocat.

hic merito considerari debet.

Satis scio, Aristotelica ciuitatis definitione, formam non contineri: sed seorsum eam considerari. sed quia nec finis ille, quem ciuitati dedit, sine Rep. vllo modo obtineri: neque adeo ciuitas sine hac sua anima bene concipi potest: itaque iam ante dixi, ciuitatem ordinatam id est totam à nobis hic spectari. cuius definitio, postea subiicietur.

In primis autem operæ pretium fuerit, reip. seu illius ordinis, qui ciuitatem animat, adeoque imperii primordia paulo diligentius speculari.

origo imperii altius repetita.

Monuimus supra, si ex primæuo quodam iure nullum dominium, nulla proprietas sit, siue,

siue, si nihil Tuum potius quam Meum sit, & vice versa; sed quilibet in omnia sibi ius esse prætendat, futuram fuisse vitam ferinam potius quam humanam, & quasi perpetuo bello, inter contentiones & rixas, infestam confusamque. Quod quia rationi naturali aduersatur, quæ ad societatem ducit adeoque ad concordiam pacemque, sine qua societas nulla est: necesse fuit, vt societas constitueretur, vnum quemque de iure illo suo, quod hypothesis rerum communium modo prætendebat, cedere, donec dominiorum iuriumque distinctio emergeret. quam ad rem opus erat consensu seu conspiratione singulorum. Hactenus supra explicauimus ex mente ethnicorum. nunc pergendum est. Finge ergo omnes consensisse, se velle naturæ leges ad colendam societatem conseruare; finge, pactum quoque in eam rem factum esse: nondũ securitati singulorum, aut firmitati concordiæ ciuilis consultum est, quamdiu nihil est, quod violatores naturæ & pacti vindicet ac vi coerceat. Vt enim iustitia fiat à singulis, legesque naturæ sponte obseruentur, nemo suspicari potest, qui deprauatam hominum naturam intelligit. Opus ergo fuit vi cogente seu potestate coërcente, in qua resideret publica & communis iustitia, tanquam custos & vindex iuris cuiusque singulorum: cui se propterea singulos subiecisse apparet, vt societatis maiore ac communi bono, & suo quisq; iure perfruerentur; viuerentque adeo & securius & affluentius: libertatemque illam ferinam tot periculis ob-

noxiam

noxiam ac prorsus insociabilem, cum vera libertate, quæ sine potestate cogente seu imperio esse nequit, commutarent. itaque multitudinis potestati, singulos, qui in societatem coiuerunt, siue corporis arbitrio partes se subiecisse consentaneum est. *Habent enim omnes consociationes* (vt recte *Grotius de I.B.* II, 5, 17.) *hoc commune, quod in iis rebus, ob quas consociatio quæq; instituta est, vniuersitas, & eius pars maior nomine vniuersitatis obligat singulos, qui sunt in societate.* Ab hoc iure maioris partis (de quo non tantum hoc loc. *Grotius*, sed etiam in *Apologetico suo* eleganter egit) omnis imperandi parendique ratio profluxit. sed, quia non omnibus satis commodum visum fuerit, ad aliquod negotium expediendum aut decernendum, totam multitudinem congregari, & vel singillatim, vel per tribus sententiam dicere: igitur fieri potuit, & factum esse apparet, vt ipsa multitudo, hanc suam potestatem vel vni, vel paucis traderet iisque obediret. Sicut autem antea, qui se cœtui aggregauerant, in se ac sua potestatem, quatenus societatis conseruatio & commune bonum postularet, vniuersitati seu maiori parti, resignasse intelligendi sunt: ita, qui homini vel hominibus ex caussa dicta se subiecerunt, aut expresse promisisse, aut ex natura negotii tacite se obligasse putari debent, secuturos se id quod hi, quibus delata potestas est, statuissent. Ita societas, ac in societate imperium constitui cœpit, interdum eo appetitu naturali beatioris vitæ, de quo dictum est: interdum

vi

vi ac dolo poteſtatem in corpus ciuitatis vnus aut plures arripuere. Quem modum (violentum ſcilicet) *Bodinus* cum aliis nonnullis, vt ſolum, non recte agnoſcit. Sola enim non ſunt, quæ frequentia, non tamen perpetua ſunt.

(Dictum de *Thoma Hobbes*, (qui elementa de ciue ſcripſit.) It. quomodo hoc genus Philoſophandi ex Theologia perficiendum & emendandum ſit.)

Ad hunc modum igitur conſtituta ciuitate, imperium tanquam potentia actiua, in aliquid agat, neceſſe eſt: nempe in eos, qui parent, ſeu quibus obſequii gloria & vtilitas & neceſſitas, ex ipſa ſocialis neceſſitudinis, quomodocunque conſtitutæ, natura conuenit. Hinc nata apud iuniores *ſubditorum* appellatio, qui *imperantibus* reſponderent. Veteres enim *Ciuis* voce contenti erant: eaque modo latius, vt Imperantes Parentesque comprehenderet; modo adſtrictius de parendi conditione vtebantur: idque ex appoſitis aut orationis ſerie volebant intelligi. Imperantium & parentium neceſſitudo.

Imperium quoque ſiue ſummam poteſtatem cœperunt *Maieſtatis* vocabulo inſignire, quod priſcis dignitatem fere notabat frequentius, quam poteſtatem. Hinc *iura Maieſtatis*, quæ veteribus *iura imperii*: ſicut poſtea amplius declarabitur. Maieſtas,

Cum autem *Ariſtoteles* monuit, ordinem Ciuitatis *reſpectu magiſtratuum, ſed præſertim reſpectu ſummæ poteſtatis definiri* oportere: nihil potius voluiſſe putandus eſt, quam ſumma poteſta- non vno modo habetur & diſpenſatur:

potestate, accurate & proprie loquendo, remp. describi; sed illius actionem non vno modo, veluti Spiritum, in corpus ciuitatis dispensari: plerumque autem magistratuum opera indigere, qui vices summæ potestatis referant. è quibus magistratibus, si qui ipsa summæ potestatis iura participent, non iam proprie magistratus sunt (nisi quod Græca vox ἀρχὴ latius valere potest, quàm latina) sed imperantes seu imperii & maiestatis socii. Qua de re infra latius erit dicendum. Igitur illa distinctio subditorum in *priuatos tantum*, & *non tantum priuatos*, vulgaris est, non accurata: nam consules, prætores, &c. (his enim exemplis subditos *non vt tantum priuatos* describunt) magistratus, adeoque priuati sunt; respectu summæ potestatis, cuius vnius intuitu accurate agendo & *subditus* & *priuatus* intelligitur. Forte, nec *mediati* ac *immediati subditi* in vna ciuitate, nisi populariter loquamur, designari debent. qui enim magistratui paret, non magistratus, sed imperantis imperium in magistratu reueretur. Nam quæ exempla de Imperio Romano Germanico afferuntur, quomodo explicanda sint, suo loco dicitur. Qui *sponte subditos*, à *coacte subditis* distinguunt, nihil dicunt, quod ad subditos, qua tales attineat. Multo minus *nobilitas* & *ignobilitas*, in subdito, qua tali, discrimen constituunt. Iam *peregrini*, & *incolæ*, quamdiu in ciuitate morantur, naturaliter plane eodem modo *subditi* sunt quo indigenæ, licet non eodem modo *ciues* sint: si cum recentioribus illa distinctione vtendum iudicamus. Sin

quid de subditorum differentia, qua talium, sentiendū:

Sin *ciuis* vno vocabulo rem expedire placet, æque illi ciuili imperio obligantur (quamdiu in ciuitate agunt) non æque ciuili beneficio fruuntur. Dico, *naturaliter*: nam instituta & pacta varie rem possunt immutare. Meliori ratione nituntur, quæ de *ciuibus non plenis* (e. g. vbi respectu bonorum tantummodo huius ciuitatis ciuis alteri obligatur) & de *Vasallis* adferuntur. sunt enim *Vasalli*, qui perfecte simul subditi sunt: alii, non item. Denique quod de ciuium varietate supra dictum est, id quodammodo de subditis etiam dici potest: quorum alii astrictius parent; alii laxius & maiore libertatis vmbra reguntur: *pro formula imperii ac regiminis*. sicut suo loco amplius declarabitur: eademque opera *id, quod in maiestate ac imperio diuinum est*, è Theologia designabitur: *ciuiumque ac subditorum officia* proponentur.

Sequitur *Finis Ciuitatis*, quem *Aristoteles* exprimit, cum ciuitates demonstrat constitutas esse *bene viuendi caussa*; quamquam hîc propositum vitæ socialis ac ciuilis non consistat, sed beatam præsertim vitam spectet. εὐδαιμονίαν, εὐπραξίαν, εὐζωΐαν, seu *Felicitatem* vocat *idem Philosophus*. Sicut enim & domum & vicum vsus cuiusdam tum quotidiani, tum vlterioris gratia constituit: ita ciuitas, talem vsum ciuibus promittit, qui ad beate commodeque viuendum sufficiat, seu ad beatam in ciuitate vitam perficiendam pertineat. Felicitatem autem illam, qui recte ad mentem *Aristotelis* cupiet cognoscere, ei ante omnia ad Ethica

Finis ciuitatis beata vita: *3. polit. 4.*

eiusdem redeundum est: vbi non priuatum hominem, vt multi putant, sed ad ciuitatem instruxit; felicitatemque non aliam, quam, quæ vniuersitati ciuium non minus conueniret, quam singulis, tractauit. Hinc est, quod toties *in Politicis* repetit, ciuitatem & singulos, eodem modo felicitate, & eadem vti potiriq́; videantur notabilia loca 3. *polit*. 4. 4. *polit*. 11. 7. *polit*. 2. & 3. & 13. Hinc est etiam, quod felicitas ciuitatis non minus honestate, quam vsu & commoditate siue sufficientia rerum necessariarum definitur à philosopho æstimaturque.

quem Plato ex ciuitatis origo complementoq; deducit ostenditque.

Hic finis ergo obtineri non posse intelligitur, nisi & personæ & res ad ciuitatem constituendam atque administrandam se recte habeant. Quo factum est, vt hanc (notandum de methodo sermonem esse, non de materia totius tractationis) methodum *Plato* sibi proposuerit obseruandam, quæ non potest non laudari. Primo enim, quibus & qualibus personis opus sit; deinde, quibus copiis rerum; denique, quo in rerum hominumque communione ordine; qua dispositione ac lege ad necessitates & vtilitates vitæ socialis explendas, id est, ad bene beateque viuendum. Ostendit nimirum, in præcipuo & maxime necessario vsu poni debere, victus seu alimentorum comparationem, sine quibus ne viui quidem potest: deinde, locum & habitationem requirit: tertio loco, vestitum & alia necessaria eius generis constituit. ad has parandas res, artificiis & opificiis, seu artifici-

bus

bus & opificibus opus est, tum foris (quo mercatores pertinent) tum domi: vt agat vnusquisque, ad quæ natura aptior est ac propensior. neque vnus ad multa, sed potius ad certum genus operum applicet animum; omniaque ad Reip. totiusque ciuitatis vsum conferat: cui rei forum & nummus inseruiunt, beneque ordinata in vendendo emendoq; commerciorum ratio. neque enim quidquam feliciter institui gerique potest, sine bona dispositione ac ordine: quem iustitia præscriptis legibus describit, seu maiestas legislatrix constituit. Hæc fere *Plato lib. II. de rep.* consentanea iis, quæ alibi tradunt, tum ipse, tum alii veterum.

Nam & ex Aristotelis mente felicitas ciuitatis, seu beata vita, vt ante dictum est, honestate & commoditate viuendi definitur: ita vt commoditas seu vtilitas ciuitatis, personarum, rerum, actionum, eam requirat copiam, quæ sibi ipsa sufficiat, vitæque necessitatibus & opportunitatibus satisfaciat; honestas autem agendi vtendique, per omnia normam adhibeat, beatæque vitæ modum virtutis regula metiatur. Consequitur hæc ciuitas, præsertim imperii & Reip. auspicio: sine quo confusio rerum hominumque, & actionum, non beatam reddit societatem ciuilem, sed infelicem planeque dissociabilem. Græcorum mentem diserte expressit *Cicero*, quando imperantes iubet ad verum Ciuitatis finem respicere, qui est *beata ciuium vita, vt opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit,* siue

Constat ille commoditate & honestate viuendi.

Epist. ad Attic. lib. 8, ep. 11.

siue *vt beata & honesta ciuitas sit*, sicut breuius effert.

(Vnde intelligi datur, quid sentiendum de illa quæstione; *an ciuis bonus & vir bonus differant?* de qua *Arist.3.polit.c.3.* melius tamen infra definietur.)

Lips.5.polit. 1. Danæus polit.l.2. cap.5.

Atque hic quidem finis omni ciuitati propositus esse debet. Sed sicut in singulis hominibus fit, vt felicitatem suam errore sæpius quam veritate æstiment; & alii quidem *voluptuarii* ἀπολαυστικοὶ in voluptate corporis; alii in diuitiis (genus sc. *quæstuarium*, χρηματιστικὸν) alii, in honoribus (qui *ciuiles* πολιτικοὶ haberi volunt) tanquam in supremo fine acquiescant. nam genus θεωρητικὸν, cur minus in considerationem veniat, apparet: (*Aristot. Eth.Nicom.1,5.*) Ita multæ ciuitates, vel ab initio statim, vel postea aberrant aut degenerant à vera felicitate, eamque in opibus, in honore & gloria, in voluptatum affluentia tantum quærunt. Fit illud, tum singulorum vitio ciuium, tum præsertim forma ciuitatis non legitime constituta, aut in prauum demutata. Imo quamuis *perfectissima* ciuitas communem omnium felicitatem intendat: multæ sunt ciuitates, quę tantum ad imperantis commodum referuntur. videndum ergo ne cum *Althusio* hoc principio quis abutatur. Vnde *Aristoteles* Reip. nomen non de laudabili modo forma ciuitatis, sed etiam de vitiosa vsurpari monuit. Plane vt ciuitatis (sua sc. republica instructæ, vt nos hactenus accipimus) vocabulo accidit.

nisi quod nonnunquam aberratur.

Polit.III,1.

Nos

Non enim desinit esse ciuitas, quæ iniusta agit, quia manet id, cuius caussa coiuit ciuitas, iuris fruendi caussa scilicet, licet delicta intercedant. vid. *Grot. de I. B.* II, 5, 2. Quapropter non recte videntur dicere, qui Turcarum imperium, ciuitatem aut remp. esse negant. (vid. *Ad. Contzen. polit.* 1, 3, 4) Tyrannidem esse, facilius dici posset, & per argumenta, quæ afferunt, probari: sed Tyrannis non tollit omnem ciuitatem, sed iustum ciuitatis regimen destruit.

manet tamen ciuitas, etsi iniusta agat: § *Cic. paradox. 4.*

Aliter sentiendum de cœtu latronum & piratarum, qui ciuitas non sunt, nisi tandem fiant ciuitas. de qua re alibi. *vid. Grot. l. c.* De Philippi Macedonis πονηροπόλεϛ seu malorum ciuitate, frustra puto ex *Suida* exemplum huc adferri. quin enim illa ciuitas sub Philippi imperio fuerit, nulla est dubitandi ratio. Ciuitas autem hic non dicitur nobis, nisi quæ imperium proprium habet.

exceptis latronibus. *Arnisæ relect. polit. lib. 2. cap. 1. sect. 2. §. 16.*

Deduxit nos hic locus ad illam quæstionem, ab *Aristotele* motam, nec satis explicatam (3. *polit.* 1. & 2.) *quando eadem sit dicenda ciuitas, aut quando desinat esse ciuitas?* item, *quando ciuitas censenda sit aliquid egisse?* quæ quæstio à priori pendet. vid. *Arnisæ. relect. polit. lib.* 1. *cap.* 5. *sect.* 3. & 4. cuius §. 5. & 6. οὐκ ὀρθοποδεῖ.

quando desinat esse ciuitas?

(Aristotelis exemplis, quid respondendum, dictum.)

Egit diligenter hac de re *Grotius de I. B.* 2, 9. *per tot.* Vbi tamen §. 11. de imperio Romano ea ponit, quæ defendi non possunt, sicut in tempore declarabitur. Plura diximus in *Dissertatione, de eo, quod ciuitas egit.*

siue *vt beata & honesta ciuitas sit*, sicut breuius effert.

(Vnde intelligi datur, quid sentiendum de illa quæstione; *an ciuis bonus & vir bonus differant?* de qua *Arist. 3. polit. c. 3.* melius tamen infra definietur.)

Lips. 1. polit. 1. Danaus polit. l. 2. cap. 5.

Atque hic quidem finis omni ciuitati propositus esse debet. Sed sicut in singulis hominibus fit, vt felicitatem suam errore sæpius quam veritate æstiment; & alii quidem *voluptuarii* ἀπολαυστικοὶ in voluptate corporis; alii in diuitiis (genus sc. *quæstuarium*, χρηματιστικὸν) alii, in honoribus (qui *ciuiles* πολιτικοὶ haberi volunt) tanquam in supremo fine acquiescant. nam genus θεωρητικὸν, cur minus in considerationem veniat, apparet: (*Aristot. Eth. Nicom. 1, 5.*) Ita multæ ciuitates, vel ab initio statim, vel postea aberrant aut degenerant à vera felicitate, eamque in opibus, in honore & gloria, in voluptatum affluentia tantum quærunt. Fit illud, tum singulorum vitio ciuium, tum præsertim forma ciuitatis non legitime constituta, aut in prauum demutata. Imo quamuis *perfectissima* ciuitas communem omnium felicitatem intendat: multæ sunt ciuitates, quę tantum ad imperantis commodum referuntur. videndum ergo ne cum *Althusio* hoc principio quis abutatur. Vnde *Aristoteles* Reip. nomen non de laudabili modo forma ciuitatis, sed etiam de vtiosa vsurpari monuit. Plane vt ciuitatis (sua sc. republica instructæ, vt nos hactenus accipimus) vocabulo accidit.

nisi quod nonnunquam aberratur.

Polit. III, 1.

Nos

Non enim desinit esse ciuitas, quæ iniusta agit, quia manet id, cuius caussa coiuit ciuitas, iuris fruendi caussa scilicet, licet delicta intercedant. vid. *Grot. de I. B.* II, 5, 2. Quapropter non recte videntur dicere, qui Turcarum imperium, ciuitatem aut temp. esse negant. (vid. *Ad. Contzen. polit.* I, 3, 4) Tyrannidem esse, facilius dici posset, & per argumenta, quæ afferunt, probari: sed Tyrannis non tollit omnem ciuitatem, sed iustum ciuitatis regimen destruit.

manet tamen ciuitas, etsi iniusta agat:

v. Cic. paradox. 4.

Aliter sentiendum de cœtu latronum & piratarum, qui ciuitas non sunt, nisi tandem fiant ciuitas. de qua re alibi. *vid. Grot. l. c.* De Philippi Macedonis πονηροπόλει seu malorum ciuitate, frustra puto ex *Suida* exemplum huc adferri. quin enim illa ciuitas sub Philippi imperio fuerit, nulla est dubitandi ratio. Ciuitas autem hic non dicitur nobis, nisi quæ imperium proprium habet.

exceptis latronibus.

Arnisæ relect. polit. lib. 2. cap. 1. sect. 2. §. 16.

Deduxit nos hic locus ad illam quæstionem, ab *Aristotele* motam, nec satis explicatam (*3. polit. 1. & 2.*) *quando eadem sit dicenda ciuitas, aut quando desinat esse ciuitas?* item, *quando ciuitas censenda sit aliquid egisse?* quæ quæstio à priori pendet. vid. *Arnisæ. relect. polit. lib. 1. cap. 5. sect. 3. & 4.* cuius §. 5. & 6. οὐκ ὀρθόποδῶ.

quando desinat esse ciuitas?

(Aristotelis exemplis, quid respondendum, dictum.)

Egit diligenter hac de re *Grotius de I. B.* 2, 9. *per tot.* Vbi tamen §. 11. de imperio Romano ea ponit, quæ defendi non possunt, sicut in tempore declarabitur. Plura diximus in *Dissertatione, de eo, quod ciuitas egit.*

Describitur plenius,

Ex his omnibus clarum est, quid sit ciuitas, nimirum *societas hominum perfecta, rebus necessariis instructa, certoq; imperandi ac parendi ordine constituta, ad bene beateq; viuendum.*

& ab vrbe distinguitur.

Aliud ergo est *Vrbs*, aliud *Ciuitas*: quanquam hodie plerumque illa confunduntur, & consuetudine pro vnis habentur. cum tamen *Vrbs* ad locum præcipue pertineat, *Ciuitas* ad societatem & cœtum. *Vrbs* enim ab eadem origine, vnde & *Orbis*. *Vrbare* enim siue *orbare*, est circulo circumscribere. Gallis est *cerner*, quasi circinare. Ita *Iosephus Scaliger in etymologiis Varronianis.*

Ambitus enim vrbis, aratro designabatur in orbem: sicut *Seruius ad* 4. *Æn.* notat: siue polenta, vt apud Macedones, referente *Curtio IV*, 8, 6.

Qui hoc discrimen inter *Vrbem* & *Ciuitatem* explicant, plerique afferunt exemplum Romanorum, qui cum promisissent Carthaginensibus, saluam eorum ciuitatem fore & iura, postea emigrare iussis ciuibus, excisaque vrbe, ciuitatem non in tectis & mœnibus, sed in ciuibus esse, caussati sunt. sicut auctor est *Appianus in Libycis*. sicut autem verum est, ciuitates *non domibus & tectis & congestu lapidum stare* (*Tac.* 1. *Hist.* 84, 7. *Iustin.* 2, 12, 14. *Liu.* 9, 4. *Thucyd.* 7. *Aristot. polit.* 3, 1.) ita nimis faciles Romanæ cauillationi aures præbent, qui excusant factum. vid. *Arnis. relect. polit. lib.* 1. *cap.* 5. *sect.* 2. Melioris & grauioris philosophiæ auctorem se præbet *Grotius de I. B.* II, 16, 15.

Tacitus Vrbis Vocab. pro ciuitate Vtitur.

Antiquissima sane in Latina lingua fuit per-

permutatio horum vocabulorum *Vrbis*, *Ciuitatis*, *Reipubl.* Quis enim fere *Republica* ita vtitur, vt hodie solent, pro forma tantum ciuitatis, exclusa materia? Certe Respublica Romana, non imperium modo, sed ciuitatem quoque Romanorum notat. *Ciuitates* autem pro Vrbibus poni, non heri demum aut hodie vsitatum; sicut vicissim, *Vrbes* pro ciuitatibus poni videas. Ciuitas ergo, *modo* totum corpus imperii notat, siue magnum illud sit siue paruum; siue pluribus siue paucioribus constet vrbibus; atque hoc sensu nos hactenus loquimur: *modo* Vrbem significat, siue mœnibus inclusam, siue mœnibus carentem. Quo fit, vt qui subtiles videri volunt in distinguendo, tamen non caueant sibi satis, à confusione. Exemplum memorabile demus, quæstionem *de magnitudine Ciuitatis*: quam non potuit tractare *Arnisæus* (*relect. polit. lib. 1. c. 5. sect. 6.*) quin confunderet *vrbes* & *imperia seu ciuitates excellenter sic dictas.* itaque modo de consilio Augusti, ad coërcendum intra terminos imperium spectante, modo de Babylone i. e. de vrbe non de ciuitate agit. In quam quæstionem quia obiter incidimus, summatim dicendum est: *Modum & in Ciuitatibus & in Vrbibus optimum esse: illum autem modum non vbiq; eodem pacto æstimandum; & in ciuitatibus præcipue, non tam numero hominum aut spatiis locorum magnitudinem metiendam, sed facultate & viribus verorum ciuium ceteraq; potentia & sufficientia rerum omnium: αὐταρκείᾳ: temporis quoq;, in optanda magnitudine ciuitatis, non minimam rationem*

De magnitudine vrbis & ciuitatis.

habendam esse. qualia pleraq; *Aristoteli* obseruata 7. *Pol*. 4. Quantum ad vrbes siue ciuitates loco definitas attinet, præter ea, quæ ex dictis huc faciunt, pericula nimiæ magnitudinis, exemplo Lutetiæ Parisiorum inculcat *Barthol. Gramondus hist. lib*. 2. *p*. 127. & 128. *edit. Amstelodam*. Quid in Anglia statutum sit circa Londini nimium excrescentis magnitudinem, videas licet apud *Thuanum fine lib*. 70.

Et quæ alia, hic tractari soleant.

Possent in hunc locum conduci etiam reliqua, quæ ad Vrbes pertinent: quatenus sunt aut fiunt vel situ opportunæ, vel copia rerum abundantes, vel ædificiis commodæ, vel robore munitæ, vel gloria amplæ: estque inprimis iucundum intueri in illud diuinæ prouidentiæ theatrum; vbi aliæ vrbes modo ex cineribus & ruderibus nascuntur; modo è nobili quasi propagine proseminantur; aliæ adolescunt, aliæ senescunt, minuuntur, languent, moriuntur; in quibus omnibus miscentur ratio, consilium, fortuna. si tamen hoc agendum sit, non deerit locus in sequentibus. Commendamus interim Historiam nobiliorum vrbium, cum obseruatione politica conducendam: sicut e. g. de initiis vrbium cœpit facere *Machiauellus disput. de rep. lib*. 1. *cap*. 1. de incrementis vrbium & augmentis *Boterus*: ex quo descripsit *Althusius cap*. 5. §. 70. & *seqq*. de vrbibus Germanicis, Cl. *Hermannus Conringius*, præmittendus iis, quæ de vrbibus Imperii Germanici tradidere Scriptores Iuris Publici, *Limnæus I. P. VII, I. Reinking. I*, 4, 20. *Sinolt Schütz. Colleg I. P. volum*. 1. *disp*. 8. *th*. 21. & *seqq*.

Bodi-

Bodinus hac occasione de *Patrocinio & Clientela* disputat, vt ostendat nimirum, quid cliens à ciue differat (*1. de rep. 7.*) sed nos vtilem materiam in alium locum differemus.

LIBER II.

CAP. I.

De Maiestate.

Quid sit Ciuitas, & vnde oriatur, quomodo constituatur, & quid sibi propositum habeat, dictum est. Quæ doctrina scilicet totius Politicæ summam in se comprehendit. Nunc ad singula eorum, quæ comprehenduntur, progrediendum est. Transitus

Et quoniam ipsa Ciuitatis anima in imperio est, vt ante posuimus; igitur, quæ eo spectant, statim cognoscenda sunt. Agemus ergo hoc libro de Maiestate, & quæ iura eius feruntur. In sequenti libro, penes quem maiestas resideat, in diuersis ciuitatis formis, explicabimus: atque ita ad declarationem eorum, quæ ciuitatem instruunt, seruant, augent; tum etiam destruunt, corrumpunt, minuunt, procedemus.

Maiestatis vocabulum, non habet in aliis linguis aliquid simile, sicut recte *Casaubonus* obseruat: Græca quoque, vtut copiosissima hic deficit. Vulgares linguæ pæne omnes retinent Latinam vocem. ad declarationem accuratiorem Maiestatis: cuius significationes inquiruntur.

Significat autem sæpe dignitatem, sed cum

augmento & pondere loquendi, vt *maiestas matronalis* apud *Liuium*: item *maiestas viri* apud *Eundem*: *maiestas tribunitia*, apud *Asconium in argum. orat. pro* C. *Corn*. & similia.

Lipsius, quæ in priuato *auctoritas* est, in Principe maiestatem definit, eoque nomine explicat *2. polit. 16. & Tholosanus de rep. lib. 8. cap. 3.*

Ciceronis eximia sunt loca: in *partit. orat. 30. Maiestas, est in imperii, atq; in omni populi Romani dignitate. 2. de inuent.* 17. per *dignitatem, amplitudinem, potestatem populi Rom.* describit. *2. de orat. 39. Maiestas, est amplitudo ac dignitas ciuitatis. Auctor librorum ad Herenn.* II, 12. maiestatem describit per *ea, ex quibus ciuitatis amplitudo constat.* additque: *quæ sunt ea? quæ capiunt suffragia populi, & magistratus consilia. Idem* IV, 25. *Maiestas reip. est, in qua continetur dignitas & amplitudo ciuitatis.* coniungitur itaque aliquando in descriptione maiestatis, *imperium* atque *dignitas*: sicut ex maioribus illis scriptoribus, minores retinuerunt. Ille ipse *Cicero*, cum explicat veterem formulam, darent magistratus operam, ne quid resp. detrimenti caperet, ita substituit: *darent operam, vt imperium populi Romani maiestasq; conseruaretur, orat. pro Rabirio c. 7.* de *Manlio idem* inquit *1. de fin. 7. quod ipsi naturæ patrioq; amori prætulerit ius maiestatis atq; imperii.*

Constat ergo ex his, etiam Romanis non solam dignitatem, sed & potestatem, imperii, maiestatis vocabulo notari consueuisse. cuius rei consideratio paulo interior in *dissertatione de auspicio regio* est à nobis proposita.

At

At Iuniores plerique Maiestatis vocabulo, *summam potestatem* notant. quæ priscis, modo *imperium*, modo *ius imperii*, *summum rerum arbitrium*, *summum rerum iudicium*, denique hoc ipso vocabulo, *potestas* dicebatur.

Ad hanc ergo mentem, *Maiestas* nihil fuerit aliud, quam *summa in ciuitate potestas, cuius actus alterius voluntatis humanæ arbitrio non possunt in irritum recidere.* Hanc *facultatem moralem gubernandi ciuitatem* vocat *Grotius* & descriptionem allatam explicat *de I.B.* I,3,6 & 7. *Lampadius de constitut. Imper. Rom.* per *potentiam actiuam regendæ reip.* describit maiestatem. Describitur.

Qui dicunt, *maiestatem consequens esse potestatis Imperatoriæ*, de auctoritate vocem capiunt: quod non omisit monere *Gerhard. de magistratu polit.* §.122.

Qui describunt maiestatem, *potestate constituendæ & regendæ ciuitatis*, ita explicari possunt, vt nihil incommodi habeat, quod dicitur.

Qui maiestatem *non nisi cumulo potestatum functionumq; ex quibus aggregetur, describi posse*, censent, non cogitant de totius per definitionem, sed totius per partes potentiales, quæ vocantur, explicatione.

Summa potestas est, quæ hoc titulo afficitur, quia aliam non agnoscit superiorem, nisi diuinam: *summa*, quia opus est aliquo summo, à quo cætera omnia pendeant, & ad quod referantur in ciuitate, siue in imperandi parendique ordine: *summa*, quia ciuitatem alias non faceret, sed ciuitati maiestate sua iam infor- amplius declaratur natura maiestatis.

informatæ inseruiret: *summa*, quia Deus, qui dat, sibi secundam & proximam, id est, inter humana summam facit: *summa* adhuc clarius, quia Deus, vt ciuitas sit ciuitas, aliquam ei potestatem dedit, quam nihil supergrederetur; quæ vices Dei cuncta gubernantis in certo cœtu referret; quæ legis munus, omnem harmoniam concinnantis, viuo quodam præsentissimoque ministerio obiret: *summa*, quæ non impeditur, non suspenditur, non iudicatur, vllo humano arbitrio, aut vi cogente, nisi per arma & scelus: *summa*, quia nihil veneratione sanctius, nihil fastigio in humanis rebus augustius habetur. Dicam simpliciter: supra quam, & contra quam, & sine qua, nihil potest lex aut ius ciuitatis, quam regit. Est enim, vt breuissime & verissime *Aristoteles* loquitur, *in ciuitate vbique summa potestas*.

3. polit. 6.

Pugnant cum hac summitate, ut sic dicam, quæcunque sunt fiduciaria, precaria, aliunde dependentia, reuocabilia, temporaria, vicaria.

Eadem autem maiestas est, siue in vnum collata sit, siue in multis resideat. Vbi enim Ciuitas, ibi maiestas: quocunque genere reip. ciuitas gubernetur. Quod enim status Aristocratici & Democratici regimini, maiestatis vocabulum non soleat attribui (sicut traditur apud *Besold. polit. I, 2, 7. Sinolt Schütz. colleg. I. P. volum. 1. disp. 3. th. 4. f.*) ad titulorum formulas pertinet, non ad rerum fundamenta. Fit enim, vt *maiestatis* titulo compelletur etiam ea dignitas, quæ non habet adiunctam summam

&

& absolutam potestatem. sicut ex diuerso, qui maiestatem reuera habent, vocabulo tamen, quatenus in titulum honoris transiit, non gaudeant.

Esse porro maiestatem in *Ciuitate, tanquam in subiecto communi*, ita patet, vt quæ ciuitas sit seu resp. maiestatis compos habeatur; & qui maiestatem habent, ciuitatem repræsentent, adeoque ciuitas sint, ac vt ciuitas agant. Quantumcunque enim sit ciuitatis corpus, si tamen summam in se & sua potestatem vel penes vnum constitutam agnoscit, ille Vnus ciuitatis personam sustinebit, illiusque actus, ciuitati tribuuntur. *Proprium* autem *subiectum* est *persona vel vna vel plures*. vid. *Grot. de I B.* I,3,7. Idem *Grotius* exemplum regii imperii in hunc modum explicat (*de I.B.* II, 9, 8.) *Imperium in rege est vt in capite, in populo manet vt in toto cuius pars est caput: atque adeo rege si electus est, aut regis familia extincta, ius imperandi ad populum redit.* addit postea necessariam restrictionem: ita imperium esse populi, *vt à corpore seu populo non exercendum, sed à capite*, intelligatur. Quod si conuenire debet cum superiori eius doctrina, ita accipiendum erit: vt Ciuitas, cum maiestatem in vnum proprie & plene contulit, ad ius, quod transtulit, prouocare nequeat, quippe non iam suum, nisi potentia, id est in euentum in translatione expressum, aut designatum. e. g. cum is moritur, cui, citra hæredum mentionem, collatum est imperium: vel cum deficit familia, penes quam voluit ciuitas potestatem suam residere

Estque in subiecto vel communi vel proprio.

irre-

irreuocabiliter. Habent hæc locum etiam in imperiis vi bellica occupatis, victoris scilicet in victos. Non enim vis mera est; sed accedit consensus adeoque voluntas (tales enim actiones, quæ vitandi maioris mali caussa, aut ad seruandam vitam, bona, & alia eius generis etiam ab inuitis fiunt, voluntarias esse, satis *Aristoteles* in Ethicis declarat) quæ per homagium præstitum, vt hodie loquuntur, siue per fidem datam, se ad abstinendum imperio, nihilque de rep. præter obsequii gloriam petendum, obligauit.

Manet ergo: omni & soli superiorem non recognoscenti, qualis est ciuitas, sicut hactenus accipimus, siue personam ciuitatis sustinens, maiestatem tribui oportere. quod latius explicat *Arnisæus de iure Mai. lib.1.cap.2.*

Distinctio vulgaris in maiestatem realem & personalem examinatur

Ceterum id, quod de subiecto communi & proprio diximus, peperit illam vulgarem distinctionem *Maiestatis Realis & Personalis*: quarum illa *Imperii*, hæc *Imperantis*, dicitur. Quam distinctionem, qui satis explicauerit, vix vnus; qui male vsurpauerint & adhibuerint, plurimi reperiuntur. Itaque magnus Theologus *Io. Gerhardus* (*loco de magistratu polit.* §.123.) cum hanc distinctionem ex mente aliorum attulisset, addit: *sed cauendum ne hac distinctione abutantur seditiosi Regicidæ, qui æstimant Reges & Principes impune violari posse absq; maiestatis, quæ regno proprie inhæret, violatione.* Nimis, crebra vt dixi, abusio in omnium oculis est. sed annotabimus quædam, in quibus vacillat huius distinctionis explicatio. 1. illud non

non satisfacit, quod, cum ordo semper detur cum respectu ad aliquod primum; id autem primum & summum, solum esse debeat atq; vnicum, duo summa sic constituuntur; hoc quidem prætextu, quod *maiestas realis* summa sit in ordine fundandi, *personalis* in ordine regendi. 2. non potest illa diuersitas ostendi in ciuitate Democratica: ibi enim vtriusque maiestatis idem esse subiectum fatentur (*v. Besold.*) 3. fatentur etiam, subiectum maiestatis realis inuestigatu difficile esse; cum exemplis agitur, difficultas illa nimis se prodit (v. *Sinolt. Schütz. Colleg. I.P. volum.1. disp.3.th.5.*) 4. quando maiestatem realem in legibus imperii fundamentalibus consistere dicunt, fortissima est instantia apud *Schützium l.c. th.6.* quod mutata forma corrueret. 5. dubitant aliqui, an omnes resp. inprimis dominatus, maiestatem realem habeant. 6. Fatentur tum demum maiestatem realem se exerere, si casus existat, qualem supra *Grotius* attulit. vid. *Schütz. l. c. th.5, C.E.* 7. Animaduerti etiam, Iuris Publici Scriptores, dum vnicam illam hypothesin Imperii Romano-Germanici intuentur, atq; Cæsari maiestatem personalem, Ordinibus Imperii realem tribuunt, ipsam thesin, de maiestate sc. quasi ad normam illius hypotheseos formatam explicatamque cupere. 8. Definitio maiestatis personalis, quam adferunt, absorbet prorsus illam, quam volunt, maiestatem realem. Est autem vera definitio *maiestatis totius*, quam illi *personali* tantum tribuunt in hunc sensum: quod sit *summa, & perpetua,*

petua, legibusq; soluta potestas, competens in res & personas suæ ditionis. intellige, ciuitatis, cuius est maiestas: sicut ostendit etiam explicatio apud *Schütz.l.c.th.*14. *A.& seqq. lit.* Vbi ergo, tali potestate constituta in ciuitate, locus est maiestati reali? quæ describitur, quod sit *summa ipsius Reip. eidemq; coæua ac sub interregnis atq; gubernationum alterationibus persistens status & regiminis sui tum constituendi, tum conseruandi tuendiq; potestas.* Si enim personalis maiestas habet summum & absolutum ius in res & personas ciuitatis; in quibus personis & rebus ergo residebit maiestas realis, à qua, iuxta illos, dependere personalis maiestas debet? si legibus soluta est personalis maiestas, quomodo realis in legibus præsidium inueniet contra illam? si perpetua est maiestas personalis, ecquando tandem realis illi intercedet, illamque opprimet? 9. Qui hanc distinctionem suo more explicant, plerumque falluntur illis exemplis, quæ diuisa iura maiestatis habent in vna ciuitate. 10. itemque vocabulis & externo rerum schemate, vnde de maiestate non est iudicandum, decipiuntur. 11. Necesse foret, vtriusque eandem dare latitudinem. Iam autem iura Maiestatis realis nominantur 1. ius constituendi vel electionis vel successionis modò, Imperantes. 2. ius vel absolute vel sub pactionibus committendi imperantibus imperii. 3. ius disputandi de dominio imperii quoad ius alienationis, & obligationem successorum: vbi ergo cætera iure maiestatis? Hæc sunt iuris nomothetici: vt suo loco.

Melius ergo videtur de hac distinctione philosophari *Theodorus Grasvvinckelius, de iure maiestatis cap.*10.*&* 11. quod nimirum maiestas realis desinat, vt primum transiit in personam: si vero maneat realis, personalem nullam esse, sed eius tantum imaginem quandam, respectu administrationis, & curationis. Ad prius membrum supplendum pertinet ille euentus de quo ante dictum est; si in regno proprie sic dicto, moriatur rex, vbi electio viget; vel deficiat familia, vbi successio in vsu est. quin enim tum maiestas ad ciuitatem redeat, eiusq; arbitrio in aliam personam transferri queat, dubio caret. Ad rem totam explicandam addi potest: sicut in regno vere & proprie sic dicto maiestas realis absorpta est in personalem, nec reuiuiscit, nisi casu prædicto; ita vbi vnus iure non plene ac vere regio imperat, sed diuisum cum ordinibus ciuitatis, siue cum ciuitate imperium habet, ibi maiestatem personalem nullam dari, nisi ex parte, aut ex titulis maiestatem velis æstimare: quod non est ad scopum huius disputationis. qui enim hactenus de maiestate reali & personali disputant, totam potestatem ciuitatis gubernandæ respicere videntur. In Aristocratia, quin tota potestas summa, siue maiestas penes proceres possit residere, excluso populo, non potest negari: sed iura imperii seu maiestatis sæpius diuidi solent inter proceres & populum; interdum proceribus administratio, populo ius debetur. Ex quibus facile iudicari potest, vbi maiestas realis ex-

clusa personali, aut personalis exclusa reali locum habeat. sed de exemplis ipsis, alibi erit agendum.

Potestas summa, seu maiestas quomodo à Deo sit.

Originem maiestatis, siue summæ illius potestatis, quæ ciuitati regendæ vnice est necessaria, iam supra à Deo & ipsa natura repetimus. Nunc igitur, quomodo Deus suam de illa re voluntatem declarauerit, quidque sit iuris diuini, ex sacris literis ostendendum est.

E locis iuris diuini proponitur 1. Sam. 8.

Prima & maxima quæstio est de iure Regio seu de iure summæ potestatis (siue penes vnum illa sit, siue penes plures) quod describitur *1. Sam. 8. v. 11. vsq. ad 19.* Quæritur enim an illa potestas summa & plenissima in personas, & bona ciuium de facto tantum & consuetudine imperantium, an de iure accipienda sit? Magnus *Gerhardus de magistr. polit.* §. 125. argumenta affert in vtramque partem. confer *Wilhelm. Schickard. de iure regio Hebræorum. Grot. de I. B.* I, 4, 3. vbi præsertim *Iun. Brut.* cum sociis tangit. Ille enim *quæst. 3. vindic. contra tyran. p.* 317. de abusu & licentia regum, non de iure regio sermonem esse, occasionemque inde sumtam Hebræis coërcendi regiam potestatem explicat. Sicut autem illud vere monet *Brutus*, Aulicos abuti illo Samuelis loco: ita nec ipse, nec alii excusari possunt, qui consequentia huius loci neglecta, latam subditis licentiam ostentant, si reges ipsorum iuxta vaticinium huius loci se gerant, id est, vt ipsi explicant, tyrannicè. Viderunt & nostra tempora disputationes de hoc loco partim impias,

pias, partim incautiores & immoderatas. Sicut enim iniquus est in ius Regium *Miltonius*, ita nemo ausit omnia defendere, aut recipere, quę *Salmasius in defensione Regia* ad locum Samuelis commentatur: cuius præcipua disputatio (*cap.* 2.) eo tendit, vt, de iure licentiæ seu impunitatis, exaudiendum Samuelem ostendat. Ius autem impunitatis improprie ius dicitur, sicut notum est: inde ergo inferre, *legitimum* esse, cui impunitas adiuncta est, ciuiliter loquentium consuetudini vix congruit. sunt autem rationes eorum, qui non de facto tantum sed de iure etiam sermonem esse, statuunt, fortiores apud *Gerhardum*.

(In *Ps.* 51, 6. Tibi soli peccaui, quomodo ab Interpretibus nonnullis huc accommodetur notum est.)

Prou. 16. *v.* 14. *&* 15. *Indignatio Regis, nuntii mortis: & vir sapiens placabit eam, in hilaritate vultus Regis, vita: & clementia eius, quasi imber serotinus.* Non obscure ius vitæ & necis, in manu Regis hic ponitur. Cum hoc loco *Phil. Melanchthon* confert illum alterum *Prou.* 19, 12: *sicut fremitus leonis, ita & Regis ira, & cap.* 20. *v.* 2. *sicut rugitus leonis; ita & terror Regis; qui prouocat eum, peccat in animam suam.* atque hinc deducit: *magistratus* (nam hac voce Theologi imperantes, & iura imperii notant) *esse timendos: non per simulationem, sed vere & ex animo: quia Deus adsit magistratibus, eosq; formidari velit, & quia non sinat elabi impunitos eos, qui lædunt maiestatem eorum.* scilicet vult Deus eos formidari, quia gladii in manus eorum traditi terrore potestatem eorum armauit, sicut

Apostolus amplius explicat caussam regulæ; *cui timorem, timorem. ad Rom.* 13.

Ecclesiastes 8, 2. *& seq. Ego*, inquit, *os Regis obseruo, & præcepta iuramenti Dei. Ne festines recedere a facie eius, neq; permaneas in opere malo, quia omne, quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est: nec dicere ei quisquam potest: quare ita facis?* Quibus verbis etiam sine interpretum auctoritate intelligitur potestas ἀνυπεύθυνος seu à nemine homine dependens, neminis hominis arbitrio iudicioque subiecta; tum ius vitæ & necis: quorum vtroque sæpe solent omnia maiestatis iura, seu πᾶν τὸ κράτος ἐξουσίας ἀρχικῆς omnis potestas imperii, comprehendi atque significari.

Daniel Propheta cap. 2. cum *v.* 2. præmisisset, *Deum transferre regna atq; constituere*, adeoque regibus imperantibusque potestatem & iura imperii dare: postea, ne quid dubitationis superesit, iura maiestatis seu summæ potestatis à solo Deo pendentis, illustri descriptione exequitur *v.* 36. 37. 38.

Posset etiam ex historia Iosephi argumentum peti, quando Rex Pharao Iosephum vices suas implere iubet, seu Pro-Regem constituit: vbi inter alia, ista plenissimæ potestatis significatrix formula adhibetur, *Ego sum Pharao: absq; tuo imperio non mouebit quisquam manum aut pedem, in omni terra Ægypti. Genes.* 41, 44.

Sed ad testimonia Noui Fœderis accedemus: si prius admonuerimus, quæ de regibus dicuntur, non alio quam maiestatis seu supremæ potestatis respectu dici. Hæc enim, tanquam

quam excellentior imperii species, nunc à nobis adhibetur, ad significandum, quod ex vi potestatis summæ non tantum reges, sed qui par regibus ius obtinent, seu ciuitates populique liberi possint.

In N. igitur T. *Matth.* 20, 25. notus est locus: *scitis, quia principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt, potestatem exercent inter eos.* confer *Luc.* 22, 25. vbi de vocabulis κατακυριεύειν & κατεξουσιάζειν quin veram potestatem & summam notent, non potest idoneis rationibus negari.

Matth. 22, 21: *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari.* vbi tributum nominatum, & obedientia fidesque vniuersè præcipitur Iudæis Romana vi subactis.

Omnium autem illustrissimus est locus *Rom.* 13. quod caput *Christianorum Politicam* non sine ratione nominat *Philippus Melanchthon.* Ibi enim imperantium potestas, adeoque maiestas à Deo esse traditur; Dei vicaria, & ministra nominatur: obsequio & honore & timore propitianda commendatur: iura maiestatis vno alteroue exemplo declarantur; mentio enim fit τοῦ ἀνυπευθύνου; iuris vitæ & necis, (quo etiam ius belli continetur) iuris tributorum & vectigalium; violatoribus maiestatis, non humana tantum, sed diuina vindicta indicitur.

Locus 1. *Petri* 2, 13. & 14. *subiecti estote omni humanæ creaturæ, propter Deum: siue Regi, quasi præcellenti; siue ducibus, tanquam ab eo missis, ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum.*

 omni

omni potestati diuinitus inter homines & ab hominibus constitutæ parendum præcipit. 2. diuidit potestatem in summam, seu independentem; & subordinatam, qualis est omnium magistratuum, curatorum &c. 3. diuinam voluntatem, vt præcepti huius caussam adfert. 4. finem omnis imperii designat. id quod plenioribus verbis etiam facit *Paulus* 1. *Tim.* 2, 2.

Solet etiam ex *Epist. Iudæ* v. 8. huc adferri: vbi inter maxima Pseudo-apostolorum scelera ponitur, *dominationem spernere, & maiestates blasphemare.* quanquam varias explicationes recipit ille locus, *vid. Gerhard. de Magistr. Polit.* §. 77.

Constat ergo, vt ciuitas sit ciuitas, finemq; suum consequatur, institutum à Deo ordinem imperandi parendique, in quo ex ipsa Dei voluntate, & naturalis rationis dictamine aliquid summum sit ac à nemine dependens, neminis arbitrio subiectum, nisi solius Dei; quæ est maiestas seu potestas summa ciuilis, modo in persona, modo in tota rep. residens, prout forma ciuitatis constituitur.

Hanc rem, in humanis vt summam, ita sanctissimam, varie videmus temerari & labefactari à Pontificibus Romanis, eorumque asseclis. 1. Pontifex prætendit potestatem in omnes Principes, Reges, Resp. siue, à se dependere ait Cæsarem, Reges, Principes. *vid. Gerh. de magistr. polit.* §. 82. Magnæ super hac re quæstiones, lites, pugnæ sæpius agitatæ. Laudandus hic *Goldasti* liber, qui in *vnum opusculo Monarchia S. Romani Imperii, inscriptum,* colle-

collegit plurimorum Theologorum, ICtorum, Politicorum scripta. videatur controuersia ista in Gallia agitata anno huius sæculi 15.& 25.& 26. apud *Gramondum lib.1.& 15.* adde *Thuan.* an. superioris sæculi 61. *lib.28.p.50.*

(Dictum hac occasione de astutia. *Contzenii 7. polit.6, 2.*)

2. Clericos omnes liberant eximuntque ab obsequio potestati ciuili debito. vid. *Gerhard. de Mag.polit.§.* 440. *& seq. & confess. Catholic. lib.2.part.2. artic. 6. cap.5. Arnis. peculiari commentario de subiectione & exemtione Clericorum.*
3. alia seditiosa dogmata, de violando regib. sacramento, de occidendis regibus, & similia spargunt præsertim Iesuitæ. vid. præter hist. ante cit. *controuersias postremas Iesuitarum cum doctoribus Sorbonicis Parisiis agitatas, typisq; excusas.*

Deprauant etiam non parum hanc de maiestate doctrinam, qui, prætextu finis quem ciuitas optima sibi proponit, meras perfectiones in ore habent, communisque omnium boni caussa ex æquo omnes ciuitates vnice constitui ratiocinantes, à populo & propter populum omnia imperia ita statuunt, vt maiestas, seu summa ciuilis potestas, semper penes populum maneat, ab eo semper & in quocunque regiminis genere dependeat, neque magis quam vita comunicari aut in alium transire possit. In hanc sententiam aliquos animus arrogans, indomitus, Stoico rigore libertatem sibi fingens & pingens abduxit: Alios, oppreßionis metus, aut tyrannidis, eo eui-

brauit, vt potestatem ciuilem bene constitutam negarent, nisi populo subiiceretur: nonnulli, periculosæ sane sapientiæ auctores, eo veluti terriculamento, Reges, ne in tyrannidem elaberentur, retentare moliti sunt. Præcellunt in his nominibus *Hotomanni Franco-Gallia; & de iure Regni Gallici; Buchanani diascepsis de iure regni*; & *Brutus* ille; siue *Mornæus* latet sub isto nomine (vt *Grotius in apologetico aduersus Riuetum* autumat) siue potius *H. Languetus*; titulo sane specioso, quasi *Vindiciæ contra tyrannos* pararentur. sed qui hos viros stimuli in hanc philosophiam egerint, non est obscurum. Itaque plus nocuit *Althusii Politica*, quæ ista commenta & portenta opinionum auctoritate artis donauit, vt mirandum prorsus & dolendum sit, illud opus iuuentuti commendari in vlla Academia Augustanam Confessionem profitente, cui hoc proprium est & esse debet, quod hanc philosophiam incorruptam alias seruat.

(Dictum, quid de Reformatis Grotius in Apologetico aduersus Riuetum, & Iacobus Magnæ Britanniæ Rex in Δώρῳ βασιλικῷ de Puritanis monuerint.)

De cetero opposuerunt se tam fœdo dogmati *Albericus Gentilis, de vi in Principem semper iniusta*: *Arnisæus de Auctoritate Principum in populum semper inuiolabili*: cuius *libri cap.* 1. præcipuos patronos perniciosæ doctrinæ amplius recenset. *Grotius de I. B.* I, 3, 8. *& seq.* Item I, 4, 5. *&* 6. *H. Conringius, de subiecto* summæ potestatis; cum quibus iungenda est *Guil. Barclaii doctrina aduersus monarchomachos*.

Nos

Nos ad noſcendas illorum gigantum captiones, pauca hic notabimus. 1. Quomodo ſcripturis abutantur clarum eſt, dum opponunt ea, quæ opponi non debent; vim verborum eneruant, ſcopum non attendunt, textus & exempla clariſſima diſſimulant aut detorquent. 2. A rerum externarum ſchemate ius imperii arguunt, neque etiam modum gubernandi ſtatum, ab ipſo ſtatu diſtinguunt, quod tamen faciendum eſſe, omnis & philoſophia & experientia clamat. 3. Adeoque exemplis alieniſſimis decipiunt ſuos diſcipulos. 4. Experientia docuit in hunc diem, fautores huius doctrinæ eſſe inimicos non tyrannorum aut tyrannidis; ſed regum regnique vniuerſe; itaque nemo regum dari poteſt, quin, iuxta ipſorum ſententiam, ſit tyrannus. 5. Quæ res directe ad perturbandam humani orbis quietem pertinet. 6. Nequealiud tamen agit, quam vt ſub ſpecioſo & in vulgus fauorabili libertatis popularis nomine, veram ex arbitrio ſuo tyrannidem formet: cuius propoſiti documenta non longe ſunt petenda.

Fundamenta reſpondendi ad σοφίσματα aliorum.

Igitur *Grotius* bene monuit, cauendum in hac diſputatione de ſumma poteſtate, 1. ne decipiamur ambiguo nominis ſono, aut rerum externarum ſpecie. *de I.B.* I, 3, 10. 2. diſtinguendum, an de re, an de modo habendi quæratur. §.11.12.13.&c. 3. promiſſiones imperantium etiam iuratas, non tollere ſummum ius ſeu poteſtatem imperandi. §.16. 4. ſummum imperium diuidi poſſe; non tamen ſem-

Cautiones ad iudicium de hac controuerſia informandum.

per pro diuiso habendum, vbi quædam simulacra eius rei se offerunt §. 17. *& seqq.* Quæ, quia ab ipso bene tractata sunt, inde repetenda duxerim.

Maiestatis ἀνυπεύθυνος continetur, legibus solutum esse: id quomodo intelligendum.

Ea autem quæ hactenus diximus de summa potestate, quod sit ἀνυπεύθυνος, nullis legum vinculis adstricta, siue absoluta, vt alias loquimur, non inerudite demonstrat *Arnisæus de Iure Maiest. lib. 1. cap. 3. toto.* Quantum alias attinet ad quæstionem, *an Princeps aut Rex legibus sit solutus?* recte idem *Arnisæus* monet, determinandum ante omnia esse, *an ille Princeps aut Rex plena maiestate vtatur?* Vidit hoc, neq; tamen expediuit, vir magnus *Iacobus Gothofredus in Vlpiano suo*: in *hac* enim *oratione l. 31. D. de LL.* explicat de Principe Romano; bene & recte. sed cum primo posuisset, non omnem Principatum de παμβασιλείᾳ accipi debere, in qua Princeps omnino legibus solutus esset; & iam expectare deberet Lector, an Principatus Romanus παμβασιλικὸς esset; ille declinata hac assertione (quantum ad directam respondendi viam attinet) oblique ostendere velle videtur, non esse: sed tamen denique addit, distinguendum inter *summum Principis Romani in administranda rep. arbitrium; seu potestatem αὐτοκρατορικὴν ei & in eum translatam*; tum *priuilegium Augustum, seu solutam Legibus maiestatem*: tanquam res diuersas. (*pag.* 40.) Quanquam autem nemo non videt, hoc priuilegium Augustum, vt vocatur, in potestate αὐτοκρατορικῇ necessario contineri: non est tamen de cetero repudianda viri summi industria,

V. Gerhard. de mag. polit. §. 265. & 266.

ſtria, quando noua quadam ſolertia oſtendit, de quibus legibus *Vlpianus* loquatur, cum Principem iis ſolutum pronunciat. Prolixa autem querela, aut diſtinctione forte non eſt opus. ſi enim attendas eos, qui de hoc argumento ſcripſerunt, qui Principes etiam pleniſſima maieſtate præditos ſolueret lege diuina, lege naturæ, lege gentium, (quatenus plurium eſt, & naturali æquitate nititur) nemo eſt repertus, niſi fortaſſe πρᾶξιν aulicam, veteratoribus nonnullis vſitatam, velis adducere. Verum id ἀπροσδιόνυσον eſt. De poſitiuis quæri, res ipſa loquitur: adferenturque nonnulla huc pertinentia, cum de poteſtate legislatoria agetur. Quod autem attinet ad impunitatem etiam male factorum, nihil definit aut abſoluit Gothofredus, cum tamen vel manifeſtiſſime illa poteſtate, ei & in eum translata contineatur: ſi enim cogi poteſt, ſuperior non eſt: pugnat enim cum inferioris natura, vt cogere poſſit ſuperiorem; ſicut ſuperioris naturam tollit, qui dicit eum cogi poſſe. Vbi quiuis videt ſermonem eſſe, de coactione propria, non metaphorica, qualem hic nonnulli adferunt. De lege Regia, quæ non minimum ad huius controuerſiæ enodationem facit, infra ſuo loco. Quod ad *Dionis* commemorationem lib. 53. attinet, *Gothofredus* neſcio quid argutatur, nec totum textum exprimit.

Qui ergo hac in re dicunt, quod lex diuina, quod ratio dicit, non probant propterea abuſum poteſtatis ſummæ, ſeu tyrannidem.

Ipſa

Ipsa potestas summa & independens, sacra est Deo & Reip. qui ea abutuntur, reddituri sunt rationem Deo. Abutuntur autem, non tantum, qui ex ea nihil præter licentiam & facinora optant ac docent: sed etiam, qui eam alteri arbitrio iudicioque quam diuino subiiciunt. Annon totus quoque populus abutitur summa ciuili potestate? nihil frequentius certe in Democratiis. si ergo interroges illos populares philosophos, à quo sit iudicandus populus peccator, seu tota illa ciuitas, imperio inique & fœde vsa? respondebunt certe à solo Deo. quidni ergo eadem ratio valeat in iis imperiis, vbi potestas à populo vni & in vnum, aut paucos translata est? quo genere argumentandi iam olim *Aristoteles* tales homines arguebat, *3. polit. 1. fine.*

Quæstiones quædam hinc enatæ tanguntur. Cæterum ex iis, quæ hactenus de maiestate disputata sunt, facile est plerasque dubitationes explicare. Atque ea quidem, quæ *Grotius* erudite annotauit & expediuit, locis supra citatis, non repetimus. nisi quod monemus, non probari, quæ ille de Dictatore habet *de I.B.* I, 3, 11. magis enim videntur probanda *Bodini* argumenta *1. de rep. 8. p. 125. & seq.* cum præsertim etiam respiciendum sit ad populi propositum, & conditionatam ad certum tempus certaque negotia voluntatem.

An & quatenus iuramenta Principum impediant vel non impediant τὸ ἀνυπεύθυνον seu liberam potestatem, quosque effectus pariant, à *Grotio* diligenter inquisitum. cui addendus *Grasvvinckelius de iure maiest.* simulque notetur,

tur, nihil pronuntiari posse, nisi formula iuramenti præcise spectata. Itaque *Bodinus* non sine ratione, cum recitasset formulam iuramenti, quo se Dux Andium Henricus Polonis obligauerat, cum Rex eorum renunciatus esset, subiicit: *Hac formula non regiam maiestatem, sed Principis, id est, in Rep. primi, conditionem sapit. 1. de Rep. 8.*

Nullam plane difficultatem habet, quando non minus absurde quæritur, quam dilutè disputatur; an solus Imperator Romanus maiestatem habeat? vid. *Arnis. de Iur. Maiest. lib.1. cap. 2. Limn. de I. P. 2, 8. per tot. Grot. de I.B. 2, 22, 13. Iac. Gothodofr. ad l. ἀξίωσις. 9. D. ad L. Rhod. de iact.* de potestate eius interim peculiaris quæstio est, & in alium locum reseruanda

De iis, qui inæquali fœdere obligantur, itemque de Vasallis & tributariis, an maiestatis possint esse compotes, præter *Arnisæum* & *alios*, etiam *Grotius* egit de *I.B.* I, 3, 21. & 22. & 23. Quantum ad quæstionem consilii attinet, nobilis est inprimis illa disputatio; an consultum sit, potentes Reges aut Principes vasallos asciscere? agitata in nuperis Comitiis Osnabrugensibus, cum de Alsatia Gallis tradenda deliberaretur.

Referri huc solet & illa quæstio, an successor in Rep. eodem scilicet statu manente, obligetur actis placitisque prædecessoris sui? & si hoc ita sit, an nihil illi pereat de maiestate, quæ suæ spontis, vt hactenus vidimus, & libera esse solet? Prolixe tractat hoc argumen-

tum

tum *Arnisaus de Iur. Mai. lib.*1. *cap.*7.& breuius *Grotius de I.B.*I,3,7. II,7,27. & præsertim II,14, 10. *& seqq.* In hac quæstione plerumque confunditur id, quod est iuris, & id, quod est consilii. Iura quoque & leges à ceteris factis solent distingui: & quod prædecessorum in eodem Reip. Statu auctoritas successoribus curæ sit ac esse debeat, euidenti publicaque vtilitate suadetur. Add. *Differt. nostram: de eo quod ciuitas egit.*

CAP. II.
De Iuribus Maiestatis.

Transitus ad iura maiestatis.

QUantum ad maiestatis naturam attinet, vel explicauimus, vel ostendimus auctores explicationis, quæ sufficere potest. Nunc ad iura maiestatis digrediendum est.

Quid sint?

A nonnullis vocantur ea *partes maiestatis potentiales* (vid. *Grot. de I.B.* I, 3, 17.) ab aliis *effecta maiestatis.* conciliat vtrumque loquendi genus *Sinolt. Schütz Colleg. I.P.. vol.* 1. *disp.* 3. *th.* 19.

Quomodo distinguantur?

Plerique hodie distinguunt in *iura maiestatis maiora* & *minora*: eaque varie explicant. de qua tamen distinctione sunt, qui non magnifice sentiant, tanquam veteribus ignota, neque necessaria: cum præsertim multiplicanda valde sint iura maiestatis, si per totam obiecti, seu materiæ circa quam, amplitudinem eundo, quæ maioribus rebus minora sunt, singulis titulis designentur. *Neque enim est vlla actio hominis externa, qua non ad ciuilem*

Grot. de I. B. II, 5. 23.

societa-

societatem aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit, adeoque illi iuri subiecta sit, quod consociatio ciuilis dat corpori in partes i.e. summæ potestati: sed veteres multa complectebantur iure νομοθεσίας seu *legum ferendarum*. illæ enim de omnibus rebus præcipere possunt: non autem singulas materias legum, quasi separata maiestatis iura designabant.

Non minimi etiam momenti est quæstio, *an maiestas possit diuidi in partes subiectiuas*, siue, *an iura maiestatis partitim, id est, hoc ius penes illum, aliud penes hunc aut hos residere possit?* Fieri id posse, post alios, bene ostendit tueturque *Grotius de I.B.* I,3,12. Itemque *Iacobus Lampadius de Rep. Romano-Germ. part.* 1. *th.* 60. & 61. Non admitti ergo potest, quod dicunt, subiectum maiestatis seu summæ potestatis est vel vnus, vel pauci, vel populus: quo præcipue argumento impugnatur mixta reip. forma de qua infra (vid. *Gassend. phil. moral. p.* 1466.) addendum enim erat: vel partim populus, partim pauci seu partim vnus, partim pauci &c. — an in diuersis subiectis (propriis scilicet, existentiæ) esse possit maiestas?

Quibus in hoc transitu annotatis, enumeratio iurium maiestatis instituenda est; quæ apud Scriptores varie indagatur. Nobis commodissime videntur in hoc argumento versari *Lampadius de Rep. R.G. part.* 1. §. 15. & *seqq.* diuidendo obiectum maiestatis in *res sacras* & *profanas*; *profanas* in *ciuiles* & *bellicas*: tum *Grot. de I.B.* I,3,6. qui veterum partitione allata, ita procedit: — Quot sint iura maiestatis?

Maiestas

Maieſtas regit ciuitatem aut

- *Per ſe*, verſando vel circa
  - *Vniuerſalia*: condendo, tollendoue leges vel circa
    - *Sacra*:
    - *Profana*:
  - *Singularia*: eaque vel
    - *Directe publica*: quæ ſunt vel
      - *Actiones*:
        - *Pacis*:
        - *Belli*:
        - *Fœderum*:
      - *Res*:
        - *Dominium eminens*:
        - *Vectigalia*:
        - *Alia*.
    - *Priuata*, ſed ad publicum ordinata ſ. controuerſias dirimendas in *Iudiciis*:
- *Per alterum*: expediendo negotia vel per
  - *Magiſtratus*:
  - *Curatores*:
  - *Legatos*: alios. &c.

Arniſæo de I. M. lib. 2. c. 1. §. 9. placet ad tria reuocare; quibus tamen poſtea duo addit. *Illa* ſunt *Ius belli, Ius legum ferendarum, Ius magiſtratuum creandorum*: *Hæc, Ius ordinandi religionem, & cudendi monetam*. Ad *Ius belli* refert *Ius fœderum faciendorum*, itemque *Ius Legatorum mittendorum atque recipiendorum*. Id quod compendia partiendi loquendique ſectantibus facile indulgeri poteſt: ſed accurate loquendo, lega-

legati non tantum in caussa militari mittuntur. Nam de fœderibus, quæ sæpe negotiandi caussa, aliisq; nominibus non militaribus ineuntur, nolo dicere.

De *loco Samuelis*, vbi iura maiestatis aliqua enarrantur, supra dictum est.

An communicari queant iura maiestatis?

An *communicari iura maiestatis possint*, fuse, vtinam non confuse, disputatur. (vid. *Arnisæ. de I. M. lib. 1. cap. 2.*) Reuocatis autem huc iis, quæ ante indicata sunt, de diuisione maiestatis in partes subiectiuas, res ita videtur definienda; cum maiestas pro subiecto essentiæ ciuitatem habeat, vna & indiuisa intelligitur esse, neque communicabilis alteri ciuitati: amitteretur enim & periret, quidquid communicaretur aut diuideretur, i.e. non maneret maiestas, quod esse debet. At in eadem ciuitate, id est in vno eodemque subiecto essentiæ, subiectum existentiæ diuersum esse posse, vt quædam iura maiestatis penes vnum; quædam penes plures sint, Auctores ante laudati ostendunt. Sed hoc ad formam ciuitatis referendum est, quæ exinde mixta fit & appellatur. Sicut autem clarum est, ad Imperium & imperantes illã descriptionem pertinere: Ita cum subditorũ siue parentium natura pugnat, si iura maiestatis illis communicari dicuntur. Itaque cum communicatione iurium maiestatis, adeoque cum assumtione ad societatem imperandi in eadem ciuitate, non debent confundi, quæ indulgentur priuilegia & beneficia, saluo semper ipso imperii iure intelligenda. Hæc & partem tantum-

H modo

modo ciuitatis exiguam ſpectant, & à maieſtate ciuitatis dependent, eiusque ſcopo inſeruire coguntur. Quod autem maieſtatis eſt, independens ſit, neceſſe eſt. Nam de Magiſtratibus & Curatoribus, ea quæ mandata aut commiſſa ſunt à maieſtate, agentibus, res aperta eſt. Quantuſcunque ſit vel in obiecto actionis, vel in mandatis & formula, ſplendor; nihil proprium, nihil ſummum, nihil denique tale eſt, quod miniſterii modum, & parendi menſuram tranſcendat. Quæ in hac quæſtione, de Imperio Romano-Germanico, iuribusq; maieſtatis cùm ſtatibus cōmunicatis adferuntur, tum demum in expedito erunt, ſi de forma magnæ illius Reip. ſuo loco diſquiſitum fuerit.

CAP. III.

De Iure Legum Ferendarum.

Ius legum ferendarũ maieſtate contineri & Theologia dictat;

INter Iura maieſtatis primum nobis occurrit, *ius legum ferendarum ac tollendarum.*

Id enim maieſtate continetur, ſiue Theologiam conſulamus, ſiue Philoſophiam audiamus interpretem. Quia enim Deus imperantibus dedit poteſtatem imperandi, atq; eadem opera ciues obediendi neceſſitate obligauit: ſatis patet, *νομοθετικὴν* poteſtatem, imperio contineri: quod diuinitus committitur imperantibus *Rom.* 13. & alibi, ſicut ante demonſtratum eſt. Hinc etiam in ſacris, *regna-*

regnare & *iustitiam decernere* coniungi, *Gerhardus* monet (*de Magistr. Polit* §.219.) *Prou.* 8, 15. *Esai.* 33, 2. *Idem* qui alias adfert rationes, à *fine*, sc. bono publico, quod Deus imperantibus commisit; ergo etiam *νομοθεσίαν* ceu instrumentum boni illius procurandi commissum intelligi: à *requisitis νομοθεσίας*, *prudentia* scilicet *dirigente*, & *vi cogente*, quibus imperantes Deus instruxit: *ab exemplis*, vbi leges imperantium, etiam extra Politiam Mosaicam probantur, vtque illis pareatur, iubetur. Vnde monemur, non modo in *thesi* hoc firmum esse, sed etiam in illa *hypothesi*, qua contra fanaticos ostendendum est, licere imperantibus, præter leges Mosaicas, etiam nouas alias ferre.

Dictum est aliquotiens hactenus, formam ciuitatis essentialem esse in ordine imperandi parendique, siue in imperio; imperium autem sine iubendi potestate intelligi nequit. Ex iussione ergo legis origo repetitur, quæ nil aliud est quam summæ potestatis iussum: & quidem ad finem ciuitatis relatum. is enim obtineri nequit, nisi iubere aut vetare summæ potestati liceret, quæ vel ad constituendam bene ciuitatem, vel ad regendam pertinent. **& recta ratio.**

Primum hoc itaque & præcipuum caput maiestatis esto: Legem vniuersis & singulis ciuibus dare posse, libere, id est, sine necessario superiorum, aut æqualium, aut inferiorum consensu, quod recte *Bodinus* monet explicatque de *Rep.* I, 10.

Atque ista poterant sufficere hoc loco, vbi

nimirum de iuribus maiestatis definiendis sermo est. Sed quia vsus apud plerosque Politicos obtinuit, vt ex Ethicis, seu communi ciuilis doctrinæ parte huc repetantur, quæ de origine legum & iuris, de discrimine, de requisitis ac vitiis, traduntur: itaque nobis etiam hac via, compendio tamen incedendum est; vt Legislatoris non potestas modo, sed virtus & officium demonstretur.

Legis & Iuris homonymia.

Legis & iuris vocabula promiscue vsurpari in Theologorum, ICtorum & Philosophorum scholis, omnibus notum est. nisi quòd *prisci Prudentes Romani* (notante *Iac. Gothofredo in Vlpiano*) *caute strictèq; loquentes legis appellatione notabant ea tantum proprie, quæ positi iuris essent, quæq; à populo Principeue constituta, denique quæ ex communi tantum reip. sponsione atq; ex scripto iura essent.* *Gassendus* quoque monet: *aliam proprie legem, quàm ciuilem, non esse.* vbi tamen ratio, quam adfert, (quod lex sit συνθήκη seu pactio ciuitatis apud veteres) caute accipienda est: *Demosthenes* enim & *Aristoteles*, quibus potissimum auctoribus vtitur, legem ciuilem in Democratia, eiusque ferendæ modum, respexerunt. Pactio autem proprie dicta non est in omni lege, e.g. in regno. Rex legem etiam inuitis fert: nisi quòd in omnis ciuitatis constitutione, se vel le parere legibus quas tulerit summa potestas, vt ante dictum est. sed *consensus* vocabulum, *pactione* latius patet.

phil. moral. p. 1552.

Non improbanda de cetero est opera, quam *Gassendus* posuit in enodanda homonymia Iu-

p. 1551.

tis. qua etiam occasione longe doctius Vlpianeam *Iuris* distinctionem, & naturalis descriptionem explicauit atque excusauit, quam illi, qui importunitate mera conantur rumpere nodum, quem ratione non possunt soluere: exagitati & improbati etiam *Seldeno de I.N. & Gent. lib.1. cap.4.* vel ex notissimo certissimoque illo principio, quod *Cicero* in hunc sensum extulit: *Soli ratione vtentes, iure & lege viuunt.* Sed & *Grotius* significationes *iuris* studuit explorare *de I.B.* I,1,3. *& seqq.* Ne de aliis dicam, præsertim *Scholasticis*, qui in operosis suis commentariis de *Iustitia & Iure* satis copiose hoc agunt. Adi etiam, si vis, *Contzenium* referentem complures, qui de ll. scripserunt: *polit. lib.5. cap.1. §.4.* *de Nat. Deor. II, 62*

Attendatur ergo primo *Æterna Lex*; quæ nihil est aliud, quam conceptus rei gubernandæ ad prouidentiam Dei pertinens. sicut enim illa dirigit res omnes conuenienter cum cuique rei, tum suæ ipsius bonitati, in fines & præcipue vltimum; ita eadem, quatenus intelligitur ita dirigere, vt cuique necessitatem siue obligationem quandam cuiusq; naturæ congruam imponat, *Lex æterna* vocatur. Per necessitatem impositam res irrationales; rationales vero libere, i.e. salua potentia obsequendi vel refragandi diriguntur. Itaq; etiam illæ improprie, hæ proprie obligantur: ad illas Lex æterna strictam propriamque rationem legis non obtinet: ad has omnino obtinet. quæ omnia, ex Theologis Scholasticis & Moralibus latius explicantem vid. *Ca-* *Lex æterna.*

lixtum Theol. morali p.46. &c. Viderunt hoc Ethnici, & ſatis luculente interdum philoſophati ſunt: niſi quod ſuam ipſi philoſophiam in altioribus iſtis rerum omnium principiis & originibus vel obſcurarunt, vel corruperunt. Quæ *Cicero* in hoc argumento eximia habet, ex Pythagoricis & Platonicis hauſta ſunt. ſicut pronum eſt intelligere, ſi quis vel ea repetat, quæ omnium clariſſime grauiſſimeque in Pythag. carmina *Hierocles* ſcripſit. *δημιουργικὸν νόμον* atque *δημιουργικοὺς νόμους* vocat: quaſi diceres *legem opificem* ſeu *leges opifices* vel architectonicas. *His*, ait, *omnia diſcrimen & ordinem accepiſſe in primo rerum conditu.* Appellat etiam *immutabilem DEI & architectonicam*

p. 39. *operationem*, tandemque *legem*, inquit, *in ſuperioribus declarauimus perpetuam DEI, eodemque modo ſe habentem operationem; quæ ſemper & immutabiliter omnia ad eſſe ſuum ducit ac ordinat.*

Lex naturalis. Ex lege æterna reſplendet ſiue exprimitur *Lex naturalis*, quæ quaſi promulgatio eſt legis æternæ. Eo ipſo enim homini illa promulgatur, quod diuinitus naturam intelligentem accepit, per quam cognoſcere & diiudicare poſſit, quæ ſunt honeſta & humanæ dignitati conſentanea; tum, quæ turpia & indecora. (*v.Calixt.l.c.*) Connaſcitur autem hoc lumen & naturale rationis dictamen, *non actu, ſed potentia, proxima tamen; quæ ſcilicet, vt primum ratio ſe vindicare & excercere incipit*, in actum prodit: applicaturque ad opera particularia, per dictamen conſcientiæ. Neceſſitudinem æternæ legis & naturalis legis *Cicero* tum alibi

tum

tum 2.*d.ll.*4. ita exprimit: *Principem legem illam & vltimam, mentem esse omnia ratione aut cogentis aut vetantis* Dei; *ex qua illa lex, quam Dii humano generi dederunt, recte sit laudata. Est enim* (ita pergit) *ratio mensq; sapientis, ad iubendum & deterrendum idonea.*

Quatenus autem hæc lex naturalis refertur ad naturam rationalem per se consideratam, communiter solet appellari *ius naturale*: quatenus autem refertur ad naturam rationalem in ciuili societate & rep. constitutam, *Ius Gentium* vocatur.

Comprehendit Lex naturalis tum *prima & vniuersalia principia practica*, tum *conclusiones ex illis deductas*. Primum practicum principium est: *Bona facienda esse, mala non esse facienda.* Videri omnino dignus est *Gassendus*, qui (*phil. moral. p.*1555. *& seq.*) capita generalia & prima huius iuris colligit explicatque.

Atque illa quidem non possunt deleri ex hominis mente: quando autem, per consequentias ad minus vniuersalia descenditur, fieri potest, vt praua educatione aut consuetudine, ea quæ iuris naturæ sunt, obscurentur ac obliterentur. sicut in præfatione harum institutionum attigimus.

Legem naturalem, (inquit *Gerhardus de Mag. Polit.* §.217. cuius verba certas ob caussas adferre lubet) *Deus protoplastis primitus perfectam implantauit: eiusdemq; reliquias adhuc mediante natiuitate ex parentibus, animis hominum inserit. Idem* §. 262. *Lex naturalis immediate à Deo creatore primorum hominum cordibus fuit inscripta,*

eademq; adhuc hodie, mediante carnali propagatione, posterorum cordibus à Deo interius inscribitur. Ibidem: *Lex naturæ est riuulus quidam ex fonte legis æternæ, quæ in Deo est, deductus, ac diuinæ illius lucis sapientiæ scilicet & iustitiæ in Deo quidam radius.* Ibid. *Lex naturæ immota est, immutabilis ac perpetua.* It. *omnibus natura nota*: Estq; ius naturæ pars diuini iuris, quod *ad c. 2. Ep. ad Rom.* demonstrat *Phil. Melanchthon.* It. *in Epitom. phil. moral. p. 248. ius naturæ esse diuinam sententiam.*

De modo indagandi iuris naturalis, eximie disputat *Seldenus* de *I. N.* & *Grot. lib. 1. vsq; ad cap. 9.*

Lex Moralis. Ceterum, quia dictum est, illam naturalem notitiam obscurari posse & solere, igitur Deus, vt humanæ vel tarditati vel prauitati consuleret, simulque omnem contumacibus excusationem præcideret, peculiari denuo promulgatione legem naturæ inculcauit, Decalogoque, quæ actiones ex se & ratione obiecti naturam rationalem ac humanam decerent, quæ dedecerent, comprehendit. Atq; hæc est *Lex moralis*, iuxta tenorem æternæ legis, in lege naturali relucentis ac expressæ, conclusiones legis naturalis certis & necessariis consequentiis innixas comprehendens. excepto tertio præcepto, quo cæremonia sabbati, adeoque lex positiua, continetur. Qua de re amplius Theologi agunt.

Lex Positiua. *Positiua* autem *Lex* dicitur, quæ ex principiis vniuersalibus non deducitur, sed in qua ab illis principiis ad particularia descenditur: adeo,

adeo, vt consequentiæ necessitas vel euidentia non appareat, arbitrio scilicet statuentis nixa, id est eius, qui potestate νομοθετικῇ est instructus.

Cumque leges Positiuæ aliæ sint *Diuinæ*, aliæ *Humanæ*: de *illis* Theologi agunt; de *his* nunc porro edissertandum est; si prius indicauerimus, qui veterum, & quomodo Ius Legemque distinxerint.

Auctor librorum ad Herennium Ius constare dicit his partibus, *Natura*, *Lege*, *Consuetudine*, *Iudicato*, *æquo & bono*, *pacto*. *Aristoteles* 1. *Rhetor.* 13. facit *legem*, *aliam propriam*, *aliam communem*. *Propriam* vocat, *quæ singulos spectat*, *per se consideratos*: Estque *vel scripta*, *vel non scripta*. *Communis Lex est secundum naturam*: est *enim illud*, *quod omnes iudicant natura communiter iustum*, *aut iniustum*, *etiamsi nulla communio ad inuicem*, *aut pactio*, *intercederet*. Ita apud *Sophoclem Antigone* ait, *ius esse*, *Polynicem interemtum sepelire*, *quod natura id iustum esset*. *Atque hoc non hodie & heri*, *sed semper valet*, *siue vim suam obtinet*. Et quæ sequuntur. *II. 13.*

Descriptiones quoque *legis* variæ extant apud veteres. apud Ciceronem (2. *de N.D.* 31. & alibi) *Lex*, *est recti præceptio*, *prauique depulsio*. Digna omnino sunt, quæ legantur Platonis φιλοσοφήματα de descriptione legis *in Minoe*: vbi per gradus incedit, & primo inquit, an τὸ νομιζόμενον seu *consuetudo*, Lex sit: deinde addit δόγμα πόλεως *decretum* ciuitatis: tertio adiungit τοῦ ὄντος ἐξεύρεσιν *eius quod vere est* (i.e. *legis sempiternæ seu naturalis*) *inuentionem*: quarto addit Descriptiones legis variæ.

addit *πολιτικὰ συγγράμματα* *ciuiles constitutiones*: denique τὸ ὀρθὸν, *seu id quod rectum est*, ad complendam descriptionem adiungit. *Phauorinus* ex veteribus in suum Lexicon descripsit illas definitiones legis: *νόμος, λόγος, προσταλτικὸς τῶν πρακτέων τε καὶ ποιητέων.* *Lex est oratio, præcipiens quæ agenda & facienda sint.* Item: *νόμος ἐστὶ βασιλικὴ διάταξις (ἢ πρόσταγμα βασιλέως) διορθωτικὴ παντὸς ἑκουσίου καὶ ἀκουσίου πλημμελήματος.* *Lex est dispositio Regia (seu præceptum Regis) quæ corrigit omne delictum, siue à volentibus, siue ab inuitis commissum.* Iterum: *λόγος προστάσσων ἃ δεῖ, καὶ ἀπαγορεύων ἃ μὴ δεῖ.* *Lex est oratio, præcipiens, quæ oportet fieri; & vetans, quæ non decet fieri.* *Aristoteles* proœmio *Rhetor.* ad *Alexandr.* *καὶ γὰρ ὁ νόμος ἐστὶν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων ὡς δεῖ πράττειν ἕκαστα.* *Lex, simpliciter loquendo seu semel definiendo, est oratio constituta consensu communi ciuitatis, indicans quomodo debeant singula fieri, seu quomodo debeamus singula facere.* Quæ descriptio Legem positivam spectat. Alibi addit *δύναμιν ἀναγκαστικὴν* *vim cogendi.* 10. *Eth. cap. vlt.* Scholasticorum definitionibus recensendis occupatur *Contzenius* 5. *polit.* 2. è quibus *Thomæ* definitionem multi probant: *Lex est ordinatio rationis, ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.* Videatur omnino etiam *Horneius in Ethicis.*

An definitioni inserenda sit mentio iusti, rectique, disputatur. *Plato*, & eum secutus *Cicero* (2. *de ll.* 5.) nullam esse legem hoc nomine dignam,

dignam, nisi quæ iusta, rectaque sit, contendunt. vocem legis, vt apparet, in præcipuo & excellenti significatu sumentes. Alii legem distingunnt in *iustam* & *iniustam*. sicut nec de Reip. essentia sit, rectam esse; cum & corruptæ dentur: & ad reip. conditionem etiam leges se habeant.

Requisita Legis alias *Isidorus* (in *orig.* 2, 10.) ita expressit: Erit *Lex honesta, iusta, possibilis secundum naturam & patriæ consuetudinem, loco temporique conueniens, necessaria, vtilis, manifesta quoq; ne aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta.* Fridericus Imperator apud *Radeuicum lib.* 2. *c.* 3. ita complectitur: *Siue ergo nostrum ius, siue vestrum in scriptum redigatur, in eius constitutione considerandum est, vt sit honestum, iustum, possibile, necessarium, vtile, loco temporique conueniens.* De quibus singillatim aliquid erit dicendum. A *Gerhardo* (*de Magistr. Polit.* §. 221.) contrahuntur ita, vt *materiam legis* faciat 1. *iusta & honesta.* 2. *possibilia.* 3. *Reip. salutaria* & *vtilia.* 4. *vniuersalia*, & *futura*: quæ quidem duo distincta sunt. **Legis requisita.**

Quod dictum est legem positiuam *honestam* & *iustam* esse debere, ad ipsam *formam internam legis* spectat, quæ in *congruentia cum iure naturali, cum dictamine rectæ rationis & principiis practicis ponitur.* (vid. *Gerh. de Magistr. Polit.* §. 260.) Ius autem naturale ex congruentia cum Lege Diuina, cuius pars est, æstimari, ex superioribus repeti debet. Præcipiuntur autem **Lex iusta sit ac honesta.**

tem lege positiua interdum ea ipsa, quæ sunt iuris naturalis, eodemque modo. Tale est præceptum de *non occidendo*, naturale scilicet, sed positiua quoque lege constitutum. Hinc nonnulli dicunt *legem vel esse naturalem seu communem, vel propriam seu ciuilem*; *vel naturalem & ciuilem simul*; propter nouam scilicet ad animos humanos applicationem & sanctionem. Plerumque autem *lex positiua, legi naturæ aliquid addit*: vel determinando specialem actionis conditionem seu modum; vel ex illa generali iuris naturæ regula (quæ bono publico conducere iubet, quidquid statuitur) actiones exigendo prohibendoue, quas, vt tales, lex naturæ non attingit. Manifestum interim est, lege humana positiua nihil prohiberi posse, quod lege diuina, siue naturali, siue positiua, mandatur: neq; mandari, quod vetatur. In desuetudinem autem deducta lex naturalis vel diuina, in vsum reuocari lege humana potest; & determinari ad certum tempus & locum, quæ tantũ quoad substantiam diuinitus mandata erant. Item quæ nulla lege diuina attinguntur, nec ex se vel honesta vel turpia sunt, adeoque indifferentia, lege humana vel præcipi, vel prohiberi queunt, si ex occasione & re præsenti ad bonum publicum seu omittendo seu faciendo referri possunt.

Sed, vt sunt res humanæ, non vna imperfectio in legibus Rerump. etiam hac in parte deprehensa est: dum permittuntur, aut statuuntur ea, quæ ad legem naturæ relata ac diuinam,

uinam, probari non possunt: aut plane iniqua sunt. vnde *iniustas* quoque *leges* dari, supra dictum est: adde & imperfectas, quæ ad internæ iustitiæ examen non possunt laudari. Referenda huc sunt, quæ *Grotius habet de I.B.* III,10,1. & 2. *adde not.* Atque hic, veluti in locum communem conduci possunt *exempla Legum iniustarum, imperfectarum, ambiguarum*, e.g. iniqua Lex Macedonum apud *Curt.* VI, 11,20. Illa Rom. duodecim tabularum, de debitoris corpore inter creditores diuidendo. apud *Quintil. instit. orat.* III,8. an & *L. Quisquis* 5. *C. ad L. Iul. Maiestatis*. ea parte, qua pœnam in liberos nocentium porrigit? Ita videtur sentire *Grotius de I.B.* II,21,13. contrarium autem *Iac. Gothofredus* tuetur in nobili *commentario ad illam legem.* Idem *Grotius* exemplo Scti Silaniani (quod tuetur *Cassius ap. Tac.* 14. *An.* 43. *& seq.*) leges Romanas in multis duriores, quam Christiana lenitas patiatur, vult ostendere, *de I.B.* I,2,9. (notandum hic, tales disputationes de æquitate, aut iniquitate legum, vtilem habere exercitationem inter proficientes. Ita cap 9. *Gellius* de Lege Solonis disputat. *lib.2.c.12.* Ita hodie de lege disputatur, quæ fures suspendio punit &c.) Adde *Danæum Polit. Christ.* 5,1. *&* 2. *Canonista*, & ex eorum mente *Contzenius lib.* 5, *Polit. cap.*3. §. 4. catalogum ponunt legum ciuilium Rom. iniustarum; in cuius fine tamen addit *Contzenius*: *verum multo plures esse iniquas in omni rerum genere facile esset ostendere: & harum quædam excusari videntur.* Ipsis Canonistis ex confessione Pontificiorum

Scripto-

Scriptorũ monſtrari poſſe, quod in iure Canonico reperiantur legi diuinæ & naturali contraria & obſcura & ſibi inuicem repugnantia, videas licet in *Gerhardi Confeſſione Catholica l.1. part. 2. c.14.*

Lex Reip. vtilis ſit.

Ad finem legis ſpectat, quod legem reip. ſalutarem vtilemq; , adeoq; ob publicum bonum ferri debere, dictum eſt. Itaque facile intelligitur, quid ſentiendum ſit de illis legibus, quas cauſſa *adipiſcendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob praua, per vim latas eſſe, Tacitus* memorat 3. *An.*27,3. Ratiocinatio autem vtilitatis huius, ſimpliciſſima quidem eſt, quæ ex ipſo ciuitatis fine, id eſt, ex Felicitate, & Beatitudine petitur. Eius enim deſcriptio eſt loco regulæ, qua vtilitas legis definitur. Sed poteſt tamen fieri, vt ex rebus circumſtantibus, ambigua fiat æſtimatio. Ita apud *Thuanum* (*lib.*41.*p.*460.*&* 461.) à Rege Galliæ anno 1564. conſtitutio facta eſt *iuxta vtilis & æqua*: ſicut *Hiſtoricus* iudicat. ſed quia tamen, inſtante *Ioan. Monlucio* Epiſcopo Valentino facta erat, adeoque gratiæ potius vnius viri, quàm publicæ vtilitati data videbatur, itaque ceteræ curiæ (excepta Pariſienſi) id edictum, vt *ambitioſum* reiecerunt. Interdum in Legislatoribus animaduertitur vitium, ſi partem vtilitatis publicæ præcipuam putant, quæ non eſt præcipua, aut interpretantur prolixius, quam par eſt. Notat hoc propoſitum in Henrico VII. *Baconus de Verulamio*, quod nimis ſtuduerit pecuniis corrogandis. Pertinet huc etiam, quod de eo in hanc ſententiam tra-

tradit: *vt interdum leges suas, ad prærogatiuæ sua iura trahebat & prope torquebat: ita rursus per vices, prærogatiuam suam, ad Legum æqualitatem & moderationem consulto demittebat*: Qui locus propterea allatus est, vt ostenderet, Legislatores monarchicos eorumque magistros partem publicæ vtilitatis semper facere, prærogatiuam monarchæ; siue, in describenda vtilitate & felicitate ciuitatis, intime innectere, prærogatiuam Principis, in cuius maiestate, salutis publicæ tutelam, in hoc quidem genere regiminis, contineri dicunt. Incidunt etiam tempora, quibus leges accommodandæ sunt, vbi legum ratio vnica est, in temporis circumstantia: quæ alio tempore non esset eadem. Hinc est, quod Græci id genus Legum posititiarum, εὑρήματα βίου καὶ χρόνου dicunt, seu *inuenta vitæ ac temporis*, id est, quæ præsentis status ac temporis conditio, vsusque & emergentes varii casus vitæ postulant. Quæ omnia in vtilitate legum examinanda attendi debent. Illud quoque non omittendum, vtilem censeri legem, quæ in commune prodest: vere Cato apud *Liuium XXXIV, 3. Nulla Lex satis commoda omnibus est: id modo quæritur, si maiori parti & in summam prodest.*

Quod dictum est, *possibiles* esse leges debere, non de absoluta possibilitate accipi debet (ea enim præsupponenda potius, quàm inculcanda est) sed de respectu humanæ conditionis; præsertim quod ad leges pœnales attinet. verissimum autem est illud *Taciti*: *flagitia sine modo sunt; suppliciis ac remediis Principis* **Lex sit possibilis.**

moda-

de I. B. I. 4. 7 *moderatio temperat*: 3. A. 50, 2. bene *Grotius*; *Ferri leges ab hominibus solent ac debent cum sensu humanæ imbecillitatis.* Quæ obseruatio etiam interpretationi legum seruit: censendi enim sunt legislatores, quam minimum voluisse recedere à naturali æquitate.

Lex futura respicit. 3. A. 69. 2. De *futuris* legem ferri, ante dictum est. Quod enim apud *Tacit.* dicitur, *leges in facta constitui*; *quia futura in incerto sint*: id ad pœnas legibus constitutas pertinet: itaque mox in vicem explicationis sequitur: *sic à maioribus institutum*, vt, si *anteissent delicta*, *pœnæ sequerentur.* lib. 19. p. 591 Memorabilis est narratio *Thuani* de *lege pia & honestati publicæ consentanea*, quâ clandestina matrimonia prohibentur: sed quia huius legis suasor fuit Momorantius, priuata ratione inductus, dum verebatur, ne filius amatam nobilem, sed imparis nobilitatis puellam duceret; itaque *ambitiosum* id edictum à plerisque vocatum fuit; eo, quod Momorantii caussa additum est, vt, quando legi Dei consentanea esset hæc lex, *in præteritum quoque valeret*, modo copula non interuenisset. *Cum alioquin ceteræ Constitutiones, quæ à Principibus fiunt, tantum dent formam futuris negotiis.*

Lex vniuersalia præcipit. De Priuilegiis. Quod dictum est, *Leges circa vniuersalia occupari*, id reuocat nos ad disputationem de *Priuilegiis*. Priuilegia sunt, *quæ priuis irrogantur*: vel in fauorem, vel in odium. Hæc lege XII. tabularum prohibita sunt: *Priuilegia ne irroganto.* Explicat breuiter & bene *Cicero* 3. *de ll.* 19. *Maiores nostri in priuatos homines leges ferri noluerunt*: *id est enim priuilegium: quo quid*

est

est iniustius? cum legis hac vis sit, scitum & iussum esse in omnes. vnde & in iure ciuili *Vlpianus* repetiit: *Iura non in singulas personas, sed generaliter constitui.* Permisit tamen idem ius ciuile, ob fauorem personæ reiue, ob vtilitatem (intellige publicam) & necessitatem. vid. *Iacob. Gothofr. fragm. XII. Tab. annot. ad Tab. 9.* tum in *Commentar. ad regulas iuris, 68. 141. 162.* In antiquis *Demosthenes contra Timocratem* consulendus. Legi XII. Tab. consonat illud *Tacit. 3. A. 27, 5.* quando corruptæ reip. hoc quoque signum ponit; quod *iam non modo in commune, sed in singulos homines lata sint quæstiones.* In caussa Mariæ Scotæ apud *Camdenum*, vt agi posset vehementius, noua lex maiestatis, in Reginam Mariam lata est. Ceterum priuilegiorum vocabulo, fere beneficia hodie, & in fauorem indulta significari solent.

(Quanquam alias distingui beneficia & priuilegia, recte notat *Bodinus 5. de rep. 4.*)

Vnde Scriptores Iuris Publici, cum de priuilegiis agunt, eo referunt *Ius Nobilitandi & Dignitates conferendi; Ius ciuitatis condendæ; Ius Saluoguardiæ, seu absolutæ & plenæ securitatis; Ius & veniam ætatis; Ius famæ (in famam & honorem restituendi) Ius Iudæos recipiendi; Ius induciarum moratoriarum; Ius spurios legitimandi; dispensandi, seu remittendi pœnas capitales.* vid. *Sinolt. Schütz. Colleg. I. P. vol. 1. disp. 3. th. 21.*

Comprehendi autem potestate legislatoria, etiam priuilegia, tum res ipsa loquitur, tum ita ostendi potest, si attendamus quæ postea dicentur. *Legis ferendæ* vocabulo, etiam

tollendæ legis poteſtatem contineri; qui autem tollere poteſt legem, quin poſſit limitare, derogare, excipere à lege, dubio caret. Et quid aliud eſt priuilegium, quam exceptio à lege? vnde *ius ſingulare* dicitur. quanquam diſtingui ſoleant interdum *Ius ſingulare* & *priuilegium*: notante *Iac. Gothofredo l. ante cit.*

Aliud eſt quærere, de *prudentia in priuilegiis indulgendis ſequenda*: quæ res ſæpe ancipitem deliberationem habet. ſint exemplo priuilegia magna ciuitatibus concedenda; quæ Imperatores in Germania, ſolerti conſilio indulſere, vt Epiſcopis, nimia affectantibus, ſubtraherentur nerui potentiæ. Obſeruare licebit aliqua eius generis, etiam in ampliſſimis immunitatibus, quæ Nobilium Ordini conceſſæ ſunt. Dum enim formidatur Principum potentia, inter artes ponitur, quidquid eam minuit. Interim cauendum, ne frequentia nimis, ne temere, ne in præiudicium concedentis, priuilegia concedantur. Vnde Principum beneficiis & priuilegiis clauſula addi ſolet: *Quod ſine mea, aut alterius fraude fiat*: quam laudat *Bodinus*, & ineſſe cenſet, etiamſi omiſſa fuerit.

de rep. 9.

Lex ſit perſpicua. an & breuis?

Ad externam legis formam facit, quando præcipitur, vt *perſpicua* ſit, vt *breuis ſit* (eſt enim aliquando breuitas perſpicuitatis pars) vnde etiam præſumtio eſt ſemper de perſpicuitate legis; quando ita ratiocinamur: Legislatori *neque ingenium, neque operam, neque facultatem vllam defuiſſe, quo minus poſſet aperte perſcribere id, quod cogitaret. Conſueſſe eos, qui leges ſcribant,*

exceptionibus vti: apud *Ciceron.* 2. *de inuent.* 45. & 46. laudatur lex, quæ *ita diligenter* perſcripta ſit, ita cautum *vnaquaque de re, ita quod oportuerit, exceptum, vt minime conueniat, quicquam in tam diligenti ſcriptura prateritum arbitrari.* Vbi tenenda tamen hæc circa ipſas exceptiones exceptio: *neminem poſſe omnes res per ſcripturam amplecti, ſed eum commodiſſime ſcribere, qui curet, vt quædam ex quibuſdam intelligantur.* 2. *de inuent.* 50. Itemque: *Non omnia ſcriptis, ſed quædam, quæ perſpicua ſunt, tacitis exceptionibus caueri. cap.* 47.

Obſcuritatem Legum, *Franciſ. Baconus de Verulamio ſerm. fidel.* 61. *aphor.* 52. *à quatuor rebus originem ducere* ait, vel *ab accumulatione legum nimia, præſertim admixtis obſoletis*: vel *à deſcriptione eorum ambigua, aut minus perſpicua & dilucida*: vel *à modis enucleandi iuris neglectis aut non bene inſtitutis*: vel *denique contradictione & vacillatione iudiciorum.* In quibus partibus, vna tantum eſt, quæ legem ipſam attinet, *ſcilicet, ſcriptura obſcura* aut *ambigua.* Cetera aliunde accidunt. vt *multitudo legum*, à Legislatoribus; *ſiniſtra enucleatio*, ab interpretibus: quibus hactenus accenſeri etiam Iudices *diſſentientes* aut *vacillantes* poſſunt: niſi quod res iudicatæ ipſis Legibus denique annumerantur.

De *obſcuritate* aut *perſpicuitate legis ipſius* diligenter egerunt *Rhetores antiqui in genere cauſſarum forenſium*: quatenus vel in verbis, vel in materia dubitatio locum habere poteſt.

Neque parum illustrant hunc locum, quæ de *interpretatione legum*, tum alii scripserunt, tum *Grotius de I.B.* II, 16. Qui enim bonum interpretem vult agere, omnes fontes caussasque vel perspicuitatis vel obscuritatis sciat enucleetque, necesse est. Quid in Iuris Romani interpretibus desideret *Iacobus Gothofredus*, eruditè ostendit in præfationibus ad *Animaduers. Iuris Ciuilis* & ad *L. Quisquis C. ad Iul. Mai.*

In rebus iudicatis, primum ea noscenda sunt, quæ *Rhetores antiqui* de auctoritate, tum in se, tum comparata, disserunt. Cetera eximie complexus est, *in præfatione ad Decreta*, *Ærodius*. De his memorabilis est cautela, quam *Bodinus* suggerit *lib.6.cap.vlt.p.*1183.

De *multitudine legum*, illustre est *Taciti* testimonium 3.*A*.25. cum fatetur, vt antehac flagitiis, ita tempore Tiberii *legibus laboratum esse*; eaq; occasione disserit de *principiis iuris*, *& quibus modis ad illam multitudinem infinitam & varietatem legum peruentum sit*; *corruptissimaque Reip.* partum ac indicium denique *plurimas leges* ponit. sed nimirum id fatum fuit Romanæ iurisprudentiæ, in qua ad habiliorem Reip. vsum concinnanda nunquam inde defuit, quod laboraretur.

Bodin. ibid.

c.27.

(De quibus rebus ferendæ sint ll. *Danæus* proposito indice alphabetico docuit. *Plato* non vult de omnibus rebus ll. ferri. laudante *Bodin. 6. vlt.p. 1183.*)

Sicut autem nimia multitudo ciuitati onerosa est: ita nimia quoque paucitas non parua habet

habet incommoda. Cum enim Legislatoria poteſtas ad amplitudinem ipſius Imperii pateat (à quo ſcilicet perſonæ, res, actiones omnes pendent) itaque leges ad omnes ciuitatis partes debent porrigi. verum quia humana prudentia non poteſt omnia complecti atque definire, ac ſubinde emergunt noui caſus, pro remedio eſt, ratiocinatio ex ſimilibus, aut exemplis, aut reſponſis Prudentum ſeu placitis Curiarum. Apud *Scriptorem ad Herenn.* I,13. in cauſſa Malleoli: *Hic certa lex in rem nulla affertur, & tamen multæ afferuntur, è quibus ratiocinatio naſcitur, quare potuerit, aut non potuerit iure teſtamentum facere.*

Perſpicuitatis partem aliquando in breuitate eſſe, ante diximus: Eadem tamen breuitas, interdum fit cauſſa obſcuritatis. Hinc *Baconus (aphor.65.) deſcriptionem legum obſcuram oriri* ait, aut *ex loquacitate ac verboſitate earum*; aut *rurſus ex breuitate nimia*; aut *ex prologo legis, cum corpore ipſo legis pugnante.* Hinc Iuris Romani interpretes in conciliando rubro cum nigro laborant.

Breuitate igitur *obſcura* repudiata, eſt etiam *clara & illuſtris breuitas*, quam in lege exigit *Seneca epiſt.94. Legem breuem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur. velut diuinitus emiſſa vox ſit. Iubeat, non diſputet.* Hactenus bene, ſed quod addit, diſputationem habet. *Nihil mihi frigidius videtur, nihil ineptius, quam lex cum prologo. Mone, dic, quid me velis feciſſe: non diſco, ſed pareo.* Et ante dixerat: *In hac re diſſentio à Poſidonio: non probo, quod Platonis legibus*

adiecta principia sunt. *Prologum* legis hic vocat, non, sicut modo *Baconus*, titulum seu rubricam legis: sed προοίμιον seu suasionem legis; seu eam partem quæ non tam præcipit, quam præcipiendi rationes caussasque exponit suadetque. Valde tamen probabiliter vsum eiusmodi προοιμίων Legislatori comendat *Plato, de Rep. l.4. extremo.* Quin ipse *Seneca* fatetur, *quod leges quoq; proficiant ad bonos mores, vtique si non tantum imperent, sed doceant.* Itaque hodie consensu gentium plerarumque videmus vsurpari hæc proœmia in nouis legibus ferendis, aut veteribus corrigendis. Quinimo ipsa lex diuina positiua, nobilissima scilicet & sapientissima, suis proœmiis non caret.

Partes Legis. Quæ in lege requiri & reprehendi soleant, ex his quæ dicta sunt, apparet. Illud adiiciendum est: partes legis duas esse *necessarias: præceptionem*, seu *iussionem*, *s. constitutionem* (qua interdicta quoque continentur) & *sanctionem*: tertia, *præfatio* seu *prologus* etiam omitti salua lege potest. *Constitutio*, est id, quod lex iubet aut vetat: *Sanctio* pœnas violatoribus legis decernit; inestque omni legi, qua lex est, etiamsi verbis disertis non exprimatur. Vnde supra diximus: *Aristotelem* legi δύναμιν ἀναγκαστικὴν seu *vim cogentem* tribuere. *Et Seneca ep.94. Quid aliud sunt leges, quam minis mixta præcepta?* Itaque in ipso ferendarum legum iure hoc continetur. Leges enim ferre, nihil est aliud, quam necessitate faciendi omittendiue res in legem deductas, ciues obligare. Qui effectus nisi

nisi sequatur, legis nomen potius, quam vis, manebit.

De legibus specialiter sic dictis.

De diversis Legum appellationibus, e.g. in iure ciuili, de *plebiscitis*; *Senatus consultis*; *constitutionibus Principum*; *iure prætorio*; *responsis prudentum*, nihil attinet verba facere. (videri interim possunt *Antonius Augustinus in erudito Commentario* de LL. *&* *SCtis*, & ICti passim.) Quantum enim ad naturam Legis attinet, si semel vigorem legis adeptæ sunt, nihil interest, quomodo appellentur. Ab Auctorum conditione, à modo item ac occasionibus ferendi desumuntur illa nomina: suntque alibi alia. id quod ex historiis rerump. repetendum est. Neque cetera aliquid difficultatis habent, quando lex vel *scripta* vel *non scripta*; *affirmans*, *negans*; *vniuersalis*, *particularis*; aliisque distinctionibus denotatur.

De variis legum appellationibus & distinctionibus.

Postquam ergo ea sunt allata, quæ naturam & vim legis possunt ostendere, facile est, de *Legislatoris officio & virtutibus* iudicare. Quanquam huc potius pertinet, *de iure potestateque Legislatoris agere*. Id quod iam ab initio fecimus, cum inter iura Maiestatis & partes retulimus legum ferendarum potestatem; adeoque & tollendarum, limitandarum, authentice interpretandarum, alioue modo mutandarum. Hæc omnia enim insunt potestati legislatoriæ, cuius est constituere ea, quæ publicæ felicitati obtinendæ conducunt. Etsi ergo crebra mutatio legum fugienda sit, neq; sine magna ratione discedendum ab iis, quæ semel placuerunt (facit enim hoc ad auctori-

Summa huius iuris ferendarum legum.

tatem & firmitatem Imperii) si tamen vsus, qui *corrector legum* dicitur apud *Liuium* XLV, 32. aliquid tale postulet; vtendum est potestate, quam diximus. Perite apud *Tacitum* (3. *A*.34,6.) Valerius Messalinus: *placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reip. postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expediret.*

Attingitur quæstio de Lege Fundamentali.

Fert autem leges summa potestas, tum de toto Reip. statu, siue describit formam reip. quæ ciuitati regendæ tenenda atque colenda sit: tum de personis, rebus, actionibus ciuium. Hinc est, quod *omnem regiminis ciuilis formulam componere, ciuitati Statum dare*, opus *νομοθετικὸν* apud veteres passim celebratur. Atque hæc formula, tanquam *Lex Fundamentalis* à ceteris distingui posset. Sed hodie aliter vtuntur *Legum Fundamentalium* & *non Fundamentalium* vocabulis: satisque vage in hoc philosophantur. Aliqui, *Legem Fundamentalem* dicunt; quæ ita *Reinking. de reg. Sec. & Eccl. lib.* 2. *Class.* 2. *c.* 6. §. 3. & 4. *imperantibus imperandi modum præscribit*: Non Fundamentalem, *quæ subditis præscribit, quid agendum.* Alii *Legem Regni* (nam hanc cum *Fundamentali* eandem faciunt) putant esse, *inueteratam quandam consuetudinem, vel tacitam legem, decursu temporis hominum mentibus inscriptam, secundum quam Reges sceptra capessere, & Reip. præesse tenentur, nisi, quæ iam diu certa fuerunt, non sine reip. perturbatione euertere velint.* Ita *Arnisæus de Iur. Maiest. lib.* 1. *c.* 2. §. 11. An & quatenus Rex aut Princeps obstrictus sit, aut solutus his legibus,

bus, ex formula regni seu principatus, adeoq; ex iis, quæ de Maiestate personali & reali dicta sunt, facile iudicatur. Legislator quidem qua talis, i.e. maiestatis compos, has quoque mutare potest, si de iure quæritur. quanquam in consilii quæstione prudentiores sunt, qui caute agendum, neque periculosam fortunæ aleam tentandam censent.

De Legislatoris officio & virtutibus ex mente veterum differitur.

Quantum porro ad Legislatoris officium attinet ac virtutes, veteres vno *Prudentia* vocabulo omnia includebant. Huius *prudentia legislatoria* partes varie possunt & solent explicari. Cum enim *prudentia ciuilis ea pars, qua νομοθετικὴ siue legislatoria dicitur*, sit ἀρχιτεκτονικὴ i.e. talis, *qua principem locum tenet tanquam arbitra rerum varie dirigendarum & dispensandarum*; *iuxta Aristotelem 6.Eth.Nicom.* 8. igitur vis eius singillatim nosci debet. Qui breuius agunt, *Iustitiam* ponunt & *Prudentiam*; quarum illa honestatem & æquitatem; hæc vtilitatem legum *Legislatori* suppeditet. Ad quæ duo nimirum, etiam ceteræ legis dotes referri possunt. Illud quidem certum est, ex natura & virtute legis recte intellecta, recte & facile æstimari officium legislatoris. Ita, cum *Aristoteles 7.polit.*14. *Legislatoris* officium examinat, virtutes legis, vt Lydium lapidem adhibet. Est, inquit, hæc lex (sc. Laconum de belli studiis præferendis, tanquam ad potentiam ciuitatis facientibus) *nec politica, nec vtilis, nec vera*. Igitur multis eleganter disputat, quid in ferendis legibus spectari debeat: præcipue quidem *vt ciues bonos, adeoq; ciuitatem*

beatam faciat, siue eas leges ferat, quæ ad finem optimæ vitæ quadrant. Atque vt hunc finem adipiscatur, spectandum, quæ ad rationalem animæ partem, quæ item ad partem ratione destitutam, sed obedire tamen rationi aptam pertineant: vt illa potius, tanquam meliora, hæc in secundis constituantur. Considerari insuper debere, quæ in vita agenda sunt, cuius sint differentiæ; necessaria scilicet, honesta & vtilia; in quibus honesta semper præferenda sint. Cumque honestas omnium virtutum nexu contextuq; ad ciuitatis felicitatem pertineat, Græcorum nonnullos legislatores aberrasse, qui nec finem optimum ciuitatis satis propositum sibi in ferendis legibus habuerint, neq; omnes virtutes legibus suis complexi sint, sed ad eas pleraq; retulerint, quæ vtiles putantur, quales sunt bellicæ, siue ad victoriam pertinentes. Hæc *Aristoteles* bene & solide philosophatur.

Ex quibus apparet, quod in ante dictis non semel fuit suggestum, *finem Legislatori esse propositum debere, ciuitatis felicitatem.* siue enim Legislatorem accurate accipimus, de eo qui maiestatem habet, satis constat qui imperii & imperantis scopus esse debeat: siue consultorem imperii & Imperantis seu adiutores summæ potestatis, ex demandato scil. officio, aut oblata decore opera, Legislatoris nomine dignamur, nemo viri ciuilis, aut prudentis, aut consiliarii nomen tueri potest, nisi ipsum imperantis scopum pro regula & norma omnium suorum consiliorum, suggestionum, operum habeat. In illa porro ciuitatis felicitate ratiocinanda, primum semper honestati locum debere, id quoque non obscurum est.

Stu-

Studebit ergo Legumlator, vt ciues bonos reddat ac iustos. Iustitiæ autem vocabulo, pagani sæpe omnes virtutes comprehendunt: sicut apud Christianos *pietatis* vocabulo, omnis boni moris probæque actionis laudes concluduntur. Ita *Eusebius Præpar. Euangel. VIII, 8.* *νομοθεσίαν* Mosaicam hoc nomine laudat, *quod religionis partes, omnes ceteras virtutes fecerit, non contra.* Religio enim & pietas apud paganos iustitiæ pars est. *Iamblichus in vita Pythagoræ,* Pythagoram summum & præcipuum Legislatorem facit, quippe qui μετὰ πολλῆς ἐννοίας καὶ ἐπιστήμης πολιτικῆς νομοθετεῖν ἐπεχείρησε, *multa solertia & scientia ciuili leges ferre instituit. lib. 1. cap. 30. Discipulosque Pythagoræ optimos Legislatores fuisse commemorat, Charondam, Zaleucum, Timaratum, Theætetum, Helicaonem, Aristocratem, Phytium, Zamolxin, & alios: atque hinc ex magna Græcia, adeoque ex Italia in Græciam leges scriptas peruenisse.* De Zaleuco & Charonda, & Posidonio *Seneca* etiam testatur *ep. 90.* *Hi non in foro, non in consultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoque secessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent.* Cum autem Pythagoras suam philosophiam ex Hebræorum fontibus hauserit, vel ex hoc extrinsecus arcessito testimonio intelligi potest, quanti sit Legislatoribus omnibus facienda Lex Mosaica. Quod vero idem, quem modo laudaui, *Iamblichus*, ex mente Pythagoræ contendit: *Bonos legislatores physicæ, & rei medicæ, Gymnasticæ peritos esse debere: cum optima sit Lex, quæ secundum naturam fertur*: illud *lib. 2. c. 10.*

ad studia subsidiaria, & adiumenta Legislatoris referendum est, non ad ipsam disciplinam *νομοθετικὴν*. Manet interim, *quod leges ferre* sit opus vere philosophicum. in philosophia autem, quæ sit rerum contexta series, & quanta doctrinarum necessitudo, aliunde constat. vid. *Dan. Heinsii præf. Aristarch. suo præfixam.*

Virtus Legislatoris ab opere nomothetico distinguitur

Si quis simplicissime velit agere, distinguet *virtutem Legislatoris*, & *opus Legislatoris*. *Virtus* in hoc consistit, vt *velit* & *possit* bonas leges ferre. *Vt velit*, amor iustitiæ, & amor reip. faciet. *Amor Iustitiæ* formam legibus dabit & rectitudinem: *amor reip.* ad finem Legislatoris, leges diriget, ciuitatique vtiles faciet ac salutares. *Vt autem possit* bonas leges ferre, *ingenium practicum profunda ciuilis prudentia, aliarumq; subsidia artium, efficient.*

Opus Legislatoris in hoc consistit, *vt legem prudenter excogitet, diligenter & bene perscribat, tum publice promulget.* Quod postremum (nam de prioribus satis dictum est) omnino etiam requiritur. Neque enim obligat lex naturaliter, nisi ab eo tempore, quo promulgata est. Malus ergo Legislator Caligula fuit, qui *vectigalia indixit, neq; proposuit*. Itaq; *cum per ignorantiam scripturæ multa commissa fierent, tandem flagitante populo Rom. proposuit quidem legem; sed & minutissimis literis, & angustissimo loco, vti ne cui describere liceret. Suet. Calig.* 41.

Annotatio.

In hunc tanquam locum communem pertinent illa examina Legislatorum veterum. qualia *Aristoteles*, præsertim *lib. 2. toto polit.* proponit: tum *disputationes Platonicæ de LL.* Deniq;

Histo-

Historiæ Legislationum particularium; præsertim quibus suasoriæ ac dissuasoriæ dissertationes innexæ sunt. Ita apud *Liuium* de Lege Oppia in vtramque partem disceptatur, *principio libri XXXIV.* Alibi de aliis. Inter recentiores *Thuanus* diligenter explicat νομοθεσίας varias: nemo autem exquisitius *Franc. Bacono de Verulamio in Historia Henrici VII. Suasorias Libanii, à Iacob. Gothofredo editas*, ante laudauimus.

Qui scribendo exerceri cupiunt, nobilem illam digressionem *Taciti de LL. 3. A. à cap. 25. vsque ad 29.* possent annotatione seu consideratione politica prosequi, iuxta ea, quæ annotata sunt. 2. Legislationem aliquam particularem sibi interpretandam aut examinandam sumere. cuius rei specimen dedit *Cicero, libris de Legibus*. 3. *Platonis Minoëm*, in formam scribendi ciuilem, citra διαλογισμὸν, redigere. 4. Ex Zaleuci procemio Legum, (quod extat apud *Stobæum serm.* 145.) dissertationem politicam adornare, de officio Legislatoris: siue illud procemium ὁμιλείᾳ πολιτικῇ perpetua prosequi. 5. Si quis *Philonis* studiosus esset, operæ pretium foret, ex eius nomotheticis (e. g. *de Decalogo*, item *de ll. specialibus*, quibus addi posset *vita Mosis*) vel de natura legum, vel de Legislatoris officio, in summam, studio scilicet erudite imitandi contrahere, quæ fusius desperfa sunt. 6. Suasoriam alicuius legis scribere, exemplo Libanii ante laudati. vt, si quis scriberet suasoriam *Legis Quisquis 5. C. ad L. Iul. M.* alius autem *dissuasor* existeret. Ita in aliis, nouæ quoque historiæ, legibus. Qua de

ter eos instituendum, tum & *remotionem flagitiosorum Ministrorum*, repetita *cautione*, de qua in vocatione dictum. 2. *Legum Ecclesiasticarum promulgationem de externo cultus diuini exercitio*, additis cautionibus, ne *tales sint leges, quæ cum officio Ministrorum pugnant, ne quid temere aut sine matura deliberatione mutetur, ne sine consilio Ministerii Ecclesiastici leges ferantur.* 3. *Bonorum Ecclesiasticorum legitimam dispensationem.* 4. *Ecclesiæ inspectionem*, quo *visitationes* refert, & *Synodorum conuocationem. In recto cultu, si collapsus, est instaurando*, ponit 1. *inquisitionem in errantes, præsertim hæreticos & seductores.*

(Dictum de modo inquirendi.)

2. *Coërcitionem eorum.* 3. *Idololatrici cultus abolitionem.* Ex vtroque capite, conseruandæ sc. & instaurandæ religionis, quæstiones fluunt variæ: de quibus *Gerhardus* istas proponit, quas cum breui annotatione attingemus. 1. *An subditi ad fidem cogendi?* quod, contra Pontificios affirmantes, negatur. Permissa tamen licentia compellendi ad conuersionis media, sc. ad audiendum verbum orthodoxe prædicatum; & prohibendi falsæ religionis publicum exercitium, nisi necessitas aliud suadeat. Recentissima est huius quæstionis tractatio, in *literis Protestantium intercessionalibus, pro Evangelicis oppressis in prouinciis Cæs. hæreditariis, in Comit. Ratisb. 1653.* 2. *an plures religiones in vna rep. toleranda?* Rigorem Pontificiorum hac in re moderandum, melior prudentia dictat: cum *id, quod optimum* est, non semper possit sperari ac obtineri: *distinguenda* etiam singulorum

priua-

priuatim diuersa, citra turbas, sentientium, tolerantia ab exercitii publici concessione. sicut & tranquillus reip. status à perturbato discerni debet. Religionis itidem diuersitas à blasphemiis publicis multum differt. Aliud quoque est tolerare diuersas religiones, aliud approbare. Vnde nec Syncretismus locum habet, sed pax & concordia publica. Quid autem imperantes ipsi hac in re possint, diligenter spectandum: absolutam enim potestatem nonnullis adimunt leges Imperii fundamentales, in quas iuratum est; nonnullis partitio Imperii, cum eius pars penes Proceres residet. Deniq; Vet. Testamenti institutum & exempla in hoc genere leniuit Nouum Testamentum, mitiori disciplina commendata.

(Dictum de *Lipsio*, qui varium se in hac quæstione præbuit. Item de *Thuani præfatione in opus totum*, quæ eximie huc pertinet.)

3. *An Pacificatio Religion. Passauiensis probanda?* Quod affirmatur contra nonnullos (absit enim vt omnes hoc sentiant) Pontificios negantes: & statim subiungitur: 4. *An Pacificatio illa sublata sit per Concilium Tridentinum?* Quod negatur.

(Omnino adeundus est de vtraque quæstione *Limnæus l. P. 1,13. cum Additionibus.* Conferenda etiam, quæ de Pace Monasteriensi disputata, siue potius contra eam vibrata sunt.)

5. *An fides hæreticis, & diuersæ religionis hominibus data, sit seruanda?* Id quod aduersum Pontificios affirmatur.

tatem & firmitatem Imperii) si tamen vsus, qui *corrector legum* dicitur apud *Liuium* XLV, 32. aliquid tale postulet; vtendum est potestate, quam diximus. Perite apud *Tacitum* (3. *A*.34,6.) Valerius Messalinus: *placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reip. postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expediret.*

Attingitur quæstio de Lege Fundamentali.

Fert autem leges summa potestas, tum de toto Reip. statu, siue describit formam reip. quæ ciuitati regendæ tenenda atque colenda sit: tum de personis, rebus, actionibus ciuium. Hinc est, quod *omnem regiminis ciuilis formulam componere, ciuitati Statum dare*, opus νομοθετικὸν apud veteres passim celebratur. Atque hæc formula, tanquam *Lex Fundamentalis* à ceteris distingui posset. Sed hodie aliter vtuntur *Legum Fundamentalium* & *non Fundamentalium* vocabulis: satisque vage in hoc philosophantur. Aliqui, *Legem Fundamentalem* dicunt; quæ ita *Reinking. de reg. Sec. & Eccl. lib.* 2. *Class.* 2. *c.* 6. §. 3. & 4. *imperantibus imperandi modum præscribit*: Non Fundamentalem, *quæ subditis præscribit, quid agendum*. Alii *Legem Regni* (nam hanc cum *Fundamentali* eandem faciunt) putant esse, *inueteratam quandam consuetudinem, vel tacitam legem, decursu temporis hominum mentibus inscriptam, secundum quam Reges sceptra capessere, & Reip. præesse tenentur, nisi, quæ iam diu certa fuerunt, non sine reip. perturbatione euertere velint.* Ita *Arnisæus de Iur. Maiest. lib.* 1. *c.* 2. §. 11. An & quatenus Rex aut Princeps obstrictus sit, aut solutus his legibus,

bus, ex formula regni seu principatus, adeoq; ex iis, quæ de Maiestate personali & reali dicta sunt, facile iudicatur. Legislator quidem qua talis, i.e. maiestatis compos, has quoque mutare potest, si de iure quæritur. quanquam in consilii quæstione prudentiores sunt, qui caute agendum, neque periculosam fortunæ aleam tentandam censent.

Quantum porro ad Legislatoris officium attinet ac virtutes, veteres vno *Prudentia* vocabulo omnia includebant. Huius *prudentia legislatoria* partes varie possunt & solent explicari. Cum enim *prudentia ciuilis ea pars, qua νομοθετικὴ siue legislatoria dicitur*, sit ἀρχιτεκτονικὴ i.e. talis, *qua principem locum tenet tanquam arbitra rerum varie dirigendarum & dispensandarum; iuxta Aristotelem 6. Eth. Nicom.* 8. igitur vis eius singillatim nosci debet. Qui breuius agunt, *Iustitiam* ponunt & *Prudentiam*; quarum illa honestatem & æquitatem; hæc vtilitatem legum *Legislatori* suppeditet. Ad quæ duo nimirum, etiam ceteræ legis dotes referri possunt. Illud quidem certum est, ex natura & virtute legis recte intellecta, recte & facile æstimari officium legislatoris. Ita, cum *Aristoteles 7. polit.* 14. *Legislatoris* officium examinat, virtutes legis, vt Lydium lapidem adhibet. Est, inquit, hæc lex (sc. Laconum de belli studiis præferendis, tanquam ad potentiam ciuitatis facientibus) *nec politica, nec vtilis, nec vera.* Igitur multis eleganter disputat, quid in ferendis legibus spectari debeat: præcipue quidem *vt ciues bonos, adeoq; ciuitatem*

De Legislatoris officio & virtutibus ex mente veterum differitur.

beatam faciat, siue eas leges ferat, quæ ad finem optimæ vitæ quadrant. Atque vt hunc finem adipiscatur, spectandum, quæ ad rationalem animæ partem, quæ item ad partem ratione destitutam, sed obedire tamen rationi aptam pertineant: vt illa potius, tanquam meliora, hæc in secundis constituantur. Considerari insuper debere, quæ in vita agenda sunt, cuius sint differentiæ; necessaria scilicet, honesta & vtilia; in quibus honesta semper præferenda sint. Cumque honestas omnium virtutum nexu contextuq; ad ciuitatis felicitatem pertineat, Græcorum nonnullos legislatores aberrasse, qui nec finem optimum ciuitatis satis propositum sibi in ferendis legibus habuerint, neq; omnes virtutes legibus suis complexi sint, sed ad eas pleraq; retulerint, quæ vtiles putantur, quales sunt bellicæ, siue ad victoriam pertinentes. Hæc *Aristoteles* bene & solide philosophatur.

Ex quibus apparet, quod in ante dictis non semel fuit suggestum, *finem Legislatori esse propositum debere, ciuitatis felicitatem.* siue enim Legislatorem accurate accipimus, de eo qui maiestatem habet, satis constat qui imperii & imperantis scopus esse debeat: siue consultorem imperii & Imperantis seu adiutores sum̃æ potestatis, ex demandato scil. officio, aut oblata decore opera, Legislatoris nomine dignamur, nemo viri ciuilis, aut prudentis, aut consiliarii nomen tueri potest, nisi ipsum imperantis scopum pro regula & norma omnium suorum consiliorum, suggestionum, operum habeat. In illa porro ciuitatis felicitate ratiocinanda, primum semper honestati locum debere, id quoque non obscurum est.

Stu-

Studebit ergo Legumlator, vt ciues bonos reddat ac iustos. Iustitiæ autem vocabulo, pagani sæpe omnes virtutes comprehendunt: sicut apud Christianos *pietatis* vocabulo, omnis boni moris probæque actionis laudes concluduntur. Ita *Eusebius Præpar. Euangel. VIII, 8.* νομοθεσίαν Mosaicam hoc nomine laudat, *quod religionis partes, omnes ceteras virtutes fecerit, non contra.* Religio enim & pietas apud paganos iustitiæ pars est. *Iamblichus in vita Pythagoræ*, Pythagoram summum & præcipuum Legislatorem facit, quippe qui μετὰ πολλῆς ἐννοίας καὶ ἐπιστήμης πολιτικῆς νομοθετεῖν ἐπεχείρησε, *multa solertia & scientia ciuili leges ferre instituit. lib. 1. cap. 30. Discipulosq; Pythagoræ optimos Legislatores fuisse commemorat, Charondam, Zaleucum, Timaratum, Theætetum, Helicaonem, Aristocratem, Phytium, Zamolxin, & alios: atque hinc ex magna Græcia, adeoque ex Italia in Græciam leges scriptas peruenisse.* De Zaleuco & Charonda, & Posidonio *Seneca* etiam testatur *ep. 90. Hi non in foro, non in consultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoq; secessu didicerunt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent.* Cum autem Pythagoras suam philosophiam ex Hebræorum fontibus hauserit, vel ex hoc extrinsecus arcessito testimonio intelligi potest, quanti sit Legislatoribus omnibus facienda Lex Mosaica. Quod vero idem, quem modo laudaui, *Iamblichus*, ex mente Pythagoræ contendit: *Bonos legislatores physicæ, & rei medicæ, Gymnasticæ peritos esse debere; cum optima sit Lex, quæ secundum naturam fertur*: illud *lib. 2. c. 10.*

ad studia subsidiaria, & adiumenta Legislatoris referendum est, non ad ipsam disciplinam νομοθετικήν. Manet interim, *quod leges ferre sit* opus vere philosophicum. in philosophia autem, quæ sit rerum contexta series, & quanta doctrinarum necessitudo, aliunde constat. vid. *Dan. Heinsii praef. Aristarch. suo praefixam.*

Virtus Legislatoris ab opere nomothetico distinguitur

Si quis simplicissime velit agere, distinguet *virtutem Legislatoris*, & *opus Legislatoris*. *Virtus* in hoc consistit, vt *velit* & *possit* bonas leges ferre. *Vt velit*, amor iustitiæ, & amor reip. faciet. *Amor Iustitiæ* formam legibus dabit & rectitudinem: *amor reip.* ad finem Legislatoris, leges diriget, ciuitatique vtiles faciet ac salutares. *Vt autem possit* bonas leges ferre, *ingenium practicum profunda ciuilis prudentia, aliarumq; subsidia artium, efficient.*

Opus Legislatoris in hoc consistit, *vt legem prudenter excogitet, diligenter & bene perscribat, tum publice promulget*. Quod postremum (nam de prioribus satis dictum est) omnino etiam requiritur. Neque enim obligat lex naturaliter, nisi ab eo tempore, quo promulgata est. Malus ergo Legislator Caligula fuit, qui *vectigalia indixit, neq; proposuit*. Itaq; *cum per ignorantiam scripturæ multa commissa fierent, tandem flagitante populo Rom. proposuit quidem legem; sed & minutissimis literis, & angustissimo loco; vti ne cui describere liceret. Suet. Calig.* 41.

Annotatio.

In hunc tanquam locum communem pertinent illa examina Legislatorum veterum, qualia *Aristoteles*, præsertim *lib. 2. toto polit.* proponit: tum *disputationes Platonicæ de LL.* Deniq;

Histo-

Historiæ Legislationum particularium; præsertim quibus suasoriæ ac dissuasoriæ dissertationes innexæ sunt. Ita apud *Liuium* de Lege Oppia in vtramque partem disceptatur, *principio libri XXXIV.* Alibi de aliis. Inter recentiores *Thuanus* diligenter explicat νομοθεσίας varias: nemo autem exquisitius *Franc. Bacono de Verulamio in Historia Henrici VII. Suasorias Libanii, à Iacob. Gothofredo editas*, ante laudauimus.

Qui scribendo exerceri cupiunt, nobilem illam digressionem *Taciti de LL. 3. A. à cap. 25. vsque ad 29.* possent annotatione seu consideratione politica prosequi, iuxta ea, quæ annotata sunt. 2. Legislationem aliquam particularem sibi interpretandam aut examinandam sumere. cuius rei specimen dedit *Cicero, libris de Legibus*. 3. *Platonis Minoëm*, in formam scribendi ciuilem, citra διαλογισμοὺς, redigere. 4. Ex Zaleuci prooemio Legum, (quod extat apud *Stobæum serm.* 145.) dissertationem politicam adornare, de officio Legislatoris: siue illud prooemium ὑπηκείᾳ ἢ πολιτικῇ perpetua prosequi. 5. Si quis *Philonis* studiosus esset, operæ pretium foret, ex eius nomotheticis (e.g. *de Decalogo*, item *de ll. specialibus*, quibus addi posset *vita Mosis*) vel de natura legum, vel de Legislatoris officio, in summam, studio scilicet erudite imitandi contrahere, quæ fusius dispersa sunt. 6. Suasoriam alicuius legis scribere, exemplo Libanii ante laudati. vt, si quis scriberet suasoriam *Legis Quisquis 5. C. ad L. Iul. M.* alius autem *dissuasor* existeret. Ita in aliis, nouæ quoque historiæ, legibus. Qua de

de caussa omnino adeundus *Quintilianus instit. orat. lib. 2. cap. 4. parte posteriore.* 7. *Ciceronis orationes pro lege Manilia ; vel de lege agraria*, exemplum illustre præbent; tum huius scriptionis, de qua dictum, tum ὑποθετικῆς ἐπιστάσεως, siue definitæ, specialisque obseruationis in examinandis legibus tenendæ.

CAP. IV.

De
Potestate circa Sacra.

POstquam de iure maiestatis nomothetico actum est, quod per omne ciuitatis corpus late patere diximus; non alienum erit, nunc subiungere, de *iure maiestatis circa sacra*, siue *quid maiestas possit circa sacra*. Cum præsertim in partitione ante allata positum sit, *leges ferri vel circa sacra, vel circa profana.*

De iure maiestatis circa sacra.

Ardua hæc materies, & disputationibus obnoxia, sicut fatetur *Lampadius de Constitut. Imp. Rom. part.* 1. §. 16. vbi partite & docte in *obiectum potestatis ciuilis circa sacra* inquirit; *rationem* autem & *modum statuendi* non attingit. *Grotii* extat *Commentarius posthumus de Imperio summarum potestatum circa sacra*; in quo, vt omnes omnia probent, fieri nequit: in dirigenda tamen huius loci philosophia, quin vsum habeat nonnullum, vix est, vt negari possit. Tractauit etiam, è Reformatis, hanc quæstionem *Nicol. Vedelius libro*, cui titulum fecit, de *Episcopatu Constantini Magni*. in quo pro-

Cuius difficilis & à multis tractatæ materiæ.

proposito plerosque suorum aduersos habuit; oppugnatusque est, à *Gulielmo Apollonio*, qui iussu publico scripsit librum, cui index: *Ius Maiestatis circa sacra.*

(Dictum hac occasione, de illa disputatione.) Pontificios non attinet nominare, qui omnia hæc maiestati adimunt. Igitur Nostri laudem ὀρθοδοξίας in hoc argumento, merito sibi obtinendam ducunt.

In obiecto autem potestatis ciuilis circa sacra inquirendo, tum *natura potestatis ciuilis*, tum *scopus integer bene considerari debent*: *Imperium* quoque *circa sacra*, à *functione sacra*: *Ius* denique *ipsum*, à *modo iuris exhibendi* seu *exercendi* diligenter distingui debent. *Actus* insuper *Imperii*, quatenus huc pertinent, *in suas species* distingui, vtile fuerit; sicut e.g. *Grotius* seorsum considerauit *Legislationem circa sacra*, *Iurisdictionem circa sacra*, & *speciem innominatam*. Post præmissas quasdam distinctiones terminorum.

Summatim *Gerhardus* noster (quem, cur sæpius & libentius laudemus, satis putamus intelligi) ita egit *Loco de Magist. Polit. à* §. 165. *ad* 213. vt, postquam imperantis officio scopoq; contineri religionis curam probasset, duas postea *huius iuris muneris[q]; partes* faciat: 1. *Recti cultus conseruationem*, & 2. *collapsi corruptiue restitutionem*. In recto cultu conseruando, potestati ciuili permittit commendatque 1. *Ministrorum idoneorum constitutionem*, non sine cautione, *de adhibendo Ecclesiæ iudicio in vocatione Ministrorum*. Atque ad hoc caput refert, *Scholas, sustentationem Ministrorum, ordinem in-* Summa ex Gerhardo proponitur.

ter

ter eos instituendum, tum & *remotionem flagitiosorum Ministrorum*, repetita *cautione*, de qua in vocatione dictum. 2. *Legum Ecclesiasticarum promulgationem* de *externo cultus diuini exercitio*, additis cautionibus, ne *tales sint leges, quæ cum officio Ministrorum pugnant, ne quid temere aut sine matura deliberatione mutetur, ne sine consilio Ministerii Ecclesiastici leges ferantur.* 3. *Bonorum Ecclesiasticorum legitimam dispensationem.* 4. *Ecclesiæ inspectionem*, quo *visitationes* refert, & *Synodorum conuocationem.* *In recto cultu, si collapsus est instaurando*, ponit 1. *inquisitionem in errantes, præsertim hæreticos & seductores.*

(Dictum de modo inquirendi.)

2. *Coërcitionem eorum.* 3. *Idololatrici cultus abolitionem.* Ex vtroque capite, conseruandæ sc. & instaurandæ religionis, quæstiones fluunt variæ: de quibus *Gerhardus* istas proponit, quas cum breui annotatione attingemus. 1. *An subditi ad fidem cogendi?* quod, contra Pontificios affirmantes, negatur. Permissa tamen licentia compellendi ad conuersionis media, sc. ad audiendum verbum orthodoxe prædicatum; & prohibendi falsæ religionis publicum exercitium, nisi necessitas aliud suadeat. Recentissima est huius quæstionis tractatio, in *literis Protestantium intercessionalibus, pro Evangelicis oppressis in prouinciis Cæs. hæreditariis, in Comit. Ratisb.* 1653. 2. *an plures religiones in vna rep. tolerandæ?* Rigorem Pontificiorum hac in re moderandum, melior prudentia dictat: cum *id, quod optimum* est, non semper possit sperari ac obtineri: *distinguenda* etiam singulorum priua-

priuatim diuersa, citra turbas, sentientium, tolerantia ab exercitii publici concessione. sicut & tranquillus reip. status à perturbato discerni debet. Religionis itidem diuersitas à blasphemiis publicis multum differt. Aliud quoque est tolerare diuersas religiones, aliud approbare. Vnde nec Syncretismus locum habet, sed pax & concordia publica. Quid autem Imperantes ipsi hac in re possint, diligenter spectandum: absolutam enim potestatem nonnullis adimunt leges Imperii fundamentales, in quas iuratum est; nonnullis partitio Imperii, cum eius pars penes Proceres residet. Deniq; Vet. Testamenti institutum & exempla in hoc genere leniuit Nouum Testamentum, mitiori disciplina commendata.

(Dictum de *Lipsio*, qui varium se in hac quæstione præbuit. Item de *Thuani præfatione in opus totum*, quæ eximie huc pertinet.)

3. *An Pacificatio Religion. Passauiensis probanda?* Quod affirmatur contra nonnullos (absit enim vt omnes hoc sentiant) Pontificios negantes: & statim subiungitur: 4. *An Pacificatio illa sublata sit per Concilium Tridentinum?* Quod negatur.

(Omnino adeundus est de vtraque quæstione *Limnæus I.P. 1,13. cum Additionibus.* Conferenda etiam, quæ de Pace Monasteriensi disputata, siue potius contra eam vibrata sunt.)

5. *An fides hæreticis, & diuersæ religionis hominibus data, sit seruanda?* Id quod aduersum Pontificios affirmatur.

(*Limnai addit. ad l.c.* videri digna sunt, quæ de vocabulo *Haretici* annotantur, vt & apud ipsum *Gerhard. loc. de Minist. Eccles.* §. 370. tum opuscula contraria, de pace nupera.)

6. *An Imperantes possint iuramentum religionis à subditis, præsertim in officio publico constitutis, exigere?* Quod facile contra nonnullos negantes, defenditur. 7. *An vicinorum, ob veræ religionis professionem, ab ordinario Principe pressorum, curam aliquam Imperantes alii gerere debeant?* Affirmatiua cautelis munitur.

(Pertinent huc quæ disputantur apud *Grotium de causis belli pro aliis suscipiendi, de I.B. 2, 25.* præsertim §. 8.)

Ad hæc, *quæ loco de Magistr. Polit.* à *Gerhardo* traduntur, referenda etiam sunt, quæ tradit idem, de *Iure Episcopali: itemq; de iure Patronatus, in loco de minister. Eccles.* §. 108. *vsq; ad* 115. *cum quæstionibus huc pertinentibus* §. 117. *item de remotione Ministrorum* §. 174. *de potestate Ecclesiastica* §. 191. *& seqq.* Denique summa huc redit, vt in hoc iure maiestatis administrando, & Καισαροπαπία, & Παπαγαισαρία vitetur. Quorum illud vitium, omnia ciuili potestati; hoc, omnia Ecclesiasticæ potestati arrogat. videndi post *Gerhardum, Meisneri tractatus de Regimine Ecclesiastico*: *Arnisæus de I.M. 2, 6. citati à Besoldo 1. Polit. 3.* Contra Pontificios in hoc argumento multa etiam disputauit *M. Antonius de Dominis*. caute tamen legendus.

CAP.

CAP. V.

De
Iurisdictione.

ETiamsi autem prudenter omnia constituat maiestas, quæ reip. vtilitati inseruiunt, *inanis tamen erit omnium legum tenor* (inquit *Lampad. de constit. Imp. R. G. part. 1. §. 44.*) *nisi de genere facti posita singularibus applicentur*; *& quod cuiq; potentia competit, id actu seu effectu tribuatur.* vnde *reddendi iuris nata potestas, quæ factis singulis in specie statuta accommodet.* Adde *Gerhard. de Magistr. Polit. §. 270.* Iurisdictio, s. iuris reddendi potestas; quæ & ius iudiciorum dicitur.

Quando ergo hoc ius maiestatis, *Iurisdictio* dicitur, notandum hanc vocem latius sumi, quatenus maiestatis potestas per omnia rerum genera, in quibus ius statutum reddi oportet, diffunditur, atque criminalia non minus quam ciuilia spectat. Alias autem criminalium potestatem, hoc vocabulo non solere notari, ex vsu hodierno constat. vide Homonymiam huius vocis diligenter explicatam à *D. Biccio* in *Aureis*, tum ex principiis iuris ciuilis (*sect. 5. §. 36 & seqq.*) tum ex vsu hodierno & more loquendi Doctorum §. 46. *& seqq.* Homonymia vocabuli.

Hæc ergo potestas administrandæ iustitiæ, *formaliter & primo* est in maiestate, siue penes vnum, siue penes plures sit maiestas: *per participationem* est in magistratibus, de quibus postea. (*vid. Lampad. part. 3. c. 15. §. 2. & seqq.*) Subiectum distinguitur.

Quando autem dicitur Iurisdictionem pri-

mo & formaliter penes maiestatem esse, satis intelligitur, à maiestate ipsa non posse appellari, siue prouocari; ad maiestatem autem, tanquam ad fontem omnis iurisdictionis, ab omnibus magistratibus, prouocari posse, id *quod ius extremæ prouocationis* vocant, & à maiestate inseparabile demonstrant. videatur *Arnisæus de I.M. lib.2. c.4.*

Quomodo iurisdictio maiestati iure diuino competat; partim ex iis, quæ ante de iuribus maiestatis in vniuersum sunt dicta; partim ex iis, quæ *Gerhardus* contra Ana-baptistas disputat (*de Magist. Polit.* §. 271. *& seqq.*) satis liquet. adde *Grot. de I. B.* I, 2.7. De iure humano & philosophia, res itidem clara est.

Partes Iurisdictionis.

Partes Iurisdictionis sunt tres. 1. Siue enim negotium ciuile sit, siue criminale, ante omnia factum, de quo disceptatur, cognoscendum est: Hæc est *cognitio*: Iure ciuili, *notio & quæstio facti*. 2. De facto cognito ius statuendum est. hæc est *Iurisdictio* propriissime sic dicta. 3. Statuti iuris executione opus est. Hæc, *Imperium* seu *extremum in iurisdictione* vocatur. Alii duobus membris vim iurisdictionis explicant, *explicatiuo & executiuo*; ad illud referentes caussarum non modo cognitionem, sed & iudicationem. vid. *Reinking. de Regim. sec. lib. 2. class. 2. cap. 17. §. 4. & seqq.* Idem *Reinking.* explicat, quid hic *mixtum & merum Imperium* (qua *Imperii* voce, executio scilicet in essentialibus iurisdictionis partibus notatur) significet, iuxta vulgarem opinionem. Quam erudite examinat *Lampad. l. c.* §. 48. Addenda

sunt

sunt omnino, quæ *Iacob. Gothofredus* annotat *comment. in reg. iur. 70.*

Sicut autem tres sunt iurisdictionis partes, ita etiam species obiecti diuersæ; summatim loquendo. itaque hoc sensu res, in quibus reddendi iuris potestas vertitur, vel sunt ciuiles, vel criminales, vel Ecclesiasticæ.

Et obiectorum species.

Ad maiestatem ergo pertinet tota iurisdictio, siue distinguamus *eam per partes illas essentiales*; siue per species *obiectorum*. Quoniam autem habentes maiestatem non vbique aut semper per se possunt eam administrare, itaque *aliis committunt iurisdictionem*, vel *iure magistratus*, vel *lege beneficioue speciali*: idque rursum vel *per omnes*, vel *per quasdam iurisdictionis partes*; itemque vel in *hac aut his*, vel in *alia aut aliis obiectorum speciebus*: prout supremæ potestati visum fuerit.

Quæ omnia cum ad maiestatem pertineant, ab ea liberè & varie mandantur.

Hæc fundamenti loco probe scienda sunt in hac materia, vt ad omnes disputationes agitari solitas erudiamur. Quanquam autem *cognitio*, & *iurisdictio* proprissime sic dicta, vt & iurisdictio ac merum Imperium, ita arcte cohæreant, vt omnium iudiciorum quasi formam constituant; poterimus tamen de vnaquaque parte *iurisdictionis totius* quædam annotare.

In *cognoscendo igitur* 1. non omittenda est *necessitas cognitionis*. i. e. neminem damnandum aut puniendum, nisi auditum. Hinc apud *Tacit. 15. A. 20, 5.* regula communis; *cuicunque defensionem tribuendam. 1, H. 6, 2. qui inaudici atque indefensi perierant, tanquam inno-*

De Cognitione.

centes periisse videntur. 2. *Diligentia cognitionis*, vt satis audiantur partes; ne quid inquirendæ veritatis negligatur. Pertinet huc solertia *Salomonis* 1.*Reg.* 3. quæ res multo labore & patientia constat. 3. Abesse tamen debet nimia *asperitas* atque *calliditas*. *Huius* exemplum est in cognitione Tiberii apud *Tacit*. 2.*A*.30, 5. *Illius* varia sunt genera, *tum* fouendo & immittendo nimisque audiendo delatores; *tum* tormentis, siue quæstione per tormenta, abutendo; *tum* per rigorem immobilem, omnes circumstantias ad lenitatem & humanitatem ducentes, negligendo. Qua in re, qui ex mandato cognoscunt, plerumq; formula mandati se tuentur; debebant tamen meminisse, nullis mandatis humanitatem ipsam tolli. Atque ad hanc partem iurisdictionis, de quæstione facti, referenda est tota de accusando & defendendo materia; adeoque, quidquid de probationibus tam inartificialibus, quam artificialibus tradi solet; ne scilicet, qui cognoscit, fallatur. summa non alibi exactius apud veteres tradita est, quàm à *Quintiliano lib.5.instit. orat*. Quantum autem sit periculum in his rebus discernendis, vel ex historia *Philotæ* apud *Curtium lib.6*. apparere potest. Illi interim quæsitores, qui infra maiestatem cognoscunt, præscriptis fere legibus ac iudiciorum formulis alligantur. Maiestas ipsa liberius hoc agit; & in crimine manifesto ac flagranti omittit nonnunquam cognitionem. Id quod tamen caute fieri debet: neque cum *Clapmario* inter proba exempla retulerim, Parmenio-

nis

nis inauditi supplicium. In hunc locum quæstiones variæ congeruntur. e.g. an *probationes innocentiæ per duella, per sortes, per ferrum ignitum, per aquam, sint admittendæ?* quæ rudioribus sæculis non sine superstitione recepta. In inquisitione præsertim in veneficas, multa in vsu sunt, quæ superstitione plena, à iudice Christiano abesse debent. Qualia vid. apud *Tholosanum. de rep. lib. 13. cap. 30. §. 5.* Idem sentiendum, de signis homicidam arguentibus in occisi corpore. vid. *Besold. in Thesaur. Pract. voc.* Bahrrecht. sed infinitum fuerit, ad singula huius generis descendere.

In *iurisdictione*, siue *in statuendo iure, iustitiam* iudici diligenter præcipiunt sacræ literæ: locis à *Gerhardo* laudatis de *magistr. polit.* §. 282. Licet enim iustitia se exerat in omni parte iurisdictionis; in statuendo tamen iure, præcipue eius vis cernitur. Est autem *iuste iudicare*, ita ius statuere, vt 1. regula iurisdicendi sit *Lex Diuina*, tum naturalis, tum positiua. (iis modis, sicut alibi explicatur) tum *leges reip.* à quibus præsertim iudices inferiores non possunt recedere. 2. *vt æquabiliter ius dicatur*, id est, secundum merita caussæ, vt in foro loquuntur, sine gratia & odio, aliisque animi perturbationibus. Duæ hic sunt primario quæstiones de *æquitate*: quam *Aristoteles* 1. *Rhet.* 13. describit, *τὸ παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον δίκαιον. quod præter legem scriptam iustum est*; & copiose explicat. Quæritur autem I. *an æquum & bonum sit pars iurisdictionis propriissime dicta, semperq; in iure dicundo adhiberi debeat?*

De Iurisdictione propriissime dicta.

vbi non cauillandum est in vocabulis. vel enim supplet siue continuat id membrum, de norma iurisdicendi, i. e. lege, de qua modo dictum est: vel peculiari membro, vt luculentior sit doctrina, commendatur æquitas. Necessitatem vtique æquitatis signanter deducit *Aristoteles* l. c. *partim* ex ignorantia legislatoris; qui sua scientia non potest omnia complecti; *partim* ex generalitate legis, quæ non potest singula definire; *partim* ex discrimine delictorum, quæ cum ex caussis & circumstantiis suis plurimum differant, non possunt *à iudice* iisdem pœnis digna iudicari. videndus omnino *Grotius de I. B.* III, 11. 3. *&* 4. *Item* II, 20, 26. *& seqq.* Spectatur autem æquitas (quod bene notandum) 1. *in cognitione*; cum in quæstione facti, si obscuritas inest, humaniorem partem sequimur. 2. in *ipsis legibus & edictis* æquitate temperatis. 3. in *eo, quando lex tollitur, siue æquitati cedit lex ipsa*; quæ *æquitas extrinseca* potest appellari. vbi satis intelligitur hanc maiestati soli reseruatam esse. (*vid. Grot. de I. B.* II, 20, 24.) 4. *est intrinseca æquitas* i. e. iuris scripti & *aperti* temperamentum & supplementum. De qua vid omnino *Iac. Gothofred. in Reg. Iuris l.* 85. §. 2. *& l.* 90. vide etiam *Gerhardum in loc. de magistr. polit.* §. 290. *An iudex semper debeat iudicare secundum leges?* Quæritur hic etiam II. *An iudex secundū acta & probata, an vero secundum conscientiam iudicare debeat?* de quo fuse *Gerhard. l. c* §. 291. adde *Cl. Biccii Aurea sect.* 5. *th.* 153. *in not.* Pro amico an & quid liceat? eximia est disputatio apud *Gell.*

Gell. I, 3. Adde factum *Augusti* apud *Sueton. in Aug. cap.56.*

Potestas exequendi, quod iure statutum est, Imperium appellatur. Quod si coniunctum est, cum facultate statuendi iuris, *mixtum* dicitur; si absque illa facultate consideratur, *merum* est. Quanquam postea vsus obtinuit, vt *merum Imperium* criminalibus rebus accommodaretur (de qua re erudite *Lampad. de Constit.Imp.R.G.part.3.cap.15.* §.35.) Diceretur etiam *gladii potestas*, synecdochice, vt *Lampadius* autumat, siue potius à *symbolo*, vt *Iac. Gothofred.* declarat. **De Executione.**

In hunc locum concurrit tractatio de *præmiis* & *pœnis*: de qua materia agunt Theologi, ICti, Philosophi: *Gerh.(in loc.de mag.pol.à* §.293 *vsq; ad* §.314.) I. ostendit contra Anabaptistas & Photinianos, ex lege Diuina scripta, & non scripta; tum ex Patrum scriptis, *imperantes habere potestatem, tum pœnas irrogandi mitiores, tum capitales.* Hinc veluti πειραματικῶς colligit 1. *ministros publicos suppliciorum nulla infamia iuris laborare, nec à cœtu Christianorum excludendos esse.* 2. *Capitalia supplicia, non semper & vbique remitti, pœnas tamen certis casibus mitigari posse.* Deinde *Canones* proponit, de suppliciis capitalibus, *quod rara esse debeant*; *quod nunquam ex meris præsumptionibus irroganda*; *quod sententia & executiones nunquam præcipitandæ*; *quod non delectari debeant Imperantes pœnarum irrogatione*; *quod non sæuiendum in cadauera punitorum.* II. Circa *modum* irrogandorum suppliciorum 1. quærit de *sortitionis in pœnis irrogandis vsu.* 2. de

proportione Arithmetica & Geometrica in pœnis irrogandis. III. Ad *obiecta* suppliciorum progressus, disputat 1. de *pœna adulteri capitali*: 2. admodum prolixe agit, de *pœna hæreticorum*, & contra Pontificios, & nonnullos è Caluinianis, ostendit eam non esse debere capitalem, ex scriptura, ex rationibus, ex testimonio veteris Ecclesiæ, ex testim. ipsorum aduersariorum; refutatis, quæ in contrarium adferuntur. addenda est *Iusti Meieri* quæstio capitalis de puniendis hæreticis.

Grotius diligenter de pœnis egit 2. *de I.B.* 20, & 21. hoc ordine, vt 1. *naturam & originem pœnarum* declararet. 2. de *finibus pœnarum* differeret, 3. *de obiecto pœnar*. siue qui actus sint punibiles explicaret. 4. de *taxatione meriti ad pœnam*. 5. de *bello ad pœnam*. 6. Donec denique *ad communicationem pœnarum*, capite è nominatis altero tractatam, procederet.

Pœnarum species plerumque ex *Isidoro* ita recensentur: *damnum, vincula, verbera, talio, ignominia, exilium, seruitus, mors*. Quomodo ICti partiantur, summatim est videre in Cl. *Biccii Aureis sect. 5. th. 192. vsq; ad finem libri*. Iidem de singulis agunt fuse: adeoque de omni pœnalium iudiciorum argumento.

Iudiciorum enim potestatem à iurisdicendi potestate non distinguimus, cum de iuribus maiestatis sermo est. Neque veteres id facere solebant. Licet alias non ignoremus, quomodo vel notiones vocabulorum, vel actus quidam distingui possint; sicut præsertim iuris ciuilis scriptores, *ius dicere & indica-*

re aliquando pro differentibus habent. (vid. *Cl. Biccii Aurea sect.5. th.88.lit.aa.*) cum autem, hoc quidem loco, de ipsa tantum potestate dicendi iuris, quatenus scilicet summæ potestatis pars est, agendum sit: si quis tamen totam materiam velit partiri, ad hæc potissimum capita respiciendum fuerit. 1. enim occurrunt *essentialia iurisdictionis & iudiciorum*; de quibus hactenus actum est. 2. *Ea, quæ ad processum, vt loquuntur, & formulam ac solennitates iudiciorum spectant*: vbi præsertim ambages fori, & aduocatorum artes, præmiaque, cum similibus in disquisitionem veniunt. e.g. refer huc duas orationes senatorias apud *Tacitum* 11. *A.* 6. & 7. Querelam & consultationem de labe fori apud *Barclai. in Argenide lib.3. Bodin. de rep. lib.6. cap. vlt.* 3. *Historia iudiciorum*, rei totius praxin, & varietatem, debet ostendere. e. g. de *iure Areopagitico Ioh. Meursius in Areopago*; de *iudiciis Atheniensium*, *Car. Sigonius*: *Historiam fori Romani Polletus* scripsit. Ita pleraque, quæ de iurisdictione tum Imperii Germanici vniuerse sumti; tum singulorum ordinum, disputantur, explicatione historica nituntur, & receptis moribus. sicut videre est apud *Reinkingium lib. 1. class. 2. cap. 17. per tot.* Adde *de Camera Imperiali, de iudicio Rothvvilensi, de Aulico Imperatoris iudicio, Austregis, Limn. I.P. lib.9. à cap.2. per seq. Sinolt. Schütz. I.P. vol. 2. disp. 2. & seq.* Ex illis autem, quæ de potestate & officio ius dicentium seu iudicum traduntur, sponte postea emergunt, vt in aliis quoque materiis fieri amat, quæ de virtute & pru-

prudentia iuris dicendi seu iudiciaria, passim habentur. *Aristoteles in Ethicis* (adde explicationis caussa *Hornei. in Eth.*) hunc locum persecutus est. Extat & *Philonis* elegans *de Iudice* libellus, quanquam mutilus: ex iunioribus, *Erycii Puteani*. Adde *Stobæi Eclog. serm.* 155. & 156 Ex fabulari historia *Æacus* huc pertinet, & *Radamantus*. Oratorum autem, qui forenses orationes scripsere, maximus hic vsus est: illi enim subinde iudicem suæ prudentiæ, æquitatis, iustitiæ; humanitatis & aliarum virtutum admonent. Ex omnibus nominabimus *Ciceronis orationes forenses*, *Senecæ declamationes*; & *Quintiliani*; *Demosthenem*, *Æschinem*, *Lysiam*.

CAP. VI.

De Iure Magistratuum Constituendorum.

Ius magistratuum constituendorum quid sit?

IN materia de iure dicundo, facile intellectum est, multis iurisdictionem iure magistratus competere: ac plerosque iudices, quos constituit summa potestas, esse magistratus. Hinc ex parte iam constat, *Ius magistratuum creandorum, mutandorum, abrogandorum* (vt statim complectar) *esse inter iura maiestatis.* Ius, inquam, *magistratuum constituendorum & destituendorum* ita est in maiestate, vt, quæcunque magistratibus datur potestas, ea maiestatis sit, à maiestate pendeat, ad eius arbitrium

trium quiescat, propria authoritate sumi nequeat aut exerceri: Qua de re hactenus recte *Arnisaeus de I.M. lib.2. cap.4. §.2.10. & seqq.* sed quod *extremam prouocationem* & *creationem magistratuum* in vnum cogit, in eo partem respexit, non totum. sunt enim & alii magistratus, præter eos, qui iure dicundo occupantur. *Magistratus*, cum dicimus à maiestate constitui, intelligi omnes, i. e. maiores & minores; licet minores interdum à maioribus, aut à ciuibus constitui videantur; sicut & aliquando summa potestas siue maiestas, ordinibus, ciuibus, aut certo generi hominū tribuit Ius creandi etiā maiores magistratus. sed ista ad *modum constituendi* pertinent; vnde & *Electionem* nonnulli malunt dicere, quam constitutionem. Aliud itaque est: *constituere sua vi, sua auctoritate, sua potestate, adeoque proprie & independenter*; aliud *constituere* (si hanc vocem placet retinere hic quoque) *auctoritate concessa, opera vicaria ac demandata*. Quanquam, ne id quidem semper tale est, quale videtur. sæpe enim sophismate politico, *imago tantum ac simulacrum electionis ac potestatis vicariæ*, non res ipsa conceditur; sicut de Principum Romanorum arte, & alii sæpe ostendunt, & clare *Tacitus 1.A.15.* Quæ omnia qui non accurate distinxerit, ei philosophia huius loci nunquam in expedito erit.

Homonymia *magistratuum* non est obscura. Latinis veteribus *magistratus* semper sunt; ii quibus sub maiestate & à maiestate certa imperia sunt commissa. Iuniores, præser- Vocabuli Magistratus Homon.

tim

tim Theologorum consuetudinem secuti, pro Imperantibus in vniuersum sumunt, & vel maxime pro iis, qui maiestatem habent. Ita, *de Magistratu Politico* agentes, quidquid est Imperii in rep. & præsertim summum intelligunt. Nobis prior illa significatio tantum proposita est.

Aristotelis in hac materia, & Bodini tractatio.

Egit autem de magistratibus, si de vllo capite sui operis, valde accurate *Aristoteles* 4. *polit*. 15. Quem summatim interpretatur *Cellarius polit*. II, 9. Illud notandum est, pleramque *Aristotelis* tractationem ad liberas Resp. respicere, earumque fere consuetudinem explicare. è recentioribus, multum diligentiæ adhibuit huic argumento *Bodinus*, quando *lib*. 3. *c*. 1. agit *de Senatu*; *cap*. 2. *de Officialibus* & *Curatoribus*: quatuor autem sequentibus capitibus *de magistratibus, eorumq́, iure, ordine, officiis*. Quæ tamen legenda sunt non sine cautione, de qua sæpius dictum.

Aristoteles ita partitur, vt 1. post *definitionem* 2. agat, de *speciebus & numero magistratuum*. 3. de *tempore magistratus gerendi*. 4. de *subiectis magistratuum*: seu *ex quibus legendi sint magistratus*. 5. de *caussa efficiente*, seu *à quibus constituantur magistratus*. 6. de *modo creandi* seu *constituendi magistratus*. E quibus tria posteriora membra vna voce complectitur, κατάστασιν τῶν ἀρχῶν seu *constitutionem magistratuum* appellans.

Ad definitionem annotatio.

Quando definitione comprehendit ius *deliberandi* de *quibusdam*, *iudicandi*, & *maxime imperandi*; satis apparet, non recte agere eos,

qui Senatum & Consiliarios vbique à magistratu separant. Res enim ipsa docet, & Senatum, & Consiliarios, aliquando magistratus esse: aliquando non esse. Neque accurate videntur distinguere, qui ita distinguunt: *Senator de omnibus reip. negotiis & semper deliberat; magistratus de nonnullis, & aliquando.* sæpe enim Senatus, eo ipso, quod Senatus est, iura magistratus habet, seu iure magistratus & deliberat & imperat. De cetero definitionem Aristotelicam satis commodo explicat, & diligenter vindicat *Piccartus, in comment.* ad l.c.

Interim accurate in eo fecit *Philosophus*, quod à magistratibus proprie dictis, ceteros, præfectos, curatores, ministros (ἐπιστάτας, ἐπιμελητὰς, ὑπηρέτας) discernit. quanquam neque in Græca, neque in aliis linguis, cauillatione verborum vtendum est: quæ sæpe permutantur. Plane est eximium illud: *Curationum* (ἐπιμελειῶν) alias esse *ciuiles*; alias, *œconomicas*; alias *administras*, ὑπηρετικάς, quasi *diceret ministeriales.* In quæ genera, tribui posse, quidquid est officiorum, ac ministeriorum in ciuitate, non est dubium. Itaque non deesset occasio, hic agendi, de ceteris illis præfecturis, curationibus, ac variis ministeriis, præter magistratus. Non tantum de iis, quæ nominatim exprimit *Philosophus* (e.g. de *Sacerdotibus*, de *Legatis*, de *Consiliariis*, de *annonæ præfectis* &c.) sed de omni illa varietate, quæ in historiis & rebusp. occurrit. Nos præcipua officiorum in alium locum

cum reseruantes, nunc veluti farraginem huius materiæ, exemplo præsertim Romani Imperii suppeditamus, commendatis insequentibus libris. Egerunt enim de officiis & ministeriis variis, *Iul. Cæsar Bulengerus, in vasto opere de Imperio & Imperatore Romano. Pancirollus in Notitiam Imperii. Iac. Gutherius de officiis Domus Augustæ. Gretserus in Codinum. Henr. Valesius in Ammian. Marcellinum.*

De tempore magistratus gerendi, vel perpetuo vel annuo, pleni eorum libri, qui quæstiones scripserunt, *Iunii* & aliorū *Bodinus* fuse

(Dictum in ipsa explicatione.)

De iis qui ad magistratum idonei sunt, siue qui adhibendi, aut secus, itidem plana est facilisque explicatio. occurrit ibi quæstio, de *hominibus nouis, designata in Notis ad Vellei.* 2,128. de arte circa dignos inueniendos vid. *Machiauell. differt. de rep. lib.*1.*c.*48.

Ad modum, etiam iuxta morem antiquorum, Comitia pertinent,

(De quibus hac occasione aliquid dictum.)

debetque hic vapulare illa *nundinatio & mercatura magistratuum*, Gallis vsitata. in quam erudite inuehitur *Bodinus de Rep.l.*5.*c.*4.

De Speciebus Magistratuum, historia præsertim, sicut indicauimus, erudire potest. vt & de modo potestatis; vbi vide *Machiu. disput. de rep. lib.*1.*cap.*50.

(Dictum de histor. magistr. Rom.)

In primis omnia hic accommodanda sunt, ad formam reip. ac statum, quod præclare ab *Aristo-*

Aristotele monetur: qui hanc materiam non vult erudite intelligi tantummodo in θέσει. sed vel maxime applicari prudenter in ὑποθέσει. Quo respexit etiam *Tholosanus*, cum *lib. 4. polit. cap. 5.* agit *de magistratibus in Rep. vel Principatu*, satis copiose.

Sicut autem satis animaduerti potest, *de magistratibus* proprie hic agi: ita *ceteros curatores*, atque vt hodie vocant, *officiales ministrosq; ciuitatis* hactenus non excludi decet, quod *eorum quoque constitutio & destitutio ad maiestatem pertinet; licet, quantum ad minores functiones, per alios saepe eligantur, atq; reiiciantur.* Imo qui maiestatis habendæ agendæq; periti sunt, vel maxime dant operam, ne in hoc genere præter arbitrium suum aliquid fiat.

De *Legatis* seorsum, certum est notumque, proprie dictos *Legatos* neque mitti, nisi ab habentibus maiestatem; neque, nisi ad habentes maiestatem. Alii enim laxe & populariter, non ex merito id nominis gerunt. *v. not. ad Vell.* II, 7, 2. ac de iure quidem res clara est. Quantum autem consilii politici & prudentiæ, in hac quæstione sit, ostenderunt *Grotius I. B.* II, 18. *Albericus Gentilis*; *Carolus Paschalius*; *Kirchnerus*; *Fridericus de Marselaer.* *Grotius* quidem etiam *de toto legationum iure* egit. De sanctimonia Legatorum aliquid annotauimus in *Differt. de Auspicio Regio cap. 2.* §. 14.

(De his dictum, qui materiam de legationibus ad ius referunt.)

In primis autem profuerit, ipsas legatorum occupationes & tractationes nosse. Quo fine legendæ sunt *Legationes Philippi Canaii*, *Litera Ossati*, *Legatio Rhatica Paschalii*, *&c.*

CAP. VII.

De *Iure Belli & Pacis.*

Ius belli & pacis.

CONsequens est, vt agamus de *Iure belli & pacis.* quod & ipsum maiestati vel maxime competit.

ab homonymia liberatur.

Non autem hic nobis notant ista verba idem, quod apud *Cicer. orat. pro Balbo. c. 6.* & *Grotium*, qui sui operis titulum inde desumsit: sed *potestatem belli & pacis.*

describitur.

Hoc sensu *potestas belli suscipiendi gerendique, tum pacem faciendi seu paciscendi*, non competit nisi maiestati siue maiestatem habentibus: qualemcunque interim speciem habeant, quæ vel per commissionem, vt hodie loquuntur; vel per temperamentum; vel per simulacrum, in hoc genere administrantur.

Qua de re interim illi quoque non negligenter egerunt, qui ius belli & pacis illo altero sensu (quando id notat, quod in bellis gerendis finiendisque iuri consentit aut disconuenit) tractant. præsertim *Grotius.*

Coniunximus hic *bellum* & *pacem*. Quamuis alias distincte tractari ius belli, & ius pacis possit. Ita veteres fere. vid. *Tac. 13. A. 49.*

Annotabimus tamen seorsum aliqua de vtro-

vtroque. Ac in *iure belli* quidem *seu armorum* (*armandiæ* dicunt barbari) duo sunt, quæ tractationem huius materiæ constituunt, si ostendatur; *Cui competat hoc ius? & quid in se comprehendat?*

Ius belli maiestati competere probatur.

De *primo* dictum est: neque probatio longe petenda. Quia enim maiestatis est non domi tantum pacem inter ciues conseruare, eoque prohibere iniurias, iudicare lites, omniaque turbamenta tranquillitatis ciuilis, sine qua ciuitas beata esse nequit, è medio tollere; sed etiam ab omni vi externa ciues defendere: itaque satis apparet, neque iniurias demi aut vindicari aliquando posse, nisi bello aduersum eos, qui nullum iudicem agnoscunt; neque pacem inuiolatam perdurare, nisi bello interdum redimatur ac stabiliatur. Fluit ergo ex ipsis iuris naturæ dictatis hæc potestas, vim iniustam vi iusta depellendi, tegendi armis patriam, defendendi aras focosque. Neque iure diuino superest dubitatio.

(Dictum hac occasione, de regiminis Theocratici bellis: vt de loco *1. Sam. 8. v. 5. & 6. & 20.*)

Adde *Gerhard. de Magistr. Polit*, §. 368. & 369. & 394. vt loca scriptorum atque consensum huc accumulemus, non est necessarium in re passim obuia.

Ius belli quid in se comprehendat?

Comprehendit autem *Ius belli*, quidquid ad armatam reip. tutelam pertinet. e.g. Exercitum conscribere, delectum habere, arma comparare, in hostem mouere, prædas age-

re, confligere; atque illa, sine quibus militia geri non potest, stipendia constituere, pœnas & præmia militibus tribuere, siue totam belli disciplinam regere, quæq; alia hinc dependent. *v. Tac.6,3.* *Custodia* quoque *armata publica* vel Principis, vel ciuitatis huc pertinet: in qua vim & speciem Imperii Scriptores constituunt. Id ius maioribus ministris ac magistratibus permitti aliquando videas; sed tum precarium est. Iure belli comprehenditur etiam *ius muniendi.* Illustris locus est *ap. Tacit.5.H.12.* *Torneamentorum* quoque ius, quatenus virtuti militari exercitandæ destinatum est, huc referunt. v. *Linnæus I.P. VI, 5.*

Quæst. ad 1. membr. pertinentes: explicatio vnde petenda.

Ad primum membrum pertinent variæ quæstiones, vel generatim & communiter loquendo, vel seorsum de hac aut illa ciuitate. Ita e.g. communiter disputatur, an magistratibus liceat arma expedire, aut subditis? vel contra vim externam, vel contra eos, qui summam potestatem in ciuitate habent, sed ea abuti videntur?

(Res, post *Gerhardum*, qui ante omnes consulendus est, diligenter tractata *Grotio de I. B. I, 3, 4. & 5. It. I, 4. per tot.*)

Seorsum autem apud Iuris Publici Scriptores inquiritur, quid de Iure belli competat Imperatori? quid Principibus & Ordinibus Imperii seu coniunctim seu singulis? item, an contra ipsum Imperatorem?

It. in 2. membro.

In secundo membro, eadem quæstionum distinctio locum habet; simulque obseruandum venit, ne quæstio iuris cum quæstione consi-

consilii confundatur. videantur *Limnæus de I. P. 4,8. Schütz. vol. 2. Colleg. I. P. disp. 10. Reinking. de reg. S. & Eccl. 2,3,1.*

Quæ ab aliis huc conducuntur, *tum* de iustis iniustisue aut dubiis belli caussis, *tum* de modo & tota ratione bellandi, effectuque armorum & militiæ: de iis sciendum est, quod proprie ad alium locum pertineant, si velimus partite hoc argumentum exequi. Atque de illo quidem capite (quod propius huc spectat) satis diligenter *Grotius* egit: de hoc *Lipsii* (*pol. lib. 5.*) egregia designatio est, quam diffundere conati sunt *Chokier in thes. Polit. & Gabr. Naudæus in Syntagmate de studio militari*; cum Scriptoribus rei militaris alibi nominandis. Quid alias huc conducatur.

Ius pacis facienda penes eosdem esse, penes quos ius belli est, ex superioribus patet. Qui nomine pacis, etiam inducias comprehendunt, populariter agunt. Accurate enim loquendo, illæ ad statum belli pertinent, notante *Grotio de I. B. III, 21, 1. & seqq.* Annotauimus aliqua de pace, *annotat. V. ad cap. 10. lib. 1. Tac.* add. Dissert. de *Amnestia. Schütz. Colleg. I. P. vol. 2 disp. 12.* Qui exempla quærunt specialia, in quæstione iuris legant, quæ de pace religionis & nouissima Osnabrugensi, multis opusculis disputata sunt. Quæstio consilii, ab auctoribus militaribus partim tractatur; partim ad alium Politicæ institutionis locum pertinet, vbi de cura & studio Pacis disseritur. Quo etiam retuleris eius generis scripturam, qua *Frid. de Marselaer* vti- De Iure Pacis seorsum quædam annotantur.

tur, quando *in Legato suo ostendit*: *Quibus rationibus Pax, quibus item Bellum suaderi soleat?*

CAP. VIII.

De

Iure Fœderum faciendorum.

Ius Fœderum vnde peti debeat ostenditur.

IUs Fœderum faciendorum *Arnisæus* partem facit iuris belli. Sed quia aliis quoque nominibus fœdera ineuntur, seorsum quoq; tractari potest.

Superest de natura conuentionis & pactionis.

Bene de hac materia meritus est *Grotius* de *I.B.* II,15. cum 1. tractat discrimen inter fœdus & sponsionem (sine quo non recte intelligi potest, quomodo Ius Fœderum Maiestati competat) 2. Fœderum diuisiones exequitur. 3. de Fœderibus cum profanis gentibus disputat. [Cui disputationi adde, quæ contra fœdera Gallorum cum Turcis, *Patricius Armacanus in Marte Gallico*: & pro iisdem *Auctor Vindiciarum Martis Gallici*, disceptauerunt: & si tanti est, *annot. nostr. in c.2.lib.2.Hist.Tac.*] 4. de conseruandis fœderibus, siue de eorum duratione & cessatione agit. Quibus 5. adde, quæ capite sequenti, de *interpretatione Fœderum* habentur. De sponsionibus: 1. ad quid teneatur sponsor. 2. an sponsio obliget summam potestatem ex notitia, & silentio.

Disputatio de Fœderibus bellicis, faciendis aut non faciendis, *quæstionem ἀδιαφορίας* seu vt vulgo appellant *Neutralitatis* inuoluit, tractatam à Junioribus sæpe, præsertim peculiari

peculiari opuſculo à *Neumeiero*, quod ſeorſum editum, & actis publicis Lundorpianis inſertum eſt. Add. diſſ. noſtram, cui titul. fecimus: *Quies in turbis*.

Scripſit alias præcipue de hac materia *Waremundus ab Ehrenberg*. Scriptores Iuris Publici ſæpe & à nobis hactenus nominatim laudati, ſuo more de Fœderibus Imperii, & Imperatoris Romani Vniuerſalibus quæ vocant, tum de Particularibus, Statuum inter ſe aut cum exteris, præſertim de Fœdere Smalcaldico fuſe diſputant.

(Dictum aliquid hac occaſione. de Inſtrum. Pacis definitione circa hanc quæſtionem.)

Obſeruationes quasdam & exempla quædam, alibi attulimus atque conſiderauimus. Poſſet, qui exerceri cupit, ex *Iul. Cæſ. lib.* 1. *de Bello Ciu. c.* 34. *& ſeqq.* inſtituere deliberationem ex parte Maſſilienſium, Cæſaris ne, an Pompeii, an neutrius partes eſſent ſequendæ?

CAP. IX.

De

Dominio Eminente.

QUi inter iura Maieſtatis minora referunt, *Dominium Eminens*, *& Vectigalium Tributorumque ius*, quin vulgariter loquantur, resque maximas, & in quibus ſingularis ſplendor maieſtatis fulget, minores parum apte appellitent, nemini poteſt eſſe dubium. Itaque iam ſupra indicauimus, quod cauſſam non videmus, magnifice de illa diſtinctione ſentiendi. **Dominium Eminens.**

De Eminenti Dominio pauca annotabimus, quæ multis expediendis poterunt inseruire.

I. Frustra à *Feldeno*, & aliis, de nomine *Dominii* controuersiam moueri, pro quo volunt *Imperium* substituere. Ita enim etiam Theologi, JCti & Politici in hac materia passim loquuntur.

II. Definitione Dominii Eminentis recte constituta, facile iudicari, quid de variis quæstionibus, vel sequestrandis, vel explicandis fieri oporteat. Optime & clarissime *Grotius* describit *de I.B.* I,1,6, & explicat II,14,7. addatur *Bodinus de rep. I, 9. n.* 103. & quæ nos *ad loc. Grot. cit.* I,1,6. annotauimus.

III. Disputationem de bonis regni alienandis, aut imminuendis, confusius hic tractari; quæ expediri facile poterat, si de modo habendi regnum, adeoque de formula Imperii constet: & subiectum existentiæ maiestatis satis cognitum sit. Rursum præclare fundamenta huius loci constituit *Grotius de I. B.* II,6. & III, 10, 5.

(Videndi Theologi, *Gerhardus in l. de Magistr. Polit. & Commentatores ad 1. Reg. 21.* de Vinea Nabothi.)

IV. Vix accurate in hac quæstione distinguuntur, quæ ad materiam de vectigalibus & tributis pertinent, & quæ ad Eminens Dominium proprie spectant. Hinc intricari quodamodo necesse plerumq; tractationem. Cuius rei exemplum licet etiam videre in *Arnis. cap. 1. lib. 3. de iure Maiestatis.*

V. Ex

V. Ex neceſſitatis allegatione, propterea interdum difficilius ſe nonnulli expediunt, quia in ratiocinando neceſſitatis articulo, adeoque definiendo neceſſitatis caſu, non ita pronum eſt, pronuntiare.

Habuerunt nobile talis diſputationis exemplum conſultationes Oſnabrugenſes, de Alſatia Gallis concedenda, ita de ſatisfactione Suedica.

(Dictum aliquid de momentis huius quæſtionis.)

CAP. X.

De
Tributis & Vectigalibus.

Materia de Vectigalibus, & Tributis (vt veteres loquuntur) ſiue de collectis & contributionibus (vt hodie amant loqui) itidem in Iuribus Maieſtatis tractatur; poteſtque illis fere capitibus includi: 1. Quomodo hoc ius, & quo nomine competat Maieſtati, ſiue Maieſtatem habentibus. 2. Quid in ſe comprehendat, 3. Ad quas perſonas & ad quas res porrigi debeat aut poſſit. 4. Modus ſiue Quantum, vnde definiri debeat. 5. Adminiſtratio in exigendo qualis eſſe debeat. 6. Adminiſtratio in diſpenſando, quæ iure requiratur, aut conſilio commendetur. 7. Quæ σοφίσματα ſeu arcana in hoc argumentum concurrant. 8. Quæ totius ærarii, in rep. œconomia. Non opus erat de ſingulis aliquid dicere, cum præſertim hæc materia multis magniſque voluminibus tractata ſit, quæ in omnium manu verſantur. Quis enim non

Materiæ de Tributis & Vectigalibus partitio.

vidit *Obrechti secreta Politica*, *Hermannum Latherum de Censu*, *Klockium de contributionibus*, *Fausti Ærarium*, &c? ne de Politicorum Systematum & Juris Publici Scriptoribus aliquid dicam.

Ad singula membra annotatio.

1. Competit hoc ius maiestati, ob erogationes nomine publico faciendas. In omni enim reip. forma, pecunia publica conficiatur necesse est, inquit Mæcenas apud *Dionem lib.* 52. Exempli loco ibi ponitur defensio reip. siue armorum necessitas: sicut etiam apud *Tacit.* 4. *H.* 14, 2. Accedunt stipendia ipsis imperantibus debita. Mensura horum omnium est ex necessitatibus reip. petenda: sed extendit eam summa prudentiæ ratio etiam ad largitiones. vid. *Tac.* 13. *A.* 50. & 51. adde *Schürz. Colleg. I. P. vol.* 2. *disp.* 11. th. 1. vbi etiam de iure diuino.

2. Quid in se comprehendat hoc ius, vid. apud *Arnis. de I. M. lib.* 3. *c.* 7. §. 1. 4. 8. *Bodin. de rep.* 6, 2. vectigalia, tributa, exactiones, veteribus dicuntur: suntque vel ordinaria, vel extraordinaria: vel ad ærarium totius reip. vel ad fiscum Principis spectantia. *Opera rustica*, & quæ sunt eius generis, ad affinia potius pertinent.

3. In hoc membro duo præcipue in considerationem veniunt 1. de exemtione & priuilegiis clericorum aliarumque personarum. de illis egit *Arnisæus de exemtione Cler. cap.* 4. de ceterorum immunitatibus, scriptores J. P. passim. *Althus. polit. c.* 15. 2. de obiecto quæri præsertim solet, quibus ex rebus tributa exigi debe-

debeant aut possint. vbi vid. quæ notauimus ad *Herodian*. 2,4.

4. Iterum vid. notata ad *Herodian*.

5. De hoc *Lips. vid.* 4. *polit.* 11,76. *& seqq.*

6. Iterum *Lipsium vid.* 4. *polit.* 11, 93. *& seqq.*

7. Pertinet huc ærarium sanctius apud *Liu.* 27, 10. *& Iul. Cæsar. bell. Ciuil.* 1,14. subsidia regni apud *Tac.* 12. *A.* 7. Instar omnium exemplorum possunt esse *σοφίσματα* Henrici VII. Angliæ Regis apud *Baconum*. Arcana tyrannica, eo spectant, vt expilati subiecti imbelles fiant.

8. De œconomia ærarii *Obrechtus* consulendus. & exempla variorum regnorum.

CAP. XI.

De
Iure Monetæ &c.

AD iura maiestatis referri multa alia solent. De quibus suffecerit, quæ sequuntur annotasse.

Quæ præterea à nonnullis iura maiestatis ponantur.

Et quomodo quidem *Ius monetæ*, proprie ad ius nomotheticum referri debeat, in lectionibus Politicis aliis, satis dictum est: Laudatis etiam scriptoribus, quibus omnino addatur *Goldasti Catholicon rei numariæ*.

Idem sentiendum de *Mensuris & Ponderibus*, de *Nundinis*, de *Lingua*. Quæ omnia legibus determinantur. itaque veteres peculiaria iura maiestatis non numerarunt. Quantum attinet ad *ius viarum*, *fluminum*, *portuum*, *metallorum*, *bonorum derelictorum*, *thesauri*, *venationis*,

nis, hæc omnia ad ſtipendia imperantium & reditus publicos pertinent, & partim ad rem tributariam, partim ad legislationem & conuentiones reip. referuntur. videndus omnino *Grotius de I.B.* II,8,5,& 6. & 7. *Arniſæus de I. M.* III, 4, & 5.

CAP. XII.

De Iudiciis Maieſtatis.

De Iudiciis Maieſtatis.

POſtquam ergo naturam Maieſtatis & partes conſiderauimus, reliquum eſt, vt de *Lege* & *crimine Maieſtatis*, aliqua ſubiiciantur.

Quamquam id iam alibi à nobis factum eſt, in lectionibus Politicis. Petitis ergo inde, quæ annotata ſunt, ſupplementi loco, ſequentia ponimus.

1. Iuuerit nobiles hiſtorias iudiciorum maieſtatis particulatim conſiderare. Quod in hiſtoria Philotæ alibi fecimus.

2. Inquiri vtiliter poteſt: vtrum de maieſtatis crimine melius accuſati, an defenſi ſint, quorum cauſſæ ponuntur apud *Sen. in controu. lib.*4.*contr.*25. *it.*5,33.*&* 34.

3. Quanquam in cauſſis maieſtatis, plerique omnes conſiliarii & adiutores Principum, tutiſſimum regno publice, ſibi priuatim exiſtimant, diſtrictius philoſophari: non debent tamen obliuiſci, cautionibus, quàm acrioribus iudiciis aliquando plus conſuli vtilitati regnorum. ſicut in exemplo ſuppliciorum

ciorum Hornani & Egmontii Comit. ex historia Belgica demonstrari solet.

4. Præcipuum momentum est, in ipsius Principis prudentia & moderatione, si resp. talem nacta sit. Ille enim semper cauebit, ne suæ personæ magis, quam salutis publicæ rationem videatur habere. Licet enim in monarchia, vere sic dicta, verissime dicatur salus publica in Principis salute contineri, non tamen desinit in Principe omnis respectus personalis, vt sic dicam. Vnde prudentissimi Principes Augustus, Tiberius, alii frequenter distinxerunt, quid in remp. quid in se commissum dici deberet.

5. Quomodo in monarchiis, quomodo in Aristocratiis, itemque Democratiis tractari soleant hæc iudicia, breuiter expositum est in ipsa lectione.

6. De loco *coniecturæ*, de loco *definitionis*, itemque de *culpa silentii*, alibi actum est.

LIBER III.

CAP. I.

De
Formis Rerumpublicarum.

POstquam de Maiestate & eius iuribus actum est, consequitur, vt de Rerump. formis agatur: vniuerse primo, deinde singillatim. Cui tractationi hic liber destinabitur.

De Formis Rerump hoc libro agendum.

Non

Non repetemus nunc ea, quæ de Formis Rerump. egimus ad locum πολυθρύλλητον *Tacit.* 4. *A.* 33,1. *in Notitia Reip.*

quas Aristoteles memorat ac definit.

Aristoteles de hac materia incipit agere *lib.* 3. *Pol.c.*6.*&* 7. Illo diuidit *formas reip.* (cuius definitionem *lib.* 1. attulimus) in *rectas* & *declinantes*: hoc vtriusque generis *numerum* & *definitiones* ponit.

Rectæ vnde æstimentur.

Quando de *rectis* tractatur, prolixe commendari solet *boni publici cura, non nisi virtutis auspicio obtinendi* (*v.Arnis. relect. polit.lib.*2. *cap. sect.* 3. *& Lips.* 2. *pol.c.*6. *& seqq.*) Distin. rect. & optima.

Diuisio formarum vnde petenda.

In *distinctione* formarum, multa scholasticè disputantur, vnde petenda sit diuisio rerump. Licet enim, de summa potestate ambigi nequeat, quod penes eam sit radix quærenda diuisionis: quomodo id fieri tamen debeat, non ita in aperto est. Late *Arnis. relect.polit. lib.*2. *c.*1. *sect.* 4.

Numero senario adiicienda septima species mixtæ formæ:

De numero trium formarum rectarum, quibus totidem declinantes & παρεκβάσεις opponuntur, satis inter veteres ac iuniores conuenit, quanquam vocabulis alii aliter interdum vtantur.

De sola quæ ex simplicibus formis componitur, & mixta appellatur, disputatio est: *An talis forma detur?* Erudite & fuse de hoc argumento *Arnisaus egit relect. polit. lib.* 2. *cap.* 6. *sect.* 1. caute tamen legendus 1. quia argumenta à Physica mixtione desumta ita tractauit, vt inuoluant potius hanc materiam quam expediant. 2. Quia in exemplis historicis,

ricis, aliquando penitioris cognitionis deliquium passus est. Illud bene factum ab eo, quod *modum administrandi* à *forma* accurate distinguendum in hac disputatione, monuit.

Pendet hæc quæstio, à diuisione maiestatis in partes subiectiuas, de qua *lib. 2. cap. 2. principio* egimus; *auctoresq;* laudauimus, cordate & ad vsum vitæ accommodate in eo argumento versatos.

Quæstio de præstantia, seu quæ ex formis rerump. optima, quibus obseruationibus & cautionibus expediri debeat, ad locum *Taciti* ante laudatum, satis ostendimus. Nunc illud tantum notamus, vix vnquam hanc disputationem ad liquidum perduci; dum maximi etiam viri, amore & reuerentia reip. in qua viuunt, alium ei Statum præferre verentur. Prærogatiua, cui debeatur formæ.

(Dictum hac occasione de *Aristotele*, *Platone*, *Grotio*.)

Add. *Bodin.6. de Rep.* 4.

CAP. II.

De

Regno.

DE Regno agentibus, seu de Monarchia (quæ vox latior est) præcipua difficultas occurrit in definiendis distinguendisque speciebus. Cetera facile explicantur. Caussam dubitandi disputandiq; *Aristoteles* dedit, cum Regnum vnius imperium, ad vtilitatem & facilitatem parentium directum; Tyrannidem, vnius imperium, ad vtilitatem imperantis, describeret: species regni non satis expli- De regno disputatio intricatur à multis *Arist. lib. 3. pol. cap. 5. & 10. & seqq.*

explicate traderet: & differentias regni ac tyrannidis subtilius, quam in vsu vitæ conducit, constitueret. Hinc contra Aristotelem *Bodino* aliisque disputandi occasio nata: ceteris Philosophum defendentibus, sicut, ne de pluribus dicam, ex *Arnisæo* patet.

2. de rep. 2. & 3.

Relect. polit. lib. 2. cap. 2. sect. 15.

In his ergo disputationibus, quin multa dicantur, quæ rem parum expediunt, non dubitabit, qui cum iudicio legerit.

Distinctio regnorum planior.

Omnium optime & ad vsum accommodatissime *Tacitus* distinxit 12. *A.* 11, 2. & 1. *Hist.* 16, 7. in *Regnum ciuile* & *Regnum herile*; quorum illud, vt in liberos; hoc vt in seruos exercetur.

An herile regnum statim pro tyrannide habendum?

Quo posito, id tantum dubitatur: sitne omne Imperium herile Regnum, pro tyrannide & vitioso statu habendum, cum præsertim Aristoteles dicat, παρεκβάσιων proprium esse, si resp. non primario ad parentium bonum administretur. Contra quam sententiam (*Althusio* defensam confusaneo illo & φορτικῷ disputandi genere, quo Reges omnes pro magistratibus habet *c.* 9. & 24.) *H. Conring. de subiecto summæ potestatis*, & *Grotius de I. B.* 1, 3, 8. notabiliter disputarunt. Cordata sunt verba *Philippi Melanchthonis*, *in epitoma Phil. mor. p.* 249. *sciendum est, dissimiles esse formas regnorum; & alibi alios esse gradus libertatis. Approbat autem Deus omnes formas imperiorum rationi & naturæ consentaneas.* Videnda omnino *eiusdem annotatio in* 3. *Polit. Aristot. p.* 280. vbi quæstio mouetur: *quam regni speciem approbet Deus?*

An

An etiam *fœminæ sint capaces sceptris* in thesi otiose disputatur, &, quotiens conuitia in sexum adduntur, impie: in hypothesi, ex legibus & moribus gentium iudicatur: sicut apud Gallos Lex Salica est, de qua vid. *Limn.* I.P. II, 2,24. *& seqq.* De fœminis sceptri capacibus.

(Male tamen sub Fœminis afflictam esse Galliam, hac occasione dictum.)

Modus capessendi Regnum, vel Electio, vel Successio. vtra melior disputatur? De modis regni capiendi.

(Dictum de *Lipsii tractatione 2. polit. 4. Barclai. Argen. lib.1. Annot. ad 1. Histor. Tac. 15. pag. 33. & seqq. Arnis. relect. polit. lib. 1. c. 2. sect. 4. &c.*)

Sunt & alii modi, de quibus *Augustinus Niphus de peritia regnandi lib.1.*

In *Electionis negotio* pernoscendo, multum confert *historia Comitiorum Germanicorum* in Electione Impp. *Polonicorum*, in Rege constituendo. *Conclauia Pontificum Romanorum.* Electionis negotium.

In *successione*, pleraque quæstio in iure & lege succedendi versatur: notabiliter tractata *Grotio de I.B. 2,7.* Successio.

De *virtute Regia*, & animo Regio ideo non opus est generaliter agere, quia virtutes ad imperandum idoneæ & validæ omnibus formis rerump. sunt communes. Nisi quod quiddam specialioris notæ ex hac aut illa forma induunt. de qualibus characterismis historia prudenter scripta. Virtus Regia.

Prudentiæ tamen Monarchicæ regulas in conseruando & firmando regno, in moderando administrandoque, partim tradidit *Aristoteles lib.5. pol. c.11.* Prudentia Regia.

(De quo dictum.)

Partim alii, qui diuiserunt, in rectas, obliquas; manifestas, occultas. Adeundus *Forstnerus not. ad Tac. 12. A. p. 179. & seqq.*

Dedimus alibi breuiarium artium Monarchicarum: quæ sæpe tales sunt, vt bonis malisque Principibus in vsu sint; sæpe malo proposito, bono schemate vsurpantur. Vid. si lubet, quæ annotauimus etiam *ad 1. A. 6 de arcanis domus &c.*

CAP. III.
De
Tyrannide.

Tractatio de Tyrannide quibꝰ membris absoluatur.

REgno opponitur Tyrannis seu Imperium vnius, ad explendam animi libidinem per fas & nefas tendens:

Occurrunt hic 1. Tyrannidis notitia: 2. distinctio. 3. opera seu specimina. 4. remedia.

I.

Descriptio & notitia Tyrannidis.

Non esse semper facile pronuntiare de *Tyranno*, experientia docet. *Politici* has obseruationes seu cautiones ponunt: primo, *non esse statim tyrannum qui remp. segniter tractat*: secundo, *non quæuis vitia priuata tyrannum arguere*: tertio, *non statim tyrannum esse qui tyrannica agat, sed qui tyrannice agat.* Sed ista quidem facile definiuntur: maxima hodie difficultas in *iure Regnorum discernendo* consistit, quale sit e.g. in Anglia, in Gallia.

(Dictum de nupero exemplo R. A. an tyrannidis merito accusetur. *Salmas. def. Reg.*

Ibi

Ibi enim ſtatim & de plano pronuntiant multi: *Qui poteſtatis ſuæ limites egreditur, tyrannus eſt.* Atque licet maioris loco, hoc concedatur (quod tamen ſine cautela non eſt faciendum) minoris probatio plerumque non minimas ambages habet; per quas fit, vt ad concluſionem cunctanter & ægre veniendum ſit.

(Dictum de tyrannide Pontificia in tyrannis declarandis.)

Vt autem in ceteris omnibus, ita hic ambiguus vocabuli vſus, quo nonnulli liberius, alii aſtrictius; aliqui proprie, quidam populariter vtuntur, nemini debet imponere.

II.

Diſtinctio, vt Tyrannorum alius vſurpator poteſtatis alienæ; alius vexator & oppreſſor reip. habeatur; alius denique titulo & exercitio tyrannidis infametur. Late *Arniſæus relect. polit. lib. 2. c. 3. ſect. 6.* Eſt & illa *Ciceroni* probata diſtinctio in *Piſiſtratiſmum* & *Phalariſmum*: vnde & mixtum genus naſcitur. Diſtinctio.

III.

Notæ ac ſpecimina tyrannidis recenſentur ab *Ariſtotele 5. pol. 11.* quæ diligenter explicat Piccartus & deſcribunt plerique; inter eos *Bartolus in tr. de tyrannide*; vt incautius videatur agere *Anti-Machiauellus præfatione lib. 3.* quod ipſius *Bartoli* inuentioni & auctoritati iſta tribuit. Notæ Tyrannidis ſeu flagitia tyrannidis.

(Dictum de illo Auctore.)

Septalius quoque *in libr. Ital. de ratione Status*, pleraque explicauit.

(Dictum de hoc etiam Scriptore & Scripto.)

Addendus est *Lipsius 6. Pol. 5. Tacitus* inter præcipuos.

IV.

De remediis. De remediis ardua quæstio, tractata Theologis, JCtis, Politicis. vid. *Gerhardus de Magistr. Polit. §. 485. An Tyranno resistere, eiusq; iugum vi armata subditi excutere* possint? *Guil. Barclai. contra Monarchomachos*, vbi respondetur etiam argumentis *Bruti*, *Rossæi* & aliorum. *Hortlederus tom. 2. lib. 2. de caussis belli Germ. Bodinus 2. de rep. 5.* Accurate *Grotius de I. B. I, 4.*

CAP. IV.

De *Aristocratia*.

Aristocratia. DE *Aristocratia*, quæ nunc sequitur, alibi egimus. Definitio eius ex *Arist. 3. pol. 7.* non tam repetitur, quam colligitur à *Cellario*. estque tota huius materiæ tractatio nuspiam coniunctim apud *Philosophum* tradita, sed passim dispersa. vid. *Arnis. relect. pol. lib. 2. cap. 4. sect. 1.* & *Conringius de gradibus oligarchiæ, de formanda oligarchia & formata.* In nomine non est argutandum. Qui *Optimates* semper volunt intelligi optimos virtute homines, non recordantur historias & tempora. Id sane intendit quælibet ciuitas, vt optimus aut optimi quique præsint. sed in humanis magna est imperfectio, qua prohibemur opti-

optimum semper finem indipisci. Experientia docuit, plerumque *genus* in Aristocratiis spectari consueuisse. *Cicero in Orat. pro Sextio* multa de *Optimatibus* disserit; sed ita, vt officium eorum & virtutem, non statum describat. Incautius tamen hac in re loquitur *Bodinus 2. de rep. 6.*

Exempla Aristocratiæ, quæ *Bodinus* ibi ponit, examine opus habent. Quod *Imperium Germanicum* Aristocratiam putat, refutatum est iam ab aliis. De *Heluetiis* quoque, quæ disserit, non produnt notitiam interiorem illius status. Venetorum exemplum hodie est incomparabile. Aliter id tamen, quam sentiebat, descripsit *Contarenus*.

Ingenium huius Status, & Optimatium proposita, consilia, artes, alibi exposuimus, adhibita præsertim *Liuii* auctoritate, qui in hoc argumento est incomparabilis. Ceteris quos ibi laudauimus, adde *Bonfadium*. **Ingenia Optimatium, &c.**

CAP. V.

De Oligarchia.

ILlis recte intellectis, facile erit iudicare de *Oligarchia*, quæ plerumque Aristocratiæ, vt rectæ formæ vitiosa opponitur; quando nimirum Pauci Remp. non ad ciuium, sed suam vtilitatem administrant. **Oligarchia.**

Sicut nimirum in Aristocratia *Auctoritas præcipue sed ciuilis*, quæritur; ita in oligarchia eminentia inciuilis spectatur. *Ibi*, virtus & fama **cum Aristocratia contenditur.**

fama & egregiæ artes, loco præsidii sunt: *hic*, potentia, & opes, & vis iniusta regnum obtinent: *Ibi*, legum & patrii moris, sancta auctoritas: *hic*, libido dominandi, cetera opprimit aut obscurat. *Ibi*, concordia magistratuum, pro muro est: *hic*, loco ciuilis concordiæ, factio obtinet. *Aristocratia*, aliquando Tyrannidem corrigit: *Oligarchia*, tyrannide deterior, plerumque tyrannide, tanquam extremo remedio, rarius monarchia ciuili emendatur.

Eius declaratio vnde petenda.

Si auctores & interpretes huius philosophiæ quæris, primum eosdem dabo, qui in *diss. Polit. de Aristocratia* laudati sunt. Deinde *Sallust.* præsertim in *Catilina c.20. Theophrasti charact.* περὶ τῆς ὀλιγαρχίας. *Thucyd. Xenophont. historia Græc. Historiam bell. Ciuilium. Rom.* apud *Dionem, Appianum, Plutarchum &c.* vbi per multa tentamenta oligarchica, ad abruptam oligarchiæ speciem i.e. triumuiratum Jul. Cæsaris, Pompeii, Crassi, & postea, Octauii, Antonii, Lepidi, peruentum est. *Arist. 4. pol. 5. & 6. 5. polit. 3. 6. 8. 6. pol. 6. Plato de Rep. 8.*

CAP. VI.

De *Democratia.*

Democratia.

TErtia ex simplicibus formis est *Democratia*; cuius explicationem *Aristoteles* dispersit in plura capita *lib. 3. & 4. Pol.*

(Dictum de nomine Politiæ & Democratiæ.)

describitur.

Est ergo Politia seu Democratia, quando multi

multi i.e. populus, siue omnes indiuisim Imperium habent, singillatim autem sumti parentium vicem subeunt; & in reip. administratione communem vtilitatem respiciunt.

Qui hanc formam rectis annumerari debere negant, infirmo vtuntur argumento, de quo vide *Piccart. ad* 4. *Polit. Aristotelis cap.* 8. quanquam fatendum est, *Aristotelem* satis obscure illo loco egisse, caussamque dubitandi aliis præbuisse, contra quam alii veterum fecerunt. defenditur.

Ratio administrandi remp. Democraticam, nititur *iure maioris partis.* de quo egregie disputat *Grotius Apologetico c.* 8. *It.* I. B. II, 5, 17. *& seqq.* Ius maioris partis.

(Dictum de disputationib. in hac materia oriri solitis.)

Huc ergo adhibentur *Comitia.*

(Commendata historia Rom. Comitiorum; per ætatum mutationumque variarum vices.)

Scopus est communis vtilitas, sed per *libertatem ac in libertate* obtinenda. vnde libertatis vocabulo ipsa Democratia laudatur. Consistit autem Libertas in æquando omnium iure. Libertas.

Huic scopo obtinendo, prudentiam Democraticam, & virtutem Democraticam siue popularitatem (non quæ Principi inter artificia monarchica commendatur, sed quæ statui Democratico tractando est intenta) alibi commendauimus & explicauimus. vtramque moderatur *Lex*, norma omnis regiminis Democratici. Lex. Virtus & Prudentia Democratica.

Tenendum hic est 1. Male facere eos (faciunt Cautio in hoc argu-

mento obseruanda. ciunt autem multi) qui Democratias rectas à vitiosis non satis distinguunt; &, quæ his conueniunt, illis quoque attribuunt. 2. adeoque, qui omnes indefinite Democratias damnant. 3. Cogitationibus quibusdam suis magis, quàm experientiæ attendunt. Hæc enim ostendit, nullas hodie dari Democratias, quales illi fingunt, i. e. pure & mere populares absque vllo temperamento Aristocratico, aut mixtura. Atque hoc monuisse videtur iam suo tempore *Aristoteles loco citato.*

Proprie huc pertinet Isocratis Ἀρεοπαγιτικός. (Dictum, an fuerit vnquam, aut esse possit talis Status, qui nihil nisi Democraticum habeat etiam in administranda rep.)

CAP. VII.

De Ochlocratia.

Ochlocratia. POpuli regimen vitiosum, quod ad libidinem multitudinis, in qua vtilitatem sui status ipsi constituunt, refertur, modo *Democratia* dicitur, modo *Ochlocratia*; quæ vox interdum ita vsurpatur, vt deteriorem populi partem præualentem notet.

Summatim designatur. Summa est; si multitudo affectu potius, & impetu animi, quam ratione ducitur; neque ad decus & commodum publicum respicit, sed suæ libidini satisfactum cupit; ex hac regula leges, & comitia moderatur, libertatem contentiose exercet, licenter, præfracte, superbe: inimica omni temperamento.

Demagogi. In tali multitudine plurimum possunt Demago-

magogi, quorum *calliditas* & *importunitas* prudentiæ ac virtuti Democraticæ opponitur. ca Calliditas & Importunitas.

Multa fiunt, tum in Democratia recta, tum in vitiosa, quæ eadem videntur. Qualia apud *Aristotelem* diligenter distingui debent. Ita Reges quoque & tyranni multa faciunt eadem, sed non eodem modo æstimanda; cum diuerso proposito, diuersisque consilii rationibus gubernentur. Facta Democratica distinguuntur.

Ceterum de omnibus rebus Democraticis, in vtramque partem, exemplum singulare est *Athenarum ciuitas*: & inter Scriptores earum rerum, *Thucydides* ac *Demosthenes* præcellunt. Exempla & Scriptores.

(Dictum de *Liuio, Cicerone*, aliis.)

Democratia vitiosa occasionem dat oligarchiæ, quæ iterum per monarchiam conuertitur: sicut de illa ἀνακυκλώσει rerump. *Polybius lib. 6. disserit*. Exitus Democratiæ vitiosæ.

CAP. VIII.

De

Statu Imp. Rom. Germ.

NOn intempestiuum fuerit, occasione eorum, quæ de formis Rerump. disputata sunt, digredi ad exemplum *Imperii Romano Germanici, & qua forma regiminis vtatur*, inquirere, siue potius ad ea, quæ aliis inquisita sunt, non inutiliter aliquid annotare. Digressio de Statu Imperii Rom. Germ.

Prænotanda.

Ante omnia fatendum est quæstionem difficilem & pene periculosam esse 1. quia quid-

quid de mixtis formis disputatur, operosius est & obscurius. 2. quia modus administrandi Statum, ab ipso Statu, vbi in rem præsentem ventum est, non vbique expedite dignoscitur. 3. Quia in has disputationes, auctoritates tantum intertrimenti inuexerunt, vt rationibus se audeant opponere, siue illarum claritati vmbram interponere. 4. Quia, si vsquam in iure publico, certe in hoc argumento, studia partium dominantur; & ex studiis, artificia, schemata, inuenta disputantium. 5. periculum offensionis vix satis vitatur. 6. genius quoque sæculi in solido fluctuantis, metuitur.

Prima difficultas quomodo expediri debeat; dictum est cap. 1. huius libri.

In 2. vt & in tota hac tractatione, requiritur non vulgaris, sed interior, & cum iudicio practico coniuncta, politices cognitio.

In 3. Auctorum dignitas reuerenter tractanda, auctoritas veritati postferenda.

In 4. Multa & solerti obseruatione opus est. studiisque partium opponetur non indecore, amor patriæ, legumque fundamentalium. sed & voto obsequii aulici, religio conscientiæ citra reprehensionem intercesserit.

5. Offensionis periculum, modestia tractationis, & cautelis philosophandi mitigabitur.

6. Genium seculi, maiorum memoria, & superioris præsertim sæculi exempla, in solido locare poterunt.

Status

Status Quæstionis

A nonnullis ita formatur; *Qualis Imperii nostri sit Status, an simplex, hoc est Monarchicus, vel Aristocraticus, an mixtus ex vtroq;?* Ita *Limn.* I.P.I, 10. *& Arumæus disc. de I. P. tom. 1. diss.* 1. Alii ita quærunt: *An Status Imperii Romani, adhuc hodie, sicut fuit olim, sit Monarchicus & Regius?* It. *An Status Imperii Rom. hodierni sit pure Monarchicus?* Ita *Reinking. de reg. sac. & Eccl. lib.* 1. *class.* 2. *cap.* 2. *n.* 1. & *Witzendorfius*: *Bodinus* ita fere tractat hanc quæstionem, vt inquirat: *an Imp. nostrum sit Aristocraticum?* 2. *de rep.* 6.

Ἐπίκρισις.

Id in aperto esse putamus, quo simplicius constituatur quæstio, eo rectius explicationem processuram. Itaque, qui adiungunt comparationem antiquiorum temporum, obscurant rem, cum *Reinkingio*. Cuius assecla *Witzendorfius* fatendum habuit *conclus.* 1. *Imperii Romani hodierni administrationem non æstimandam esse ex administratione Imperatorum priorum seculorum, sed ex constitutionibus & actionibus hodiernis.* Et quando quidem in bene constituendo statu quæstionis, omnino temporis facienda est mentio: rursus obscuritatem parit, si hodiernum tempus indefinite nominemus; præcise enim constituendus est terminus à quo. De antiquis quippe Imperatoribus loqui, & de temporibus, ante Auream Bullam, partim absurdum est, partim alienum. Illud quoque apparet, membra quæ-

quæstionis esse facienda: *An forma siue Status Imperii Romano-Germanici inde à temporibus Aur. Bullæ sit ac ex lege fundamentali esse debeat simplex, adeoque vel Monarchicus siue Regius: vel Aristocraticus: tum, an sit Mixtus, adeoq; præcise ex Monarchia & Aristocratia mixtus.* sumtis vocabulis proprie & accurate, sine mixtura popularium locutionum.

Principia & Fundamenta tractationis.

Reinking. 1. 2. 2, 247. De his omnino aliquid monendum est. Nescio enim quid sibi velint, qui iactant, se hanc quæstionem decidere *ex sacris literis, ex Iure Canonico, ex Iure Ciuili.* 1. enim certum est in sacris literis nobis non explicari hanc quæstionem, in terminis, quos constituimus. Quæque inde adferuntur, longe petita sunt, vocabulorumque homonymia, tanquam velo, inuoluuntur. 2. De iure Canonico alias dictum est: & miror, si Augustanæ Confessioni addictus Politicus multum in eo reponat; cum præsertim pleraque, quæ inde adferuntur, terminos quæstionis & temporis limites, quos circumposuimus, non ingrediantur. 3. Jus Justinianeum non potuit determinare Statum, suis temporibus posteriorem: multo minus præiudicare potest A. B. & reliquis fundamentalibus postea constitutis legibus. Cumque hæc sit ardua Juris Publici quæstio, tenenda est regula plerisque probata, etiam *Limnæo* tradita *I. P. I, 3.*

Vt ergo distincte noscatur, quomodo inceden-

dendum, sciendum. 1. *Maiorem propositionem semper hic ex Politicis desumendam.* e.g. Fundamentale & indubium hic est axioma politicum: *Formam Imperii accidentalem aestimandam ex subiecto existentiae maiestatis seu summae potestatis.* hunc in modum: *Vbicunque summa potestas seu Maiestas cum suis partibus siue iuribus est penes vnum, ibi est Monarchia.* Et invicem: *Vbi summa potestas & iura summi Imperii non sunt penes vnum, ibi non est Monarchia*, proprie scilicet loquendo, quod hic oportet fieri. Iterum: *Vbi iura maiestatis partim sunt penes vnum, partim penes plures, ibi est mixtus Status*, ac (deinde procedendo) *mixtura ex Monarchia & Aristocratia.* In ipsa mixtura (quanquam forte non est semper consultum eo vsque disputando descendere) *si plura & potiora iura maiestatis sunt penes paucos, praeualet Aristocratia.*

Quae omnia sumi debent praecise. e.g. 1. citra confusionem *temperamenti* & *mixturae.* illud enim modum administrandi respicit; haec iura maiestatis seu Statum ipsum spectat. 2. citra confusionem vocabulorum. 3. citra confusionem principiorum in agendo; aliud enim est ex iure summae potestatis agere; aliud delegata potestate vti. 4. citra confusionem mixtionis physicae, & eius, quae in moralibus locum habet. Id quod nimis Scholastice fit à nonnullis. Atque hic praesupponitur illa quaestio (de qua supra) an omnino detur mixta reip. forma aut dari possit?

II. Minor propositio desumitur ex Fundamentalibus Imperii Constitutionibus siue Legi-

Legibus i. e. Aurea Bulla, Capitulationibus Cæsareis, Recessibus Imperii & Pragmatici s sanctionibus. In quibus, quidquid in dubium vocatum est, id postremis constitutionibus, præsertim etiam Instrumento Pacis, vel decisum est, vel declaratum. Quod si constanter hanc viam institerimus, non est, vnde falli metuamus. Illi autem, quid aliud quàm volunt falli, qui sub titulo consuetudinis & Praxeos, vnum alterumue factum exosculantur? Proponemus illis hominibus σκέμμα πολιτικὸν, & interrogabimus, an & quando & quomodo Praxis aliquid à formula fundamentalium Legum diuersum introduxerit? cumque νομοθεσίαν allegare non possint, priori contrariam aut aduersam præscriptionem, ex silentio probent necesse est. Id autem est τῶν ἀδυνάτων. adeo quauis occasione, iis, quæ contra formulam Status minus legaliter cœperunt fieri, cordate, diserte; nonnunquam etiam vehementer contradictum est.

Si quis hæc attendat, facile erit ei iudicare, quo iure hactenus Reinkingium & alios, *Limnæus* oppugnauerit; & quomodo se illi defenderint. In eo tamen non probari potest *Limnæus*, quod studio disputandi extra oleas processit, & illam distinctionem, *inter Statum, & modum gubernandi Statum*, verissimam, & veriori sententiæ nihil minus quàm obfuturam, reiecit *lib. 1. de I.P.* 10, 24. *etiam in Addendis.*

Arist. 4. pol. 5 6. pol. 4.

Argu-

Argumenta Reinkingii conside-rantur.

Sed veniendum est in rem præsentem; vt considerentur quædam, in vtramque partem disputata. Et, quoniam *Reinkingius* inter eos, qui *pure Monarchicum Statum hodie in Imperio obtinere* statuunt, princeps numeratur; aliquid ad argumenta eius annotabimus.

I. Argument. (*lib.* 1. *class.* 2. *cap.* 2. §. 54.) Quicunque habet summam & legibus solutam potestatem in ciues & subditos, ille habet maiestatem seu iura maiestatis solus. Atqui Imp. Rom. habet talem potestatem: vi legis Regiæ nunquam reuocatæ, aut reuocabilis. E.

Nihil dicemus de maiori propositione, ad quam alias pertinet distinctio inter *priuilegium Augustum*, & *potestatem αὐτοκρατορικήν*, tractata *Iac. Gothofredo in Vlpiano*. Quia enim de *L. Regia* minor loquitur, miror tam secure dici: *non potuisse eam reuocari aut abrogari.*

Recte enim vidit & monuit *Limnaeus in prolegom. ad Capitul. Cæsar. sect.* 8. §. 7. *& seqq.* ante omnia probandum fuisse, an Lex Regia Romanorum apud Germanos vnquam in vsu fuerit, aut recepta sit? Id quod nunquam probari potest. Nugantur ergo, qui tam secure huic fundamento innituntur, quod nunquam constitutum est, nec constitui potest. vnde porro notandum, comparationem potius & similitudinem, quam historiam spectare eos, qui hodie Capitul. Cæsaream, Legem

Re-

Regiam vocant, de qua *Carpzouius tractatu peculiari*: & quidem in illa ipsa comparatione, *Lex Regia*, non proprietate vocabuli, aut adæquata similitudine metienda est; sed locutione minus accurata. De abrogatione ergo legis Regiæ, frustra hic quæritur: atque etiam si quæri posset, imperite tamen diceretur, non potuisse eam vnquam sine scelere abrogari. id quod historiæ & politices gnaris aliunde constat.

Id potius est agendum, vt videamus, quid *Lex Regia Romanorum & Capitulationes Cæsarum Germ. discrepent?* Lex Regia Rom. Principi dabat absolutam & liberam potestatem *παμβασιλικὴν*, sicut tum ex Pomponii verbis, tum ex fragmentis ab *Onuphrio.* (*Commentario in fast. temp. Vespas.*) relatis clarum est. Capitulatio Cæsarum Germ. absolutæ potestati contraria est. vid. *Limn. prolegom. ad Capit. Cæsar. sect.* 8. §. 3. vi legis Regiæ, rata erant, quæcunque Imperator agebat; siue Lex Regia remouebat omne impedimentum iuris & facti, quo Imperatoris actus potuisset in irritum cadere: At vero Capitulatio ita adstringit Imperatorem, vt actus nullus sit, quo Capitulationis limites transgreditur. vid. *Limn. prolegom. ad Capitul. Cæs. sect.* 10. §. 5. vi Legis Regiæ Imp. Romanus erat *ἀνυπεύθυνος*: Vi Capitulationis, Imperator rationem reddere tenetur. Imo de solio deponi posse, forte non satis caute (vt alibi ostendimus) disputat ipse *Reinking. lib. 1. class. 2. cap. 2.* §. 189. Incaute igitur ad L. Regiam prouocant: qui si obtinere

cupiunt

cupiunt, euertant Capitulationes Cæsareas necesse est. Id quoniam directe nemo audet, indecorum est, obliquis artibus grassari. Qui autem putant, se posse Capitulationem ad formam Legis Regiæ interpretari, aut alteram cum altera stare posse, illos miro quodammodo sapere oportet. Confundent enim omnem philosophiam, & vocabula artis, non ex arte interpretabuntur. An Capitulatio vinciat maiestatem, quod hic quæritur, infra patebit.

II. Argument. *Reinking.* inde petit, ex communi opinione, *quia ab omnibus regibus & populis fidelibus & infidelibus pro Monarcha habeatur Cæsar.* Respondet *Limnæus l.P. lib.*1.*cap.*10. § 47. Nec simpliciter verum hoc esse, & testium externorum imperitiam nihil præiudicare veritati. Adde, quod hodie non ignotum est, quid exteri de Imp. Germanici potestate sentiant, possentq, huc veluti in locum communem plurima eiusmodi iudicia congregari.

III Argumentum: *Imperator summus est, quia nullius Imperio tenetur, quia ciues vniuersos & singulos coercere potest, quia ei omnes tenentur rationem reddere. Primum membrum* obscure ponitur. vel enim de parte vel de toto sermo est. sic in mixto reip. statu, qui partem maiestatis seu quædam iura maiestatis habet, nullius Imperio tenetur, quantum ad illam partem. Non tamen simpliciter Summus, aut Monarcha dici potest. Deinde si ab Imperatore ad Imperium appellari potest (quod

prolixe probat *Limn. I. P. II, 9, 107. & seqq.*) non potest dici, quod nullius Imperio teneatur. *Secundum membrum argumenti*, itidem obscurum est. vel enim suo nomine vniuersos & singulos coercere potest Imperator, vel Imperii nomine; vel in omnibus, vel in quibusdam; vel ex pacto, vel simpliciter. Quæ nisi explicentur, parum firma erit conclusio. Ad *tertium membrum* respondet *Limnæus I. P.* II, 10, 49.

IV Argumentum: *Qui omnibus & singulis ex plenitudine potestatis imperat, ille verus est Monarcha.* Minor ex Recessibus Imp. probatur. Respond. quantum attinet ad vocabulum, *plenitudo potestatis*, vid. quæ *Limnæus* ex *Vasquio* notat *Prolegom. ad Capitul. Cæs. sect.* 8. §. 6. Deinde nota, textus ex Recessibus Imp. citatos à Reinking. determinare potestatis huius subiectum & fontem; Imperium Imperatori coniungendo, & propter Imperium Imperatori potestatem tribuendo, siue nomine Imperii. Tertio nec absolute dici potest, omnibus & singulis i.e. vniuerso Imperio & omnibus eius ciuibus vbique & semper & per omnia imperare Imperatorem. si enim hoc ita se haberet, ad Imperium non posset appellari, nec Imperio teneretur rationem reddere, nec Ordinum Imperii consensu opus haberet in præcipuis negotiis.

V Argumentum. *Quia Imperator est Ordinum Imperii & Procerum Clementißimus Dominus.* ad hoc satis respondit *Limnæus*. Probatio ex Euangelista petitur crude, neque erudite.

Cum

Cum nec concludere ita liceat, & verbo *Clementiæ* aut *ἀνεγκλησίας* nulla poteſtas imperantis, ſed virtus imperantium notetur.

VI Argumentum. *Quia Cæſari omnes & ſinguli obedientiam & ſubiectionem, tanquam Domino & ſummo Magiſtratui, debent, ſubiectiſſimosq; ſe vocant.* Reſp. vel hoc de eo accipiendum eſt, quod debetur Imperatori, nomine Imperii: non ſimpliciter, ſed in quantum Imperium aliqua ſuo nomine per Imperatorem vult expediri. vel omnes & ſinguli ambigue iterum vſurpantur. ſi enim hoc verbo exaudias omnes Imperii proceres collectiue, falſum eſt. Fuiſſet autem ad conſtituendam veram Monarchiam omnino neceſſarium.

VII Argumentum. *Quia omnes Principes & Status præſtant Imperatori homagium non tantum fidelitatis, ſed etiam ſubiectionis.* Bene reſponſum eſt à *Limnæo I. P.* I, 10. *f.* Notentur verba formulæ ab ipſo Reinkingio probata.

VIII. Quomodo à VII. ſatis diſtinguatur, vix intelligi poteſt. Rurſus enim de ſubiectione, quam Status Cæſari debent, agitur. Neque noua reſponſione opus habet.

Sicut autem in his valde confuſe & imbelli manu agit Reinkingius, ita non magis valide reſpondet ad argumenta melioris ſententiæ.

E. G. Quando *Limnæus l. c. Arniſæus Relect. Polit. lib. 2. cap. 6. ſect. 5.* & alii dicunt: *Ferendarum in Imperio LL. poteſtas non eſt penes Imperatorem, ſed penes Ordines; ſicut Conſtitutiones Imperii*

perii & praxis Comitiorum monstrant: Respondet *Reinking*. (II,2,109.) *non pertinere ad essentiam Maiestatis leges concernentes vniuersum Statum reip. pro lubitu ferre*. si accurate agendum esset, nescio quid sibi velit, illud, *pro lubitu*. si enim τὸ αὐτεξούσιον explicat, bene. sed clarius potuisset fieri: neque enim cæca lubido in legislatore, sed prudens ratio, seu nixa ratione potestas præsumitur. Illa potestas cur non est de essentia Maiestatis? Ecce, Leges ferre est Jus maiestatis, contestatissima veteris ac iunioris philosophiæ veritate. Jura maiestatis, quin essentiales maiestatis partes sint (quanquam alii potentiales vocant) siue essentiam maiestatis constituant; non potest negari. Nam quæ *de exemplis eorum Principum adferuntur, qui in legibus ferendis consilia aliorum adhibuerunt*, vt inde conficiatur, *leges in Imperio Rom. consilio & consensu Procerum ferri*, qua re *non absorbeatur maiestas*: tantisper ἀπροσδιόνυσα sunt, donec ostendatur, Status Imperii in ferendis ll. se tantum habere, vt consiliarios & Senatum. pridem alii ostenderunt, inique eos ad hunc modum comparari: itemque Status esse auctores legum vna cum Imperatore, ad Status pertinere etiam abrogationem legum. (vid. *Arnis. Relect. pol*. 2,6,5,82,& 84. It. 75. & 78.) confer in ipso *Reinking*. 2,2,5,36. & 37. Illud quoque non satis ad scopum facit, quando *Reinking*. dicit, *non absorberi maiestatem consensu & suffragio statuum probatā*. 1. enim non de tota maiestate hic sermo est, sed de hoc iure maiestatis. 2. etiamsi de

de consensu hic loqui liceret, non confundendus erat consensus libere requisitus, cum eo, qui necessario requiritur, & sine quo legislator nihil potest agere. *Quod ex iure convocationis Comitiorum* (de quo tamen abunde responsum alias est) & *ex iure proponendi Caesari reseruato*, infertur immotum in Imperio praedominantis Monarchiae fundamentum (ex *Bertramo de Comitiis membr.* 5. §. 65.) nulla philosophia politica nititur, & facile refutari potest exemplis in contrarium valentibus. Jam quod dicitur *leges in Comitiis non Statuum, sed Imperatoris solius auctoritate, promulgari & sanciri; indeque praecipuum robur & auctoritatem legibus conciliari*, satis infirmatur per ea, quae tradit *Bertramus de Comit. membr.* 5. §. 74. Quod de *Fiscali Caesareo* additum est, quale sit, per se apparet.

Quando *Limnaeus* & alii, melioris sententiae fautores, dicunt, *Ius belli non esse penes Caesarem, sed penes Ordines Imperii*: Resp. *Reinking*. 1. petendo principium nimis manifesto. negando penes Ordines esse illam potestatem, quia ius belli maiestati soli competat, adeoq; Caesari relictum sit, quae retulisse. est refutasse. (Dictum hac occasione, de Gailio frustra citato.) 2. iterum Ordines tantum Consiliarios facit, & Parlamentis Galliae & Angliae comparat. quod qui concoquere potest, valde firmo stomacho indiget. An ridiculum insuper est, quod de Regno Polonico addit? certe ita proditur aperte caussa, quam tuendam susceperat. *Witzendorfius* & *alii* praeclare se expediunt,

diunt, ad Legem Regiam antiquorum Imperatorum prouocantes. De qua re ante dictum est.

Atque ita fere in ceteris Juribus maiestatis, illi procedunt. Quid attinet enim, per singula ire? Illud hic notari velim, non carere artificio propositum Reinkingii, cum Bodinum præcipue sibi refutandum sumit, verbosoque discursu se diffundit citra necessitatem; *Bodinus* enim rerum Imperii imperitus miscuit aliena, etiam falsa. Quibus reiectis, nondum vicit, qui hoc agit. Alia enim sunt quæ fortius expediri debebant.

Jam, quando de *mixto Statu* agitur, tum vero *Witzendorfius* (*conclus.* 3.) *μάλα φορτικῶς*: 1. Mixtionem ad administrationem Imperii, non ad Statum referendam. 2. veram mixtionem ab apparenti distinguendam. 3. veram mixtionem ita definiri, qua tres Rerump. formæ ita permiscentur, vt incertum relinquatur, quo nomine resp. illa denominari debeat. Atqui talem non dari.

(Dictum de his qualia sint.)

His obseruatis nihil poterit obscurum esse in hac quæstione: Præcipue autem huc referri debet quæstio de Imperatoris potestate, e.g. apud *Limn.* I.P. II, 9. itemque de potentia, libertate, & Juribus Statuum Imperii 4,8.

Erudite & diligenter in hac quæstione versatus est *Lampadius in Rep. Romano-Germ.* cuius præsertim admonitio *part.* 3. *cap.* 14. §. 27. *&* 28. notari debet.

LIBER

LIBER IV.

CAPUT I.

De *Caußis conseruantibus & destruentibus Resp. in genere.*

VIdimus quæ ciuitatem constituant, tum in iis, quæ faciunt vt sit ciuitas; tum in iis, quæ faciunt vt talis sit, id est, tali forma. Non alienum nunc erit de iis rebus agere, quibus ciuitas vel conseruatur, firmatur, augetur; vel infirmatur, diminuitur, destruitur. De caussis conseruantibus & destruentibus Resp. nunc agendum.

Aristoteles initio 5. *Polit.* ita partitur hanc materiam: agendum *ex quibus rebus & quot & qualibus Resp. mutentur: quiq; sint interitus singularum Rerump. & ex quibus in quas maxime mutentur: praeterea quae sint salutes & communiter omnium & seorsum singularum: praeterea, per quae Resp. quaeque maxime conseruetur.* In quibus verbis præclare illud monet, duos esse huius disputationis veluti fontes; si primum in genere agatur, de iis, quæ Remp. iuuant, firmant, seruant, amplificant; aut viciſſim lædunt, infirmant, minuunt, destruunt: deinde specialiter: quid huic aut illi Reip. vtile noxiumue sit. Quod posterius membrum scilicet ita extendendum est, vt non tantum e.g. notet, quid Monarchiæ, Aristocratiæ, &c. profit ob Partitio materiæ.

ſitue. ſed etiam quid huic Monarchiæ, quid illi Monarchiæ, & ſic deinceps. Occurrit enim in vna quaque Reip. forma non vna diuerſitas, quæ huius argumenti rationes non ſinit ſemper vnas eſſe.

Lib. 4. polit. Ad omnem reip. formam ſeruandam, iuuandamque quæ pertinent, *Lipſius* in *vim* & *virtutem* tribuit: ſub quibus titulis multa complexus eſt. Nos ad tria capita reuocabimus, quidquid huius generis eſt, vt dicamus: *Omnes Reſp. ſtare, formari, augeri, Fortuna, Viribus ſiue Potentia, & Virtute.*

CAP. II.

De
Diuina Prouidentia in Rebuſp. conſeruandis.

Fortuna Rerump. ſeruatrix & amplificatrix

Fortuna nobis erit, Diuinæ Prouidentiæ circa Reſpublicas cura & diſpoſitio, quæ vt homines, ita Reſp. facit *creſcere, florere, concidere, reſurgere. Vellei.* 1,7. adde *Orat. de Hiſt. Vellei.*

Senſu Chriſtiano;

In ſacris literis illuſtria ſunt monumenta huius curæ, in iis, quæ de conſeruatione & incrementis Reip. Hebræorum in propheticis ſcriptis traduntur; de quibus alias. Nunc *Pſalm*: tantum 46.87.127. laudabimus. In *Patribus Auguſtinus* ſæpius hoc agit. vide præſertim de *Ciu. D. lib.* 5. Vbi etiam à Stoica neceſſitate, quam plerique Ethnicorum Scripto-

rum

rum in hanc materiam inferunt, liberat fatalem rerum contextum.

Sicut autem Stoici in eo excesserunt, quod *necessitatis fatalis* nescio quem *rigorem* confingerent: ita vicinum errorem fouerunt, qui *fato Astrologico Respublicas regi* crederent. Epicurei autem, *fatum siue Diuinam Prouidentiam plane ab hoc negotio exclusam esse* voluerunt. Aduersus quæ eximie erudita sunt, quæ disputat *Gassendus in Physiologico opere*, quod *Deus curam rerum humanarum gerat*; tum *in Philosophia morali de Libertate, Fortuna & Fato*; itemque rursus in *Physiologia, de Præsignificationibus Siderum.* adde *not. ad Vell.* 1, 8, 4. Diligens est etiam in hoc argumento *Richterus in axiomatibus.* Exclusis erroneis sententiis.

Veræ autem huius loci philosophiæ vsus & praxis ita intelligetur, vt quidquid ad remp. tutelam, salutem, amplificationem pertinere peculiaribus deinceps nominibus docetur, id omne & à diuino munere procedere, diuino auxilio prouenire seu valere, & diuino moderamine dirigi credamus. translata in rem præsentem hæc philosophia.

CAP. III.

De

Potentia.

Vires & Potentiam duabus rebus contineri, palam est: *si & rerum necessariarum vtiliumque abundantia adsit, & non desit facultas tuendi sua, aut etiam acquirendi aliena.* De priori genere alio libro singillatim declarandum, quæ res ad ciuitatis αὐτάρκειαν requirantur; Dilatis viribus siue opibus necessariis, de Potentia agendum.

rantur, siue quibus copiis ciuilis vitæ abundantia definiatur.

Ciceronis distinctionem sequendo.

Diuidit ad hunc modum etiam *Cicero 2. de Inuent. 56. illas res, quibus incolumitatem ac libertatem retinent ciuitates, ab iis, quæ iam quiddam magis amplum & minus necessarium conficiunt*; siue, *quibus non illud solum conficitur, vt salua & incolumes, verum etiam, vt ample atque potentes sint ciuitates.* Et prior quidem illa pars, caussis conseruantibus; posterior, augentibus debetur: vtraque autem, & incolumitas & potentia hic tractari posset, nisi certas ob caussas, peculiarem in locum enumerationem ac descriptionem rerum, ad incolumitatem facientium, reseruaremus.

Partes Potentiæ indagando.

De illa igitur, quæ proprie potentia dicitur, hic agendum. Cui *Cicero* tres partes assignat, *Vrbium exornationem & amplitudinem, quandam excellentem pecuniæ magnitudinem, amicitiarum ac societatum multitudinem.* Vnde apparet, Potentiam niti vel *Domesticis* præsidiis, vel *Externis*. *Domestica* clarius retuleris ad *Virorum, Locorum, Pecuniæ, Armorum*, robur atque copiam. Externa, in *fœderibus* & *societatibus* consistunt. De singulis actum plenius in *Dissert. de Potentia Ciuitatum.*

CAP. IV.

De Armis.

De Armis.

ADdimus *Arma*, quæ subintellecta *Ciceroni*, vel ex definitione *Potentiæ*, quam subiun-

iungit, licet animaduertere. Nec male huc respicit *Machiauellus*, quando de Viribus ac Potentia Principis ita iudicari vult, an tantum virorum, ac pecuniarum habeat, vt suis ac domesticis opibus exercitum possit parare, ac alere, quem cuicunque hosti ausit opponere: Qui enim hac facultate destituitur, potens nullo modo dici poterit, quippe qui semper alieno præsidio se tueri cogatur. *in princip. c.10.*

In hunc locum referuntur, quæ in descriptione Imperiorum & Statuum mundi occurrunt, de Armorum modo, apparatu, dispositione. Quæ diligenter inter se conferenda, & iudicanda sunt: vt obseruetur, respondeatne magnitudini Imperii aut Status armorum copia? quomodo miles alatur & sustentetur? quomodo respectu limitum, hostium, accolarum, omnia sint disposita?

Lipsius (4. *pol.*7.) *Arma* partitur in *Milites* & *Munimenta*. Milites rursum facit *Custodes*, & *Exercitum Ordinarium*. Nostro proposito commodius erit, ita partiri: vt Armis tribuamus *Viros*, *Apparatum siue Instrumentum Militare*, & *Munimenta*.

Viros militares, ab officio & vsu licebit distinguere in *Custodes & Satellites*; *Milites Ordinarios ac perpetuos*, *subsidiarias copias siue ciues more militiæ exercitos*. Custodes.

De *Custodibus & Satellitibus*, præcipuæ cautiones & consilia ad Statum Monarchicum pertinent, de quibus abunde *annot.*2. *ad* 1. *A. Tac.cap.*7.

Circa *Milites Ordinarios*, præcipue disputationis Ordinarii Milites.

tionis est, quomodo alantur, ac habeantur, sine ingenti incommodo ciuium. Id enim si fiat, inciuile est; & herilibus Imperiis, quam ciuilibus conuenientius. sicut in dominatione Ottomannica videmus.

Estque hæc res in primis ardua: neque illis ipsis militiæ artificibus Romanis dispositu ita facilis, quin semper querelis locus fuerit. Cum enim duo sint bella, quibus hominum vita infestatur (sicut eleganter disserit *Libanius oratione aduersus ingredientes*) vnum quod armis ferroque constat contra extraneos; alterum internum, quod in pace etiam mutuis maleficiis geritur: absurdum fuerit, illud huius caussam facere & fomentum. Habemus imaginem huius mali in *Oratione Libanii de Patrociniis Vicorum*. Adde *Iac.Gothofred.disc.Histor.ad L. Quisquis.cap.*10. & 13. Quibus autem remediis occurri huic malo debeat, vide erudite deliberantem *Barclaium* 4.*Argenid.* vbi tota materia, de habendo commode & vtiliter milite ordinario tractatur.

Subsidiarii milites. De *subsidiario milite*, siue *ciuibus more militiæ exercendis*, *Lipsius* egit 5.*pol.*11. Nulla hodie pœne est Ciuitas, quin tale propositum præ se ferat: sed satis somnolente ista res administratur, propter has caussas, vt arbitror: quia qui nimis ad audaciam militarem imbuuntur, ferociores & ad ciuilis obsequii modestiam impromptiores fieri solent. Deinde, quia ex militaribus ciuium studiis, ciuilibus opificiis, & negotiationibus, aliisque rebus quod-

quoddam impedimentum metuitur. Igitur in Germania fere, non amplius temporis huic rei tribuitur, quam quod ludo & remissioni conuenit. Pertinet huc mos vulgaris, sclopos ad destinatum scopum explodendi, propositis præmiis & institutis certaminibus. sunt etiam huius loci constitutiones Imperii Germanici, de exercendis in armis subditis. R. A. zu Augspurg *de anno* 1555. adde R. A. *de anno* 1564. Addantur Consilia de bello Turcico, in *Anti-Turcico Reusneri*: itemque *Georg. Obrechti*; *inter secreta Politica*.

Ad *apparatum militarem armorum, siue instrumentum militare, pertinet* tota *Armamentariorum* instructio: quæ hodie constat, copia *telorum, munimentorum corporis, tormentario apparatu, ornatu equestri, instrumentis ad faciendum opus, variis machinis, puluere pyrio*. Nam *annonam* in alium locum reseruamus. **Apparatus militaris quibus constet.**

In omnibus hisce spectatur *copia*, pro modo ciuitatis, *habilitas ad vsum*, respectu temporis, *inuentio ad certos casus, dispositio*.

Tela præcipui generis sunt hodie *gladii, sclopi, hastæ*. Nam quæ antiquioris & rarioris formæ tela in armamentariis asseruantur, pompæ & ostentationi, non vsui militari seruiunt. Estque hæc pars armamentarii extraordinaria. In *sclopis* hodie obseruandum, vt idoneis opificibus vtamur; ne plus nostris, quam hosti noceant. **Tela.**

Pertinent huc *Heronis Belopoëtica*, & *Mersenni de Ballistica & Acontismologia*.

Munimenta corporis sunt *lorica* varii generis,

liam-

lamina ferrea, *galea*, *scuta*, de quibus vid. *Stevvechius ad Vegetium*. variant ista, vt & cætera, temporum, locorum, nationumque ingenio & inuentis. vid. *Laurentius Mellietus in discurs. militaribus & Politicis ad Tac.disc.*4.

Tormenta, vt & bombardæ reliquæ, recentioris sunt inuenti. His præcipua vis hodiernorum bellorum constat; vt frustra sint *Scipio Amiratus* & *Mellietus* ille, quem dixi, antiquorum tormenta (de quibus præsertim *Lipsius in Poliorceticis* agit) eandem vim habuisse differentes. Longe melius *Laonicus Chalcondylas lib.* 5 *& alibi* sentit. In his spectatur 1. *Modus vel in præliis*, vel in oppugnatione aut defensione vrbium. 2. *Apparatus idoneus*, eiusque integrandi & reficiendi cura. 3. *Dispositio & libratio*.

Huc referimus statim *ceteras machinas igniarias*, *pyriumq; puluerem* (in quo & ipso bene conficiendo & caute seruando maxima cura) totamque *militarem Pyrotechniam*. de qua vid. *Vannochius Birunguccius*. Pulueris pyrii quanta vis sit, in *cuniculis* præsertim apparet, inuento *Francisci Georgii Senensis*, cuius discipulus *Petrus Nauarrus Cantaber* apud alios inuenti gloriam tulit. vid. *Guicciard. 6. Hist.* & *Vossius Theologia Gentil.* 2, 63. *Pertinet huc etiam Besoldi lib. de Bombardis & Typographia*. Itemq; *Meieri de veris Germaniæ inuentis*.

Adiungi statim possunt Machinæ & *instrumenta varia*, *variis belli vsibus seruientia*. vid. *Mersenni Mechanica*. *Leonardi Fortii de re militari, variisque instrumentis bellicis*. *Erycii Puteani*, *de*

de tormento trisphario. Iac. Bessoni theatrum instrumentorum & machinarum. Leuini Hulsii instrum. mechanica. Tum quæ recentiores, noti Scriptores, edidere.

Ad *armaturam equestrem* referimus omnia, quibus equi militares instrui possint, ephippia, frena, scopos minores &c. Qualia etiam attingit *Io. Melch. Maderus in Equestribus. Vid. Herm. Hugonis egregium opus de Militia Equestri.*

Naualis militia iisdem fere armis vtitur, sicut terrestris: tormentisque maioribus præsertim pleraque gerit. vt huc nihil noui pertineat, nisi in Imperio maritimo, *idoneis locis stationes nauium & naualia, portus, ipsa naues numero & varietate idonea, armamenta naualia.* de quibus *Scriptores rerum naualium alibi consignandi.*

Recensent armamentaria potissima *Arnisaus de I.M. 2,5,7. Limnaus I.P.4,8, 210. & seqq.* vbi etiam de armamentario Veneto refert non neminis sententiam quasi 500000. hominibus armandis sufficeret, intolerabili hyberbola. Longe veriora vide memorantem *Ducem Rohanæum en son voyage.*

Munimenta quod attinet, *arces, turres, propugnacula, castella* intelligi, palam est. De his 1. est quæstio: *an & vbi extrui debeant?* vide disputationes *Machiauelli in Principe cap. 20. & Barclaium in Argenide lib. 3.* Romani in limitibus custodiendis admirabiles. Drusus *per Rheni ripam quinquaginta amplius castella direxit. Flor. 4,12,26.* Quo etiam *colonia militates* pertinent. 2. *quomodo, qua firmitate, qua forma* Munimenta.

forma, qua arte sint extruenda. e.g. extant opera *Alberti Düreri, de vrbibus, arcibus, castellisq; condendis. Caroli Theti de muniendis arcibus. Hieronymi Magii de eadem re.* 3. *quomodo i.e. qua cura, dispositione, instructu debeant haberi.*

CAP. V.

De *Viris.*

Viris instructa esse ciuitas debet

ACtum est de armis, quatenus *Potentiæ* pars sunt. Agendum nunc est de *Viris*, non sicut modo factum est, quatenus militant, sed quatenus *Virorum copia* ciuitati in omnem *αὐταρκείας* constituendæ, & felicitatis perficiendæ habitum inseruit.

Virorum hominumque copia, non solum numero hic intelligenda est, sed varietate, ad ciuitatis vsus scilicet relata. Vnde quis ita partiri potest hunc locum, vt 1. *collectionem.* 2. *discrimina.* 3. *modum seu proportionem.* 4. *dispositionem & ordinem*, intueatur.

quod præstant: Collectio cuius 1. momentum in fortuna

Collectio, primum momentum in Fortuna & Fata repositum habet. omnino enim *Deus*, aliquas ciuitates aliquando amplificat, & copiosas facit; aliquas aliquando diminui patitur, aut augeri non patitur. id quod ab eo pendet, quod supra de caussis potentiæ communiter dictum est.

2. Fœcunditas

Secundum momentum in naturali fœcunditate quærendum est. Aliæ enim gentes facile augentur, aliquæ minus fœcundæ sunt. Itaque

Tertio,

Tertio, Legibus quoque curanda & ordinanda est naturæ ad propagandum genus facultas. sicut supra de societate coniugali dictum est.

Legibus iuuanda:

Quartum præsidium, *inuitamenta* complectitur, siue *artes alliciendi homines*, atque vndique congregandi. Quæ vel *bonæ* sunt, vel *malæ*. an & *mixtas* adiicimus? Quas alii *necessarias*, alii *dubias* vocant. Tales sint in *Asylo* Romuli. de quo vid. *August. de C. D.* 1, 34. & *raptus Sabinarum*, de quo *Idem C. D.* 2, 17. *Euocationes celebrium hominum*, in quorum gratiam confluxuri videntur multi alii.

Artes alliciendi homines

Malarum artium (quæ sine controuersia tales sunt) specimina; *quando, contra pacta confinalia, clanculum pelliciuntur, per emissarios ac promissores, certi alicuius populi Ciues, & veluti subducuntur de corpore alterius ciuitatis. Quando, barbaro more, per latrocinia, veluti venatione abducuntur homines: quod Turcis familiare.*

malis reiectis

Bonæ artes variæ sunt; *præcipue Commerciorum omnis generis copia & commoditas facilitasq., priuilegiis & immunitatibus indultis procurata: Rerum necessariarum adeoq. victus parabilis facilitas; Scholæ & disciplinæ variarum artium; splendor & paratus aulæ*; & quæ sunt eius generis alia.

commendantur bonæ

Discrimina virorum hominumque ita hic attenduntur; quatenus nullum genus eius varietatis abest, qua sufficientia beatitudini ciuitatis destinata expletur. Ne vnquam desint sc. qui sacra curent, qui militent, qui agros colant, qui opificia omnis generis tra-

Discrimina porro attendenda in viris.

ctent, qui scientiis & artibus excellant. Turcarum olim hac in re defectus, & Scytharum, Tartarorum, Septentrionalium aliorum populorum.

itemq; Modus

Modus tamen hic quoque attenditur: ne multitudo exuberet supra vires regionis, aut, si omnino exuberet, quemadmodum demigrationibus, coloniisque ad modum reducatur: *ver sacrum* huius loci est, de quo *Liu. XXXIV, 43. & not. Bernegg. ad Iustin. XXIV, 4, 1. c. Altera pars proportionis* siue modi, in eo consistit; ne vnum quidem genus hominum abundet; aliud nimis deficiat. sicut in Turcia, milites proportionem cēteræ multitudinis excedunt. Alicubi multitudo Legistarum, proportionem ceterorum studiorum, supergreditur. Alicubi, non citra malum publicum, nimis multi sunt, qui artes tractant ludicras, aut deliciis tantum destinatas &c.

& dispositio

Dispositio & Ordo multitudinis, ex confusa & indigesta mole, corporis rationem efficit: si describantur omnes *per discrimina patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorum; adeoq; referantur in censum, digerantur in classes, curiis atque collegiis distribuantur*; quod Romæ Seruius Tullius fecit. vid. *Flor. lib. 1. cap. 6. & Dionys. Halicarn. lib. 4.* Hæc pars nisi diligenter curetur, facile fit, quod de conuenarum multitudine auguratur Alcibiades apud *Thucyd. lib. 6.*

CAP.

CAP. VI.

De *Loco Ciuitatis.*

SEquitur vt videamus, quomodo potentia *Locis* iuuetur. *Locorum* considerationem hic partim offert *Natura*; partim construit *Ars*; partim concinnat *Prudentia*. Locum Ciuitati

Natura debet Ciuitas, si habeat fines vndique limitibus *montium*, *fluminum*, *marium* munitos. Licet enim aliquando, etiam hoc modo *discretis*, *connexum odium* reperiatur (*Tac.1.H.65.*) facultas tamen nocendi haud perinde obuia iis, qui *montibus* aut fluminibus *separantur* (*Tac.Germ.1.*) Nam hæc *separandis gentibus* natura *pro terminis constituit*. *Plin.* 36, 1. offert natura

In locis ergo *Natura* nobis primo commendat fines, si ciuitas limitibus arcifiniis custodiatur: *deinde*, *facilitatem commeandi*, *agendi*, *communicandiq;*, *siue in commune conferendi*, *quæ ad copias & vbertatem ciuitatis pertinent*: cum enim, quæcunque homines arant, nauigant, ædificant, in terra gerantur, non minima ex loco præsidia expectari par est. *tertio*, *opes natiuas*, si agri frugibus, pascua pabulo, flumina & maria piscibus, luci lignis, viscera terræ metallis feracia sint: *quarto*, *amplitudinem*, non nimis diffusam, neque interiectu alienorum locorum intercisam.

Commeandi & communicandi facilitas, fluminibus præsertim & maribus iuuatur: vn-

de non aliis pronior ad potentiam via, quam maritimis gentibus. Quod exemplis Cretensium, Phænicum, aliorumque patet; de quibus *Thomæ Riuii Historia Naualis, & Morisoti Orbis Maritimus agunt. Tyri* potentiam etiam *Propheta* describit *Ezech.* 27. Hinc Romani, cum simul & semel vellent Carthaginis potentiam destruere, à mari Carthaginenses submouerunt.

Opes locorum natiua, etiam in *S. literis*, inter instrumenta potentiæ diuinitus concedi solitæ referuntur. Igitur lusus est *Machiauelli*, non semel ingenium ita ostentantis, quando sterilia loca præfert, & augendis ciuium opibus aptiora iudicat. Licet enim non negetur, industria naturam aliquando superari ac suppleri: itemque inopiam non leue ad copiam parandam incitamentum: præterquam tamen, quod id non sit in re, sed accidat aliunde, etiam historia nos docet, sæpius imaginem virtutis & industriæ, quam veram virtutem illis gentibus opes parasse; dum bellis vt latrociniis vtuntur, nullumque scelus autumant, ad quod inopia se impelli obtendunt.

Amplitudo locorum, amplitudini ciuitatis sc. respondens, si adsit, potentiæ aliquod momentum adiicit: si non adsit, Artis & Prudentiæ ingenio, vt angustiæ, amplitudini æquiparari queant, efficitur.

Construit Ars: *Artis* enim non minima vis, in Locis, potentiæ accommodandis. Ars, inquam, *sterilitatem & inopiam* locorum, variis commentis sub-

ſubleuat: *commeandi & communicandi facultatem* promouet: *ædificat* domos, vicos, oppida, locis opportunis, ſalubribus, amœnis. Teſtem vocemus Germaniam noſtram, quæ *Tacito* olim dicta, *informis terris, aſpera cœlo, triſtis cultu aſpectuq;* (*Germ.* 2.) at hodie fertilitate, cultu, ſplendore, cum florentiſſimis Europæ prouinciis certare poteſt, niſi quatenus diuturni belli clades vaſtitatem induxerunt. Videmus hodieque exſcindi ſyluas, conſeri colles, fluminum curſus coniungi, deriuarique.

Vrbium exornationem & amplitudinem, ſupra *Cicero* exempli ergo poſuit, cum vellet oſtendere, Locum quoque habere aliquod ad potentiam momentum. Quo præſertim pertinet *Regiarum Vrbium, ſiue earum vnde in omnia regimen*, ornatus. Capita, Metropoles, Vrbes Vrbium vocantur.

(Dictum eſt aliquid in *Annotat. ad Tac.* 1. *Ann.* 9.) In vniuerſum, *quin commoditas, ſplendor, amplitudo Vrbium* alliciat incolas, & locupletet, non eſt dubium. Hi nerui ſuo quisque priuatim robore valentes, corpus ciuitatis publice firmant ac mouent.

Tu tamen præterea obſeruabis, vt *locis maxime idoneis*, ficut dicere cœpimus, *extruantur vrbes; vt ad ſe commode reſpiciant in vicem ac pertingant: vt ſemel bene ædificata, tædium incolis demant, deſideriumque aliquid nouandi in ædificiis excutiant*. Quanquam pro re & tempore, neceſſitas ſæpe in conſilio eſt. Non potuit Roma primum niſi lateritia ſurgere:

 do-

donec aucta imperii magnitudine marmorea facta est.

Notentque rerump. moderatores verum verbum: *studium & propositum exornandi Vrbes amplificandique, sæpè non promouet potentiam sed impedit*: quando alienis temporibus exercetur, & sumtus aliis vsibus ac necessitatibus, publice priuatimque debitos, interuertit. Qui enim de potentiæ fastigio vult cogitare, antequam fundamenta eiusdem constituit, præposteri consilii pœnam in ciuitatem attrahit.

Concinnat prudentia. Igitur Arti & Naturæ, subsidio comparauimus *Prudentiam*. Cuius proprium munus; *Locorum interualla, opes, ornamenta metiri* modulo reip. munire prouisu, connectere subsidiis. Quod quale sit, nullo fortasse melius exemplo doceri potest, quam Augusti illius, de quo diximus ad *Tac.* 1. *An.* 9. vbi magnificis titulis commemorantur: *mari oceano & amnibus longinquis septum Imperium*; *legiones, prouinciæ, classes, cuncta inter se connexa*: *vrbs ipsa magnifico ornatu*.

Vnicum est, quod hic adiici debet in prudentia Locorum amplificatrice: quando scilicet Legibus latis ciues ad ea imbuit, quæ locorum genio sunt aptissima, e.g. maritimis locis, ad studium nauigandi, & negotiandi; fertilibus ad agriculturam; sterilibus ad noua laborum inuenta, &c.

CAP.

CAP. VII.

De

Pecunia.

DE domesticis potentiæ præsidiis, superest *Pecunia*, scilicet non modo ad necessarias erogationes, sed ad quosſ is casus vsusue parata. Pecunia ciuitati necessaria.

Quantus sit pecuniæ vsus, ad bellum gerendum, hac occasione *Lipsius* monuit 4. *Pol.* 9, 48. *& seqq. Item* 5, 6, 6. *&c.* Non tantum scilicet ad expensas belli ordinarias. sed etiam ad conciliandos homines, & vincendos sine armis. Quo genere Philippus Macedo celebratur, de quo Poëta:

—— diffidit vrbium
Portas Vir Macedo, & subruit æmulos Horat. 3. Carm. Od. 14.
Reges muneribus: munera nauium
Sauos illaqueant duces.

Sed & extra bellum, magnæ præsertim Ciuitates, pecunia, sibi varia hominum genera opportunis in locis & gentibus adiungunt, conducunt & mittunt, qui apud vicinos, apud longinquos vel speculentur, vel tractent, quæ in rem sint: subueniunt sociorum, aut ciuitatum ad quendam communis propositi scopum tendentium desideriis: Aduenas & Legatos munifice habent: præmiorum magnitudine, ingenia & artes alliciunt fouentque: splendore rerum suarum, exteris se faciunt venerabiles.

quibus modis paretur. Paratur autem pecunia, *Fodinis Metallicis*; *Rerum domi nascentium aut manu factarum exportatione*; *Bello*.

Metallis colligendis & eruendis, natura viam ostendit: neque vulgari tamen arte & peritia opus est, in re metallica tractanda. Pertinent huc *Georgii Fabricii*, *Georg Agricolæ*, *Andreæ Cæsalpini* de re metallica, scripta; item *Chronicon Metallicum Albini*: Tum Historia super hoc argumento, ex annalibus omnium gentium colligenda.

Effodiuntur autem domi, aut *abunde* aduehuntur metalla; sicut ex insula Ophyra Salomon; ex Indiis Hispani, non sine malis artibus hi quidem, petierunt. *de hac Vid. Bochardum.*

Nec terra tantum metallifera est, sed flumina quoque aurifera reperias. Etiam in Germania; ut Rhenus, & alii fluuii, de quibus *Æneas Syluius in Germania sua c.29.*

Jam *rerum domi nascentium*, & *manufactarum exportatio & venditio*, pecunia incolas ditat. Sed hæc ad mercaturam pertinent, de qua alibi.

Bello, & ex deuictarum gentium spoliis, immensos pecuniarum aceruos gentes bellicosas & victrices collegisse, satis constat. sed hic modus cumulandæ pecuniæ, si iustitia bello absit, male audit.

Et quæstio est non expedita, an optari aut affectari debeat? Quia 1. non est vt iniustitia omnis à bello & bellorum spoliis sequestretur: atque sunt quasi fatales scoriæ auro collecto immixtæ, & nobilitatem eius, vt ita

ita dicam, vitiaturæ. 2. Quia odium & invidia, has opes sequitur; quibus fit vt sua spolia repetere aliæ gentes cupiant, vbi primum occasio & facultas venit. Atque hoc fere fatum pessum dedit felices aliorum populorum prædones. In recentiore Historia graue iudicium est, de rebus Gallicis, Petri Puteani, descriptum *Rigaltio in vita eius*: conferendum cum iudicio *Flor.* 3,12,6.

Facilius enim quæruntur opes in cumulum, quam ad potentiam Reip. aptantur; de quo hic quæstio est. & ad remp. aptetur.

Nisi enim *iniustitia in quærendo, luxuria in vtendo absit*, plus nocebit pecunia, fietque; quod Romæ factum: vbi illæ victis ereptæ *opes atque diuitiæ afflixere sæculi mores; mersamq; vitiis suis, quasi sentina, remp. pessum dedere. Flor.* 3,12,7. confer ceteras historias; videbis sæpe (cum *Sallustio orat. 2. de Rep. ord.*) *qui reges, quæ ciuitates & nationes per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant.*

In fine huius tractationis notandum, non agi hic de pecunia, quatenus instrumentum permutandis rebus necessarium est, siue quatenus ordinarium & necessarium in ciuitate vsum habet; sed quatenus amplitudo & copia eius, ad ciuitatis potentiam valet.

CAP. VIII.

De Fœderibus.

Fœdera ciuitatis potentiam

ACtum est de *Domesticis Potentiæ Præsidiis*: se-

ſequuntur *Externa*, præſertim *Fœdera & Societates*.

Penes quem ſit poteſtas faciendorum Fœderum, ſupra *lib. 2. c. 8.* dictum eſt, annotatis etiam potioribus huius argumenti momentis, & Scriptoribus.

Hic ea tantum perſequenda ſunt, quæ potentiam ſpectant.

Talia fœdera, ſi quis dixerit, vel ad *Famam*, vel ad *Pompam potentiæ*, vel *ad vſum & effectum Potentiæ*, contrahi; non abſurde exiſtimauerit.

Vtrique generi communia ſunt: 1. *vt licita credantur fœdera, & honeſta.* aliter enim nec fœdera putabuntur: ſed conſpirationes. 2. *vt tuta ſint.* 3. *vt vtilitatis vel vim, vel ſpeciem habeant probabilem.*

Ineuntur autem vera illa Fœdera vel *conſtituendæ potentiæ ergo*; vel *augendæ & amplificandæ.*

Conſtituunt. Qui non ſunt potentes ſatis aduerſus æmulos vicinos inimicos, fœdus plurium ambiunt ſanciuntque: ſicut ab initio ciuitates Belgarum, aduerſus Hiſpanum; Heluetiorum, aduerſus Auſtriacos, fœderatæ ſunt.

Huius generis fœdera, quo longius arceſſuntur, eo plus periculi habent: & vix niſi arctiſſimis & intimis nexibus conſolidata valeſcunt.

Cetera, quæ nexu minus arcto, remotius quæruntur, plerumque oneribus aut inſidiis externorum fœderatorum intuta ſunt. Vnde qui amant libertatem, Fœdus Patrocinii & Clientelæ, Tributorum, & eius generis valde extimeſcunt. Fœde-

Fœdera augendæ potentiæ, ineuntur pro opportunitate situs, pro respectu politico, ad alios Status Principesque; præsertim vero ex communis alicuius vtilitatis certa destinataque æstimatione. Fixum enim esse debet, omnibus Pragmaticis hominibus, nullum fœdus esse firmum, nisi quod communis vtilitatis vinculo colligatum est. Augentque.

Hinc etiam satius est, certum tempus fœderi definire, quam perpetuum facere. Exceptis fœderibus, inter eos contractis, quorum rationes publicæ, & vtilitates, perpetuo nexu cohærent, vel ob vicinitatem, vel communem aliquam caussam, ac inseparabile negotium.

Sed nec illud arctissimi fœderis genus, quo eosdem amicos & inimicos habere fœderati debent, sæpe iniri potest: nisi inter eos, qui arctissimis communium vtilitatum vinculis, iisque perpetuis colligantur. Si autem omnino ineatur tale fœdus cum exteris, certi temporis modus vtiliter definietur.

Tartarorum, Moscouitarum, Turcorum fœdera cum exteris mercenaria, & vix vnquam satis fida sunt.

Sicut autem in fœderibus ad splendorem Potentiæ pertinentibus, multa speciose euulgantur, & ad metum tertii cuiusdam adornantur: Ita ex diuerso in veris & solidis fœderibus, haud raro aliqua artificiose occultantur. *Secretos articulos* vulgo vocant: quos ab aliis, quam qui fœdus iniuere, sciri nihil attinet. De secretis articulis fœderum.

Com-

Annotatio. Commendari hic merentur *Tabulæ & Conditiones variorum fœderum, quæ in Excerptis Legationum, post Polybii historiam* exhibentur.

Periculosi & infelicis clientelaris fœderis exemplum ex historia sequioris æui *Bodinus* affert, *de Rep. lib. 5. c. 6.* cum Sigismundus Augustus Poloniæ Rex, Liuonos in clientelam receptos, contrario fœdere cum Moscouitis pacto, plane deseruit, & vt ipse iudicat, potius prodidit immanissimo hosti. Videatur etiam *Orichouius in Annalibus*, quibus eius Regis imperium describit.

CAP. IX.

De Virtute, quatenus Rempubl. firmat, seruat, auget.

Virtutis vis in regenda ciuitate. INter ea, quibus omnis Ciuitas firmatur, seruatur, augetur, tertio loco *Virtutem* posuimus.

Sicut enim in constituenda ciuitate, primum & potissimum auspicium virtus facit: ita, in regenda eadem, quidquid virtute vacuum est, alienum à fine proposito & infirmum putari debet.

quid huc pertineat. In hunc locum ergo tota virtutis explicatio conuenit, qualem *Aristoteles in Ethicis Nicomachicis* præcipue, tradidit. Falluntur enim, vt alias dictum est, qui putant, *Aristoteli* propositum fuisse, hominem priuatum,

non

non ciuem ibi informare. Quod si quis sub nobilibus exemplis ad ciuiles vsus propius accommodatam cupit hanc doctrinam cognoscere, *Ciceronis Officia*, incomparabili præstantia celebrari merentur. *Lipsius* quoque *I. & II. libris Pol.* egregie hanc viam triuit. nisi quod pauca quædam, Regno propria, neque ciuitati cuiuis communia insperguntur.

Virtus hic intelligitur tam *moralis*, quam *intellectualis*. Illam nomine generis, *Lipsius*, *Virtutem*; hanc, *Prudentiam* appellauit. Quanquam, & *Prudentia* hic considerari possit vt Virtus Moralis, monente *Gassendo in Phil. Mor.*

De vtraque agitur, *vel* contractius, & summatim, *vel* explicatius & per partes. **tractandi de hac re modus distinguitur.**

Virtutem Cicero summatim distribuit in *Iustitiam*, *Fortitudinem*, *Temperantiam*. vid. *libell. memor. Eth.*

Quando hodie summatim volumus loqui, *seruandis* firmandisque ciuitatibus requirimus *Religionem* siue potius *Pietatem*, *Iustitiam*, & *Fortitudinem*.

Quando accuratius agendum est, ***nullam esse dicimus virtutem, quin seruandis augendisque ciuitatibus aliquid adiumenti adferat.***

Sed hæc facile vel enumerantur, vel describuntur. Illud plus interioris philosophiæ habet, vt vniuscuiusque virtutis munia, in ipsa actione, siue ad singularia applicatione, seorsum ac singillatim perdiscantur.

Verum de his alias.

(Hæc

(Hac occasione dictum de controuersia aduersus *Machiauellum*, & libris quibusdam ad specialiorem virtutum intelligentiam facientibus. *Paschal. character. Virt. & Vit. Barcl. Icon. Anim. Argen. Histor. Poet. Epicus & Tragicus.*)

CAP. X.

De Prudentia.

Prudentiæ munus in doctrina ciuili:

DE prudentia quoque, quæ omnes virtutes moderatur, rectius in singulis argumentis perspicitur. Sane per totum ciuilis doctrinæ corpus id agitur, vt, quomodo in singulis rebus prudenter sit versandum ciuili viro, cognoscatur.

Repetemus tamen aliqua de hac re. Et quomodo quidem veteres ad quotidianam vitæ consuetudinem, orationem accommodando, Prudentiam partiti sint, *alibi* explicauimus.

Vocabulum Prudentiæ, sæpe veteribus idem cum Sapientia notat, nec videtur discernere *Cicero* 1.*Offic.c.5.& 6.* nisi quod in fine libri, respicit ad distinctionem *Aristotelicam* 6. *Eth.*7. traditam.

Annotatio. *Aristotelis* de Prudentia tractationem, quæ fere totum *lib.6*, occupat, egregie ex veteribus *Eustratius*, è iunioribus *Gassendus* explicauit in *Phil. Moral.*

Quæstionem, *an sit Prudentia? Sextus Empiricus* (*aduers. mathemat. lib.*10.) fuse tractauit; negantem contra Dogmaticos sententiam tuens:

tuens: non erit difficile, dissoluere eius argumenta: e.g. cum vulgo, etiam à Philosophis, dicitur, *Prudentiam esse artem vitæ*; vocabulum Artis arripit; eiusque descriptionem. Item: *cum Prudentia in bonorum & malorum delectu consistat*; dicit, *diuersis Philosophorum sectis non eadem bona, eadem mala haberi, adeoque nullam horum scientiam dari. Omnia enim bona & mala esse non re, sed opinione hominum &c.*

CAP. XI.

De *Virtutis efficientia, effectuq; intermedio, ad effectum conseruationis &c.*

CÆterum, singularem considerationem meretur *Virtutis efficientia*, ex qua consequitur confirmatio, conseruatio, amplificatio Reip. Efficientia virtutis,

Efficientia Virtutis eo tendit, vt actiones imperantium & parentium *efficaces* sint, & *decoræ*. Tum enim conseruari, amplificari, confirmari Resp. dicitur, cum imperantes parentesque efficaciter & decore suas partes obeunt. actiones imperantium & parentium reddit

Efficax censetur actio, quæ habitu animi idoneo & instrumento sufficienti ad fines, tum particularem, qui & certi alicuius operis ac negotii confectio; tum vniuersalem, qui est Reip. vtilitas, contendit. Efficaces:

Deco-

Decoræ. *Decoram* actionem dicimus hoc loco; quæ eosdem ad fines, ordinem & modum & speciem adhibet.

In *Efficacia* actionis, facultatem & vires agentis; in *decoro* actionis, dexteritatem agendi spectamus. Si enim hæc non abesse possunt in actionibus quibuscunque, quæ manu & corpore perficiuntur: quanto magis ad actiones pertinebunt, quæ proprie ciuiles sunt.

Vt ergo actio ciuium (i.e. Imperantium & Parentium) sit ciuilis, efficacia & decoro actionis opus est. Vt efficax & decora sit, virtus efficit. Ad quam virtutis efficaciam consequitur effectus conseruationis, confirmationis, amplificationis Reip. non sine *effectu quodam intermedio*, de quo mox dicetur.

Efficientiæ gradus. Habet autem ista efficientia virtutis suos gradus, & quandam varietatem, pro conditione agentis, pro circumstantiis negotii & determinatione finium in maius minusue facta.

Ipsa etiam Virtus, quamuis omnis huc pertineat, vna tamen magis ad hanc actionem, itemque ad vnam actionem plures, ad aliam pauciores virtutes concurrunt sua efficientia.

Efficacia item & decorum actionis vniuerse quidem in ciuibus, qui sunt ciues, siue imperent siue pareant, spectatur: seorsum tamen alia est ratio huius considerationis in Imperante, alia in parente, quatenus his nominibus distinguuntur.

In

In *Imperantibus* efficientia virtutis maiore quodam paratu, copia, artificio ad efficaciam & decus actionis concurrit; in parentibus præter dexteritatem agendi, fides & ars obsequendi, rem absoluunt.

Vnde, *effectu intermedio* etiam, discrimen quoddam notabitur, paulo post. Nunc enim *effectus intermedius, communis omnib⁹ ciuibus*, signandus est: nimirum, *Domi*, concordia & amor siue *beneuolentia mutua & ciuilis*; *Foris*, vniuersæ Reip. auctoritas; & in eam *Beneuolentia. Cic. 2. Off. 8.* Effectus intermedius communis

Effectus intermedius, proprius Imperantibus, est Auctoritas apud ciues, tum *beneuolentia ciuium specialiter spectata. Proprius parentibus, gloria obsequii.* proprius Imperantibus:

Vbi rursus efficientia virtutis, aliter auctoritati, aliter beneuolentiæ parandæ seruit.

Aliter item in hac reip. forma; aliter in illa: nec eodem modo hoc tempore, conditione, statu reip. sicut ubi ista diuersimode se habent. Confer locum *Arist. 5. pol. 9.* Rursus aliquid diuersitatis cernitur, si virtutis efficientiam, & effectus intermedios considéres, prout incolumitatem, firmitatem, amplitudinem Reip. pariunt, tum si spectes, prout eandem aliquid detrimenti passam restituunt. Tum enim remediorum instar sunt, quæ priori genere ordinariam vim primario opere explicant.

Verum cum, vt iam dictum est, conseruatio, confirmatio, amplificatio Reip. obti- Beneuolentia:

Decoræ. *Decoram* actionem dicimus hoc loco; quæ eosdem ad fines, ordinem & modum & speciem adhibet.

In *Efficacia* actionis, facultatem & vires agentis; in *decoro* actionis, dexteritatem agendi spectamus. Si enim hæc non abesse possunt in actionibus quibuscunque, quæ manu & corpore perficiuntur: quanto magis ad actiones pertinebunt, quæ proprie ciuiles sunt.

Vt ergo actio ciuium (i.e. Imperantium & Parentium) sit ciuilis, efficacia & decoro actionis opus est. Vt efficax & decora sit, virtus efficit. Ad quam virtutis efficaciam consequitur effectus conseruationis, confirmationis, amplificationis Reip. non sine *effectu quodam intermedio*, de quo mox dicetur.

Efficientiæ gradus. Habet autem ista efficientia virtutis suos gradus, & quandam varietatem, pro conditione agentis, pro circumstantiis negotii & determinatione finium in maius minusue facta.

Ipsa etiam Virtus, quamuis omnis huc pertineat, vna tamen magis ad hanc actionem, itemque ad vnam actionem plures, ad aliam pauciores virtutes concurrunt sua efficientia.

Efficacia item & decorum actionis vniuerse quidem in ciuibus, qui sunt ciues, siue imperent siue pareant, spectatur: seorsum tamen alia est ratio huius considerationis in Imperante, alia in parente, quatenus his nominibus distinguuntur.

In

In *Imperantibus* efficientia virtutis maiore quodam paratu, copia, artificio ad efficaciam & decus actionis concurrit; in parentibus præter dexteritatem agendi, fides & ars obsequendi, rem absoluunt.

Vnde, *effectu intermedio* etiam, discrimen quoddam notabitur, paulo post. Nunc enim *effectus intermedius, communis omnib⁹ ciuibus*, signandus est: nimirum, *Domi*, concordia & amor siue *beneuolentia mutua & ciuilis*; *Foris*, vniuersæ Reip. auctoritas; & in eam *Beneuolentia. Cic. 2. Off. 8.* — Effectus intermedius communis

Effectus intermedius, proprius Imperantibus, est Auctoritas apud ciues, tum *beneuolentia ciuium specialiter spectata. Proprius parentibus, gloria obsequii.* — proprius Imperantibus:

Vbi rursus efficientia virtutis, aliter auctoritati, aliter beneuolentiæ parandæ seruit.

Aliter item in hac reip. forma; aliter in illa: nec eodem modo hoc tempore, conditione, statu reip. sicut ubi ista diuersimode se habent. Confer locum *Arist. 5. pol. 9.* Rursus aliquid diuersitatis cernitur, si virtutis efficientiam, & effectus intermedios consideres, prout incolumitatem, firmitatem, amplitudinem Reip. pariunt, tum si spectes, prout eandem aliquid detrimenti passam restituunt. Tum enim remediorum instar sunt, quæ priori genere ordinariam vim primario opere explicant.

Verum cum, vt iam dictum est, conseruatio, confirmatio, amplificatio Reip. obti- — Beneuolentia:

neri nequeat, nisi eadem opera Beneuolentia hominum, & apud eos auctoritas domi forisque Reip. concilietur, hinc nonnulli, & cum iis *Lipsius*, inter causas iuuantes firmantesque imperia, Beneuolentiam & Auctoritatem ponunt: vt *Virtutes*, *Lipsius* nominat; liberiori sermonis genere, nec absque figura; cum ea, quibus vtraque paratur, virtutis actiones artificiaque sint. In ipsa quoque tractatione, argumentis specialibus sub certos titulos redigendis seruit potius, quam contextæ philosophiæ: atque hinc quæ in *cap.9.* de potentia habet, melius referentur partim ad vim iuuantem, siue vires roburque, partim ad alia loca. Insunt etiam aliqua, quæ vnius imperio, non autem ceteris Rebusp. conueniunt. Quod ei pro ratione instituti faciendum fuit. Illud bene factum est, quod ordinariis, extraordinaria; thesi, hypotheses; manifestis arcana coniunxit. In quibus subinde aliqua sunt, quæ in naturali rerum consecutione, aliam sedem nanciscuntur, huc singulari consilio Scriptoris translata.

lib. 4. c. 8. & 9.

Ceterum in Beneuolentia quæri ante omnia solet, *sitne Beneuolentia Imperantibus & Imperio vtilis?* Ita enim formanda fuerit quæstio, cum de mutua ciuium inter se beneuolentia nemo dubitare possit. Negauit inter Juniores, *Machiauellus*: secutus antiquos tyrannidis magistros, præfractos homines & superbos, qui metu plus valere Resp. autumant. Melioris philosophiæ auctor sequendus est *Cicero* 2. *Off.* 7. Proxima quæstio

est, *qua reparetur Beneuolentia?* Hic si quis exactius partiri velit, non debebit negligere caussas à vulgi obseruatione remotiores, quibus multa tamen efficacia est. Tales sunt: *Deus* & *Natura*; hoc sensu: Deus, rationibus & modis hominum scientiæ parum obuiis, huic ciuitati alias reddit beneuolas: itemq; hunc aut hos imperantes foris domique facit diligi. Factum imo videmus singulari consilio Dei, vt vnus aut plures huius Reip. ciues, aliam Remp. amore prosequerentur. Quæ *ἀπορία* diuina, vsus finesque habet varios & reconditos. Sic in naturis quoque & ingeniis hominum, vt singulorum, ita per totas ciuitates, est aliquid, quod nationem nationi, locum loco, ciuitatem ciuitati; aut ciuitati, ciues quosdam alterius ciuitatis conciliet.

Caussa Beneuolentiæ apertior est *Virtus*. intellige omnem, ita tamen, vt ex virtutibus plus efficientiæ huc conferant, quæ sunt *leniores*, & magis, vt sic dicam, sociales, communitatique hominum aptæ. Quo sensu recte *Cicero* 1. *de Off.* 17. *Quanquam omnis virtus nos ad se alliciat, faciatque vt eos diligamus, in quibus ipsa inesse videtur: tamen Iustitia & Liberalitas id maxime efficit.* vid. etiam 2. *Off.* 9. Addi potest *Comitas*, *Mansuetudo*, *Modestia*, cum similibus virtutibus, seu quæ pertinent ad mansuetudinem veram ac facilitatem, vt *Cicero* loquitur. Quæ omnia suis non modo regulis, sed inuentis & artificiis constant.

Huc accedunt, si de hominibus loquimur,

Species virtutibus similes, vt *Tacitus* vocat, 15. *A.* 8. tum *fortuita* & *externa*, etiam in rebus inanimis. Sicut in alio quoque genere obseruamus, & mox in *auctoritate* cernemus;

Auctoritas Quæ cum Beneuolentia fere cohæret; hoc sensu: Vbi auctoritas adest ciuitati, inde non abest Beneuolentia. Quæ sententia in vicem commeare potest, sed non æqualiter, in hunc modum; Auctoritate præditus semper diligitur, sine quem complectitur hominum caritas, interdum quidem eodem actu admirandus habetur, interdum admiratio seu auctoritas abesse potest salua caritate. Alia enim est earum virtutum indoles, quæ beneuolentiam; alia earum quæ auctoritatem conciliant proxima & propria efficientia. Auctoritas etiam maius quiddam & altius dicit, aptaque est sub se comprehendere beneuolentiæ parandæ vim; à qua, si quis ordine velit proficere, ad auctoritatem scilicet ascendendum est.

Ceterum, vtriusque necessitudinem veteres studiose inculcant. Ita *Cicero* 2. *Off.* 8. disserit, quomodo possimus facilime eam, quam volumus, adipisci, cum *honore & fide caritatem.* Et *Curtius* hanc philosophiam secutus ostendit, *quibus vel ingenii dotibus, vel animi artibus Alexander effecerit, vt pariter carus ac venerandus esset.* *l. 3. c. 6.*

Atque, vt ad necessitudinis illius modum redeamus, *Cicero* beneuolentiam auctoritatis partem facere non dubitat, cum (2. *Off.* 9.) perfectam *gloriam* tribus ex rebus constare dicit:

si

si *diligit multitudo*: si *fidem habet*: si *cum admiratione quadam honore dignos putat*. Sumitur alias gloria apud ipsum *Ciceronem* & alios, de fama & laude meritorum virtutis: quo sensu vel est pars auctoritatis, si populariter cum quibusdam loquendum esset; vel effectus, ad auctoritatem quam virtus efficit intermedius. Quales effectus intermedii, etiam caussis accenseri solent. In quam sententiam recte illud est à *Cicerone* positum: ipsa fama & opinione virtutum, etiam beneuolentiam generari. At eo loco, quem produximus, *gloriam pro auctoritate* accipi ipsa tractatio docet.

Ex tribus autem illis partibus, secunda & tertia proprie auctoritatis sunt, quatenus à Beneuolentia distinguitur. Quod si enim summatim agendum est, auctoritas omnino adesse ei creditur, cui fidem habent homines; & quem admirantur.

Fidem porro Iustitia & Prudentia comparari, hoc modo differit *Cicero*, quatenus Iustitia voluntatem; prudentia facultatem aliis bene consulendi, siue aliorum res iuuandi, habere intelligitur

Admiratio excellentia quadam virtutis & singulari præstantia & amplitudine parari dicitur. Hæc, inquam, summatim, & ὡς τύπῳ.

Magis partite, quanquam alio consilio, & declarandæ rhetoricæ argumentationis gratia, quæ ab auctoritate sumitur, ita philosophatur *in Topicis*. Auctoritatem aut *natura*, aut *tempus* adfert. *Natura* auctoritas in *vir-* *cap. 19.*

tute; ineſt maxime. In *tempore* autem multa ſunt, quæ afferunt auctoritatem; *ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, vſus, neceſsitas, concurſio etiam nonnunquam rerum fortuitarum.* His, ſi Deum, cuius maxima & prima vis eſt, tum admirabilis prouidentiæ diſpoſitio, in auctoritate ſingulis & ciuitatibus conſtituenda adiunxeris, *neceſsitatem* detraxeris, pleraque omnia habebis, quæ auctoritatem faciunt. Figura tamen in verbis notanda eſt. Quod enim *Cicero* hic *naturam* & *tempus* vocat; illi, qui ad docendi perſpicuitatem vocabula accommodant, dicerent *cauſſam per ſe efficientem; & cauſſam ex eo, quod rebus accidit, efficientem.*

Veriſſimum autem eſt, quod *Cicero* monet 2.*Off.* 12. *gloria & quærenda & collocanda ratione eſt.* Ratione, id eſt, prudentia, conſilio, ad reip. ſtatum & tempora, fineſque vel perpetuos, vel temporarios, congruente.

Pars eius rationis eſt, ſimulacra à veris diſtinguere; quorum in his ſolida efficacia, in illis fragile ſubſidium eſt: tenere ordinem rerum, ne in primis ponantur, quæ ſecundo, aut infra ſecundum locum valere debent. Qualia exempla tractantur à Cicerone diligenter; vt de eloquentia forenſi, de magnificentia ſpectaculorum & munerum. Vbi verba (2.*Off.*17.) probe notanda: *Tota ratio talium largitionum, genere, vitioſa eſt, temporibus, neceſſaria; & tum ipſa & ad facultates accommodanda, & mediocritate moderanda eſt.*

LIBER

LIBER V.

CAPUT. I.

De Caußis Ciuitatem corrumpentibus & destruentibus.

Dictum est de iis quæ communiter Ciuitates seruant, firmant, amplificant; sequitur, vt de iis agatur, quæ communiter ciuitatem infirmant, minuunt, mutant, corrumpunt, destruuntque. Quæ *Lipsius* ad vim & vitium refert, *ἀντίστροφα* scilicet ad vim iuuantem & virtutem. Vis ei est, *proditio* & *insidiæ*: *Vitium* duplex ponit, *odium* & *contemtum*, rursus eo proposito, quo supra eum vti vidimus. Si enim accuratè & subtiliter vis fuisset explicanda, non poterat seditio, factio, bellum ciuile externumque omitti. Quæ ille libro vltimo ex alia methodi serie ordinat. Jam, vbi de odio tractat, vniuersum argumentum de *Suppliciis*, *Tributis*, *Censura*, per accidens tantum huc spectantibus, exequitur. Partitio huius argumenti.

Ante omnia autem, faciendum hic nobis putamus, quod fecit *Aristoteles lib.5.Pol. c.1.* vt constet, quid sit illud; & quàm varium, quod infirmandi, minuendi, corrumpendi, de-

ſtruendi vocabulis hactenus ſignificamus. Licet enim effectus hic ſit ex cauſſis nunc explicandis ſecuturus: plurimum tamen intereſt ſtatim ſciri, quid rei hic intelligatur. Veteribus ergo Græcis Latinisque familiare eſt, *Mutationis* vocabulo, late patente, omnia complecti. Sed ſubtiliter agentibus illud obſeruatur, quod non omnis mutatio lædendi & deſtruendi, ſed quædam etiam, conſeruandi iuuandique vim habet. Igitur vident, diſtinctione hanc vocem opus habere.

Complexus forte videbitur omnia; qui dixerit: *Mutationem, Corruptionem, Deſtructionem* Ciuitatis eſſe, de quibus hic conſideratio ſuſcipitur.

Mutatio: *Mutationem* bene diſtinguit *Ariſtoteles in eam qua ipſe ſtatus reip. in alium commutatur; & qua ipſo ſtatu ſiue forma reipub. manente aliquid commutatur.* Hoc poſterius mutationis genus iterum diſtinguitur tripliciter 1. quando in eodem ſtatu perſonæ perſonis deturbatis aliæ ſuccedunt 2. quando ſtatus reſtringitur aut laxatur. 3. quando magiſtratus aliquis inducitur, aut abrogatur. Hæc diuiſio ſubtilis eſt & ſufficiens, & exemplis bene à Piccarto illuſtratur.

Si modo illud ſimul obſeruetur; *Mutationem* aliam eſſe *apertam* & omnium intelligentiæ expoſitam; aliam *occultam*, & diſſimulatam, de qua prudentes tantum iudicant. Sicut etiam in *corruptione* fieri videmus.

Corruptio. *Corruptio* ſæpe via eſt ad mutationem; & in vicem mutatio ſæpe via ad corruptionem.

nisi

nisi quod mutatio etiam in melius tendere potest. Est enim hæc illa latior.

Corruptio ergo erit cum mutatione illa quidem semper coniuncta, in deterius scilicet; sed hic intelligitur mutatio magis particularis, quæ ab illa modo nominata differt: illa enim termini rationem habet; hæc ad illum terminum interdum tendit, interdum citeriori termino destinatur.

Corrumpi enim tum ciuitas dicitur, quando in fine ciuitatis destinando, tum in rationibus ad destinatum finem dirigendis, vel vniuerse, vel pro statu certæ Ciuitatis, id quod rectum est & bonum, deflectitur, infirmatur, aliqua labe inficitur; adeoque degenerat: aut quando ea, quibus Ciuitas constituitur, firmatur, amplificata est, vitium capiunt.

Destructio est, quæ corpus aut speciem Ciuitatis tollit. Quod probe explicat *Grotius* *2. de I. B. c. 9.* vocatur etiam *euersio, interitus, excidium.* Destructio.

Quo loco probe notandum est discrimen inter *mutationem cum corruptione coniunctam*; *itemq; corruptionem magnam & notabilem*; tum *veram destructionem.* Illæ enim cum sæpe huius caussæ sint, intuentium aut deplorantium iudicio pro destructione habentur. An autem vere destructio sit, non caussis in efficiendo constitutis, sed effectu consummato æstimandum est. Destructio enim rationem integri effectus habet, ad quem caussæ mox nominandæ per effectum intermedium mutationis ac corruptionis tendunt. Cuius

effectus quæ ſit natura, ante explicatum eſt. Accurata eſt ergo diſtinctio *Curtii lib.4.c.14. n.20.* qua *concuſsionem*, ab *afflictione* ſeu interitu Reip. diſtinguit. Sicut & *conuerſio* ab *euerſione* plurimum differt.

Interim *conuerſiones* illæ, vix ſolent ſine magna & horribili concuſſione accidere; & hoſtilia portendunt; ſicut inſequentia amplius docebunt.

Cauſſæ ergo, quibus mutationes, conuerſiones, deſtructiones Ciuitatum fiunt, ſunt: *Fortuna*, *Vis*, & *Vitium*; non ſine effectu intermedio.

CAP. II.

De *Fortuna vt eſt cauſſa mutationis aut corruptionis in ciuitate.*

In mutationibus ciuitatum Imperiorumque cauſa præcipua referenda eſt

F*Ortunam*, quo ſenſu hic accipiamus, libro priore cum de conſeruatione & auctu Ciuitatum ageretur, monuimus. Itaque proprie hujus loci ſunt, quæ de *Fatalibus mutationibus, corruptionibus & deſtructionibus Reump.* olim & hodie, non ſine ſolidis erroribus, & confuſione diſputantur.

Fato enim hic locum eſſe, etiam Ethnici agnouerunt: *Salluſt. Or. 2. de Rep. Ordin.* Si *morbo*, aut *fato*, *huic imperio ſecus accidat*. &c. ſed non omnes eodem modo explicant. Imo nec iidem eodem ſemper modo capiunt. Itaque

que distincta consideratio oritur quaestionum illarum:

I. *An Diuina voluntate & dispositione mutationes, corruptiones, euersiones Ciuitatum accidant?* Aff. Dictis S.S. manifestis. Quibus *Augustinus* accinit 5. *de Ciu.D.* 8. cum probat eos, qui *caussarum ordinem & connexionem Dei summi tribuunt voluntati & potestati, qui optime & veracissime creditur & cuncta scire antequam fiant, & nihil inordinatum relinquere: à quo sunt omnes potestates, quamuis ab illo non sint omnium voluntates.* Et c.11. *ostendit*, Deum omnia curantem regnorum quoque & ciuitatum prospera aduersaque non negligere: *Deus*, inquit, *nullo modo credendus est, regna hominum, eorumq; seruitutes & dominationes, à sua prouidentiæ legibus alienas esse voluisse.*

ad voluntatem & dispositionem diuinam:

II. *An Astris in hos effectus, aliqua vis sit, idq; fato contineatur?* Negatiua & ab *Augustino lib.* 5. *de C.D.* & ab aliis luculenter tractatur.

An astris in hos effectus aliqua vis sit?

III. *An ipsi tempori aliqua vis sit*, quam fatalem nonnulli dicunt; *vt certis temporum spatiis decursis, sequatur deinde mutatio reip. corruptio, euersio:* siue an *termini temporis, quo mutantur aut vertantur resp. definiri ac numero designari queant?* 1. vbi notum est, tempori nullam propriam esse in his talibus efficientiam; figurisque accenseri debere; quæ passim in hunc sensum obuia sunt. 2. Sicut & illud frequentissime, sed figurate, dicitur: Certis temporibus decursis, mutationes & similia accidere. Nam illud certum tempus, quod vulgo ita ponitur, incertum est. Mutatio-

An tempori?

tionibus, vt alia, ita Resp. & Ciuitates subiacere, certum est: At tempus definiri certum nullo modo potest; etiamsi præter propter, & in latitudine velis loqui. Citius, tardius, mutantur, conuertuntur, euertuntur Ciuitates. Atque, si aliqua exempla eodem pœne annorum numero decurrere videntur, fortuitum id est, & longe plura discrepare deprehendentur.

An certa mutationũ periodus statuenda?

IV. *An Periodus eiusmodi mutationum certa statui debeat, vt ista mutatio illi; hæc isti succedat? itemq; an illa periodus mutationum sit circularis, & ad id redeat vnde cœpit?* Vtrumque affirmari potest: sed ex parte. Vniuerse enim non est verum. Dictum est aliquid de Doctrina Periodica Platonicorum alibi: itemque de *ἀνακυκλώσει* seu circulari reuolutione rerump. ad 1. *Ann. Tac. annot. 2. ad cap. 1. Polybius* præsertim videndus *lib. 6.* Notus est locus *Ciceronis de Diuinat. lib. 2. c. 2. Id ipsum à Platone philosophiaq; didiceram, naturales esse quasdam conuersiones rerump. vt eæ tum à Principibus tenerentur, tum à populis, aliquando à singulis.*

An vitari humana ope fatales mutationes possint?

V. *An fatales mutationes humana ope vitari, præuerti, declinari possint?* Hoc totum pendet à conciliatione fati cum voluntatis humanæ libertate, de qua alibi.

CAP. III.

De Vi.

Vis quotuplex

NUnc de *Vi* agendum est: quatenus resp. corrumpit, labefactat, euertit. Quam *Lipsius*

Lipsius distinxit in *apertam* & *occultam*. *Illius* *4.Pol. 10.*
posuit tres partes; *Factionem*, *Seditionem*, *Bellum*. Huius, duas; *Insidias* & *Proditionem*. *Illam* in alium locum distulit; *huic* sedem concessit in loco, quem tractauimus.

Accurate partiri cupientibus, vis alia est, *maior* viribus humanis; alia ab *hominibus* oritur: Illa fere dici solet *vis maior*; *hæc*, citra adiectionem *Vis* appellatur.

Vis humana maior:

Ad *vim maiorem* pertinent *Fatalia*, & quædam *Naturalia*. Fatalis interitus est e. g. cum igne cœlitus demisso per miraculum euertuntur 5. Ciuitates: cum per diluuium deletur Ciuitas generis humani, pauculis tantum in semen relictis Ita *naturæ* violentia, totas nationes absorpsit terræmotus, inundatio.&c.

humana

Vis humana est vel *externa* respectu ciuitatis; vel *interna*.

Vtraque, vel *aperte*, vel *occulte* admouetur.

Externa aperta:

Vis externa aperta, vix alio quam ad bellum & bellicos actus pertinere potest. Bellum enim est illa exitiabilis bellua, quæ incursat Ciuitates, earumque vel firmitatem pestilenti halitu vitiat; vel corpus immani rictu dilaniat.

occulta.

Vis externa occulta, quando incendiarii, insidiatores, corruptores vario astu reip. labefactandæ aut destruendæ adhibentur.

Interna aperta:

Vis interna aperta est, cum vel vnus aut plures, sæuitia: vel plures factionibus, vel omnes aut maxima pars concertationibus ciuitatem

tatem perturbant aut affligunt. Quæ mala aliquando etiam misceri solent.

occulta. *Vis interna occulta est*, quando aliquis aut aliqui, ciuitatem vel incendiis ac cædibus perdere, vel proditione aliis subiicere, vel insidiis omnique alio conatu suæ tyrannidi vindicare satagunt. Huius generis ea est conditio, vt plerumque in vim apertam desinat & transeat.

Effectus vis externæ apertæ: *Vis externa aperta* i.e. bellum & arma ciuitatem 1. vel minuit viribus, e.g. pagis, vicis, hominibus perditis deletisque. 2. vel euertit, vt quando tota gens exscinditur, quod est quasi supplicium capitale, aut dissipatur, vt amittat rationem corporis. 3. vel mutat formam, vt quando inter leges pacis, alius status ciuitatis præcipitur. 4. vel simul euertit ac mutat, siue coniungit mutationem cum quadam euersione, vbi forma siue species ciuitatis interit, corpus autem ipsius ciuitatis in partem alterius ciuitatis contribuitur. 5. vel manente corpore & specie; varie inducit vitiosum habitum.

occultæ. *Vis externa occulta* iisdem operibus efficiendis noscitur: via tantummodo diuersa.

internæ: *Vis interna aperta*, & *occulta*, quibus rebus constet, iam dictum est: quomodo autem tendat ad ciuitatis labefactationem aut euersionem, explicandum restat.

Tyrannis *Tyrannis* vel vnius, vel paucorum, vel multitudinis ad hunc finem tendit; vel dum constituitur; vel dum constituta durat aut viget.

Con-

Constituitur omnis tyrannis, & firmatur continuaturque malis artibus. Illæ malæ artes, siue *dolo* exercentur, siue violentia, siue *mixtis* vtrisque.

Talia sunt: iura & leges, quibus se tyranni alligarunt, opprimere, vi pro iure vti; iudiciorum acerbitate ciuitatem vastare; disciplinæ corrigendæ specie, aut securitatis publicæ muniendæ prætextu innocentes aut claros viros circumuenire &c.

Tumultus vocatur, repentinus ille motus à multitudine excitatus, metu, aut consternatione, aut indignatione, sine altiore proposito mutandi status, aut res nouandi. Tumultus

Caussa vel *perpetua*, vel *temporaria*. *Temporariam* modo exempli ergo declarauimus. *Perpetua* est; ingenium ferocioris populi, aut laxior viuendi ratio, nec adstricta bene compositæ vinculo ciuitatis disciplina.

Exempla in Historiis passim obuia.

Remedia constant vel vi *militari*, eaque aut ostensa, aut adhibita; vel *auctoritate* & *consiliis*. Eum in vsum, præter ceteras vtilitates, arma ciuitati semper in promptu esse debere alibi diximus.

Factio quando inter familias aut partes quasdam ciuitatis, ducatum præbentibus nonnullis, dissidia exercentur, præsertim in administranda rep. aut circa religionem, aut honores, aut commoda. *Lips. 6, 3. Liu. 9, 26.* Dictator quæstion. habendæ de factionibus creatus. Factio

Tumul-

Seditio. Tumultus facile in seditionem transit. Itaque vocabula etiam prisca, recentique loquendi consuetudine, haud raro inuicem permutantur.

Accurate tamen loquendo; Seditio est motus populi, vim minantis aut facientis, mutandi regiminis ergo, vel quoad personas, vel quoad formulam reip.

Caussa seditionis perpetua. *Caussa perpetua* itidem est ingenium multitudinis secundum magis & minus, pro nationis, morisque ac disciplinæ, diuersitate. Ita apud Polonos & Hungaros perpetua sunt, quæ alibi rariora.

Temporaria *Caussa temporaria* vel est à *potestate magistratus popularis nimia* (vid. quæ Cicero disserit de Seditiositate Tribunorum plebis Rom. *3.de ll. c.8.& 9.*) vel à *sensu, aut metu, aut opinione iniuriæ aut damni.* Huc enim redeunt, quæ apud *Aristotelem 5. Pol. c.2.& 3.* disputantur. Quibus autem modis fiat, vt sentiant aut opinentur aut metuant iniuria se damnoque affici, qui seditionem mouent, rectius postea tractabitur; cum de vitiis agetur. adhuc enim de vi agitur.

Exempla *Exemplorum* plena est omnis historia, tum ciuilium, tum militarium seditionum. vid. *Liu. à lib.2. per seq. Tacit. 1. 4.16.& seq. &c.*

Remedia. *Remediorum* primo obseruanda sunt *discrimina.* Alia enim sunt *violenta* (honestiori vocabulo fortiora, strenua &c.) alia *moderatiora*, mollia &c. 2. mixtura vtriusque generis. 3. οἰκονομία siue dispensatio per momenta tem-

ta temporum, per occasiones euentuum, per gradus effectuum.

Annotatio. Quæ de gradibus & progressu ipsius seditionis erudite disputantur à *Lips. 6. Pol. 4.* ad naturam & ingenium seditionis pertinent. Diximus etiam de ea re ad *1. A. Tac. 16. & seq.* Pertinet huc oratio breuis, sed copiosæ philosophiæ descriptio *Virgil. 1. Æn.*

Bellorum Ciuilium largam quidem segetem omnis ætas, omnis historia suppeditat. Ex iis tamen qui descripserunt, nemo superat diligentiam *Dionis*, *Appiani*, *Plutarchi in Vitis*, *Ciceronis in Epistolis ad Atticum*, *Taciti in Libris Historiarum*; qui Romanorum bella Ciuilia descripserunt. E recentioribus *Acta publica Hortlederi* & *Lundorpii in Germanicis*; *Thuanus in Gallicis*; *Meteranus* & *alii*, *in Belgicis*, obseruandi studioso lectori, hoc argumentum probe explanabunt.

CAP. IV.

De

Vitiis Ciuitatem infirmantibus &c.

Vitia remp. publ. destruentia sunt: SEquitur vt de *Vitiis* agatur, quæ Ciuitatem infirmant, corrumpunt destruunt.

Quæ philosophia his, vt arbitror, nititur regulis. I. Sicut omnes virtutes, vna tamen potius quam alia, conseruant, firmant, amplificantque ciuitatem: ita omnia vitia, vnum tamen altero magis, efficiunt contrarium

rium. II. Potiſſimum id præſtant, *Imprudentia, Iniuſtitia, Ignauia, Intemperantia.* III. Aliter tamen, apud ſubditos, ſeu in ſubditis; aliter apud Imperantes: Aliter in Monarchia, aliter in reliquis formis.

Imprudentia *Imprudentiam* fere in Imperantibus, quiq; iis conſulunt, ſpectare fas eſt. ſicut prudentia propria Imperantium virtus eſt., Imprudentia Ciuitati noxia, vel eſt *Natura*, vel *Morum*. *Natura* enim quidam tam ſunt hebetes, ſtupidi, abſurdi, aut ſpeculationibus potius, quàm vllis agendis rebus apti, vt ad Ciuitatis negotia vel iudicanda vel tractanda cœcutiant. Exempla olim & hodie non deſunt. Claudius, Vitellius &c. Rom. Principes.

Imprudentia quæ moribus tribuitur, vel *imperitia ſtatus* conſtat; vel *imperitia actionis*.

Imperitia ſtatus ita capi debet, quatenus illi, qui Ciuitatis felicitatem curare debent, interiori illa & accurata ſuæ reip. cognitione, ſine qua nihil recte in publicis geri poteſt, deſtituuntur. e.g. Quis putet Appios plerosque, quales à *Liuio* deſcribuntur, ſatis intellexiſſe, vel Ariſtocraticas, vel mixtæ ex Ariſtocratia & Democratia reip. rationes? Galbam & poſtea Neruam parum intellexiſſe, quid eſſet regnare, non abſurde opinantur, qui dicunt. Ex hoc fundamento philoſophatur *Criſpus* apud *Tacit*. 1. *A*. 6. &, quanquam in mimo Aſinius Gallus, *cap*. 12.

Pertinet ad Imperitiam Status, etiam *illa imprudentia, quando momenta & gradus, in ipſo ſtatu*

statu non recte iudicantur, discernunturq;, vel dum fiunt, vel dum facta sunt. Non enim tam constanter & æqualiter se res humanæ habent, vt forma Ciuitatis eodem semper gradu, iisdem momentis, æstimanda & pensanda sit. Monarchia e. g. modo arctius astringit, modo lenius sua vincula. neque eadem ratione consultatur, viuiturque illo & isto tempore.

Imprudentia, quæ ad *actiones* refertur, ita intelligitur, quando abest 1. comunis dexteritas actiones ciuiles obeundi. 2. solertia totam vim actionum & partes, iudicandi, siue expedito iudicio complectendi. 3. temperandi moderandique actiones ex re & vsu præsenti, siue ex variis subnascentibus momentis, iuxta omnes denique, vt vocant, circumstantias subtilitas. Qui in primo genere deficit, æque ineptus est ad ciuitatis felicitatem curandam, ac, qui ingenio hebeti, absurdo, denique mere speculatiuo vtitur. Duo posteriora plerumque se comitantur; possuntque etiam in eo reperiri hi defectus, in quo primus defectus non inuenitur. itaq; minus apparent; donec euentus de noxa testetur. Ad quam iudicandam sæpe solis prudentium oculis prospectus patet.

Exerit se Imprudentia, tum in consultando, i.e. in iudicando de singulis ciuitatis negotiis, honestaque à deterioribus, vtilia à noxiis discernendo; tum, in administrando, siue in exequendis quæ diiudicata sunt & consultata.

Noxa imprudentiæ, vt ante dictum est, à capite quidem, id est, ab imperantibus præcipue diffunditur: Sed prudentia actionis siue administrationis reip. indiget adiutoribus idoneis & ministris. Nam alias etiam præcipua Principis aut Optimatum, Imperantium denique, prudentia, imprudentium actorum opera corrumpi, & ad Ciuitatem damnis afficiendam degenerare potest.

In hunc locum pertinent, exempla totius historiæ antiquæ & veteris bene explicata, & ad hanc philosophiam examinata. Vt, si quis sibi sumat demonstranda, quæ in Rep. turbanda imprudenter, & quomodo, & quo effectu acta sint, in iis, quæ describit *Appianus, Plutarchus, Dio, Ciceronis Epistolæ & Philippicæ*, de *bellis Ciuilibus*. sic in recentiore historia.

Iniustitia *Iniustitia* hic spectatur, vel quatenus *Imperantibus & parentibus communis* est: vitium scilicet vere inciuile & insociabile, sicut iustitia vnice ciuilem societatem continet: *vel* quatenus *alterutris* propria intelligitur.

Communis Imperantibus & parentibus, id est, omnibus ciuibus, iniustitia in duabus præcipue rebus cernitur. I. quando *peruertitur ordo officiorum* iustitiæ consentaneus. *In ipsa* enim *communitate* (quod recte *Cicero* notat 1.*offic*. 45.) *sunt gradus officiorum*; *ex quibus quid cuiq; præstat intelligi posit: vt prima, Diis immortalibus*; *secunda*, *patriæ*; *tertia*, *parentibus*; *deinceps gradatim reliquis debeantur.* Ita si priuatis nominibus studetur ante publica &

præ

ptæ publicis; si diuinarum rerum non ea, quæ illis debetur, æstimatio fit, disciplina ciuitatis, & subinde fortuna vitiatur & corrumpitur. II. *In violanda rerum contractatum fide.* Sicut enim iterum bene hoc à *Cic.* positum est (2. *off.* 24.) quod *nulla res vehementius remp. contineat quam fides*: Ita fide violata, dissoluitur facile resp. Ingens ea domi forisque noxa. Domi enim concussa fides seditiones excitat: sicut historia Romana ostendit, quotienscunque de agrariis legibus, & nouis tabulis actum est. Foris infamia paratur ciuitati, odium, & sæpe ob contractus non seruatos, bellum.

Imperantium Iniustitia partim ad vim spectat, iam supra notatam: partim sine vi considerari potest; referturque vtraque ad fontem *Ambitionis* & *auaritiæ*, *vel* in occupando, *vel* in mutando, *vel* in administrando Imperio. Ad hæc fundamenta commode pertinet, quidquid est sophismatum, artium, arcanorum dominationis tyrannicæ. Enumerantur talia apud *Aristotelem l.* 5. *Pol.* 10. & 11. & *Clapmar. de Arcan. Rerump.* Si quis partiri & disponere velit, non poterit meliorem methodum sequi, quam per *iura maiestatis* e. g. *iniustitia in legibus ferendis, in iudiciis, in bellis suscipiendis gerendisq;, ac eminente dominio exercendo &c.*

Iniustitia parentium vel ad detrectanda ciuilia munia, *vel* ad iniuriam Status, *vel* ad iniuriam & contumeliam personarum im-

perantium; *vel* ad iniuriam ciuium (quæ in inæqualitate consistit) pertinet.

Noxa iniustitiæ, sæpe ab initio non satis obseruatur, dum latet sub prætextu & præscriptione iustitiæ; & ab euentuum ad se inuicem consecutione pendet.

Ignauia

Ignauia, comprehendit 1. *animum mollem in consultando.* 2. *inertiam in agendo.* Resp. enim generosis consiliis, nec raro fortibus armis opus habet.

Cerniturque vel in negociis pacis, vel in militia.

Ignauia pacis in eo est, quando effectus & profectus disciplinæ ciuilis actionumque nec curatur, nec vrgetur.

Ignauia belli in apparandis, sumendis, tractandis inefficialiter armis versatur.

Ignauiæ plerumque assidet imprudentia & intemperantia.

Noxa præsens, in historia omni & vita. Ita ignauos Asiaticos populos facile Alexander, antea autem Sardanapalum Arbactus vicit. Quare quibusdam inter artes fuit, ad ignauiam traducere, quibus seruitus parabatur. vid. *Iustin.* 1,7,12. *Tac.* 4. *Hist.* 64.

Extant passim querelæ prudentum, ex eo calamitatem & interitum Ciuitati ominantium, si à generosis consiliis & strenuo actu cessari viderent.

Intemperantia se prodit:

Intemperantia

1. In profusis sumptibus, mensæ, vestium, supellectilis, ædificiorum, spectaculorum &c.

Tac.

Tac.3.A.52.53.54.55. Liu.34, 1. vsq, ad 9. Sallust. Catil. 12. & 13. It. Orat. de Rep. Ord. Seneca in epistolis passim.

2. In libidinibus, petulantiis, lasciuiis. Quas in Romanis exagitant, noxamque ostendunt, præter *Senecam* & *Sallust. Poetæ Satyrici, Horatius, Iuuenalis, Persius.*

Noxam ad detrimenta reip. pertinentem, ostendunt iidem; tum, magnis casibus exemplisque *Tragici.*

Hac occasione tractantur variæ quæstiones. e.g. de lupanaribus tolerandis aut vetandis. vid. *Gerhard. l. de Coniug. &c. De LL. Vestiariis, sumtuariis &c.*

CAP. V.

De *Effectu vitiorum intermedio ad corrupt. ciuit. &c.*

AD infirmationem, corruptionem, destructionem Ciuitatis, vitia perueniunt, non *sine effectu intermedio.* Vitiorum

Qui vel spectatur, vt est omnibus ciuibus communis, vel vt est imperantibus aut parentibus proprius. Effectus intermedius

Effectus intermedius, omnibus ciuibus communis, est 1. *neglectio scopi siue finis ciuitatis.* i.e. quando in rep. ita viuitur, tanquam si non esset resp. 2. *neglectio aut violatio ordinis ad hunc scopum ducentis.* Communis

Imperantibus proprium, Lips. facit *odium* & *contemtum*, de quo *lib.4.Pol.c.11.& 12.* Vbi, more Imperantibus proprius,

more suo argumenta quædam huc trahit, alias aliis in locis tractanda.

Parentibus proprius. *Parentibus proprius est, obsequii imperitia & ignauia.*

CAP. VI.

De

Remediis Rerumpubl. corruptioni opponendis.

Corruptioni rerumpubl. opponenda cum iudicio. IN *iudicio de reip. corruptione aut diminutione ferendo, ratiocinanda sunt probe 1. tentamenta, præludia, præparationes. 2. gradus corruptionis, noxa, pericula. 3. temporis præteriti, instantium, imminentium, specimina, habitus, omina & signa. 4. idq; in singulis ciuitatis partibus.*

Remedia quorum 1. Genera notanda: Hoc facto ad *Remedia* transeundum. Quorum considerantur 1. *Genera.* Alia enim sunt *strenua & præsentanea, alia tarda & moras trahentia.* Quædam *lenia, mollia, placida*: Quædam *aspera, dura, fortia.* His in *pauca*, illis in *multa*: his *in istam*; aliis *in aliam partem* ciuitatis ac negotiorum salutaris vis inest. In nonnullis, *aperta*; in aliis, *occulta* est efficacia &c.

2. Vsus. 2. *Vsus*, qui singulari & exercitata prudentia opus habet, & industria siue dexteritate agendi applicandique. Nisi enim accurate iudicaueris de natura cuiusque remedii, nisi efficaciæ momenta & seriem præuideris, haud felicem in medendo operam sumes.

3. Tem-

3. *Tempus* seu potius tempestiuitas: prodest ab initio, quod nocet in medio; aut inuicem. Prodest ex occasione, & emergenti, vt sic dicam, symptomate, quod ordinario rerum morbique habitu non prodest &c. 3. Tempus

Videantur omnino, exempli caussa, & vt praxis huius philosophiæ *Sallust. Orat. de rep. ordinand.* siue, ex corrupto statu post bella ciuilia in meliorem referenda & restituenda. Item *Iul. Pflug. Orat.* (1560. scripta) de Ordinanda Rep. Germaniæ. Vbi præsertim examinari merentur, quæ de iure Cæsareo disserit, an morbo reip. an tempori aptum remedium, & aliis præferendum sit. Juuaret etiam examinare *Ostermanni Palladium Pacis exulantis*: in quo multa prudentiæ eius de qua hic agimus deliquia. It. *Hippolit. à Lapide.* Annotatio

Propter comparationes crebras à re medica petitas videatur *Canonhier in Aphorism. Polit.*

Atque hæc est quasi *generalis* tractatio, de Remediis. *Specialia* in re præsenti spectantur e.g. Quomodo medendum Monarchiæ corruptæ; quomodo Oligarchiæ; quomodo Ochlocratiæ, aut mixtarum formarum vitiis &c.

Colligendæ sunt præsertim obseruationes & regulæ ad omnem de remediis philosophiam pertinentes, ex historia inprimis. quæ omnia referuntur 1. vel *ad Notitiam morbi*, vbi e.g. mature initia orientis morbi obseruanda; parua non negligenda, conse-

quentiæ rerum & euentuum ſpeculandæ &c. 2. vel *ad iudicium practicum*, de morbi indole, ſatiſque e.g. quo velit modo tractari morbus; vbi cautam, vbi audacem manum requirat; &c. 3. vel *ad effectum remediorum obſeruandum, ſufflaminandum, promouendum. &c.*

Legendæ hic præſertim deſcriptiones mutationum, reformationum, emendationum in Rebuſp. vt Florentinæ in Principatum &c. vide omnino memorabilem locum *Ariſtotelis* 2. *Pol.* 8. de medicina ἀπὸ τῷ καὶ ὁ πολιτικῇ. *Liu.* 23, 5.

LIBER VI.

CAPUT I.

De Ciuium numero & qualitate.

In adminiſtratione Reipublicæ reſpicitur

HOc libro agendum eſt I. *De Ciuium numero & qualitate.* II. *De Loco Ciuitatis.* III. *De partibus Ciuitatis, ex præcipuis actionibus, quas certa hominum genera in certis rebus obeant neceſſe eſt.*

I. ad numerum ciuium.

Incipiendum eſt de *Ciuium* numero, & qualitate. Ac de *numero* quidem non opus erit multa verba facere. Nihil enim ſimpliciter pronunciari poteſt. Et iam ſupra, cum de potentia ageretur, fundamenta huius philoſophiæ iacta ſunt. *Ariſtotelis* regulæ hæ ſunt: 1. diſtinguendam eſſe frequentiam à magni-

7. Polit. 4.

tudine

tudine ciuitatis. Non enim, illa posita, statim hanc sequi 2. in numero modum optandum; immodice enim numerosas Ciuitates, vix ad *εὐνομίαν* comparatas esse. Adduntur & aliæ rationes, quas ibi videre est. 3. Multitudinem siue numerum ciuium definiri, præsertim inde, si instructus ille cœtus sit rebus ad beate viuendum pertinentibus.

At *qualitatem Ciuium*, ad duo capita refert *Aristoteles*: vt sint. 1. *διανοητικοὶ*, *intelligentia prædili*, *dociles*, minime hebetes: 2. *θυμοειδεῖς* *animosi*, *fortes*, *impauidi*. 2. ad qualitatem ciuium. 7. *Pol.* 7.

(Ratio huius philosophiæ explicata)

Coniunctim sunt hæc exaudienda, non *alterutrum* seorsum. Quod Aristoteles exemplo *Asiaticorum*, & *Europæorum* illustrat: *Græcos* autem, ceu vtroque præditos, suo more dilaudat.

Vt autem tales sint Ciues aut fiant, partim *natura & ingenium* præsto est; partim disciplina adhiberi debet.

De *Natura & ingenio* diuersorum populorum actum est in *Politicis Lipsianis*; allatis cautelis. collegitque ad hoc caput aliqua *Piccartus*, addantur etiam *Ioach. Camerarius*, & *Sepulueda*.

De *Disciplina* notandum. 1. *naturam disciplina facile emendari*, & *ad vtrumq; institui*. 2. *disciplinam* illam partim confieri *legibus huc relatis*; partim 3. *educatione*, *Scholis*, *moribus*. 4. *genio seculi mutato*.

CAP.

CAP. II.

De

Loco Ciuitatis.

3. ad Locum Ciuitatis: LOcum *Ciuitatis* diligenter tractat *Aristoteles lib.7.Pol.c.*11. Et dicta sunt supra à nobis pleraque. *lib.*4.*c.6.*

Quæ autem de loco *Vrbis* eximiæ dici solent, etiam ad *Ciuitatem totam*, sensu politico acceptam, pertinere possunt.

In loco igitur totius Ciuitatis spectatur: 1.*Salubritas*. Ita prouinciæ quædam, *grauioris cœli* apud *Suetonium* memorantur: Vt, si magna Ciuitas sit pleraque parte salubris, etiamsi quædam loca insalubria occurrant. 2. *Sufficientia rerum necessariarum & vtilium*; tum *colligendarum*, tum *communicandarum*. hoc sensu: Si talia locus ciuitatis vel ferat, vel facile importanda aut communicanda admittat. 3. *Defensionis facultas*. De qua supra. Add. *Aristoteles lib.7.c.5.& 6.* cum *Interpretum* annotatis.

DIGRES-

DIGRESSIO
DE
CIVITATE MARITIMA.
CAPUT I.
Vocum explicationem præmittit.

Ciuitas hic vocatur vt ex disciplina supra tradita patere poteſt, quæ ſuis ipſa auſpiciis, ſuis legibus vtitur, totumque & ſeparatum ab aliis, ciuilis conſociationis corpus conſtituit; neque vt pars alterius corporis ſpectatur. Qua ratione ab vrbe quid differat, manifeſtum eſt: quamquam fieri poſſet, vt ciuitas integra vnius vrbis ambitu contineretur. Sæpius tamen Ciuitas, vt nunc accipitur, amplioribus ſpatiis, agro, pagis, vicis, vrbibus, pluribus paucioribus deſcribi creditur.

Maritima autem Ciuitas dicitur, quam vel tota amplectitur Amphitrite, vt Inſula ſit; vel ex maxima parte, vt Peninſula habeatur; vel notabili loco, & ad accedendum egrediendumque opportuno alluit mare. Nam & huic generi fauet vſus & conſuetudo loquentium, ſcribentium, negotiantium. Quinimo, ſi Ciuitas habet vrbem aut vrbes maritimas, vtitur illa in parte iis rationibus, quibus vti licet toti, ſi tota maritima ſit. Videre licet pulcerrimam quæſtionem de Pha-

lib.22.c.41. cap.20. n. 115.usq; ad 127.

Pharo insula & Heptastadio, apud *Ammianum Marcellinum*: disceptatam *Ioanni Gryphiandro* in erudito *de Insulis* Commentario. Quid? si quis destitutam Cleopatram tueatur? Liceat hoc facere, sicut in iudicio nemini patronus inuideri solet.

Permiscetur autem persæpe hæc quæstio, cum de commodis incommodisue situs maritimi, vel vrbis, vel totius ciuitatis exemplo, disputatur: sicut videre est apud *Interpretes Aristotelis*. Et sane pleraque, quæ de vrbibus maritimis dici possunt, sua quadam ratione ad totas, etiam maximas, ciuitates pertinent. nisi quod Ciuitates & regna, antiquitus suas sedes adepta, non opus habent illa deliberatione, de situ eligendo, sicut interdum de Vrbe, consultatio incidit, penes mare ne sit, an ab eo longius propiusue constituenda. Et quanquam apud *Ciceronem* Dicæarchus, & in *principio libri quarti de legibus Plato*, maritimum situm non valde probent: nos tamen eum hac vice commendabimus, & ad amplitudinem Ciuitatis ac potentiam haud paulo plus conferre, quàm situm mediterraneum, statuemus.

ad lib. 7. Polit.c.6.

Ad Attic. lib.6. ep.2.

CAP. II.

Qua forma reipublicæ Ciuitas Maritima vtatur, an intersit. Nullam formam excludi, neq; comparationem

inde

inde recte peti in hoc negotio. Legibus tamen in quauis forma opus esse, rem maritimam regentibus. Discerni illas leges varie.

QUa forma autem reipublicæ Ciuitas maritima vtatur, parum refert. Omnem enim reipublicæ formam, ei aptam esse, præterquam quod vsu magistro docemur, nulla dubitandi ratio ostendi potest.

Quanquam enim *Libertatem* & *plurium regimen* aliquis præferre videatur posse, ex illa ratione, qua *Sallustius in Catilina* vtitur, quando exactis regibus; *homines magis ingenium in promptu habuisse, & se suaq; magis extollere cœpisse*, putat; id quod etiam Belgarum exemplo, postquam Hispanica ditione exempti sunt, nonnulli ostendere parant: non tamen recte instituitur comparatio talis, aut ad formam statumue Ciuitatis refertur; cum aliunde pendeant, qui hic memorantur euentus; & ad casus quosdam temporum, rerumque, in quauis republica exoriri solitos, pertineant. *cap. 7.*

Jam, si quis dicat, in singulari vnius imperio, in expedito magis esse maritimam administrationem, hæc ratio non spectabit magis ad maritima, quàm ad reliqua negotia Ciuitatis gerenda: quæ nonnulli, dum formas inter se contendunt, præsentius efficaciusque vnius nutu confici demonstrant.

Nam,

Nam, cum in rem præsentem ventum est, in *Monarchia* quidem antiquitus *Minois* exemplum præcellit; &, si propiora quærimus, *Magnæ Britanniæ*, id est Ciuitatis maritimæ, hac imperii forma ad summa prouectæ: *Aristocraticæ* Ciuitatis maritimæ incomparabile specimen *Veneti* præbent: sicut in *populari imperio*, *Athenienses*: in *mixto ex Aristocratia & Politia statu*, si multos sequimur, *Confœderati Belgæ*.

Quæ res facit, vt quamuis reipublicæ formam Ciuitati maritimæ aptam, nihil dubitemus pronuntiare. Illud autem satis intelligitur, cum administratio Ciuitatis Maritimæ in rebus haud paucis differat ab administratione Ciuitatis non Maritimæ; Legibus opus esse ad hanc Ciuitatis conditionem pertinentibus. Argueretur enim insignis defectus ab hac parte, si non essent prouisa omnia ac destinata. Exemplis clarius fit, quod dixi. Si Ciuitas aliqua opposita esset, non dicam exposita, barbaris, à fide omni ac virtute alienis; non bene constitutam dixeris, nisi leges, quibus aduersum illos defendatur & excitetur, sollerter excogitatæ, grauiter perlatæ fuerint. Nam & latrones ac piratæ non possunt hoc genere legum carere: si quidem velint non in diem viuere. Ferri autem solent tales leges, *vel* de *iure nauigandi*, siue *vtendi mari*; *vel* de *eiusdem vtilitate*; *vel* de *eiusdem ordine*. Poterit qui volet, & aliter, ac fortasse subtilius, partiri. Exempla autem habemus in antiquitate, *Leges Rhodias*; & *Romanas*,

manas,

manas, *aliasq*; collectas *Morisoto*. Addi debet ius nauticum *Wubyense*, *Lubecense* (de quibus doctissimus *Gryphiander*) tum *statuta variarum Ciuitatum nautica*. Orb. marit. lib. 1. c. 30. & lib. 2. c. 9. de insul. c. 31. § 83. etc. & œcon l. g. lib. 1. c 25. n. 32. etc.

CAP. III.

De Imperio maris alibi agitur. nunc quæstio est, quid Ciuibus Ciuitatis maritimæ concedatur aut interdicatur. Tum quid sibi reseruet Ciuitas. Religio. Locus. Tempus. Quæstus.

CIuitas Maritima, in quantum sibi vindicare possit imperium in mare, aut non possit, alii diligentius exquisiuerunt: in his *Grotius*, & qui aliquid annotant. Relictis ergo iis, quæ de externorum iure quæruntur, hoc tantum monemus: Ciuitati Maritimæ ius esse, vsum maris suis Ciuibus laxandi restringendiue (extra vsus innoxios & necessarios) prout Reipublicæ salus postulat. de I B. 2, & 3.

Neque enim audiendi sunt, qui nauigationibus (celeberrimo frequentissimoq; maris vsu) plane abstinendum, vix serio, scribere tamen non dubitarunt. Quos enim Deus apud mare constituit populos, illis vsum maris vltro videtur commendasse.

Reseruat ergo sibi Ciuitas, omne, quod ad arma pertinet, arbitrium. Ita munire Insulam, classem armatam in mare educere, non est priuati arbitrii. Non tamen vetita censentur priuatis, munimina & aggeres mari, ne agris cuiusque ingruat, oppositi. nisi quod hæc quoque cura (ob lites de hac re inter vicinos, diuersa commoda allegantes, exoriri solitas) ad iura summæ in Ciuitate potestatis transferri cœpit. Naues non bellicas ob fines non bellicos è portu proficiscentes armare, naturaliter licet illis, quibus itineris maritimi potestas facta est. Sicut viatori, gladium necessariæ defensionis causa gestare licet. Sed vix consultum aut vsitatum est, hanc quoque partem inspectione aut cura legislatoris vacare. Vectigalia à præternauigantibus exigere, non singulorum ciuium, sed Ciuitatis est. An & ius naufragii colligendi sibi vindicare Ciuitas potest? Ita. nisi vrbibus quibusdam ad mare sitis permittat; aut ciuibus suis. vtrobique tamen temperamento opus est: vt, si de naufragis constat, facultas recipiendi eis non adimatur, repensa impensa.

Vid. Grot. l. B.2,7,1.

De cetero, Ciuitas maritima, merito constituit, quæ ad nauigationem religiose ineundam & peragendam pertinent. Apud Ethnicos quoque non mos tantum, sed lex erat, diis preces in principio, grates in fine operum dicare. Gallorum hac in re legem laudat Arrianus; & addit: ἀλλὰ καὶ ὅσοι ναυτίλλονται, ἀπὸ θεῶν ἄρχονται, ὅσοις τι τοῦ σώζεσθαι μέλει,

De Venatione c. 35.

μέλλῃ, καὶ ἀνασωθέντες χαριστήρια θύουσι τοῖς θεοῖς τοῖς θαλαττίοις, Ποσειδῶνι, καὶ Ἀμφιτρείτῃ, καὶ Νηρηΐσιν. *Lucas Holstenius* ita vertit: *nam & rem nauticam exercentes à diis faciunt principium, quotcumque suam sibi salutem cordi habent, & vbi salui euaserunt, diis marinis,* Neptuno, *Amphitrita, & Nereidibus, gratiis referendis sacra faciunt.* Et de Fortuna, quæ dea marina πηδάλιον gestans, Antii, aliisque vrbibus maritimis colebatur, vel ex Horatio notum. Quid ni Dei notitiam vberius adepta Ciuitas, cultum lege publica decernat ei, cui venti & maria obediunt? Ita videmus in regnis maritimis, classem perpetuo, expeditiones seorsum, Deo custodi & seruatori, publicis precibus commendari. multæque bonæ consuetudines, etiam citra legem, inter Christianos nautas inualuere. Quamquam hoc genus ad superstitiones multas procliue, & vento secundo, licenter viuere assuetum, rerum aduersarum & prosperarum rationes, raro, cum Diuino numine putat. Bodinus in amplissimo *de abditis rerum sublimium arcanis* opere nunquam edito, sub initium, cum cadaueris conditi (Mumiam vocant) iactu, tempestatem sedatam, retulisset, Dæmonibus & geniis nimis multa videtur attribuere in his rebus. Aduersus quæ vna Lex Ciuitatis Maritimæ valere debet: vnum esse *lib. 1. carm. od. 35.*

Quem maris & terræ tempestatumque potentem
respicere & venerari omnes oporteat ciues.

Potest etiam loca quædam nauigationibus priuatorum interdicere: tum ad quæ loca ci-

ues suos velit excurrere, quibus abstinere; denique quas exterorum naues admittere, quas non admittere velit, decernere licet Maritimæ Ciuitati; dummodo iuris & commercii humani reuerentia regantur eæ leges. Idem debet nimirum iuris esse maritimis, quod in mediterraneis agris sibi Ciuitates vindicant. Sicut de Neruiis antiquis (hodie
de Bell. Gall. 2, 15. Hænouii & Cambresiani illam partem incolunt) Julius Cæsar testatur: *nullum aditum ad eos esse mercatoribus; nihil pati vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri.* Quod & *Sueuos* statuisse, ad quos de cetero
B. G. 4, 2. mercatoribus aditus erat, apud *Eundem Historicum* legas. Chinenses cum naufragio male multati essent in freto Zeilano, pœnam capitis statuisse in eos, qui in illas partes na-
in Polit. Reg. uigarent, *Boterus* auctor est: atque id consilium, suis se continendi finibus, multis laudibus fert. Iidem, *homines exteros difficillime in vrbes suas admittunt, ne moribus externis obliti,*
de reb. Immanuel Lusit. lib. 11. *ab institutis suis paulatim deducantur*: teste *Osorio*. An hæc ratio quæ crebro auditur, iustitiæ sit vsquequaque consentanea, dubitare queas. placet, disputandi causa, negare.

Tempus (καιρὸν πλοῦ ἐπιτήδειον) Natura demonstrat, Sapientes obseruant, Lex decernit.
lib. 2. ἔργ. Igitur quæ *Hesiodus* suauissimis 77. *versibus* de tempore ad nauigandum idoneo aut non idoneo disserit, merentur pro Suasoria Legis maritimæ haberi. Neque *maris clausi* & *aperti* discrimina, in ciuitatibus maritimis, tantum inter obseruationes Nautarum, sed inter præ-

cepta

cepta legislatorum leguntur. Notæ sunt *Imperatorum constitutiones*, de *hyematione* & *naufragiis*, quatenus huc pertinent. Pro conditione autem & diuersitate locorum, nauium, causarum non vno vbique & semper isthæc talia modo statui consueuerunt. Sæpe atroces casus Legislatoris animum hucaduerterunt. Ita, cum anno 1468. Nauis Lubeca Reualiam tendens, vna cum mercibus, & vectoribus 200 diuersi sexus & ordinis, in faucibus scopulorum Sueciæ & Finniæ, naufragio interisset, *inde*, lege *constitutum est*, vt *post Martini festa nulla nauis in Liuoniam soluat ex portu Lubicensi*, referentibus *Alberto Krantzio fine libri XII. Vandaliæ*; & *Io. Regkman* in *Chron. Lubec. Germ.* daß niemand nach Martini von der Drave solte segeln. Addit tamen *Chronicum*: und diß wird nicht gehalten. Idem contineri in *statutis nauticis Hamburgensibus*, vt *terminus nauigandi fine Octobris aut principio Nouembris concludatur*, memorat *Gryphiander*.

l. 6. C. de off. fic. rect. prov. & l. 3. C. de Naufrag.

Quæstum piraticum nec conniuendo tolerabit Maritima Ciuitas, & seueris vltro legibus interdicet suis ciuibus: quinimo ad coercendos aliunde infestos piratas sedulam operam, sui & aliorum causa, nauabit. *Necessariam Piraticam*, nullo tempore, in præteritum aut futurum agnoscimus, neque ita excusari posse illum rudi vetustati apud ethnicos quasi probatum acquirendi modum, statuimus, de quo *Interpretes Aristotelis*, & *Clar. Schefferus de militia Nauali*: licet prætexatur, vel victus quærendi, vel sedium requirenda-

Oecon. legal. lib. 1. c. 25 §. 149.

ad 1. polit. §. l. 1. c. 1. & in Add.

rum necessitudine. Non magis Septentrionalium populorum, iisdem in Medio Æuo consiliis suffragari fas est. Cordate *Crantzius in Dania*: *Compertum est, apud veteres huius ditionis homines, iustum esse habitum quæstum, exercere piraticam. Fuere tamen inter reges huius nationis, qui rem scelestam perosi, summis conatibus improbitatem illam sunt insectati. Christianis autem temporibus, omnis ea depradatio piratica abolita est.* Alibi, de Winulis ob piraticam bello petitis, *piratica*, inquit, *nullum faciebant finem, arbitrati (barbaro sensu) honestum id esse militiæ genus.* Iterum: *arbitrabantur in paganismo barbari, iuste possideri quicquid vi aut armis quæreretur. Quam sententiam inter Christianos nec dum multi antiquauere, armati, præsertim militiam sequentes.* Licet enim Christianis, vt ante dixerat, ex instituto sui ordinis, abominabilis esse debeat piratica, tamen neglecto conscientiæ dictatu, multi, quod verbo damnant, factis æmulantur. Quærat curiosus aliquis: an illa piratica, quæ auctore Wethemanno Roskildiæ cœpit, tempore Suenonis IV. & Canuti V. etiam improbanda sit, cuius disciplinam describit *Saxo Grammaticus*? sed illa nomine *piratica* dicitur: ceterum auspiciis publicis vtiliter aduersus piratas instituta militia haberi debet. Rectius diceretur militia nautica voluntariorum, spe prædæ de piratis capiendæ auctorata.

lib. 1. c. 38.

Wandal. lib. 3. c. 35.

Wandal. 1. 7.

lib. 14. pag. 259. & seq.

CAP.

CAP. IV.

Studium rei nauticæ Ciuitati Maritimæ necessarium. In structura nauium Ciuitati accommodanda. In arte nauigandi tradenda. In mechanicis & mathematicis physicisq́; disciplinis colendis. In exercendis nautis. In præmiis & priuilegiis decernendis.

VT Maritima Ciuitas, maris & patiens & sciens sit, primarii est consilii. cumq; vsus maris, nauigando potissimum absoluatur, ad rei naualis studium ciues assuefaciendos esse, satis intelligitur.

Non dicemus de illa consuetudine, qua in vndis prolem educari constat, ab iis, quibus maria & flumina atque adeo naues pro patria sunt. Quanquam hoc non apud *Chinenses* tantum factitari, ob exuberantem hominum multitudinem comperimus, sed cotidie fieri videmus, vel ob nauigationis moras, vel ob pontium naualium custodiam, aliisque de causis. Nam de longinquis nauigationibus, vbi multos sæpe per menses non descenditur in terram, nunc non loquimur.

Naues certe, in quibus magna pars Ciuitatis maritimæ, sæpe ipsum robur & compendium, versatur, summo sunt studio comparandæ, prout earum varietatem, structuram, ornatum, maris conditio, vsus negotiorum, temporum & casuum circumstantia postulat. Rebus enim angustis & modicis, rudimenta quoque & tumultuariæ naues aliquando sufficere potuerunt. plura & exactiora, cupido habendi, aut subnati æmuli inimiciue admonuere. In Aremoricis siue litoralibus Venetorum in Gallia ciuitatibus, laudat *Cæsar* inprimis, quod habuerint illis Oceani partibus penitus accomodatas naues. Pro magnitudine autem Ciuitatis, vtile est, magnum numerum omnis generis nauium præsto esse. Potest enim fieri, vt bello ingruente, ad aliòs quàm ad quos factæ sunt, vsus valeant. Belgis certe hæc res fiduciam non exiguam semper, & vsum eximium sæpe præstitit.

de B.G. lib. 3. c. 13.

Non autem diligentia tantum ædificandis nauibus opus est (de qua etiam *Vegetius* ad vsus bellicos aliquid præcepit, & ex eo *Ægidius de regimine Principum capitulo vltimo, in Manuscripto codice supplementum libri tertii professo*) sed etiam frequenti repetitione structuræ. Nam quæ exempla antiquitus feruntur, de valde longæuis nauibus, in exemplum trahi non debent.

lib. 4. c. 31. & seqq.

Ars porro nauigandi constat, rudimentis, obseruationibus, experimentis. Nam rudis aliqua meditatio, etiam ad adolescentiorem

tiorem ætatem pertinet. variæque exercitationis specimina, etiam in Ludis Nauticis & Piscatoriis edebantur. quamuis, vt in reliquo hoc genere, Naumachiarum ingens apud Romanos abusus esse cœpit. Videatur *Cl. Schefferiis de milit. Nau. lib. 1. c. 5. & l. 2. c. 2*

Obseruationes ad scientiam referri par est mathematicam, qua & ratio constituendi naues indicatur, & peritia *ἰσοδρομίας* seu velificationis comparatur, & vsus pyxidis nauticæ intelligitur. Sed hæc subtilius ostendenda sunt.

Siderum quoque notitia, Geographica & Hydrographica scientia, ventorum cognitio, Ciuitatis Maritimæ institutis vnice conueniunt. Quid de Æstu marino dicemus? cuius desperata pæne est hactenus explicatio. Probandi autem in primis sunt, quid ad eam ingenium & obseruationes suas conferre velint. Quin enim hæc cognitio, labores & pericula nauigationum, totiusque negotii maritimi plurimum subleuare queat, nulla est dubitatio.

In his studiis duæ cautiones videntur opportune adferri posse: quarum vnam *Strabo*, alteram *Ptolemaus* suppeditant. *Strabonis* hæc est admonitio: Καὶ γὰρ εἰ μὴ δυνατὸν, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τὴν τοιαύτην ἅπαντα ἀκριβοῦν, διὰ τὸ εἶναι πολιτικωτέραν, τό γε ἐπὶ τοσοῦτον ἐφ' ὅσον καὶ τῷ πολιτικῷ παρακολουθεῖν δυνατὸν, προσθήκει ἂν εἰκότως. *Etenim si in hoc genere non possunt omnia exactius inuestigari, eo quod ciuiliter philosophan-* lib. 1. γεωγραφ. p. 8.

dum

dum est; eousq; certe procedendum fuerit, quo viri ciuilis industria queat pertingere.

lib. 1. Geogr. c. 1. *Ptolemæi* autem cautela, de Geographia vniuersè, ad maritima studia pulcre congruit, quando exertius suadet, *ὅτι ταῖς ἐγγυτέραις τῶν ἱστοριῶν προσεκτέον, διὰ τὰς ἐν τῇ γῇ κατὰ χρόνον μεταβολάς, quod nouissimis historiis potissimum attendendum sit, propter multas in variis terrarum locis tempore procedente factas mutationes.* Sane quantum obseruationis nouissima quæque nauigatio prioribus adiecerit, volumina & Descriptiones vnius & alterius sæculi abunde demonstrant.

Ciuitati ergo Maritimæ consultum fuerit, semper Artifices mechanicos, & insignes Mathematicos, denique præcipuos talium studiorum auctores, in promptu habere; eosque animosis mercedibus conducere: vt nunquam huius disciplinæ cupidos vlla possit occasio deficere.

Nec in ampliore ciuitate impensæ deesse queant. Ex annuo enim quæstu nautico facile aliquid in hos vsus seponeretur. Accederent liberalitates extraordinariæ, mercatorum, & aliorum qui hæc studia amant, peculiari fisco inferendæ. Disciplina quoque, vt parabilis esset, sæpe lingua vernacula institui posset. quod vtiliter hodie alicubi factitatum nouimus. Instrumenta quoque omnis generis & machinæ impensis publicis ad manum esse debent, ne vel paupeculis adiumenta denegari videantur. Iam, quæ volet esse Maritima Ciuitas, quæ non inge-

ingenia aliquot idonea, peculiaribus inuitamentis ad culturam horum studiorum traducat? Hos postea peritissimis naucleris commendari, & experimenta maris, in minoribus primo & propioribus, mox in maioribus & longioribus itineribus, capere, fas est.

An aliunde in Ciuitatem Maritimam multitudo hominum nauticorum conducenda sit, dubitatum est. Periculosum hoc esse, ostendit *Isocrates in Panathenaico*, vbi ait: potentiam maris augeri ἐκ τῶν τεχνῶν, τῶν περὶ τὰς ναῦς ϗ τῶν ἐλαύνειν αὐτὰς δυναμένων, *ex artibus nauticis & hominibus qui remos agere possunt: & hos esse plerumque homines, quibus nulla domi bona res, omnis de alieno victitandi spes; qui si in Ciuitatem confluant, mores & fata eius ne mutentur, periculum esse.* Vbi notandum, non de mathematicis artibus & artificibus, & machinatoribus eximiis, sed de nautica turba sermonem esse. Nam rariores illi & maiores artifices, quin aliunde pelliciantur, nihil vetat. At vt ciues ipsi nautica obire munia discant, vel Lacedæmoniorum exemplo intelligi potest, quàm sit necessarium: qui cum domi rei nauali non dedissent operam, aliunde nautarum omne genus, magno suo cum incommodo & periculo arcessere cogebantur. Atheniensibus autem domi nascebatur hæc peritia. quos Ciuitas Maritima imitari debet, efficiendo, vt sæpe ciues nauigent. Verissime enim *Xenophon* ἀνάγκη γὰρ ἄνθρωπον πολλάκις πλέοντα κώπην λαβεῖν ϗ αὐτὸν ϗ τὸν οἰκέτην, ϗ ὀνόματα μαθεῖν τὰ ἐν τῇ ναυτικῇ,

p. 506.

de rep. Athen. p. 404.

κῃ, δι' ἐμπειρίαν δὲ τῶν πλοίων καὶ διὰ μελέτην. *Necesse est vtique hominem, qui sæpe nauiget, remum in manus accipere, & ipsum & famulum ipsius, atque adeo condiscere vocabula rei nauticæ partim experientia nauigiorum, partim meditatione.* Et de meditatione subiicit: ἐμελέτησαν δὲ οἱ μὲν πλοῖον κυβερνῶντες, οἱ δὲ ὁλκάδα. οἱ δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τριήρη κατέστησαν, οἱ δὲ πολλοὶ ἐλαύνειν δύνανται ὡς διότι εἰσβάντες εἰς ναῦς, ἅτε ἐν παντὶ τῷ βίῳ προμεμελετηκότες. *Meditatio autem fiebat, dum alii nauem gubernabant, alii onerariam regebant; alii hinc ad triremes transibant: quidam statim vt naues sunt ingressi, remigabant, per omnem scilicet vitam meditationibus talibus præparati.* Dum autem variis ex causis, sæpe nauigatur (vnde vel ad celebre tribunal, vel ad nobilem mercatum suscipi itinera maritima, ratio erat) fieri nequit, quin ciues, quasi ignorantes, & aliud agendo, nautica quadam scientia, quod *Xenophon* ait, imbuantur.

Sed & præmiis huc inuitandi sunt. vbi iterum exemplum Atheniensium singulare est: qui honoribus & muneribus ciuilibus plebem ad studia nautica excitarunt, populareque maximam partem imperium instituerunt; ne, qui potentiæ in Ciuitate Maritima effectores essent, commodis & honoribus carere viderentur. ὅτι ὁ δῆμός ἐστιν ὁ ἐλαύνων τὰς ναῦς, καὶ ὁ τὴν δύναμιν περιτιθεὶς τῇ πόλει. καὶ οἱ κυβερνῆται καὶ οἱ κελευσταὶ, καὶ οἱ πεντηκόνταρχοι, καὶ οἱ πρῳρᾶται, καὶ οἱ ναυπηγοὶ, οὗτοί εἰσιν οἱ τὴν δύναμιν περιτιθέντες τῇ πόλει πολὺ μᾶλλον ἢ οἱ πολῖται καὶ οἱ γενναῖοι καὶ οἱ χρηστοί. *quia plebs est,* *qua*

Xenophon de Athen rep. pr.

quæ naues agit, & potentiam Ciuitati conciliat; tum gubernatores, hortatores, Pentecontarchi, proretæ, nauium fabricatores, hi sunt, inquam, qui potentiam Ciuitati conciliant magis, quam ciues alii, & nobiles, & fœneratores. ſicut *Xenophon* explicat. qui & reprehenſum ab aliis hoc inſtitutum, pro conditione & ex ὑποθέσεως popularis Ciuitatis defendit laudatque. poſſet forte etiam ex hypotheſi Ciuitatis Maritimæ defendi.

Vid. Vbbon. Em. de rep. Athen.

Pertinent huc etiam alia præmia, quæ ciuibus incitandæ induſtriæ, vt ad alia ſtudia, ita ad rem nauticam, varie excogitantur decernunturque.

CAP. V.

Ciuitatis Maritimæ conſilia & inſtituta circa rem Piſcariam. Diſtinctio nauigationis & vſus naualis. Piſcatus, modus acquirendi, ad αὐτάρκειαν Ciuitatis referendus. Cōtrouerſiæ de piſcatu inter Ciuitates maritimas. Leges Ciuitatis Maritimæ, quibus regitur piſcatus, vel quoad artem, vel quoad ius, vel quoad mercimonium.

MAria & flumina Deus dotauit piscibus. Igitur Ciuitas Maritima non negligere debet has opes: sed potius prouidere, ne vnquam desint, qui huic rei operam dent; tum aliis modis, tum nauibus & nauigationibus.

Solent enim *Nauigationis* illa noscitari genera; *Piscatoria*, *Mercatoria*, *Militaris*, *Curiosa*. Quæ & misceri aliquando videmus.

Et *Piscatum* quidem ad modos acquirendi
1. Polit. 5. ex venatione peti solitos, *Philosophus* refert, occasionem & consilium & ingenium subministrante loco & situ eorum, ὅσοι λίμνας καὶ ἕλη, καὶ ποταμοὺς ἢ θάλατταν τοιαύτην προσοικοῦσι, *qui lacus, paludes, fluuios aut mare accolunt.* Quod de generibus hominum hic dicitur, recte ad totam Ciuitatem Maritimam refertur. Quæ, natura demonstrante, hoc victus & copiæ parandæ instrumentum non omittit. Quin etiam, pro conditione loci & temporis αὐτάρκεια Ciuitatis, siue rerum necessariarum sufficientia, magnam partem hinc instruitur. Et sane mirum est, etiamsi de illis nil dicamus, quibus siccati pisces pro pane sunt, quot myriades hominum Deus passim alat præcipue piscibus & marinis animalibus & salsa-
Lib. 7. de L. p. 641. mentis. Vt fortasse non bene *Plato* de venatione agens, maritimam venationẽ siue piscationem dissuaserit, Legislatorẽ ita loquentem ad iuuenes inducens: ὦ φίλοι, εἴθ' ὑμᾶς μήτε τις ἐπιθυμία μήτ' ἔρως τῆς περὶ θάλατταν θήρας ποτὲ λάβοι, μηδὲ ἀγκιστρείας μηδ' ὅλως τῶν ἐνύδρων ζώων, μήτε ἐγρηγορόσι μήτε εὕδουσι κύρτοις ἀργὸν θήραν

θήραν διαπονουμένοις. Ne capiat vos, ò amici, vlla cupido venationis maritimæ aut hamatilis piscatus; neq; omnino, vt velitis aquatica animantia, vel interdiu, vel noctu, sagena otiosam capturam exercendo, venari. Nisi quis putet, ad mores eum respexisse talium hominum, ipsarumque quibus vita vtitur, discrimina artium, quo sensu Cicero non probat illas artes, *cetariorum, piscatorum*, comparatione scilicet instituta honestiorum & viliorum artium. Imo vero *Plato* sibimet ipse potest esse interpres, quando ex omnibus venationis generibus, eam probat vnice honestissimamque decernit, quæ equis, canibus, robore corporis perficitur. Vt ab hac mente minus probanda videatur, quæ minus laboriosa ac exercita est; & ad otium propius accedit. Sicut fere *Philostratus*, piscatores suos *ἀμηχανοῦντας* circa thynnorum capturam deliciantes inducit.

l.1. off. 42.

Icon. lib. 1. tit. ἁλιεῖς p. 752.

Halecum captura abundatissima, circa Rugiam insulam olim celebris, postea apud Scanienses increbuit, hinc ad Noruegos, ab his ad Scotiæ Angliæque oras migrauit. Vbi frequentissima in hunc diem exercetur, & Europæ quodam modo sufficit, ex quo artem muria hunc piscem condiendi circa annum Christi 1416. Gulielmus Buckeldius Belga inuenit, atque vt durare & longe lateque asportari posset, effecit. De periodo huius piscatus notabilis est Camdeni annotatio: *Haleces Britanniam nostram non sine Diuine consilio, numerosis examinibus quotannis cir-*

Is. Pontan. hist. Dan. lib. 6. pag. 242. & discuss. hist. lib. 1. c. 18.

in Britannia p. 642.

cumna-

cumnatant. Circa solstitium æstiuum ex alto litera Scaniæ petunt, quo tempore quum pinguiores sunt, statim diuenduntur. Inde Anglica litora adeunt, & ab Augusto medio ad Nouembrem optima & vberrima eorum est captura à Scarborrough vsq; ad Tamisis ostium. postea aliqua vehementi procella in Britannicum mare deferuntur, & in eo ad Christi vsq; natalitia se piscantibus offerunt. hinc Hiberniam vtrinq; pernatantes in septentrionalem Oceanum circumnauigata Britannia se transferunt, & ad Iunium quasi subsistunt. Hæc copia effecit, vt Belgis facile concederetur illis in locis piscatus, sicut Seldenus amplius ostendit. vnde Dominii Anglorum Marini argumentum speciose extruit *idem Seldenus.* Alii mallent, vi conuentionis quàm titulo Imperii hunc piscatum niti. Controuersiæ inde magnæ, & nuperæ, nec incruentæ. De quarum compositione Pax inter Britannos Belgasque inita docere potest.

Mar. Clauf. lib. 2. c. 21. adde Loccen. de iure mar. l. 1. c. 9. §. 4.

Quid contentionis circa piscationem Islandicam & Noruegicam, Anglis & Danis intercesserit, legas licet apud *Seldenum in Mari clauso*, & præsertim *Iof. Isac. Pontanum, in Discussionibus Historicis.* Quibus addi potest *Camdeni Historia Elizabethæ in annis* 1600. *ac subsequentibus*: & *Morisotus* contra *Seldenum*. Elegantes ibi quæstiones de Imperio maris probando ex petita & concessa facultate piscandi: an continuatio huius rei & exercitium vtrinque non omissum, seruitutis mari impositæ nomine à petentibus allegari possit: an omissa diutius *propter incertum regni concedentis*

orb. marit. l. 2. c. 18.

dentis statum petitio, necessitatem petendi extinxisse, & facultatem piscandi præscripsisse, credenda sit: an facultas illa diu continuata, & post interruptiones, ad prædictum modum instaurata, iuris patrimonialis nomine possit laudari. & quæ sunt huius generis alia.

Legibus piscatum ordinabit Ciuitas Maritima, quantum ad artem piscandi attinet, & instrumenta, & tempora, & modos. Neque enim, obtentu iuris vel naturæ vel gentium huius rei libertatem infinitam statuere, fas est. ordinabit, vt cœpimus dicere, summa potestas, vt ceteras ciuium actiones, ita piscatum, vt rationibus reipublicæ conuenit; & id iure suo se facere non dubitabit. Vere nimirum quantum res patitur, locutus est *Oppianus* ad Imperatorem Romanum:

σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα lib. 3. ἁλιευτ. 4. & 5.
εἱλεῖται, καὶ φῦλα Ποσειδάωνος ἐναύλων.

Tuis enim sub sceptris voluitur & mare, & quicquid est incolarum siue domesticorum Neptuni. Qua de re satis explicite egerunt *Cl. Loccenius* in *Iure Maritimo*, & doctissimus *Io. Strauchius*. Si modo duæ cautiones efficiant, ne contra externos, aut contra ciues nimis omnia adstringantur. Id enim ne fiat, videmus, plerasque summas potestates temperamentum alicuius licentiæ reperisse, ac humane non minus quàm vtiliter vsurpasse. Altera cautio prouidebit, ne laxata piscandi disciplina, foris contemtus, domi confusio, litium paulo post mater, subnascatur. Et quando quidem hac de re cogitatio suscipitur, valde profuerit

lib. 1. c. 9. *differt. de Imp. mar. c 8 n. 4. & seqq.*

cognouisse, quæ *Poëta* modo laudatus,& in hoc genere incomparabilis *Oppianus*, præsertim *à libro nominato*, non explicauit minus quàm suasit: tùm etiam iuuerit, exempla talium legum inspexisse, non indiligenter ex diuersis Ciuitatibus collecta *Gryphiandro*, & aliis.

Sicut autem, vt dictum est, de omnibus rebus ad piscatum pertinentibus, Ciuitas præcipere potest: ita ipsum ius piscandi his illisue locis, circa hoc aut illud genus piscium, hoc illoue instrumentorum genere, non ciuibus modo, sed vbi sine iniuria horum fieri potest, externis quoque gratificari, elocare, vendere, sub vectigali concedere, aut etiam non concedere, non nequit. quod & de fœderibus hac de re ineundis vltro intelligitur. vbi, ex tot in vtramque partem prosperi improsperiue successus exemplis, satis apparet, quid factu optimum consultissimumque haberi debeat.

Vt & circa *mercimonia* piscium: exportandosque aut importandos pisces. Sanitatis ratio in his habenda: ne veneant e.g. salsamenta, quæ corrupta, aut pisces pridem mortui, vnde graues & contagiosi morbi generari queunt. Quare forum piscarium diligentissime & seuerissime ordinandum est. Jam, si abundat Ciuitas piscibus, qui exportari commode nequeunt, nil prohibet lege statuere, vt certis diebus carnium esu ciues abstineant. Ratione, vt dixi, magistra; non superstitione. quæ in alteram partem duxit

Græ-

Græcos, vt ex Stagno Neptuni apud Ægias pisces eximere vererentur, ne piscator in piscem mutaretur, referente *Pausania*, qui de Mercurii fonte, cui Hama nomen, similia memorat: τοὺς δὲ ἰχθῦς οὐκ αἱροῦσιν ἐξ αὐτῆς (πηγῆς) ἀνάθημα εἶναι τοῦ θεοῦ νομίζοντες. *pisces exinde non educunt, eo quod Deo sacros credant.* Pretia quoque piscium, vt aliorum cibariorum, finiri, probabilis plerumque est consilii. etiam tempora venditionis. non enim omnes pisces omnibus temporibus, vel valetudinis, vel fœturæ & propagationis habita ratione, venum ire ratio est. Atque huc referuntur medicamenta è piscibus, (de quibus *Plin. hist. nat. lib. 32.*) & varia instrumenta, adiumentaque. Non autem piscatus modo ipse, sæpe mercimonii celebritate vrbem aut Ciuitatem in profectu mercaturæ potest attollere, sicut de halecum, asellorum, & aliorum generum mercatu hodie constat; & *Tyrum* olim natiuæ purpuræ piscatu immensum celebratam esse legimus: Sed piscatorum quoque stationes & casulæ admonuerunt non raro fatali augurio homines de maximis & summam postea nobilitatem adeptis vrbibus, portubus, munimentis extruendis; quod de *Malmogia*, in *Scania*, &, vt aliqui tradunt, *de Hafnia* in *Sialandia*, de *Ostenda* piscatorum in litore *Flandrico* quondam sede, de *Dunkerka*, & aliis, manifestum est.

in Laconicis. p. 203.

in Achaicis p. 441.

CAP. VI.

De Nauigatione mercatoria, siue mercatura maritima. De Consulatu Maris. De Magnis societatibus mercatoriis in ciuitate maritima. De Hansa Teutonica.

MErcaturæ consideratio alibi suum habet locum: hic non aliter, quàm vt maritima est, spectatur. Et inter ea quidem, quibus publicæ curæ & consilia inuigilare debent, *exportanda* & *importanda* numerantur. Quid efferat ergo, quid inferat Mercatura maritima, ante omnia probe decernendum est: ne efferat e. g. quibus domi indigemus; ne inferat, quibus felicius caremus. Tum de hominibus mercaturæ maritimæ destinatis, destinandisue, per ordines ciuium ac genera operis laborisque dispiciendum est. Denique, disciplina, ordine, legibus vel maxime hæc res vincienda & ordinanda est.

Sicuti autem priora alibi fusius tradita repetere non attinet; ita postremum in *Consul tu Maris* accurate perscriptum explicatumque reperitur: additis *legibus inclytæ Reipublicæ Venetæ* ad hanc rem pertinentibus. Quamquam autem antiquioribus ista hærent radici-

dicibus; constitutionum tamen nauticarum, sæculis à Christo nato, vndecimo, duodecimo, tertiodecimo, celebris in Italia, Gallia, Hispania, prouentus fuit, sicut indidem discas: Quo referas licet consuetudines marinas probabiles; quibus absque esset, non procederet compositi moris disciplina, in genere hominum licenter agere cupiente. Sicut alias videmus, in opificiis quibusdam fieri.

De collegiis & societatibus mercatoriis naualibus longam historiam texere, non est huius loci. Duæ sunt hoc sæculo valde celebratæ apud Belgas, *Societas Indiæ Orientalis*, & *Societas Indiæ Occidentalis. Orientalis illa*, inter dura & aspera rerum, quasi necessitate admonente, societas plurium laboribus & impensis priuatis, vt ærario parceretur, inualuit. Inuitante successu, propior cura rei adhiberi cœpit. cum enim singuli æmulatione accensi pretia rerum apud Indos intenderent; &, propter dissociatas aut infirmas collegiorum vires, hostibus aliquando prædæ essent; Respublica ex pluribus vnam societatem fecit, certisque curatoribus ex diuersis ciuitatibus in vnum coituris, quotiens res postularet, rem administrandam tradidit. *1602. & 1603.* *Ex hoc tempore*, inquit *Grotius*, *velut nouo bello per orientem exorto, Societas Indicana magna pars reipublicæ cœpit haberi, cum non modo pars prædarum ad ærarium perueniret, sed priuato ciuium sumtu hostis publicus per rapinas & impendia exhaurire- tur.* *hist. lib. 11. p. 429.* Vnde intelligitur, præter mercaturam,

hist. lib. 130. p. 1087. &c. etiam ad armorum consilia, huius Societatis rationes pertinuisse. Addi debet *Thuanus*.

Creuit subinde mercatorum & nautarum, sed & pecuniarum numerus; neque iam ademto Hispaniæ commercio, India Orientalis suffectura videbatur. Igitur, Americam respicere cœpit nautica mercatorum industria, vnde sal & succinum, & pretiosa ligna, medicamenta, itemque metalla asportarentur. Verum insessis ab Hispano litorum præcipuis, priuatæ opes publica auctoritate muniendæ erant. Hinc deliberatum & disputatum de Societate Indiæ Occidentalis instituenda: sicuti *Grotius* describit amplius. Dilata negotii perfectio in annum sæculi XXI. Quamuis enim in nouo Belgio ab anno 1614. loca quædam frequentarentur & tenerentur: postea tamen, Diploma Ordinum Fœderatorum Societati huic amplissima formula concessum, haud parum mercatorios successus deductis coloniis promouit. Diploma variis linguis publicatum est. Operæ pretium fuerit notare in progressu fata prægrandium cœptorum. Non enim ex æquo hactenus vtraque societas floruit: imo, quomodo alteri subueniretur, aut non subueniretur, non paruæ consultationis & molitionis negotium fuit. Sed de illa re alibi.

hist. lib. 1, 6. p. 505. &c.

Io. de Laet. Nou. orb. lib. 3. c. 9.

Nunc, qui florentem Galliarum statum, non modicis incrementis attolli animaduertunt, huius quoque generis consilia agitari, & *Gallicanam Societatem* commercio Indiæ Orien-

rien-

rientalis destinatam non industria minore quàm sollertia parari, obseruent licet. Qua de re eximii prorsus Viri extat dissertatio: subiectis conditionibus, Regia auctoritate firmatis.

De *Hansa Teutonica*, siue *Ciuitatibus Hanseaticis*, plerumque aguut, & *Lexica Iuris Publici*, quod vocant, & ipsi *Scriptores* systematum. Inprimis *Io. Angelius à Werdenhagen*, vasti operis partibus posterioribus, *quarta, quinta, sexta.* Singulare id esse exemplum *Societatum Mercatoriarum*, præsertim *Naualium* (id enim ab initio & postea actum est) negari nequit. Sed *Notitia* tanti corporis atque adeo *historia*, magnos hiatus patitur in hunc diem. neque in hoc transcursu licet moras trahere, aut ad ea aliquid notare, quæ summatim *Chytraus in chronico Saxoniæ*, & ex eo potissimum, *Thuanus* in *digressione de Hansa* consignarunt. *lib. 23. pr.* *lib. 51. p. 783. & seqq.*

De initio præsertim, & primo profectu, obscura est satis memoria; mereturque notari quod *Chytræus* dicit: *de quatuor emporiorum initiis, vt de ipsius etiam Hansicæ societatis certa origine, quo anno Christi cœperit* (assignant quidem vulgo 1200. sed documenta non afferunt) *& quomodo emporia singula occuparit; sæpe multumq; ex aliquot præcipuarum vrbium Syndicis, Secretariis, consulibus, & aliis sciscitatus sum, qui non modo de emporiorum origine certi nil docebant, verum etiam, quo anno ipsorum ciuitates in Hansæ societatem primum receptæ essent, pleriq; non indicabant.*

Ad hunc notitiæ plenioris defectum, licet aliquo modo pertinere, negari nequeat, prorſus tamen referri non debet, quod *Receſſu Auguſtano* 1548. § 48. præcipitur Circulis, *vt inquirant de conditione Ciuitatum Hanſeaticarum, quænam & vbi eſſent, qui vocarentur, an & quomodo Imperio aut aliis Statibus ſubiicerentur, cum ſimilibus circumſtantiis.* Quia enim vnius nominis obtentu, non vnius conditionis ciuitates ad alia, quàm poſtulabatur, vti affectabant; diſcrimen illud in literas referendum fuit, & haud dubie relatum eſt: ſicut diſtinctius iam loquentes *Receſſus Ratisbonenſis* 1557. §.53. & *Auguſtanus* 1566. § 50. indicare videntur.

Vt mirum forte ſit, aliquos de conditione & ſtatu Ciuitatum Hanſeaticarum, ſecurius, ſi non negligentius, loqui. Licuerit homini peregrino forte exiſtimare, Ciuitates Hanſeaticas, eſſe Ciuitates Imperiales & Immediatas; illud autem capere non poſſumus, quomodo in *Obſeruationibus Webneri* aſſeratur; in *Receſſu Auguſtano* 1548.§.47.*dici*, daß die See- und Anſee-Stådt weder dem Reich noch andern Chur-Fürſten/Fürſten oder Herren unterworffen ſeyn wollen. Licet enim, non de iure quod ſit, ſed de iure *quod prætendatur*, hîc ſermo ſit; res tamen ipſa clariſſime oſtendit, agi non de Ciuitatibus Hanſeaticis indefinite & communiter, ſed de *illis tantum* in eo corpore, *quæ nec Imperii nec Statuum alicuius iurudictionem agnoſcere velint. de illis* enim ad erogationem communis denarii inuitandis

actum

actum decretumq; erat. ceteræ autem, quæ Imperio mediate vel immediate parebant, quid deberent, ratione suæ conditionis, in publicis indictionibus, non poterant ignorare. Sed cum in exequendis, quæ decreta erant, *Commissarii* vltra decreti formulam, communiter *ad omnes omnino Ciuitates Hansæ destinati* viderentur; quædam Ciuitates Hanseaticæ, casum illum in compendium suum versuræ, *Principum suorum edicta de collecta Imperiali, atq; adeo non subcollectationem modo, sed collationis omnem ordinarium modum subterfugere instituerunt.* Quibus molitionibus vt iretur obuiam, decretum est, *inquiri & in literas referri debere, quæ ciuitates Hanseaticæ, extra Imperii Iurisdictionem; quæ Imperio immediate vel mediate subiectæ essent.* Tria enim genera Ciuitatum Hanseaticarum in illo *Recessu* disertis verbis enumerantur; & prouidetur, ne vel Imperium vel quisquam Statuum sui in ciuitates illas Juris detrimentum sentiat. Quare *Wehnerus* recte de cetero subiicit: *Ciuitates Hanseaticas esse partim Imperiales ac liberas,* (paucas scilicet) *partim mediate Imperio subiectas, partim etiam plane extra Imperium sitas.* Cumque in posterum de collectis Turcicis cum toto corpore Ciuitatum Hanseaticarum ageretur, *cautio* illa diserte interposita est, *ne quid decederet de ordinaria subcollectatione à Pincipibus Statibusue in subiectis sibi Ciuitatibus fieri solita*: Mediatis eiusmodi Ciuitatibus scilicet, propter *insignem opulentiam*, etiam ordinariæ subcollectationis portioni, aliquid cum & in cor-

pore societatis adiecturis. vt habetur in *Recessu Augustano* 1566.§.50. Quomodo interpretetur illos textus *Magnificus vir Reinkingius*, videas licet *lib.1.class.4.c.20.§.51. & seqq.* & quæ ex *Klockio Limnæus* annotat *Addition. tom. 1. ad lib.7.1:1.n.79.p.141*.in primis vero, quæ disputat *Knipschildius de Ciuitatib. lib.1.c.4. n. 38. &c.* vbi de mixtis ciuitatibus citra omnem necessitatem videtur pronuntiare. quod in colloquio de hac re ostendi poterit.

In enumeratione Ciuitatum Hanseaticarum, quàm varie consignentur, quæ suspectam reddunt notitiam enumerantium, totiens & tot modis discordem; non est tam breuis annotationis, exhibere. Si in summam stare debet, quod plerique de potentia & numero intra vnius sæculi spatium tantopere exaucto iactitant, quomodo *Regkmanni Chronicum Lubecense anno* 1370. non plures quàm 37.numerat? Notanter enim ait Historicus, se demonstraturum, **was vor Stätte gewesen/ die zu der zeit / in der Hense gewesen.** Etiamsi velis opinari, plures intelligi per illa verba, **vnd alle die Stätt so in Preusen ligen/&, vnd andere Stätt in Lyfland gelegen** &c. ne sic quidem, vel ratione loci situsue, vel ratione ὁμονομίας corporis, vel singularum ciuitatum nomine poterit res expediri. cur enim (ne de aliis dicam) Brunsuiga non numeratur? quæ si anno 1374. exclusa est collegio (quod ex *Krantzii Wandalia* scimus) vix dubitabile est, quin anno 1370 in collegio fuerit. sed hoc ex minimis est, quæ annotari hic possunt. Non

lib.2.p.26.

lib.9.c.7.

Non dimittenda est *Alberti Crantzii* aucto- *l. c.*
ritas, qui memorabili descriptione *communionem Hansæ* ait esse *participationem priuilegiorum, quæ in quatuor emporiis* (vt tum erant) in *Flandria Bruggis, in Anglia Londoniis, in Noruagia Bergis, in Russia Nouguardia permissa sunt olim mercatoribus, ac retro principibus & terrarum gubernatoribus, vniuersis eius communionis participibus.* Hæc si satis considerentur, facile apparebit, cur etiam Principes aliqui, nonnullis suis ciuitatibus permiserint, vt iungerentur Hansico fœderi. Neque statim hinc *ius fœderis proprium*, si aliæ probationes desint (nulli enim Ciuitati vel minimam opinionem iuris detractam cupimus) recte inferri videtur.

Quid autem ex ipso fœdere tacite vel aperte permisso consequatur e. g. *an ius proprii præsidii, ærarium & libera eius dispositio, libera condendi statuta potestas*, & similia, non confusa & obscura, sed liquida explanataq; tractatione opus habent. quam nostram non facimus. Ex amplissima enim materie, paucula attingere in tam præcipiti festinatione sufficerit.

CAP. VII.

Nauigatio Militaris. Classis & classicus apparatus. in eo notanda. prælia naualia. victo-

victoriarum naualium fructus. Nauigatio Curiosa.

VT Ciuitas Mediterranea, terreſtri defenſione, ita Maritima, nauali militia opus habet. Nam ad propulſandam vim ſemper intendendum eſt: inferendæ enim minus fauoris adeſt: niſi quod interdum defenſionis pars eſt offendere. Huius rei neceſſitatem oſtenderent tot direptiones & inuaſiones hoſtiles ac piraticæ, impune in eas terras factæ, quæ nauali armatura carebant: niſi indicanda verbo magis eſſent, quæ ſuperſunt, quàm declaranda exemplis.

Mercatoriæ quoque nauigationi, coniungi aliquando militarem, ex ante dictis potuit intelligi. De cetero, Ciuitas Maritima habebit, pro modo virium opumque, *Claſſem* vel *claſſes*. Præcellunt hic hodie exempla Britannorum, Hiſpanorum, Gallorum, Venetorum, Belgarum; quæ imitantur Dani & Sueci. Minor, quàm pro cetera potentia, naualis militiæ vis Turcico Tyranno: & fortaſſe Fortuna hic viam vel monſtrauerat vel patefecerat Chriſtianis ad victoriam, ſi coniunctis viribus conſiliisque niti placeret. Jucundum eſſet comparare, quibus rebus conueniret, aut differret Vetus ac Noua Militia Naualis. *Claſſis* autem, nequaquam hic de vna & altera naue (ſicut accipi interdum poſſe *ad 1. AEn.* *Seruius*, & *Albericus Gentilis* notant) ſed de ido- *de I.B.328* neo numero hoſtibus reſiſtere & obuiam ire parato capitur. In

In *Apparatu* eius variæ formæ, & præsertim optima bellicas ædificandi ratio, armamenta, rudentes, vela, tormenta, suum habent singula consilium & artificium. De incendiariis & igniuomis instruendis, peculiaris itidem disciplina est. De stationibus etiam in pace; & excubiis perpetuis, curaque & curatoribus classium; idem dixeris. Ad bellum milites, duces, nautæ, mechanici, fabri, tormentorum libratores, omne ex dispositione & ordine, robur accipiunt. Atque huc ærarii militaris nautici rationes etiam congruere debent.

In *Expeditione* classica, notitia marium & portuum, ad accuratæ peritiæ normam exquiritur. In prælio, primum est venti suis partibus conciliandi beneficium: tum accurata ratiocinatione pugnæ vel subterfugiendæ vel committendæ, & mobili ne potius impetu recursuque, an stabiliore certamine res gerenda sit. inprimis, quàm longe aut prope, quàm tutum aut periculosum receptũ habeat classis. Obsidionum quoque naualium vel faciendarum vel soluendarum præcepta & artes sunt.

Victoriarum naualium ingentes sæpe fructus fuerunt. Sæpe ciuitas salua fuit, in muris ligneis. sæpe naues auro onustæ, impensas belli & securitatis præsidia suppleuere. Sæpe corona naualis, vnico patriæ ornamento fuit. Sed hæc ex historia peti debent; cuius summas texit *Morisotus in orbe maritimo*; vt nihilo minus tamen desideremus vehemen-

menter, *Historiam Naualem nouissimam*, *Thomæ Riuii*, *Antiqua* & *Media* pari diligentia addendam.

In *Nauigatione Curiosa*, ne valde curiosi simus, expletus huius scriptiunculæ modus imperat. Neque decuerit huc afferre, quæ ad lusoria instituta, & voluptatum potius inania, pertinent, quàm ad *inquisitionem rerum naturæ, & inexploratorum cognitionem.* Homo non sit oportet, qui non capiatur spectandis Diuinæ sapientiæ & prouidentiæ speciminibus, in sideribus, animalibus, plantis, mineralibus, hominum longius propiusue ab humanitatis cultu remotorum aut eodem inuitatorum institutis, moribus, fatis; nauigatu demum perspectis. Sed alterius ista sunt operæ. Ciuitas Nostra Maritima, omnes sui actus quæstusque rationes ad diuini humanique iuris reuerentiam exigere; summam & legem Felicitatis arbitratur.

Hactenus Digressio.

CAP: III.

De Partibus Ciuitatis.

4. ad partes Ciuitatis. POst Digressionem, in viam redeundum est. Et actum est quidem *supra*, de lemmate præscripto, cum *de Ciuitatis natura & constitutione* tractaretur.

Sedes huius argumenti iis, qui Philosophiam Aristotelicam sequuntur, est *Pol. VII, 8.*

quæ constituuntur Vbi partes Ciuitati necessariæ constituuntur, 1. in *Alimentis*, & sufficientia huc pertinente,

nente, de qua *Bornitius*, *Gryphiander*, & *alii.* Res primo aspectu facilis. quæ enim terra, inquies, non alit suos? sed vsu & negotiis compertum est, aliquando multa hominum millia fame obiisse, qui mediocri cura seruari poterant. Patetque hæc prouidentia amplissime. Et dictum est aliquid, in *dissertatione de Annona Augusta.*

2. *Artes & Opificia* merito proximum occupant locum, quibus scilicet humana vita & Ciuitas, excellentissima societatis species, carere nequeunt. Sed de his *Bornitius*, & *Gryphiander in Oeconomicis*, abunde.

(Dictum de erratis apud nationes & Ciuitates, in hoc genere.)

3. De *armis & militibus*, supra actum. 1. Vbi de iure belli: 2. Vbi de potentia est tractatio suscepta. Neque opus est hic multa addere. Diligens hic fuit *Lipsius lib. 5. Pol.* Addantur *Syntagma Gabrielis Naudæi de studio militari*, & *Machiauelli libri de arte Militari.*

4. *Pecunia*, supra *lib. 4. c. 7.* considerabatur, vt ad potentiam facit: hic spectanda est, vt ad ordinarias & extraordinarias erogationes pertinet. Politici hunc locum inscribunt de *Ærario*: & interdum alteram partem addunt, de *re nummaria.* quam alias nonnulli ad ærarium referunt. vid. *Bodinus lib. VI. Pol. c. 2. & 3.*

5. *Sacerdotia*, de quibus supra, cum de *Iure summarum potestatum circa sacra* ageretur, aliquid dictum est, & subinde dicetur.

6. De

6. De *Iudiciis* ſupra actum, vbi inter iura Maieſtatis, ius iudiciarium explicaretur: & ſubinde aliquid annotabitur.

CAP. IV.

De Alimentis.

I. in alimentis HOc vocabulo complectemur, quidquid eſt, quod ad victum pertinet & vitæ ſuſtentationem. *Beſoldus* hunc locum inſcripſit *Vitæ & mortis conſiderationem Politicam*, tribus libellis, 1. de *Vitæ ſuſtentatione*. 2. de *Cura Sanitatis*. 3. de *Sepultura agens*.

Tractatio hæc iſtis membris poteſt includi: 1. *Quæ Alimenta*; 2. *quomodo parari*; 3. *conſeruari*; 4. *diſpenſari*, ex re ciuitatis ſit. 5. *Quæ amplius ad vitæ curam pertineant*. 6. *Quæ mortis conſideratio huius loci ſit*.

1. *Alimentorum* maxime neceſſaria ſunt *cibus* & *potus*.

Ciborum magna varietas; Panis tamen primus vſus; adeoque *Frumentorum*. Glandibus victitaſſe quosdam populos, ante *frugum* inventionem, ſiue fabula, ſiue pars hiſtoriæ eſt. Ægyptum quoque frugum parentem, carere poſſe frugibus, *Plinius* exiſtimauit, ciborum ex herbis abundantia contentam. Sed Frumenta, vt dixi, præcellunt: varii ea generis, pro varietate nationum regionumque. Accedunt olera, legumina, pirorum, pomorum, ceraſorum fructuumq; omne genus. Tum carnes quadrupedum,

auium,

uium, piſcium. Addi debent condimenta: in quibus maxime neceſſarium *Sal*: minus neceſſaria aromata, & ſaccharum, varii generis.

Potum partim *aqua* præbet, partim *vinum*, partim *cerevisia*; tum apud nonnullas gentes confecta ex aqua & melle, ex aqua & aromatibus aut ſaccharo potio: etiam *vinum* quod cum vulgo *aduſtum*, *Bornitius* vocat, ex frumento confert.

Politici circa cibum & potum cura eſt: 1. vt parabilis copia vtriuſque ſit pro modo ciuitatis. Et ſi natura locusque fauent, 2. vt, quod abundat, cum aliis rebus mercibusque commutetur, aliorumque populorum neceſſitatibus ſubueniat, opibusque quærendis accommodetur. His tanquam magnetibus attrahi pecuniam externam, non male dixit *Boterus*, vbi oſtendit, quantum *Francia frumenti* dimittat in Hiſpaniam & Portugalliam; *vini*, in Flandriam, Angliam, & ad maris Balthici incolas; *Salis* itidem ad vicinos &c. *Polonia* quoque frumento & melle exportandis plurimum iuuatur. *Dania* ex halecum captura & pecoribus, *Norvvegia* ex aſellis arefactis, magnus prouentus eſt. 3. Si natura parcius cōſuluit, vt induſtria ſuppleatur. vid. exemplum *Batauiæ* apud *Ioſeph. Scaliger. in Sylua, Carm. 52.* cuius initium:

Ignorata Tuæ referam miracula terræ &c.

II. *Parandis alimentis* inuigilabit Politicus his fere modis, quos *natura loci, ſolers ingenii inuentio, fortuna temporis*, ſuggerit. *Agriculturæ ſtudium* in primis eſt; ne, vbi domeſtica copia res

geri poſſet, externæ opis indigeat ciuitas, quod de Italia conqueritur Tiberius ap. *Tac.* 3. *A.* 54. 6.

De *Agricultura* pleraque diligenter congeſſit *Gryphiander in Oeconom. Legal. lib.* 1. *c.* 17. & *Bornit. tract.* 1. *c.* 11. & *ſeqq.*

Pertinet etiam huc, vniuerſa *res Hortenſis.* de qua vid. *Bornit.* l. c.

Et *vinearum* cura. Quæ omnia *Gryphiander* in cap. de Agricultura exequitur.

Pecuaria & Paſcuaria proximum in parandis alimentis locum occupat, quam eodem cap. *Gryphiander* attingit: & *Bornitius tract.* 1. *cap.* 19.

Venatio etiam huc facit. De qua vid. *Gryphiander. Oecon. Legal. c.* 18. & *Bornit. tractat.* 1. *c.* 20. & 23.

III. *Conſeruandis alimentis* inſeruiunt *Horrea* & *Cellæ*. Romanorum diſpoſitio.

IV. *Diſpenſandis alimentis* inſeruiunt 1. *Diſpoſitiones Iuris*, de facultate ſerendi, plantandi, venandi, piſcandi &c. 2. *leges contra luxuriam.* 3. *beneficentia in pauperes.* 4. *leges fori cibarii*, de pretiis rerum ad victum ſpectantium. 5. *mores ad parcimoniam & frugalitatem facti.* Q. de *Mendicis* huc pertinet ap. *Beſold. Conſid. Vit. & Mort. c.* 3.

V. *Ad vitæ curam* amplius pertinet *amictus*, *ſupellex*:

(De quibus agunt partim *ICti, Philoſophi, Philologi.* Dictum de diſcrimine.)

Medicina, vid. *Beſold. Conſid. Vit. & Mort. lib.* 2.

VI. *Mortis conſideratio*, qualis huc perti-

neat,

neat, itidem ostendit *Besold. de Vit. & Mort. lib.* 3.

Ad hunc locum de Alimentis, omnino addatur *Gryphiandri lib.2.Oecon.Legal.c.5.*

CAP. V.

De Opificiis & Artibus.

IN hunc locum refertur 1. *enumeratio*, ex vsu plurium pauciorumue gentium. 2. *aestimatio*, ratione necessitatis, vtilitatis, dignitatis, tum in thesi ad omnem rem publicam, tum in hypothesi ad hanc & illam. 3. *Historia siue exemplum.* 2. in opificiis & artibus.

Regulae prudentiae sunt 1. *ne deficiant.* 2. *ne superfluant.* 3. *vt bene disposita sint ad inuicem.* 4. *vt bene composita legibus, Collegiis, moribus siue consuetudinibus.* 5. *vt artes ludicrae absint.*

Videndus *Bornitius* de sufficientia, *tractatu* 2. *per tot. Garzon. in Piazza Vniuersale.* Addend. *Boter. Polit. Illustr. l.* 8. *c.* 2.

In Imperii Nostri Legibus Vniuersalibus, der Pollicey Ordnung multa etiamoccurrunt, circa opificiorum ordinationem.

CAP. VI.

De Armis & Militibus.

A*Rma hanc subeunt considerationem* 1. *ex officinis, & fabricis.* 2. *ex variis generibus.* 3. *ex vsu.* 4. *ex custodia.* 5. *ex ornatu.* vid. *Boter. de Polit. Illustr. lib.* 9. *c.* 3. & 4. 3. in armis & militibus.

Militis sors spectatur, 1. vt *legendus*. 2. vt *alendus*. 3. vt *armandus*. 4. vt *instituendus*. 5. vt *regendus* est. De quibus omnibus iam fontes indicati, vt dictum est *cap. 3. h.l.*

CAP. VII.
De
Pecunia, Ærario, re nummaria.

4. in pecunia, ærario &c.

PEcunia 1. vt *conficienda*. 2. ut *colligenda*. 3. vt *dispensanda* huc pertinet.

In *conficienda pecunia* spectatur res *Monetaria*, das gantze Müntzwesen. Vbi 1. de *metallo*. 2. de *varietate pecuniæ maioris & minoris*. 3. de *intrinseca bonitate*. 4. de *forma & pretio legali*. 5. de *Officinis monetariis*. 6. de *Legislatione varia circa nummos & monetam*. e.g. *in Constitutionibus Imperii Nostri*, Müntz-Ordnung; itemque in *particularibus Statutis*: in *Goldasti Catholico Rei Nummariæ*. vid. omnino *Gryphiander Oecon. Legal. lib. 1. c. 6.*

In *colligenda pecunia*, 1. *domi, tributa* & *exactiones variæ*, de quibus supra. 2. *foris, mercatura*. 3. de *pecunia mutuo sumenda*. 4. de *pecunia fœnori collocanda*. 5. de *rationibus pecuniariis diligenter tractandis*. Præter Scriptores suis locis nominatos, huc refer *Boteri Pol. Illustr. Librum* 7. *Besoldum de Ærario*, & *Gryphiandr. Oecon. Legal. l. 1. c. 24. de mercatura, c. 25. de nauigatione, 26. de permutatione & cambio. c. 27. de fœneratione & vsuris* &c. *lib. 2. c. 2. de administratione pecuniæ, c. 3. de ratiociniis*; &c.

In

In *dispensanda pecunia* spectatur 1. *modus sive quantitas erogationum.* 2. *caussa erogationum.* 3. *consilia peculiaria erogationum.* de quibus *Scriptores ante laudati*, & *sub aliis titulis positi.*

CAP. VIII.

De Sacerdotiis.

SAcerdotum, qui sacra curant, spectatur 1. *numerus.* 2. *gradus & ordo.* 3. *locus in rep.* 4. *leges circa hanc rem.* 5. in Sacerdotiis.

I. *Numerus* is esse debet, qui sufficiat Ciuitati ad negotia religionis probe curanda; non autem, qui abundante multitudine, ignauiam alat otiosorum hominum, eosque ciuitati graues reddat. Non enim melius habet religio inter numerosos greges monachorum & cœnobitarum: sed contemtibilior redditur. Agnoscit hoc quodammodo *Bodinus lib.* 4. *de Rep. c.* 3. *sub fin.* Nam quæ *Boterus* pro multitudine disserit de *Origin. Vrb. lib.* 2. *c.* 3. arcanis accensenda sunt, non simpliciter laudandis. Magis ad rem faciunt, quæ suadet *Politia Illust. lib.* 2. *c.* 14. si sano sensu accipiantur.

In primis ad instituendos in religione, & bonis moribus formandos ciues, omnia debent hic referri.

II. *Gradus* inter Sacerdotes & Clericos esse, respectu maioris minorisque dignitatis, & ad ordinem facit, quo nulla pars Ciuitatis carere potest; & exemplo veteris Ecclesiæ non caret. Quanquam de primordiis Ecclesiæ, non sine

ſtudio partium acriter diſputatum eſt. Nota ſunt ſcripta contraria *Dionyſii Petauii*, & *Salmaſii*, de *Presbyteris* & *Epiſcopis*. *Blondelli* eiusdem argumenti operoſus liber extat. *Anglicanæ Diſputationes circa hanc rem*. Addatur *Epiſtola Samuelis Bocharti, ad Sacellanum quendam Anglum*.

III. Quantum attinet ad *locum in Rep.* debent Sacerdotes partem Ciuitatis, non aliam ciuitatem in ciuitate conſtituere; adeoque agnoſcere imperium Principis, aut eorum qui par Principibus ius habent: excluſo Dominatu Pontificis, & licentia priuilegiis abutendi. Collegit multa *Beſoldus de Maieſtate in genere: ſectione 2. c. 2. de poteſtate ſæculari in perſonas & bona Eccleſiaſtica*. Gallia regnum libertatis. Opus nobile *Petri Puteani, Libertates Eccleſiæ Gallicanæ*.

IV. *Leges* de omni re Eccleſiaſtica à Principibus & Imperatoribus conſtitutæ occurrunt magno numero. Pauca in exemplum nominanda. *Capitularia Caroli M. à Luca Holſtenio edita*. In primis *Capitularia Caroli & Ludouici, in Codice LL. antiquarum Lindenbrogii*. Vbi & in *aliarum gentium Legibus* multa huc pertinentia. In *Conſtitutionibus* item à *Goldaſto* editis, *præſertim 3. tom.*

CAP. IX.

De Iudiciis.

6. in iudiciis. IN his ſpectatur, vt 1. *bene conſtituantur*. 2. *bene exerceantur*.

In

In *constituendis* spectatur 1. *numerus tribunalium.* 2. *numerus collegarum seu iudicum.* 3. *Assessores & consiliarii iudicum.* 4. *Notarii & Scribæ.* 5. locus *dicasteriorum & tribunalium.*

In *exercendis* iudiciis considerantur 1. *leges secundum quas iudicatur.* 2. *ordo tribunalium ad se inuicem, respectu appellationis.* 3. *pœnæ iudicibus male iudicantibus imminentes.* 4. *processus & formula iudicii.* quo pertinet etiam *temporis litibus præfiniendi* mentio. 5. *Reuisiones & examina.*

Præter ea, quæ supra dicta, *Historia rei iudiciariæ ap. varias gentes constitutæ* huc pertinet: & monita eximia sunt *Boteri de Polit. Illustr. lib.1.c.16.& 17.*

LIBER VII
Tanquam Appendix.

CAPUT I.

De
Arcanis Rerump.

HIc locus habet illas partes: 1. quæ ita appellentur, & quomodo definiantur. Multi enim abutuntur hoc vocabulo, & regulas ordinarias consiliaque solennia, ita appellant. Hac occasione Q. *quomodo ex ordinariis arcanum fieri possit?*

2. *Distinctio arcanorum* ap. *Tacit.* de qua egimus ad *cap.6.lib.1.Annal.*

3. *Enumeratio Arcanorum Regiorum.*

4. *Enumeratio Arcanorum Tyrannicorum.*

5. *Enumeratio Arcanorum Herilium*, quatenus Dominatus à Tyrannide distingitur.

6. *Enumeratio Arcanorum Aristocraticorum.*

7. *Enumeratio Arcanorum Oligarchicorum.*

8. *Enumeratio Arcanorum Popularium.*

9. *Enumeratio Arcanorum Ochlocraticorum.*

10. *Enumeratio Arcanorum mixti Status*, pro diuersitate mixturæ.

11. Q. An *simulacra Politica, & quomodo differant ab arcanis Politicis?*

12. *Arnoldi Clapmarii*, opus de *Arcanis*: & de eo iudicium.

13. Crisis huius philosophiæ, in *Besoldi discursu de Arcanis Rerump.* demonstrata.

14. Grauium Virorum circa vsum huius vocabuli, mos & ratio.

CAP. II.

De

Ratione Status.

1. De origine huius appellationis.

2. Abusu eius tum in { *confusione cum Arcanis*; *confusione cum ordinariis regulis & consiliis politicis*; *exempla Antonii Palazzi.* }

3. Nomina alia. *Prudentia mixta*, ap. *Lips. lib.4.Pol.c.13.& 14.*

(Dictum de illa tractatione.)

Prudentia extraordinaria, ap. *Gabriel. Naudæum* in

in *Bibliographia Politica.* Συνυπόκειται πολιτικὰ ap. *Polybium.* vid. *præf. Casauboni.*

4. Scriptores huius argumenti, præter dictos, Itali *Bonauentura, Scipio Chiaromonti, Septalius.*

(D'ctum de singulis.)

5. Quæ obseruanda circa hanc philosophiam, ostensum in *libro Hippolithi à Lapide in Prolegomenis*, quæ percurrebantur, 6. *sectionibus* constantia: Tum de exemplis, quæ in *ipsius operis parte secunda* ponuntur, disquisitum.

CAP. III.

De

Historia Politica Rerump. siue de descriptionibus Rerump.

OMnis historia præcipue ad institutionem Ciuilis prudentiæ referenda est. In primis *descriptiones singularum rerump.* magno disciplinæ momento huc pertinent.

II. Non vna huius generis ratio. In præcipuis istæ: 1. *per nudam descriptionem.* 2. *descriptio politice explicata & illustrata.* 3. *censura rerump. & κρίσις.* 4. *secundum & tertium genus miscetur.* Atque hæc *vel* peculiari opere scribuntur, *vel* historicis operibus inseruntur.

In Veteribus habemus *Aristotelis libr.* 2. *Polit.* vere *Criticum*: vbi celebriores Resp. ad rationem ciuilis philosophiæ examinat. *Opus* enim *maius*, descriptiones Rerumpub. com-

plexum 158 lap. *Diogen. Laert. in Vita Aristotelis*) interiit. *Xenophon duobus suauißimis opusculis* descripsit *Remp. Lacedæmoniorum, & Atheniensium. Heraclidis Pontici de Rebusp.* pauca supersunt fragmenta. *Historiæ* autem *pragmaticæ* plurimas inseruerunt *Græci* & *Latini* descriptiones Rerump. *vel* nude (e.g. ap. *Tac. 2. A. 60.*) *vel* explicatius.

In *Iunioribus*, quidam *Veteres Resp.* explicarunt; quidam *Nouas*.

Veterum Rerump. Scriptores e.g. habemus *Vbbonem Emmium*, qui *Græcas Resp.* descripsit. Addi debent *Meursii Attica, & Laconica. Nicol. Cragii Resp. Spartana.* Molitus est quædam huius generis, successu impari, *Keckermannus*, & *Arnisæus*. *Hebræorum Remp.* descripserunt *Bertramus, Sigonius, Cunæus*. *Persarum Regium Principatum*, ad exemplum exquisitæ scriptionis, *Brissonius*. *Remp. Romanam Wolfgang Lazius* &c.

Nouas Resp. descripsere, *Boterus, Caspar Ens, Philippus Honorius, Gothfridus in Archontologia Cosmica*, quibus cottidie aliqua accedunt. Exquisitiora sunt: *Contareni Resp. Veneta. Smithi Anglia* &c.

Historiis inseruerunt nobiles descriptiones Rerump. variarum tum alii, tum præcipue *Thuanus*.

(De cuius digressionibus huius generis dictum.)

Etiam fictis argumentis hic locus fuerit, *Thomæ Mori Vtopia, Baconi Atlantis* &c.

CAP.

CAP. IV.

De

Bibliotheca Politica.

OMnino laudabilis est hoc loco *Gabriel. Naudæi Bibliographia Politica* à doctissimo *Conringio* nuper denuo edita; vna cum *Grotiana Epistola*, & *Coleri de Studio Politico*. Addatur *eiusdem Conringii præfatio ad Pædiam Politicam Scioppii*.

Sed Bibliothecam Politicam ordinaturus rationem habebit. I. *Librorum Isagogicorum*, de qualibus iam dictum. II. *Librorum Dogmaticorum*, qui vel præcepta scribunt, idque tum *Epitomice*, tum plenius *Systematice*; vel singulas materias exegetice ac diexodice tractant. III. *Librorum Historicorum*; quorum varia distinctio alibi copiose traditur. IV. *Librorum qui acta continent publica*, varii generis locique. V. *Librorum certi temporis, personæ, generis, gesta politica epicrisi commentantium*. VI. *Librorum Dissertationes politicas varii generis continentium*. VII. *Librorum controuersias de iure aliquo publico continentiū. præsertim domesticas*: aut *ius aliquod publicum demonstrantium explicantiumq́*. VIII. *Librorum, qui priuata iura & instituta, quatenus ad remp. spectant, varie commentantur*. IX. *Librorum, consilia iudicibus suggerentium*. X. *Librorum, consilia in publicis negotiis faciendis omittendisue suppeditantium*. XI. *Librorum, Secreta politica continentium*. XII. *Librorum, eloquentiam ciuilem iuuantium*. XIII. *Librorum miscellaneorum*.

FINIS.

JO. HENRICI BOECLERI

DISSERTATIONES POLITICÆ

Ad

SELECTA VETERVM HISTORICORVM LOCA.

C. B. D.

DISSERTATIONES POLITICÆ JO. HENR. BOECLERI.

PROOEMIUM. SIVE DISSERTATIO I.

De ſcientia & ſtudio politices.

DE origine, auctoribus, diſciplina & ratione ciuilis prudentiæ doctrinæque, prima initia repetere, & deinde per ſeriem deducere hiſtoriam volentibus, partim ex argumentis rerum, partim ex monumentis Scriptorum inſtituenda eſt tractatio.

Ac primum quidem, de eius gentis Politica agendum eſt, quæ omnium gentium, diſciplinarum, artium mater, gens ſancta, Deoq; peculiariter dilecta, ſub notis Hebræorum Judæorumque nominibus celebratur. Deinde ſubtexenda ſunt aliorum populorum in hoc genere ſtudia.

Primam ergo originem ciuilis diſciplinæ, ad primos mundi ciues, & primam ciuitatem referri debere, ratio oſtendit. Adamus primus hominum parens, vt familiarum, ita ſocieta-

Secunda mundi ætas Noachum ostentat, ciuilis disciplinæ maximum auctorem; legibus, moribus, institutis: atque diuidendi orbis, id est, condendarum passim ciuilium societatum, formula promulgata. Hinc iam periodus imperiorum, regnorumque, segregatis in varias mundi partes gentibus, veluti sollenniore exordio, & diffusiore auctu procedit. Hinc Assyriorum, Ægyptiorum, aliaq; regna memorantur: ex quorum forma institutisque, studii politici & ciuilis disciplinæ non obscura ducuntur argumenta. (*Reinecc. monarch. prim.*)

Sicut autem iam ante diluuium Cainica secta à piorum societate discesserat, diuersaq; vitæ genera prodiderat; quorum alterum Dei voluntati, consiliis, legibus; alterum humanæ sollertiæ, cupiditati, inuentioni parebat: ita deinceps etiam in posteritate Semi & Heberi sanctior quædam Politica, vt sic dicam, conseruata est, quæ sc. ipsum Deum habuit magistrum, præceptorem, moderatorem.

Huc pertinent illustrissima Patriarcharum nomina: Abrahamus, Isaacus, Jacobus, Josephus; in quorum singulis quantum fuerit politicæ prudentiæ, ciuilisq; disciplinæ, præter ea, quæ sacris paginis traduntur, *Iosephi, Philonis, & Scriptorum Ecclesiasticorum* obseruationibus declaratum est.

Litteris autem proditum operis Politici exemplum, ante Legem Mosis non extat. Hic est ille, cuius prudentiam, vitam, legislationem νομοθεσίαν politicam, præter *Ioseph. & Philon.*

lon: Clem. Alexandrinus, Eusebius, aliique prolixe demonstrarunt.

Sequuntur Judices, Reges, Prophetæ, Optimates, qui in gente sancta puriorem Politicam, diuinis reuelationibus, oraculis, concionibus, sententiis, legibus, studiis, sustinuerunt atque excoluerunt: donec appropinquantibus finiendi sceptri Judaici temporibus, humanarum traditionum mole & *superflua diligentia* (περιεργία) grauitas *ciuilis tractationis* (τῆς πολιτικῆς πραγματείας) obscurari minuique cœpit.

Hinc summi atque vnici Prophetæ JESU Christi doctrina sonuit, quæ Scripturis nouo Testamento comprehensis, totam doctrinam ciuilem repurgauit, atque fundamentis idoneis denuo constabiliuit.

Est enim omnino tota doctrina ciuilis, quatenus ad vitam socialem bene beateque degendam refertur, accurate in Scr. vtriusque Test. & copiose tradita. id quod adeo verum, & obseruatu dignum est, vt Ecclesiastici Scriptores nonnulli monstrent, Ethnicos auctores, quidquid in philosophia præsertim practica boni habent, ex S. litteris transcripta esse. Quod ita tamen capiendum est, ne interim illud negetur: Rectæ rationi & intelligentiæ humanæ inscripta esse, *βίου πολιτικοῦ* siue ciuilis vitæ decreta & leges.

Modus porro tradendi, propagandi, conseruandi doctrinam ciuilem, varius sane & multiplex fuit: Simplicissimus & antiquissimus; quando rationis bene institutæ dicta-

to

to (cui apud Sanctos Heroas aliquando accedebat diuini oraculi inspiratio) in operibus potius politicis, quam regulis & legibus; agendoque potius, quam docendo Politica exercebatur.

Proxima Legislatorum occupatio fuit. Leges enim ferre, siue legibus remp. condere, opus est *maxime ciuile* (*πολιτικώτατον*,) atque in se pleraque alia continet. Hic Mosis *νομοθεσία* principatum ducit: quæ hoc nomine laudatur explicaturque, vt ante cœpimus innuere, apud *Eusebium Præparatione Euangelica octaua. Ioseph. contra Apionem, Philonem* passim. Apud profanos populos Minos, Solon, Lycurgus, Zaleucus, Charondas Llatores *Πολιτ-κώτατοι* celebrantur. Qui cum legem Mosis diuinitus datam forte accepissent, ipsi quoque diuinitatis speciem suis legibus accommodauere, sicut autumat *Clem. Alexandr. Stromate I.* de quo commento paganorum memorabilis extat digressio *Strabonis XVI. γεωγρ.* *Plutarch. in Vit. & Diog. Laert.*

Et quoniam itidem *praua imitatione* (*κακοζηλίᾳ*) quadam gentis sanctæ sacerdotium cum regno & ciuili functione iunxerunt plurimæ gentes: vt operibus politicis legibusq; & imperio aliquid sanctitatis conciliarent: itaque hoc loco non omittendum est, Politicæ doctrinæ auctoritatem atque magisterium aliquando penes Sacerdotes fuisse. Sic (vt de Hebr. & S. Scripturæ exemplis taceamus) Assyriorum & Persarum Magi, Celtarum Druides, præter sacram functio- *Vid. Brisson. de regn. Pers. de Magis. Iul. Cæs. de B. Gall. VI, 13 Phil. Cluuer. in Germ. antiq.*

 nem,

nem, ciuilium rerum consulti siue Politici fuerunt.

Alii Oratorum officio tituloque, politicæ disciplinæ professionem apud antiquas gentes accommodarunt. Qua de re locus est valde eximius *Ciceronis I. de inuent.* 2.

Vsi autem sunt Gentiles(cum iis vera origo artium disciplinarumque, quibus humanitas vitæ continetur, ob ignorationem S. litterarum non innotuisset) istis coniecturis siue hypothesibus: Primis & rudibus forte sæculis, ob indigentiam rerum, & metum iniuriæ, agrestes populos in ciuilem cœtum formamque coiuisse; ingenioque præsertim alicuius hominis *ad regendũ apto natoq;*(ἡγεμονικοῦ) statum accepisse. Sicut, præter *Ciceronis* & aliorum loca, vel *Polybii* digressio *lib. 6.* ostendit. Itemque (vt cum *Tacito* nunc loquamur ex III. A. 26.) *vetustissimos mortalium nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoq; sine pœna aut coërcitionibus egisse; neq; præmiis opus fuisse, cum honesta suopte ingenio peterentur; & vbi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetari debuisse*: adeoque nec legibus, nec imperio, aut vlla politica arte opus fuisse, cum Politica naturalis, vt sic loquar, omnium fuerit animis insita. Quæ partim à veritate remota sunt, partim non nisi ad vmbram quandam veri aut comparationem referri queunt.

Hoc interim satis apparuit etiam Gentilibus; Politicæ disciplinæ auctores, quocunque nomine fuerint, Heroico ingenio officiisque vsos esse. vnde non alius sollennior titu-

titulus, in honoribus Heroicis, quàm institutio ciuitatum, descriptio legum &c.

Sed veniendum est propius ad monumenta Politicæ disciplinæ, non tam opere actuque demonstrata, quam litteris perscripta. Hic neminem mirari velim, si antiquissimos Poëtas in censum primorum Auctorum Politicorum retulero. Non intelligo nunc Dauidem aliquem (nam de S. monumentis ante dictum est) sed profanos poëtas. quorum fabulæ de diis deabusque, quid sunt aliud, quam historiæ regnorum, & exempla politica rerum bene vel secus in ciuili societate gestarum? Sic in Ositide totum πολιτείας siue reip. formandæ regendæque *descriptionem, tractationem πραγματείαν* inesse, vel *Synesii Fabula Ægyptia, siue libri de Prouidentia* demonstrant. Quo accedit character scribendi pragmaticus & politicus, siue ad institutionem ciuilis disciplinæ comparatus. E.g. Homero, ad quem præcipue hîc respicimus, quid πολιτικώτερον? Vide *Horatii* iudicium de Homerica poësi *Epistol.* II, 2. Mos in Epico & Tragico inprimis carmine mansit. (Ouid. Metamorph.)

Antiquiores enim & hi modi fuerunt, tradendi Politicen: per carmina, per parabolas, sententias, prouerbia, symbola, typos; sicut tum ex S. tum ex profanis libris constat.

Tempore Socratis nondum fuere, qui exquisitius & ad formam exculti studii Politica meditarentur; plerisque physica & mathematica tractantibus, atque de ratione offi-

ciorum vitæ parum cogitantibus. Socrates ergo primus περὶ τῶ βίω disseruit: hominesq; ad studia ciuilia tractanda assidue excitauit, sicut *Laërtius in vita Socratis* testatur.

Et quanquam scripta non reliquerit, imaginem tamen philosophiæ eius habemus in *Platonis* operibus politicis: inter quæ eminent *Libri XII. de ll.* & *Libri X. de Rep.* Sunt illa opera, suauia quidem & reconditæ eruditionis sapientiæque, sed in quibus politica genere disputandi non admodum politico, adeoque practica *more contemplationis & speculatiuæ tractationis* θεωρητικώτερον, quam vsus vitæ postulat, tractantur. Platonem ergo nemini in Politicis ducem commendare possumus, nisi qui imbutus iam prudentiæ mysteriis, sciat tam censorem quam lectorem agere.

Perfecti ergo operis Politici gloria relicta est *Aristoteli*: cuius admirabili ingenio Deus studia Tertiæ Monarchiæ, quam vocant, siue summi Græcorum imperii, ornauit instruxitque. Hic plenum perfectumque opus molitus, Ciuilis doctrinæ partem generalem, in Ethicis præsertim Nicomachicis, profluenti facilique eloquentia pertractauit. Politica autem proprie sic dicta (τῆς πολιτικῆς generaliter sumtæ partem specialem alteram) incredibili grauitate, breuitate, arte conscripsit:

(Dictum hac occasione est 1. de numero librorum operis Politici. 2. de charactere dictionis & scripturæ. 3. de perfectione τῆς φιλοσοφίας in hoc opere. 4. de commentatoribus.)

adiecit

adiecit etiam Oeconomica, è partibus ciuilis doctrinæ specialibus alteram.

Aristotelis propositum, cum totius Scholæ Peripateticæ auctoritate excepit *Theophrastus*: qui diuina quadam suauitate multa elegantissima opera politica, etiam systematica scripsit: sicut catalogus *Laërtio* annotatus demonstrat. (adde *Ioh. Meursii Theophrastum.*)

Post Theophrastum, *Demetrii Phalerei* duo libri *de politica* περὶ πολιτικῆς: itemque *Antisthenis* opus περὶ νόμου ἢ περὶ πολιτείας de lege siue de republica, celebrantur. *Laërtius* in vtriusque vita.

Stoica schola, inde à magistris, Zenone & Cleanthe, philosophiam practicam, sub titulo & locis officiorum vitæ, τοῦ καθήκοντος, satis quidem subtiliter & elate tractauit: sed interdum minus accommodatè ad remp. in argumentis politicis versatur; aut disputationibus de summo hominum fine immoratur; aut quæstiones de virtutibus concise persequitur. Multa tamen hinc salubria petas; Et sicut comprehensio argumenti politici, methodus, dispositio, connexio propriè Aristoteli debetur: ita grauitas sententiarum, pondus & species collectionis, non parum Stoicorum *granditate loquendi* μεγαληγορίᾳ iuuatur.

Academici quoque in philos. pract. ἠθικώτεροι quam πολιτικώτεροι, locis Ethicis magis dediti, quam tractationibus politicis, quas presse sic vocamus, comperiuntur. (vid. *Cic. Acad. quæst.*)

Pythagorica Schola, mathematicis potius & physicis occupabatur, sicut discere licet ex *Gell. Noct. Attic. I, 5. Ouid. metamorph. XV, 2.* Ciuilia tamen, sub imaginibus, symbolis, figuris, ænigmatibus tradiderunt.

Migrauit autem apud Græcos, professio Politices in Scholas Sophistarum (ita vocabulo in bonam partem accepto, eloquentiæ doctores vocabantur) & Rhetorum. Hinc θρόνος πολιτικὸς cathedra politica Athenis celebris erat. Videndus omnino *Cresollius in theatro Rhetorum I, 3.* Certe ex quo eloquentia cœpit florere, studia Politices, sicut apud Græcos, ita post apud Latinos, cum eloquentia, indiuulso studii nexu copulabantur.

Creuerunt porro, sicut alibi notamus, cum augmento imperii: decreuerunt, cum respublica siue imperium minui inciperet. Quid, quod euecta super alias gentes imperii potestate, victori populo, studiorum gloria vindicata est, victarum autem gentium nomina præumbrante vnius fama delituerunt? Sic Græcorum studia vnice celebrantur, cum eorum Principatus emineret.

Inde cum imperii maiestate, ad Romanos translata est studiorum gloria: qui Græcis eam laudem veluti eripuerunt. In politicis *Cicero* duo potissimum opera scripsit: vnum ad imitationem Platonis, *Libros sc. de Republica*; alterum ad imitationem Stoicorum, *Libros sc. de Officiis.* Hunc enim librum vere politicum esse, in quo Ethica dogmata ad exempla

nego.

negotiaque politica accommodantur, alibi ostendimus. *G. præfat. nostr. in Officia Ambros.*

De cetero viri politici maluerunt ad scribendum, historias, orationes, theses ac hypotheses politicas, tractationes materiarum singularium &c. quam præcepta, & formam disciplinæ artisque eligere.

Scholæ politicæ, cum studiis eloquentiæ, sub eiusdem disciplinæ auspicio, pari passu ambulabant: exemplaque Græcorum, & consuetudo docendi discendique cum ipso Athenæi (auditorii) nomine Romæ valebant. Qua de re aliquid attigimus in *dissert. de eloq. Politici.*

Post conuulsum plane imperium Romanum; horum studiorum decus & vigor, qui hactenus subinde minuebatur, decessit. Hinc silentium & pausa omnis accuratioris litteraturæ, vsque ad tempora Scholasticorum doctorum, qui ex Philosophia practica, disputationes quasdam de iustitia & iure sectati, itemque de supremo hominis fine, etiam circa virtutum officia, satis spinose interdum & perplexe, cetera negligebant.

Cum instaurari cœpissent studia, plerique magnorum virorum, commentariis in Aristotelem & Platonem scribendis occupabantur; aut dissertationes componebant de singularibus argumentis politicis. donec post *Bodini, Andreæ Fricii, Gregorii Tholosani &c.* Systemata ingens cupido & certamen Politica scribendi Systematicè, sæculum inuasit, & vsque ad nauseam ac ineptias in hunc

Pythagorica Schola, mathematicis potius & physicis occupabatur, sicut discere licet ex *Gell.Noct.Attic.I,5. Ouid.metamorph. XV,2.* Ciuilia tamen, sub imaginibus, symbolis, figuris, ænigmatibus tradiderunt.

Migrauit autem apud Græcos, professio Politices in Scholas Sophistarum (ita vocabulo in bonam partem accepto, eloquentiæ doctores vocabantur) & Rhetorum. Hinc θρόνος πολιτικὸς cathedra politica Athenis celebris erat. Videndus omnino *Cresollius in theatro Rhetorum I,3.* Certe ex quo eloquentia cœpit florere, studia Politices, sicut apud Græcos, ita post apud Latinos, cum eloquentia, indiuulso studii nexu copulabantur.

Creuerunt porro, sicut alibi notamus, cum augmento imperii: decreuerunt, cum respublica siue imperium minui inciperet. Quid, quod euecta super alias gentes imperii potestate, victori populo, studiorum gloria vindicata est, victarum autem gentium nomina præumbrante vnius fama delituerunt? Sic Græcorum studia vnice celebrantur, cum eorum Principatus emineret.

Inde cum imperii maiestate, ad Romanos translata est studiorum gloria: qui Græcis eam laudem veluti eripuerunt. In politicis *Cicero* duo potissimum opera scripsit: vnum ad imitationem Platonis, *Libros sc. de Republica*; alterum ad imitationem Stoicorum, *Libros sc. de Officiis.* Hunc enim librum vere politicum esse, in quo Ethica dogmata ad exempla

nego.

negotiaque politica accommodantur, alibi ostendimus. §. praefat. nostr. in Officia Ambros.

De cetero viri politici maluerunt ad scribendum, historias, orationes, theses ac hypotheses politicas, tractationes materiarum singularium &c. quam praecepta, & formam disciplinae artisque eligere.

Scholae politicae, cum studiis eloquentiae, sub eiusdem disciplinae auspicio, pari passu ambulabant: exemplaque Graecorum, & consuetudo docendi discendique cum ipso Athenaei (auditorii) nomine Romae valebant. Qua de re aliquid attigimus in *dissert. de eloq. Politici.*

Post conuulsum plane imperium Romanum; horum studiorum decus & vigor, qui hactenus subinde minuebatur, decessit. Hinc silentium & pausa omnis accuratioris litteraturae, vsque ad tempora Scholasticorum doctorum, qui ex Philosophia practica, disputationes quasdam de iustitia & iure sectati, itemque de supremo hominis fine, etiam circa virtutum officia, satis spinose interdum & perplexe, cetera negligebant.

Cum instaurari coepissent studia, plerique magnorum virorum, commentariis in Aristotelem & Platonem scribendis occupabantur; aut dissertationes componebant de singularibus argumentis politicis. donec post *Bodini*, *Andreae Fricii*, *Gregorii Tholosani &c.* Systemata ingens cupido & certamen Politica scribendi Systematicè, saeculum inuasit, & vsque ad nauseam ac ineptias in hunc

diem increuit. dum qualicunque methodi siue ordinis nouitate (quæ tamen sæpius scribentis ingenio, quam discentium vsui congruit) absque doctrina aut solidioris propositi sapientiâ, non pauci valde sibi animaduertuntur placere.

Ex qua diuersitate temporum, & comparatione cum melioribus sæculis, apparere potest: plerosque studii politici modum hodie metiri præceptionibus potissimum & libris Systematicis; contra morem & mentem veterum: qui tractationibus politicis iam ad certa argumenta accommodatis & in rem præsentem traductis; itemque historiæ (quæ verissima studii Politici palæstra est) præcipue operam dabant, præceptis non nisi vsum ὑπομνηματικὸν, vt commentariorum fungerentur ritu, siue locorum & librorum memorialium, assignabant.

Sed de his aliàs. Neque enim nunc constituimus agere, de iis, quæ ad studium Politices pertinent, & quomodo tractari debeat. Factum à nobis est, & fiet, si Deo visum fuerit, alibi. Nota sunt etiam eruditorum consilia & labores: *Coleri Epistola, de studio Politico*; *Clapmarii nobile triennium*; ceteraque scripta ab Editoribus Amstelodamensibus in vnum volumen conducta, sub titulo, *Consiliorum & Consultationum de Studiis &c.* In transitu commendamus Studiosis Politices exemplum Augusti, de quo *Dionis historia*: τὰ πολιτικὰ καὶ ἀρχικὰ ἐδιδάσκετο ἰσχυρῶς. *politica, & quæ ad imperandum pertinent, docebatur solide & valide.* Nullum

lum enim maius certiusque hodie profectus politici impedimentum, quam superficiaria illa tractatio horum studiorum, qua fit, vt præceptis & regulis quibusdam, locisque exemplorum communibus, oretenus instructi, plerique solidis artibus policicis animum non accommodent. Vide, si lubet, *dissert. nostr. de Polit. Lips.*

Quantum ad propositum harum dissertationum attinet, non est nobis constitutum, agere actum, & nihil aliud quam conducere & repetere aliorum labores. Verùm, nec de noua aliqua forma methodoque multum erimus soliciti. Solidioris disciplinæ specimen, præcipuus nobis laboris terminus: ad quem ita contendemus, vt per amplitudinem Politices vniuersæ, delectis argumentis nobilioribus, primum quæstio iuris, ex diuinis humanisque litteris confirmetur; deinde tractationis siue ἐπιχειρήσεως καὶ πράξεως πολιτικῆς ratio & artificium in exemplorum exquisitorum explicatione demonstretur: qua occasione intelligetur, quomodo possint ac debeant ista ad varios ciuilis vitæ vsus apta oratione conformari. Inter quæ, & ad hunc vsum, laudabimus atque ad notitiam nostram vocabimus Scriptorum antiquorum & recentium præcipuos: in quibus *Tacito* & *Liuio* hunc honorem habebimus, vt tum in iis, quæ communis philosophiæ politicæ sunt; tum alterum, præcipue in rebus ad monarchiam spectantibus; alterum, in liberarum & mixtarum formarum πολιτείᾳ in occasio-

nem

nem nostri propositi adhibeamus. Cuius disciplinæ ratio, in re præsenti, quod Deus faxit! apparebit.

DISSERTATIO II.
De discrimine Honestorum & turpium, vtilium item & noxiorum.

Ad loc. Tac. IV. A. 33.

IN hoc tota institutionis & intelligentiæ politicæ ratio summatim continetur. Officium enim hominis ciuilis est, vt intelligat & eligat, quæ honesta sunt & vtilia; scilicet vt scopus vitæ ciuilis seu felicitas per honestas & vtiles actiones obtineatur. Huc
a Annal. 33. respexit *Tacitus*, cum de studio Politico nobilem locum ita claudit: *Pauci prudentiâ, honesta ab deterioribus, vtilia ab noxiis discernunt; plures aliorum euentis docentur.* Hæc nobis huius dissertationis materia esto.

Hic locus continet 1. *impedimenta prudentia politica* (quæ est in discretione honestorum & turpium, vtilium & noxiorum) 2. *instrumenta & præsidia.*

Impedimentorum

1. Primum est *natura humana imbecillitas.* Licet enim, discretio honestorū & turpium ingenita hominibus esse videatur, tamen illud lumen non pertingit ad omnia, & facile obscuratur, sicut seq. docebunt. *Seneca X. de benef.* 17. ait: *Maximum hoc habemus natura meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum per-*

permittit; *etiam qui non ſequuntur eam, vident*. Sed *epiſtola* 120. explicat & reſtringit, cum diſputat; *quomodo ad nos prima boni honeſtiq́ notitia peruenerit. Hoc nos*, inquit, *natura docere non potuit: ſemina nobis ſcientiæ dedit, ſcientiam non dedit*. Etiam *Cicero de ll.* I,10. & 11. diſputat quidem: *ius naturæ conſtitutum eſſe; iuſtos natura nos eſſe factos; non eſſe quenquam gentis vllius, qui ducem naturam nactus ad virtutem peruenire non poßit*. Sed fatetur naturam deprauari, ſicut mox dicetur. Chriſtiani ex hiſtoria corruptionis humanæ ſciunt amplius, quanta ſit non minus intellectus humani in iudicando imbecillitas, quam voluntatis in eligendo deprauatio. Etiam in ciuilibus, præſertim quoad caſus ſpeciales, & exempla particularia. Quo fit, cum dubitatur, honeſtumne factu aliquid ſit, an turpe, *vt ſæpe animi in contrarias ſententias diſtrahantur*. verbis *Cic. ex* I. *offic*.3. Vide omnino *Cl. Hornei. lib.* 2. *Eth.cap*.2.

2. Accedit *Deprauatio naturæ*. non enim intus modo, contumacia appetitus obluctatur intellectui, eumque rapit ad lubidinem ſuam: ſed præſto ſunt etiam praua educatio, conſuetudo, exempla; è quibus nata improbitas nihil patitur in diſcernendo honeſto à turpitudine, liquidum, ſincerum, perfectum. Eximia hic ſunt loca *Ciceronis de ll.* I, 10: *Deprauatio conſuetudinum, opinionum vanitas, imbecillitatem animorum torquet & flectit quocunq́ cœpit*. Et *cap*.12: *tantam eſſe*, ait, *corruptelam malæ conſuetudinis, vt ab ea tanquam igniculi extinguantur natura dati, exorianturq́, & confir-* 2.

mentur

mentur vitia contraria. Quod si, quo modo est natura, sic iudicio homines, humani (vt ait poëta) nihil à se alienum putarent, coleretur ius æque ab omnibus. &c. Et *Tusc. quæst.* III,1: *Natura paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusq; deprauati sic restinguimus, vt nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. nunc autem, simulatq; editi in lucem, & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionum peruersitate versamur: vt pœne cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. cum vero parentibus redditi, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, vt vanitati veritas, & opinioni confirmata natura ipsa cedat.* Sic apud Persas Medos, Indos, Æthiopas incesta matrimonia, honesta & licita habebantur; quæ tamen inhonesta & illicita esse naturalis pudor clamat. Si quæris caussam, prauam educationem & consuetudinem tibi assignabit *Dio Chrysostomus orat.* 20. Idem de nonnullarum gentium latrociniis iudicandum est. vid. *Iustin. XLIII*,3,5. & adde *notam*; itemque *Bodinum de Rep. lib. III, cap.* 7. Ad prauam educationem refer etiam varios Scriptores, qui honestatis speciem rebus parum honestis induunt. Non dicam de Machiauello, & nonnullis eorum, qui de ratione status animosius quam par est philosophantur: quotusquisque ex iis, qui sanctiorem Politices institutionem profitentur, non immiscet ea artibus politicis, quæ flagitiorum & nequi-

tiarum

tiarum nomine ſignari debebant. Accedunt figuræ poëtarum, oratorum, denique omnium eorum, qui hypotheſi ſuæ ſcriptionis inſeruientes, à ſeria philoſophia, licet non animo, ſtilo tamen aut artificio diſcedunt. Neque fruſtra *Cicero* loco ante laudato, erroris circa diſcrimina honeſt. & turp. etiam poëtas auctores facit: *hi*, inquit, *cum magnam ſpeciem doctrinæ ſapientiæq; præ ſe tulerunt, audiuntur, leguntur, ediſcuntur, & inhæreſcunt penitus in mentibus.* Sed de poëtis quidem caute legendis tractandisque *Plutarchus* peculiari libello πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, *quomodo iuueni audienda ſint poëmata*, explanauit. De cetero, exempli gr. ſi quis legat illos Rhetorum ac poëtarum locos, qui apicem laudis, qui ex honeſto petitur, ponunt in fama & gloria populari, in audacia militari, in potentia & imperio: niſi doctrina & iudicio felicius vtatur, hauriet aliquid de ſenſu prauæ opinionis. Et quanquam hæc ineruditis, ſolidaque diſciplina nondum firmatis fere accidant; mirari tamen licet, etiam magnos viros, admiratione nimia ſcriptorum, & amore ſententiarum, in ſequiora abreptos. Cato, cum legiſſet Phædonem Platonis, ad vim ſuæ vitæ adferendam animatus eſt. quanquam ille tum ex Stoicorum arroganti audacique philoſophia libidinem moriendi hauſerat. Maius dabo exemplum. Lipſius lectione Senecæ præſertim, Stoicæ philoſophiæ ſententias, plus quam Chriſtiana religio patitur, amauit, extulit, imitatus eſt. Qua de re agit

Tuſc. quæſt. III. 2.

Appian. B.C. l. 2.

erudi-

eruditus libellus de *Idolo Hallensi.* auctor, qui nomen suum celauit, est *Petrus Denaisius Assessor olim Cameræ Spirensis.*

Ad hunc locum volumus referri, omnes illos errores in discernendis honestis & turpibus, vtilibus & noxiis, qui vel securitate arripiendi obuia, vel persuasione auctoritatis (id est, cum non tam ratio quæritur, quam auctoritas personæ spectatur) hominibus obrepunt.

Quanquam & in ipsis rebus est aliquid, quod cum honestum non sit, speciem tamen
3. honesti mentitur. Illa (3.) *Falsa species*, & similitudo, vitiorum virtutes imitantium discrimina honestorum & turpium euertit. *Seneca epist.* 120: *Mala interdum speciem honesti obtulerunt, & optimum ex contrario nituit: Sunt enim, vt scis, virtutibus vitia confinia & perditis quoq; ac turpibus recti similitudo inest. Sic mentitur prodigus liberalem &c.*

Fallit enim vitium specie virtutis & vmbra,
Cum sit triste habitu, vultuq; & veste seuerum.

Iuuenal. Sat. XIV, 109. Quem locum expressit *Prudentius in Psychom.* vbi de vitio loquens, inquit;

Fit virtus specie, vultuq; & veste seuera. Exemplum *Augustinus* dabit de C.D. *lib. V. capp.* 12. 13. 15. vbi ostendit, quomodo Romanis ambitio & cupido gloriæ specie laudis imposuerit.

4. 4. *Mutatur & variatur ipsa honesti natura:* Hæc *natura variabilis* non tantum locum habet in eo genere honesti, quod mediis rebus constat, & de quo per integrum locum communem

munem oſtendit *Corn. Nepos* (*præfat.*) *non eadem omnibus eſſe honeſta atq; turpia*: Sed etiam in vera ratione officii. Hinc *Cicero* 3. *offic.* 4: *Sæpe tempore fit, vt quod plerumq; turpe haberi ſoleat, inueniatur non eſſe turpe.* Ponit exemplum homicidii per ſe illiciti, ſed cum tyrannus familiaris occiſus eſt, laudandi. Et *cap.* 25: *Sic multa, quæ honeſta natura videntur eſſe, temporibus fiunt non honeſta. facere promiſſa, ſtare conuentis, reddere depoſita, commutata vtilitate, fiunt non honeſta.* In ratione vtilitatis hoc eo magis euenire ſolet, quia futura magis in incerto ſunt: honeſtas ſtatim & in præſens ſe prodit: vtilitatis perfectio in poſterum ſperatur. Et commutata vnicâ ſæpe circumſtantiarum, quas vocant, conſultum eſſe definit, ſiue omittit rationem vtilitatis, quod alio habitu, aut conditione paululum alia, profuiſſe viſum eſt: Huc pertinet illud Othonis apud *Tacitum* 1. *Hiſt.* 83: *Sæpe honeſtas rerum cauſſas, ni iudicium adhibeas, pernicioſi exitus conſequuntur.* Exempla ad vtrumque membrum, falſæ ſpeciei ſcilicet, & mutabilis naturæ negotiorum. *Cicero* de Catone *ad Attic. lib.* II, *ep.* 1: *Cato, optimo animo vtens & ſumma fide, nocet interdum Reip. dicit enim tanquam in Platonis πολιτείᾳ, non tanquam in Romuli fæce, ſententiam.* Ponit deinde exempla. Præſertim imitatio exemplorum ſæpe ancipitem ſimilitudinis & vtilitatis coniecturam habet: Brutus & Caſſius in occidendo Cæſare Julio ſecuti ſunt exemplum & propoſitum Junii illius Bruti, qui Tarquiniis eiectis populo R.

libertatem peperit. Sed quam in hac imitatione aberrauerint, erudita dissertatione ostendit Vir Illustr. *Christoph. Forstnerus in not. ad Tac. I. A. 1.* Pompeius initio belli ciuilis, aduentante in Italiam Cæsare, imprudenter reliquit Romam: *Reprehendit ergo Cicero, quod Themistoclis consilium, non Periclis imitatus esset, τῶν πραγμάτων τούτοις ὁμοίων ὄντων, οὐκ ἐκείνοις, cum rerum status huius tempori (Periclis) non illi (Themistoclis) esset similis. Plutarch. in Pomp.* adde *Cic.* ad Attic. VII, 11. Tiberii consilium & dissimulationem (de quibus *Tac. 1. A. 47.*) imitatus est, parum feliciter Philippus II. Hispan. Rex in negotio Belgico. *Strada Dec. I. lib. 6. &c.* Poncetus Gallis suadet imitationem imperii Turcici, absurde apud *Thuan. 57.* Sic hodie multis in ore sunt Belgarum & Heluetiorum exempla: quotiens tumultus populorum in Principes exoriuntur. Sed hi non aduertunt, plane singularia esse illa exempla, neque facilia imitatu, etiamsi de iure non dubitaretur. Auctor vindiciarum contra Tyrannos, qui se appellauit *Steph. Iunium Brutum* (est autem *Hub. Languetus* quamuis *Hug. Grotius in Apologetico aduers. Riuetum* alium existimet) exemplis Biblicis, multum dissimilibus, tanquam similibus vtitur. Ex aliis quoque historiis casus ponit, casui illi, & negotio regni Gallici, ad quod totus ille liber spectat, multum dissimiles. de qua re alias. Exempla igitur recte intellecta, & probe inspecta, tum accurate comparata, idonea sunt, quæ argumentum vtilitatis præbeant.

Veni-

5. Venimus ad 5. impedimentum, quo discrimen honest. & turp. vtil. & nox. interturbatur. Id est *Error aliquis præconceptus; aut propositum vitiosum, principii & fundamenti loco, vt sic dicam, constitutum.* Julius Cæsar, cum semel statuisset omnia ad dominationem referre, multa fecit laude digna, nisi propositi vitio contaminarentur. Hoc est, quod *Plutarchus* acute dixit de reconciliatione Pompeii & Crassi per Cæsarem facta: *πρᾶγμα καλὸν μὲν ἄλλως, καὶ πολιτικὸν, αἰτίᾳ δὲ φαύλῃ. Honestum quidem aliàs & politicum factum, sed consilio improbo susceptum.* Plenus est principatus Tiberii talium exemplorum, quæ honestatis magnificam speciem præferunt: introspecta ad artes tyrannicas relata deprehenduntur. Hoc sensu etiam *Tacitus* noster dixit, virtutes non minus noxias esse, quam vitia, quotiens finguntur & simulantur prauos ad fines. *Industria ac vigilantia*, inquit, *haud minus noxiæ* (scil. quam vitia, de quibus præcesserat) *quotiens parando regno finguntur. 4. A. 1, 5.*

De falsis hypothesibus, & sententiis, grande est exemplum in Pontificiis autoribus rerum & scriptoribus. E.g. quia statuunt Principes Pontifici subiici, & Clerum esse supra Principes, nunquam aliquid sani aut sinceri de maiestate & potestate imperiorum prodeunt. Item quia pro Hæreticis damnant, quicunque diuersum in religione sentiunt; hæreticos porro igne ferroque extirpandos iudicant; denique ne fidem quidem hæreticis seruandam clamitant: omne iudicium politi-

cum de discr. honest. & turp. vt. & nox. corrumpi peruertique necesse est. neque enim ciuilis aliqua tranquillitas, neque vitæ socialis humanitas, neque adeo præcipuus finis honestarum & vtilium actionum relinquitur. Extat *Iudicium Antonii Posseuini de scriptis Bodini*. In eo reprehendit (1.) quod in methodo historica, Lutherum, Caluinum, Melanchthonem, ceterosque nominet honorifice *Historicos*; item Peucerum, Carionem & alios vsurpet ad faciendam fidem, qui & hæretici fuerint, & turpissime in historiis lapsi sint. (2.) quod in catalogo histor. tanquam manu ad libros quosque hæreticos, atque pestilentes Magdeburg. centurias tractandos lectorem ducat. (3.) quod Pontifices & Sacerdotes sub imperio magistratuum dicat contineri. (4.) quod Platonis & Xenophontis probet institutum, qui magistratib. reip. caussa mentiri permittunt. (5.) quod neget Pontifices habere imperium, vocationem, prætensionem, viatorem aut lictorem. (6.) quod Pontifices grauissimis censoribus egere statuat. (7.) quod in libris de Rep. dixerit, hæreticos ferendos; (8.) Remp. Ecclesiasticam (i.e. Principatum Papæ) non commendauerit tanquam exemplar nobiliss. reip. & similia multa.

Sic qui semel animo aut affectu tenendum decreuit; Imperium Rom. German. inde à temporibus aureæ Bullæ esse adhuc vere & proprie Monarchicum, omnemque maiestatem residere in persona Imperatoris, longe

aliter

aliter iudicabunt de rebus ad ius & statum publicum spectantibus; quam ii quibus verior sententia arridet.

6. Impedimentum est capitalis *ille error, quo honestum ab vtilitate seiungitur. Platonis* & *Aristotelis* constans sententia fuit, nihil vtile habendum, nisi quod honestum esset: quod confirmat *Cicero pleraq; parte lib. 3. offic.* non quod honestatis ratio, ab vtilitatis ratione plane non differat: sed quod opponi sibi inuicem aut disiungi non debeant, quæ fine & serie quadam naturali humani actus coniunctissima sunt. *Recte Socrates* (sunt verba *Tullii lib. 1. de ll. 12.*) *execrari eum solebat, qui primus vtilitatem à natura seiunxisset. id enim querebatur esse caput exitiorum omnium.* Hic alii dicunt: nihil esse iniustum aut inhonestum, quod vtile. alii: quoties pugnant ista, fas esse, vt vincat vtilitas. alii moderatius: vtilitati non quidem plane cedere, sed seruire interdum debere honestatem. Vide omnino *Hug. Grot. prolegom. in libros de Iure Bell*: Atque vtinam gentilium intra scholas ista substitissent. Sed inter Christianos quoque venenum blandi eius erroris peperit Machiauelli Politicam: quam plurimi sequuntur opere, qui ore detestantur. Sed de hac re alibi, cum de ratione status agemus. 6.

Aduersus ista studii Politici impedimenta, siue errores, præsto sunt remedia, siue *instrumenta præsidiaq;*, quibus discrimen honest. & turp. vtil. & nox. in solidioris disciplinæ formulam vindicatur.

Instrumentorum quædam ſuppeditat locus Taciti præmiſſus: quædam addi debent.

In Tacito 1. occurrit *naturalis prudentia* ſiue *Iudicium Practicum*, quod ingenio Practico ſc. proprium eſt. *Comineus fine libr.3. Memorabile omnino donum Dei eſt, ingenio dextro dotari quempiam & perſpicaci.* De tali ingenio diximus *in commentar. Nepot.* & alibi. Vis eius cernitur in iudicando rectiſſime de præſentibus, in callide coniiciendo de futuris, in perite eligendo maxime accommodatis. Pertinet huc grande illud: *temporibus ſeruire,&c,iis ſapienter vti. Corn.Nep.in Epam. c.2. Neceſſe eſt enim ſæpe temporibus potius parere, quam moribus. Cic.Philipp.* 11. c.11.

2. Hiſtoria, pragmatica ſcilicet & cum iudicio ſcripta. de qua alibi; adde *Lipſ.1.polit.9.*

His adiicimus 3. *Philoſophiam ſiue doctrinam & eruditionem.* Huc proprie enim ſpectat dictum Platonis *Ciceroni* quoque laudatum *ad Q.Fr. lib.I. ep.1. cap.1*: *Tum deniq; fore beatas reſpublicas, ſi aut docti ac ſapientes homines eas regere cœpiſſent, aut ii qui regerent, omne ſuum ſtudium in doctrina ac ſapientia collocaſſent.* Doctrinam intellige ſolidam, cordatam, generoſam. de cuius rationibus alibi ad *Tac. IV. Hiſt.5.* de ſtudiis *Heluidii.* In doctrina huc ſpectante ſeorſum requiritur, accurata cognitio eius quod τὸ ἀγαθὸν Græci vocant, ſiue publicæ felicitatis, bonique ac finis ciuilis. quæ notitia, reſpectu ceteri ſtudii politici eſt vere *moderatrix & princeps.* ἀρχιτεκτονική. Lege omni-

omnino quæ de ſtudiorum in vita ciuili & imperio vtilitate diſputat *Cominæus lib. V. cap. 18. edit. Barth.*

4. Theologiam, quæ partim è Scriptura S. partim è ſcriptis Theologorum, iudicium plenius perfectiusque informabit; tum voluntatem inflammabit potentius ad virtutem & probitatem: ſine qua ciuilis vita infelix. Rurſum vide *Cominæum lib. 5.* Adde *Il Politico Christiano del M. Virgilio Maluezzi.* Nominatim hic etiam commendamus *Baſilii Magni orationem ad iuuenes, quomodo ſcripta gentilium cum fructu legere debeant.* Et *Auguſtini opus de Ciu. Dei.* ob rationes in diſſertatione ipſa expoſitas.

DISSERTATIO III.

De iure & ordine imperandi parendiq; adeoq; de Maieſtate & obſequio ciuili.

Ad locum Taciti VI. A. 8.

VBi Terentius Senator ad Tiberium: *Tibi ſummum rerum iudicium Dii dedere: nobis obſequii gloria relicta eſt.*

Inter ea, quæ natura, iubens diſcernere honeſta à turpibus, vtilia ab noxiis, homini ſuppeditat, eſt vel maxime ille ordo imperandi parendique. Eſtque hic ordo iuris naturalis, gentium & diuini. *Naturalis* (1.) ex appetitu ordinatæ ſocietatis. (2.) ex appetitu

eorum, sine quibus finis societatis obtineri nequit (3.) ex analogia harmoniæ in non-rationalibus. *Gentium*; quia consensu earum hic ordo probatus & pro necessario ac vtili habitus. Vnde & *Ius ciuile* illum ordinem suo statui accommodauit. *Diuini*, 1. quatenus ius illud naturale & sociale, licet profluat ex principiis homini internis, Deo tamen, cuius ista lex in cordibus humanis est, merito tribuitur vt auctori. 2. quatenus illa principia, de affectu & ordine sociali, lata lege, & historiâ sacrâ, declarauit promulgauitque. Sed de his Politici abunde, cum de Ciuitate & Rep. tractant: tum Theologi in loco de Magistratu Politico.

Vid. Lips. 2. polit. 1.

Seq. Explicatio loci præscripti. 1. paraphrastica iuxta orationis seriem. 2. cum accommodatione ad nostrum propositum.

I.

Summum rerum iudicium siue Potestas ciuilis.

Quæ & *Maiestas* dicitur. Maiestas 1. priscis quidem sæpius pro dignitate, eminentia, reuerentia, magnitudine, auctoritate ponitur. Hinc maiestas oris vultusq; , maiestas consulum, maiestas matronalis, maiestas imperii R. (sic *Lips. 2. polit. cap. 16.* de maiestate tractauit.) 2. coniungitur potestas & dignitas, siue imperium & dignitas, quando e.g. de Lege maiestatis agitur. Ita *Cic. 2. de inuent. 17. & 18. Partit. orat. 30. pro Rabirio* & alibi. 3. Recentiores, summam potestatem hoc vocabulo notant.

notant. Secundæ significationis complementum ex interiore philosophia dedimus *dissert. de Ausp. Reg. cap. 2. §. 3.* Sit nobis nunc in tertia signif. maiestas, summa ciuilis potestas, cuius actus alterius iuri non subsunt, ita vt alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. *Grot. de iur. bell. 1, 3, 7. Graswinckelius de iure maiestatis cap. 3. & 4.* Quanquam accuratius de hac materia philosophari cupientibus, semper in potestate illa respicienda erit summa dignitas. Romanis Scriptoribus: *rerum summa, summum imperium, arbitrium rerum omnium, vis imperii, ius imperii.* quo etiam *summum rerum iudicium* in loco præscripto referri potest. Græcis τὸ κύριον, ἡ πρώτη ἀρχὴ, τὸ αὐτεξούσιον, ἡ τῶν ὅλων ἐξουσία &c. Hæc est potestas totius ciuitatis; sed subiectum proprium mutat pro diuersa Rerump. forma. Vide *Bodin. de Rep. 1, 8. Arnis. de I. M.*

Originem maiestatis reuera à Deo repetendam, licet hominum accedat opera, ex S. litteris certum est. Vtrumque Apostoli in N. T. expresserunt: Paulo *Rom. 13, 2.* summa potestas dicitur *διαταγὴ θεοῦ ordinatio Dei: Petro* eadem *ἀνθρωπίνη κτίσις, humana ordinatio* vocatur *Epist. 1, 2, 13.* Res est manifesta, de diuino auspicio & constitutione, humana vero opera & ministerio. Sed interpretatio diuersa, disputandi locum dedit. Sicut enim nemo negare audet, summam potestatem à DEO esse (quod accurate probat *Theod. Graswinck. de iur. maiest. cap. 1.* Et quomodo id Ethnici etiam agnouerint, monuimus *dissert. de*

Vid. Gerh. comment. in h. l.

Ausp. Reg. Tacitus noster; *Deos dare summum rerum Iudicium Principibus.*) ita eandem à populo esse, dici quidem posset, si citra quæstionem veræ originis, eo sensu, quem notauimus; tum citra hypotheses inde nimis animose deductas, id fieret. *Steph. Iun. Brutus in Vindic. contra tyrannos (quæst.3.)* ita colligit suam de hoc argumento philosophiam: *Omnes reges (e.g.) regiam dignitatem à populo accipere*; adeoque *populum vniuersum rege potiorem & superiorem esse: regem regni, imperatorem imperii supremum tantum ministrum & actorem esse, populum vero verè dominum existere.* Sicut autem de quibusdam regibus & imperantibus verum est, ita de omnibus, ac de suprema potestate vniuerse affirmare, quod & prorsus à populo sit, & penes populum semper resideat, temerarium est. Exempla quæ ille auctor adfert, partim non agunt de talibus regibus, quibus suprema potestas ciuilis & maiestas vere ac plene tradita est: partim ceremonias inaugurationis, acclamationis, gratulationis cum originaria creatione ac constitutione regum confundunt. Hinc nata occasio *Cl. Grasvvinckelio (de I. M.)* disputandi: *summæ potestatis originem non recte ad populum referri (cap.2.)* & *summam absolute potestatem supra populum esse; cap.7.* Ante Grasvv. hoc egregie demonstrauerat *H. Grotius de I. B. lib.1,3,8.* Adde *Gulielm. Barclai. aduersus Monarchomachos III,7.*

Ex diuina origine Maiestas trahit aliquid diuini: sancta, inuiolabilis, Dei vicaria in terris, Deo vni secunda. sicut infra denuo

 mone-

monebitur: & alibi late tractatum à nobis est.

Distinguitur vulgo Maiestas in realem & personalem, quod illa sit imperii, hæc imperantis: quæ distinctio satis tolerari posset, nisi quædam annecterentur consectaria, non ferenda. E.g. quod etiam in regno pleno & absoluto, maiestas realis maneat populi; adeoque maiestas imperantis semper obstringatur maiestati imperii &c. Quæ scilicet congruunt sententiis, quas merito refutatas modo diximus. Itàque doctissimus *Grasvvinck. de I.M. cap.* 10. *&* 11 distinctionem illam aliter explicat, vt desinat maiestas realis, vt primum in personam collata est maiestas: manente autem reali maiestate, personalis vera maiestas nulla sit, sed imago eius, respectu administrationis & curationis. &c.

Repugnat maiestatis naturæ, quidquid est fiduciarium, precarium, curatorium. Tales sunt omnium magistratuum potestates, dictaturæ &c. vtcumque specioso sui operis iurisque titulo præfulgeant.

Refertur autem suma illa potestas vnice ad Reip. salutem, neque quidquam priuati habet. Hæc est anima reip. & spiritus vitalis, & vis architectonica. Hinc auspicia pignoraque imperii fas est repeti. Ad hanc prouocat Resp. quoties metuit, ne quid resp. detrimenti capiat. (Explic. vetus illa formula, de qua *Sallust. Catil.* 29. *Cæs. bell. Ciu.* I, 5.) Ita enim disertis verbis interpretatur illam formulam *Cicero pro Rabir.* 7: ***operam darent Coss. vt imperium populi***

Ausp. Reg. Tacitus noster; *Deos dare summum rerum Iudicium Principibus.*) ita eandem à populo esse, dici quidem posset, si citra quæstionem veræ originis, eo sensu, quem notauimus; tum citra hypotheses inde nimis animose deductas, id fieret. *Steph. Iun. Brutus in Vindic. contra tyrannos (quæst.3.)* ita colligit suam de hoc argumento philosophiam: *Omnes reges* (e.g.) *regiam dignitatem à populo accipere*; adeoque *populum vniuersum rege potiorem & superiorem esse: regem regni, imperatorem imperii supremum tantum ministrum & actorem esse, populum vero verè dominum existere.* Sicut autem de quibusdam regibus & imperantibus verum est, ita de omnibus, ac de suprema potestate vniuerse affirmare, quod & prorsus à populo sit, & penes populum semper resideat, temerarium est. Exempla quæ ille auctor adfert, partim non agunt de talibus regibus, quibus suprema potestas ciuilis & maiestas vere ac plene tradita est: partim ceremonias inaugurationis, acclamationis, gratulationis cum originaria creatione ac constitutione regum confundunt. Hinc nata occasio *Cl. Grasvvinckelio* (*de I. M.*) disputandi: *summæ potestatis originem non recte ad populum referri* (*cap.2.*) & *summam absolute potestatem supra populum esse*; *cap.7.* Ante Grasvv. hoc egregie demonstrauerat *H. Grotius de I. B. lib.1,3,8.* Adde *Gulielm. Barclai. aduersus Monarchomachos III,7.*

Ex diuina origine Maiestas trahit aliquid diuini: sancta, inuiolabilis, Dei vicaria in terris, Deo vni secunda, sicut infra denuo mone-

monebitur: & alibi late tractatum à nobis est.

Distinguitur vulgo Maiestas in realem & personalem, quod illa sit imperii, hæc imperantis: quæ distinctio satis tolerari posset, nisi quædam annecterentur consectaria, non ferenda. E.g. quod etiam in regno pleno & absoluto, maiestas realis maneat populi; adeoque maiestas imperantis semper obstringatur maiestati imperii &c. Quæ scilicet congruunt sententiis, quas merito refutatas modo diximus. Itàque doctissimus *Grasvvinck. de I.M. cap.* 10. *&* 11 distinctionem illam aliter explicat, vt desinat maiestas realis, vt primum in personam collata est maiestas: manente autem reali maiestate, personalis vera maiestas nulla sit, sed imago eius, respectu administrationis & curationis. &c.

Repugnat maiestatis naturæ, quidquid est fiduciarium, precarium, curatorium. Tales sunt omnium magistratuum potestates, dictaturæ &c. vtcumque specioso sui operis iurisque titulo præfulgeant.

Refertur autem sum̃a illa potestas vnice ad Reip. salutem, neque quidquam priuati habet. Hæc est anima reip. & spiritus vitalis, & vis architectonica. Hinc auspicia pignoraque imperii fas est repeti. Ad hanc prouocat Resp. quoties metuit, ne quid resp. detrimenti capiat. (Explic. vetus illa formula, de qua *Sallust. Catil.* 29. *Cæs. bell. Ciu.* I, 5.) Ita enim disertis verbis interpretatur illam formulam *Cicero pro Rabir.* 7: *operam darent Coss. vt imperium populi*

puli Romani maiestasq; conseruaretur. Maiestas sui est, & reip. tutela &c.

Ex maiestate oritur (siue potius, eius pars est) *Dominium eminens ciuitatis aut eius, cui ciuitas suum ius tradidit in res & personas singulorum, boni publici caussa.* Sic in res singulorum maius est Dominium regis, ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic reip. quisque ad vsus publicos magis obligatur, quam creditori. *Grot. de I. B.* l, 1, 6. Intelligitur enim quisque eo ipso, quod pars ciuitatis esse voluit, obligasse suam voluntatem, seque ac sua omnia, in vsus communitatis.

Hinc etiam, tanquam ex arcano maiestatis sinu progignitur, quidquid est iuris ac rationis in Ratione Status, quam vocant, de qua alibi.

Maiestas, res sancta & in terris summa vereque diuina in communi disquisitione facile audaciam curiosius rimantium absterret: sed cum in turbam degressa est, in speciali illa consideratione, quatenus in Regnis aut liberis Reip. formis viget, multa temeritate curiosæ disputationis tentatur. sicut infra patebit.

Repet. verba Taciti. Manet ergo, vt Tacitus nobis sua denuo verba mutuetur, maiestas *summum rerum Iudicium Principi à Deo datum*: summum, iure diuino & humano; summum, quia summæ i.e. diuinæ potestatis imaginem & officium refert: summum in statuendo, prouidendo & discernendo; itemque in efficiendo, agendoque;

doque; vnde ap. *Sallust.* (*Catil.* 29.) *imperium atq; iudicium summum* coniungitur: summum denique potestate & dignitate, siue potius vi potestatis atque dignitatis singulariter permixta.

Deducerent nos iam verba Taciti, ad Maiestatem Rom. Principis. Sed de ea rectius agemus infra, vbi Regnorum præcipuorum in mundo historiam politica ἀκρίβειᾳ prosequemur. Nunc de

II.

Obsequii gloria, siue de Ciuili obsequio.

Obsequii vox 1. *obligationem* suppeditat, qua ciuis summæ potestati obligatur ad omnia, quæ finis ciuitatis, in fruendo iure & vtilitatibus communibus positus requirit. Hanc obligationem niti iure diuino, & natura rationali atque sociali, prædiximus.

2. Obsequium ipsum est in *parendo* & *venerando*. *Parere* complectitur duo (1.) ne resistatur aut obuiam veniatur summæ potestati. (2.) vt impleatur, agatur, omittatur, quod summa potestas iubet aut vetat. Vnum hic symbolum ciuium singulis: *mihi iussa capessere fas est*. Quousque hæc pertingant, dicetur cum de tyrannide & potestate regia agemus.

3. Obsequium reuerentiæ & venerationis ita explicat Tacitus, vt neget conuenire priuato & ciui, de placitis supremæ potestatis interpretando dubitare ac disputare. Pertinet

hac,

huc, quod de disciplina militari Otho apud Nostrum dicit 1.H.83,6: *Si, vbi iubeantur, quærere singulis liceat; pereunte obsequio, imperium intercidit.* Propius autem ad mentem sententiæ quam explicamus facit *l.3.C. de crim. sacrileg. Disputare de Principali iudicio non oportet: sacrilegii enim instar est, dubitare an is dignus sit, quem elegerit Imperator.* Capio *sacrilegium* politico potius quam iuridico significatu; per colorem augendæ comparandæq; rei potius, quam proprio nomine signandi criminis. Confer text. parall. *l.5.C. de diuers. rescript. & pragm. sanct.* Hæc ratio sententiæ, qua religiones violari, sacra imperii, mysteria maiestatis attrectari dicuntur, sæpe vsurpatur in *criminibus maiestatis*, de quibus suo loco.

4. Ab hoc obsequendi officio, nemo excipitur, nisi maiestas ipsa: quicunque in ciuitate viuit, neque summam eius potestatem accipit, licet administrationi eius speciose sit adhibitus, siue sacra siue ciuilia curet, obsequii ciuilis vinculo sine summo scelere, se non potest eximere. *Oppositio* Taciti hoc monstrat: & in oppositione *ordo*, in cuius serie omnia ab vno infra vnum descendunt, & ad vnum ascendunt. supra vnum nihil est. De quali flagitio Pontificis R. qui se suumque clerum eximere cupit, paulo post dicetur. Vt & de iis, qui magistratibus quibusdam priuilegium non obsequendi constituere volunt.

5. Imo in hoc obsequio *gloria* ciuilis viri versatur. Est quidem Gloria proprius maiestatis non obsequii character. vnde cum qua-

quadam figura politica, *gloria obsequii* vnice *relinqui* ciuibus dicitur. 1. Eo genere *gloriæ*, quo laudantur, quæ in officio explendo recte fiunt. Est enim ciuis qua talis hæc virtus, vt legibus ciuitatis se attemperet, quarum suma & compendium maiestas est. Diximus alibi de *Ciuilitate*. 2. Eo genere *gloriæ*, quod promtitudinem, artem, excellentiam obsequii notat. Specimen in ipsa oratione Terentii Senatoris, vbi subtile illud paullo post nostram sententiam sequitur: *abditos Principis sensus & si quid occultius parat, exquirere, illicitum, anceps; nec ideo assequare.* Dixi etiam aliquid de arte obsequendi *annot.* 11. *ad cap.* 2. *libr.* 1. *A. Tac.*

DISSERTATIO IV.

De Iuribus Maiestatis in genere & De Potestate Legislatoria.

PRæfanda quædam de Juribus Maiestatis.

Querela *Bodini* super breuitate & obscuritate veterum in hoc argumento. *lib.* 1. *de Rep. cap.* 10. *non longe à principio.*

Querela & obseruatio *Grotii* de recentioribus (*de I.B.I,3,5.*) *quod nostro sæculo viri eruditi, quisque ex vsu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderint.*

Idem

Idem *Grotius* §.6. *cap. prædicti*, bene & ad mentem veterum, reique ipsius naturam, colligit iura potestatis ciuilis.

Ad quæ referri possunt iura illa, quæ alii pæne in infinitum multiplicant: atque in maiora & minora distinguunt. Apud *Tacitum* nostrum summatim tanguntur I. *A.* 2, 2. vbi narratur, quomodo Augustus *insurrexerit paulatim, munia Senatus, magistratuum, legum in se traxerit*; i.e. iura imperii & maiestatis sibi vindicarit. De quo loco alibi. It. 13 *A.* 49.

I.

Caput maiestatis, siue *potestas Legum.*

Ad illustrissimam *Taciti digressionem de Legibus III. A.* 26. & 27.

1. Ratio ordinis ostensa.

2. Dissertatio distributa in *Explicationem* Digressionis prædictæ; & *Annotationem* quæstionum ac obseruationum huc pertinentium.

Explicatio Digressionis Taciti.

1. Occasio Digressionis.

2. Forma & tractatio est Historica: Traditur enim Legum tum aliarum, tum Romanarum historia; ab origine, progressu, incrementis sæpe immodicis.

3. Continentur tamen in hac historia quædam, ad naturam legum & finem, ad discrimina legum &c. pertinentia.

Occasio habetur

3. *A.* 25, 3. Histo-

Historia ipsa

I. Exquirit *originem LL.* & iuris. Quam Tacitus hoc l. ex falsa hypothesi repetit: quasi homines quodam tempore sua sponte sine probro, sine scelere, sine legibus vixerint: pudore & modestiâ mores gubernantibus. Contradicit expresse Aristoteles cuius *lib.10. Eth. Nicom. cap. vlt.* hæc est doctrina: *vt homines boni sint & honeste viuant, legibus opus esse. naturam enim hominum ita comparatā esse, vt pudori non obsequatur sed metui, neq; abstineat à malo propter turpitudinem, sed ob supplicia & pœnam.* Vnde alii gentilium Scriptorum longe diuersi à *Taciti* sententia notam vetustissimæ barbariei, & vitæ non tam honestæ quam inhumanæ, inopiam & inscitiam legum ponunt. Sic *Sallust.* Aborigines describit *Catil. 6. genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio; liberum atq; solutum.* itemque *Gætulos & Libyas in Iugurth. c. 10. Hi neq; moribus, neq; lege aut Imperio cuiusq; regebantur.* Et Bebrycios *Valerius Flaccus*:

—— —— Non fœdera legum
Vlla colunt, placidas aut iura tenentia mentes.

Hypothesis *Taciti* & similia loca originem trahunt 1. ex ignoratione primæuæ & antiquissimæ historiæ. 2. ex confusione legum scriptarum, & non scriptarum. 3. partim referri debent ad comparationem seculorum & gentium in moribus. Sic *Iustinus lib. 2.* de Scythis: *Iustitia gentis ingeniis culta non legibus.* Quo pertinent etiam loca *Taciti* nostri de *Germanis cap. 19.* & *Sallust.* de priscis Romanis:

Catil. 9. *ius bonumq; apud eos non legibus magis quam natura valebat.* Et *Liuii lib.* 21. *Fides & iusiurandum, propulso legum & pœnarum metu, ciuitatem regebant.* Qualia loca homines honestatis amantes, & qui peccare oderunt virtutis amore, non inopiam aut ignorantiam legum notant.

In origine legum tradenda etiam illud non plane verum est, quod leges propter abusum aut tædium dominationis institutas censet *Tacitus.* Eadem enim 1. est origo & ratio legum & imperiorum: iustitiæ fruendæ causa vtrumque comparatum est. 2. viua lex, an scripta imperet, nihil interest ad naturam legis. Interim verum est 1. plerasque antiquas gentes primo Regibus paruisse, quod confirmat & *Cicer. III. de leg. c.*2. 2. sub multis Regibus, arbitria Regum pro legibus fuisse: Quo significatu scilicet *Iustinus* etiam dicit: *Populus nullis legibus tenebatur. lib.*1. adde 7, 3. Quanquam hæc locutio interdum etiam ad plenum arbitrium Regis spectat, neq; omnem legem latam negat. 3. Factũ esse, vt quædam ciuitates leges, quam Reges (aliam & legibus definitam Reipub. formam) mallent, sicut alicubi loquitur *Seneca.*

Vera origo legum est ab ipso Deo arcessenda; qui legem inscripsit hominum mentibus, eamquẽ denuo postea promulgauit, cuius summa in decalogo. Hinc omnia iura, omnes leges manarunt. Ipsi certe gentilium legislatores originem suarum legum à Deo repetunt (vid. *Platon. in Min. Strab. lib.* 16. *Ioseph. cap.*

cap.2. contra Appionem: Eusebium præparat. Euangelica & alios) Naturam item, hoc est legem Dei in humanis mentibus faciunt matrem ac parentem legum; quod vel *Cic.1. de leg.* declarare potest. (vid. *Ludou. Viuem ad August. de C.D. 19.v.21.*) & *Aristoteles* memorabili sententia Deum & naturam & leges coniungit: qui mentem iubet imperare (in ciuitate) videtur hoc iubere, vt Deus & leges imperent. *Iosephus (II. contra Appion.)* quantum ad leges scriptas attinet, in tantum hic legis Mosaicæ prærogatiuam extollit, vt apud antiquissimos Ethnicorum scriptores, qualis est *Homerus*, ne nomen quidem τῦ νόμυ hoc est legis exstare notet, quod tamen vltra scopum trahi non debet. *3. polit. cap. 12.*

Perpetua igitur ad hos fontes ἐπάνοδος siue regressio est, qua e.g. ius ciuile ad ius naturale, hoc ipsum ad ius & legem Dei reducitur.

Ethnicis memorias antiquiores ignorantibus, historia legislatorum & legum citerius ponitur. Hinc *Tacitus* cum cæteris nominat Minoem, Lycurgum, Solonem, antiquissimos & præstantissimos legislatores. Minos fingebat, se nouem annos in antro Iouis discipulum fuisse, atque inde didicisse artem ferendarum legum, (de qua re in *differt. de Auspicio Regio*) hunc postea in ferendis legibus imitatus est Lycurgus, sicut notat *Aristoteles 2. polit. cap.8.* vbi Cretensium & Spartanorum Rempub. comparat. Vide eiusdem *libri cap.7.* vbi Lycurgi legislatio examinatur. Adde *Plut-*

 arch.

arch. Lycurg. Xenoph. de Repub. Lacedæmoniorum. Strab. lib. 8. & 10. Iustin. lib. 2. & 3. Solonis νομοθεσίαν cum elogio nominat noster. *quæsitiores & plures leges perscripsit.* Pertinet huc illud *Arist. II. polit. cap. 8. prisca illa pleraque minus sunt exquisita quam recentiora.* vid. *Plutarch. Solon. Diogen. Laërt. in vitis. Iustinus lib. 2. cap. 7. Herodotus lib. 1. & 2. Gruterus ad Liuium III, 1.* Ante Solonem Draco leges tulerat, de quo *Gellius lib. XI. cap. 18.*

De Romanis legibus ista tradit 1. de legibus regum. 2. de legibus duodecim tabularum. 3. de legibus ambitiose & per vim latis. 4. de restitutione & reformatione iuris legumque.

De legibus Regum conferendus est *Pomponius l. 2. D. de origine iuris. Initio ciuitatis nostræ populus sine lege certa, sine iure certo, primum agere instituit, omniaq; manu à Regibus gubernabantur.* Sequitur postea de legibus Romuli & sequentium Regum *iure ciuili Papiriano* collectis: Hinc discimus Regum magnam fuisse potestatem. Quod de Romulo quidem etiam affirmat *Tacitus*, sed *Seruium Tullium* ait *sanctorē fuisse legum, quibus etiā Reges obtemperarent.* Atque hinc limitatam fuisse potestatem Regum, colligit *Iacobus Gothofredus* in *Vlpian. suo pag. 38. & 39.* Quanquam exemplum earum luculentum vix extare existimat *Clapmar. arc. lib. 1, c. 12.* vide omnino *Grotium de I. B. lib. 1, c. 3, n. 20.* Mansisse autem quasdam leges Regias etiam post XII. tabul. constitutas, discas ex *Liuio VI, 1.*

De

De legibus XII. tabul. tradit 1. occasionem clarius expressam *Liuio III, 3.* vbi Tribuni ad patres: finem tandem certaminum facerent; » Si plebeiæ leges displicerent, at illi com- » muniter legumlatores, & ex plebe & ex pa- » tribus, qui vtrisque vtilia ferrent, quæque » æquandæ libertatis essent, sinerent creati. » 2. Legumlatores decemuiros. 3. Exemplum legum scilicet Solonis, aliarumque Græcarum ciuitatum instituta constituerunt ius Romanum. Vnde multa à Græcis possunt peti ad ius Romanum explicandum (laudata opera *Sam. Petiti*, qui de legibus Atticis commentarium edidit) 4. Numerum tabularum. 5. Perfectionem. Sic *Liuius lib. 3. cap.* 34. fontem omnis publici priuatique iuris vocat. item corpus omnis Rom. iuris. Sed de his prolixe *Anton. Augustinus de LL. & SC.* itemq; *Iacobus Gothofredus*, qui in fragm. XII. tabularum historiam quoq; ex *Diod. Siculo, Liuio, Halicarnasseo, Pomponio*, & aliis repetit. Notandum leges à *Cic.* descriptas in *libb. de ll.* non esse ipsas *ll. XII. tabul.* quoad verba.

Deprauatio & corruptio νομοθεσίας Rom. (cuius hic fines notantur & proposita) à temporibus præsertim Grachanis incipit, & per seculum & amplius extenditur. Historia sæpe tractata repetatur ex *Floro lib. 3, cap. 13. & sequentibus*, vbi authores quoque cæteri *Camertis* industria annotati sunt. Correctio & restitutio primo per Pompeium, de quo præsertim *Dio. lib. 53.* Adde *Sueton. August. c. 34. & sequentibus.*

Annotatio quæstionum & obseruationum huc pertinentium.

Definitiones & distinctiones iuris & legum huc adferri non est nostri instituti. Faciunt illud partim JCti, partim Philosophi, & inter prædictos etiam *Antonius Augustinus prior. cap. tractat. de LL. Grot. spar. flor. ad ius Iustin.* Cicero & alii. Neque etiam legislatorii officii dignitatem hic prædicabimus. Ostendit satis *Aristoteles X. Ethic.* Esse hanc scientiam & prudentiam verè πολιτικὴν & viro politico propriam. Longe enim aliud est leges ferre, quam leges interpretari &c. Vnde ad iura Maiestatis vel maxime pertinet leges ferre, quatenus vel ad communem honestatem, sine qua ciuilis felicitas non obtinetur, adeoque ad discrimen honestorum & turpium pertinent; vel quatenus seorsum ad vtilitatem ciuitatis ac formæ referuntur: illasque leges partim mutare, interpretari, abrogare, supplere, augere. Ipsa autem maiestas (hoc enim comprehenditur iure ferendarum legum) legibus soluta est.

In loco Taciti Reges Romani, itemque Senatus & Populus tulerunt leges: interdum quidem rogantibus magistratibus, sed consensu populi. Quæ autem dissensione ordinum, in gratiam vnius & præiudicium alterius ordinis latæ sunt, ambitiosæ violentæque leges, i. e. ne hoc nomine quidem dignæ, si accurate loquamur, haberi debent.

Sed

Sed de hac re infra patebit, cum de forma Reip.Rom. qualis ab initio, deinceps per insequentia tempora fuit, agetur. Videatur interim *Cl. Conring. disp. de LL. thes. 6.* & *Arnisæus de Iure Maiestatis cap.3. pag.192.* & *Grasvvinck. de Iur. Mai. cap.6.*

Maiestas leges fert: tum diuinam, naturalem & positiuam repetendo, commendando: tum gentium placita suæ reip. accommodando; tum ciuiles leges ad salutem & compositum ciuitatis statum, ex arbitrio constituendo.

Fert autem leges omnibus, qui iure ciuitatis vtuntur, siue qui ciues & subditi sunt, siue perpetui, siue temporarii.

Non autem sibi ipsi. Est enim summa potestas, siue maiestas, supra leges. Hoc sensu: Legi diuinæ, quatenus vel lex naturæ est, vel diuina positiua, humano generi lata (nam vni populo lata non obligat proprie cæteros) non potest maiestas superuehi. Hæc enim potestas legislatoria ad iura maiestatis DEO debita, quibus humana omnis maiestas subiicitur, pertinet. Vide interim, quatenus maiestas libertatem naturalem circumscribere, & vetare quod iure naturæ licebat (licet nil possit præcipere, quod natura prohibet) queat ap. *Grot. I.B.2,2,5.* cuius etiam hæc regula est: *2,3,6.* iura humana, multa constituere possunt præter naturam; contra naturam, nihil. Legibus gentium, quatenus ius gentium cum iure naturæ coincidit, & naturæ dictatum vniforme in gentibus est,

itidem nemo poteſt maieſtatem ſoluere. quatenus autem pro arbitratu gentium, ſæpe paucarum institutis continetur, non obligatur iis legibus maieſtas, niſi pacto quodam ſe obligauerit. Ciuilibus autem legibus ſumma poteſtas plane non obligatur. Sic *Arniſæus de I.M.cap.31.§.6.* probat: *Maieſtatem nullis omnino poſitiuis legibus ſubiici. Iac. Gothofr. in Vlpiano ſuo*, prolixe explicat *l.3.ff. de ll.* ſimulque totam hanc materiam pertractat. adde *Graſvvinckel. de I.M.cap.6.* qui *Valent. Förſterum* etiam refutat, ſtatuentem, *illam l.31. abrogatam eſſe.* Ad obiectionem quæ ex Taciti loco petitur, de ll. quibus etiam Reges Rom. tenebantur, reſpondet *Graſvv.* Et dicetur in materia *de Regno*, item *de Rep. Rom.*

Sicut autem ſoluta eſt maieſtas legibus (nolumus enim in voce argutari) ita ſoluere alios pôteſt. *L.31.ff.de LL. Auguſta licet legibus ſoluta non ſit, Principes tamen eadem illi priuilegia tribuunt, quæ ipſi habent* ſc. non ipſam abſolutam poteſtatem, quæ communicari nequit in monarchia; non item licentiam quoduis faciendi; ſed legibus poſitiuis vt ſoluta eſſet. Apud *Tacit.2.A.34: Vrgulaniam ſupra ll. amicitia Auguſtæ extulerat.* De facto, non de iure. item, conceſſu Principis. vide exempla alia apud *Clapmar. Arcan. 1,12.*

Hac in re aliquando arte politica vſi ſunt Principes, cuius exemplum ap. *Tacit. 2. A.51.* Item *h.lib.3.cap.29.*

Quæſtio hic tractata: Vnde hæc poteſtas

Legibus

Legibus superior Maiestati competat: ex se, an ex priuilegio per populum concesso?

Distinctio inter officium Principis virtutemque & Potestatem eiusdem. Notabilis locus Taciti *3. A. 69, 3.* hac occasione explicatus. & de Schematibus Politicis, styli Principalis in hac re.

Quær. An ex præsumta maiestatis voluntate, ministro liceat contra leges agere? Vide *Grot. de I. B. 1, 3, §. 4. & 5. Tac. 1. A. 38, 1. Gramond. lib. 13. p. 567. & seq. Camden. part. 3. Elisab. p. 534. Strad. decad. 2. lib. 9. p. m. 686.* Exemplum Epaminondæ ap. *Nepotem.* Locus *Cæsaris lib. 3. bell. ciu. cap. 51.*

De conditione legum & virtute Legislatoria ex Digressione Taciti pauca nunc subnectemus.

I. Leges honesta iubere, & praua vetare tanquam proprio officio debent. Vetant tamen etiam interdum ea, quæ ex se praua non sunt, sed quatenus fini ciuitatis non congruunt. cape de positiuis & ciuilibus. Lex naturæ enim perpetua est. Recte *Augustinus 19. de C. D. non enim iura dicenda sunt vel putanda, iniqua hominum constituta: cum illud etiam ipsi (gentiles) ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerat. falsumq; esse, quod à quibusdam non recte sentientibus dici solet: id esse ius, quod ei, qui plus potest, vtile est.* Annotat tamen *Lud. Vives*: haud dubie maxima ex parte tale esse ius, quo hodie in ciuitatibus vtamur. Scilicet aliud est iustum simpliciter; aliud, iustum ali-

cui. in rebus, quæ mutationem & variationem sua natura recipiunt.

II. Leges ergo vitiosæ sunt, quæ cum fine ciuitatis pugnant. E.g. ambitiose aut per vim latæ, itemq; præter morem honestatis & formulæ ciuilis. *Tac. h.l. cap.27.*

III. Vtilitas autem ciuitatis capienda est cum temperamento de quo ap. *Liu. 34,3: Nulla lex satis commoda omnibus est. id modo quaritur, si maiori parti & in summam prodest.*

IV. Leges hic partim simplices, partim exquisitæ laudantur. Simplices volumus iuxta illud *Senecæ: ep. 94: Lex iubeat non disputet. nihil ineptius, quam lex cum prologo.* Relinquitur tamen & hic libertas legislatori ex temporis, rerum, personarumque circumstantiis metienda. Interim explanata esse debet, & ad intelligendum verbis, sensibus, modo promulgationis expedita. Malus itaque legislator Caligula apud *Sueton. cap. 41.*

V. Etiam numerus legum augetur ex modo & ratione caussarum emergentium. Et feruntur aliquando leges *in maleficos ex delicto.* Cato ap. *Liu. 34,4: Sicut ante morbos necesse cognitos esse, quam remedia eorum: sic cupiditates prius natæ sunt, quam leges, quæ iis modum facerent.* Confer *Tac. 3. A. 69, 2.*

VI. Quia tamen omnia legibus definiri & determinari nequeunt (vnde etiam Prudentum responsa, & ipsius Maiestatis perpetua decisio supplere possunt, quod deest) non sunt nimis multiplicandæ leges. Qui mor-

morbus Romanæ νομοθεσίας notatur hîc à *Tac.3.A.25,2.& 3.* & *cap. 27. corruptißimæ reip. indicium* ponitur. *Liuius* quoque *lib.3,34.* conqueritur de *immensis aliarum super alias aceruatarum legum cumulo.* Adde *Lips.2.polit.11.*& *Barclaii dissertationem Argenid. lib.3.*

VII. Leges denique moderationem quandam τῆς ἐπιεικείας recipiunt. ne fiat, quod hic de Pompeio dicitur, quod *remediis grauior fuerit, quam delicta erant.* Item alterum exemplum hic extat *de L.Papia.* Draconis quoque ll.olim hoc nomine reprehensæ. Etiam quæ aliquandiu iustæ bonæque fuere, ex conditione temporum recipiunt mutationem,imo requirunt. Vnde Maiestas interdum *soluit nexus legum,* vt Noster loquitur.

VIII. Idque consilio virorum prudentium. quod Tiberius etiam hic decore obseruauit. *cap.28.*

Appendicis loco mentio facta *Priuilegiorum.* ad quæ respicit *Tacitus* in digressione sua *cap.28: Iamq; non modo in commune, sed in singulos homines latæ quæstiones.* Est enim priuilegium quod in *priuos* homines fertur, vel irrogando damnum; vel largiendo commodum aut ius aliquod. Qua de re vid. *Arnis. de I.M.lib.2.cap.3.§.16.* & *Anton.Augustin. in XII. tab.pag.159.& seq.* Interdum confunditur *Priuilegium* cum *Iudicio Populi*: & *Lege noua.* quæ diligenter distinguit *Iacob. Gothofred. in not. ad XII. tab. fragm. tab.X.* Addenda sunt omnino quæ disputantur ap. *Quintil. declam.254.* Ad inter-

interpretationem Priuilegiorum pertinent, quæ tradit *Grotius* I.B.2,16,12. Sed hæc obiter.

DISSERTATIO V.

De Iure Belli & Pacis ad locum Taciti XIII. Annal. 49,2:

VBi obtrectatores Thraseæ: *Cur si Remp. egere libertate Senatoria crederet, tam leuia consectaretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus & legibus, quibusq; aliis Romana continentur, suaderet dissuaderetue?*

Ac de legibus quidem actum est. Nunc de *bello & pace*. Ita enim coniungi solent. aliâ quidem significatione ap. *Ciceronem*, vnde H. Grotius titulum suo operi mutuatus est, de Jure Belli & Pacis, sicut ex initio prolegom. patet. ibi enim significat id quod in bello suscipiendo, gerendo, suspendendo, finiendo iuri consentaneum aut aduersum est. Hic potestas belli pacisque exprimitur. Dicitur alias: *ius armorum*. Dicemus

I.

De Jure ipso, siue de Potestate Belli & Pacis.

Ea potestas, videndum est 1. cui competat. 2. quid in se comprehendat.

Competere autem nemini potest nisi Maiestati: cui & diuino iure datus est gladius; & naturali, gentium, ciuilique iure competit

tit defensio ciuitatis, iniuriæ depulsio, &c. In sacris ergo, in Theocratico quidem regimine, cum Deus iura maiestatis quodammodo immediate ex sua manu dispensaret, Dei iussu arbitrioque bella gerebantur potissimum. Sed cum Theocratici regiminis pertæsi Regem optarent Israëlitæ, id præsertim addunt: *Da nobis Regem ad vindicandum nos*, sicut vocem Hebr. שפט reddiderunt Tremellius & Junius *Sam.* 1, 8, 5. *&* 6. Nimirum ita explicat suam mentem ipse populus *v.* 20: *vt vindicet nos rex noster, & procedens ante nos gerat bella nostra.* Vt *vindicta* domi in iudiciis, & foris, ab hoste, intelligatur. Fuit itaque ius belli penes Regem, quamuis cum temperamento, vt bellum suscepturus (intellige bellum maiestatis, vt vocabant) Synedrium consuleret, vide *Schickardum de Iure Regio Hebr. theorem.* 17. Apud *Dionem* Imperator Rom. πολέμων καὶ εἰρήνης κύριος dicitur, *Dominus bellorum & pacis.* Et Panegyrista describit maiestatem eandem Principis R. cuius ditione *nutuq; maria, terra, pax, bella regerentur.* In *Tacito* inter eas res est, *quibus Romana continentur.* Alias quoque, vbi de veris Regibus sermo est, *iure Regio* continentur. Hinc *Tacitus* 2. *A.* 73. inter impedimenta bellici operis successusque ponit, quod Germanicus *non fuit solus arbiter rerum iure & nomine Regio.* sicut contra Alexandri bellantis auctoritas ap. *Liu.* 9, 18. ita signatur: *Reges non liberi solum impedimentis omnibus, sed Domini rerum temporumq; trahunt consiliis cuncta non sequuntur.* Sed hoc ad admi-

Plin. Paneg. 4.

administrationem belli pertinet. Ap. Optimates & populum semper ibi est ius belli, vbi maiestas. Quanquam in illis Rebusp. multa subinde vel per communicationem, vel per temperamentum, vel per simulactum (quod nec in regnis inusitatum) gerantur. Distingui ergo debet ius belli, ab eiusdem administratione. sic longe minus difficultatum erit in diiudicandis exemplis & historiis.

Quod de bello dictum est, etiam ad pacem pertinet, cuius caussa bellum geritur; & in quam desinit. Pacem sancit Maiestas, cuiuscunque tandem consilio, aut quacunque formula paciscendi vsa.

Videndum nunc quid comprehendatur *Iure Belli*. Præcipue quidem omnia, quæ ad arma inferenda, & administranda pertinent, siue quæ ad armatam tutelam reip. referuntur. qualia sunt, exercitum conscribere, dilectum habere, arma comparare, in hostem mouere, prædas agere, confligere, stipendia constituere, pœnas & præmia militum moderari. Talia quædam recensentur *l.3.ff. ad L.Iul.Mai.* & ap. *Isidorum Orig. lib.5. cap.7.* Sed ista quidem clara sunt. De armis seorsum obseruanda sunt, quæ habet *Arnisæus de I.M. lib.2, cap.5.* §.4. Arma ferre, ex permissu vel præcepto maiestatis habent priuati. Hinc *Pugio* insigne imperii *Tac.3.H.68.* propter iudicia sc. & bella. ad q.l.v. quæ notamus huc pertinentia. Etiam *Hasta*, siue *sceptrum*. de quo alibi. Insignis locus de iure gestandi

gladii (quod proprætoribus Cæsaris permissum, pro conss. proprætoribus ceteris præfectisque ademtum erat) est apud *Dionem lib. 53. pag. 578.* Permittebatur autem τὸ μαχαιροφορεῖν (siue *gestatio armorum*) vel vt insigne potestatis delegatæ, magistratus, honoris; vel vt instrumentum defensionis offensionisque ex præcepto & arbitrio maiestatis vsurpandæ. *Illud* genus, velut radios à maiestatis splendore coruscantes, sed nihil nisi ipsum maiestatis ius obsequiosè significantes notat: *Hoc*, administrationem militiæ respicit, & mandata militaria. quibus tamen interdum aliqua imago honoris, per artem politicam accedit. Huc pertinet, quod armorum custodiam & armamentaria, itemque fabricas armorum Principes suis iuribus vindicant. vid. *Arnis. I. M. 2, 5, 3.* Etiam ius custodiæ militaris soli Principi, siue iis qui loco Principis sunt, in aliis formis Reip. proprium, huc spectat. *Tac. 1. A. 7, 5.* hæc est vis & species dominationis. Vnde nemini permissum, aliquid eius rei attrectare. nobilem locum vide *6. A. 3.* Permissum tamen interdum ministris maioribus ius armatæ custodiæ, sed precarium. Vnde ap. Principem, nemini præsidium concessum. Notabilis locus *Gramondi de Cardinalis Richelii armato præsidio.* Atque hic concurrunt multa arcana: præsertim circa officia & ministeria armorum. Nefas etiam fuit, in palatium Imp. gladium inferre, nisi permissu ac voluntate eius. Vide *Bulengerum de Imper. Rom. 2, 6.* Pertinet huc præcipue *l. VI. Cod.*

Cod. vt armorum vsus inscio Principe interdictus sit. Ad recognitionem huius iuris (vt loquuntur) victis arma adimebantur. *Tac. 4. H. 64, 3.*

Jus muniendi etiam huc pertinet, de quo locus *Tacit. 5. H. 12, 3.* Hinc etiam municipia, sub ditione Romana, nec muros reficere, nec aliquid eis coniungere aut superponere poterant. Quæritur quidem: an non cuique liceat sua prædia ædesque munire? Prolixe id tractat *Limnæus I. P. IV, 8. à §. 215. per seqq.* Castella, arces, à Principibus ipsis, vt compedes seruitutis interdum extructa: interdum subditis permissa. Disputant ea de re *Barclai. 3. Argenid.* & *Machiauellus in Principe suo cap.* 20. Adde *Bodin. 5. de Rep. 5.*

Retuleris huc etiam ius torneamentorum; quod in manu maiestatis. Vetera exempla ap. *Curt. 5, 2. & Nepot. Agesil. 3.* de recentioribus vide *Limn. I. P. VI, 5.*

Pacis iure comprehenduntur etiam federa (quæ alii ad bellum referunt, quia sc. belli pacisque ius quasi in vnum coalescit) induciæ, &c. Hæc ad maiestatem itidem pertinent. Hinc anxia diligentia examinantur instrumenta Plenipotentiariorum, an vera plenaq; potestas commissa tractatoribus. &c.

II.
De Administratione huius iuris belli pacisque.

Hic occurrit 1. *Deliberatio præuia.* In consultationem enim vel maxime talia deducuntur,

guntur, quod ex loco Taciti præſcripto apparet: Et *Ariſtotele, in Rhetor.*

2. *Regula adminiſtrationis*, eſt in iure & vtilitate publicâ, quærenda. Hinc de bello legitime ſuſcipiendo, gerendo, finiendo, toti commentarii, præſertim *Grotianus*. Intellige ius cum temperamento æquitatis, quam diuinæ humanæque litteræ ſuppeditant: Vtilitatem Publicam, veram, non apparentem; eamque cum honeſtate publica coniunctam.

3. *Formula executionis*. Quæ variat pro diuerſ. Rebuſpubl. modo laxior, modo adſtrictior: modo cum communicatione iuris, modo citra præiudicium ſummæ poteſtatis. Dictaturæ militares. Impedimenta ducum, nimis aſtrictorum legibus ex *Liu.* 9,18.

Hæc inter ſe confuſa, & præſertim cum ipſo iure, multum perplexitatis in hanc materiam intulerunt.

Q. de bellis & armis ſubditorum, in alium locum reſeruatur.

Interim id monemus. Adminiſtrationem huius iuris militaris, per membra demonſtrata, in commentariis militaribus, in legibus militaribus, in Syſtematibus Politicis abunde reperiri.

DISSERTATIO VI.

De Federibus & Pactionibus.

HAnc materiam integro opere tractauit Wahremundus de Erenberg, & Leichterus

Imaginem federis vide ap. *Tac.* 12. *A.* 47.

terus von Bündnussen. E ceteris diligentius hic versati sunt *Bodinus de Rep.V,6*: & *H. Grot. I.B.2,15.*

Fedus & pax sæpe vocabulo permutantur. vide diuisiones Bodini.

Sponsiones quid à federe differant, & in quantum obligent: item

Quotuplicia federa, quæque eorum discrimina, accurate Grotius tractat.

Cautiones circa federa, exemplis & rationibus *Bodinus* demonstrat.

Religionem & fidem federum idem notabiliter commendat, ne de aliis nunc dicamus.

Quæstionem: An federa cum his, qui alieni sint à vera religione, inire liceat? tractat *Grotius* 2,15,8.*& seq.* itemque cum ipso Turca. vide auctores nobis laudatos ad 2. *Hist. Tac. cap.* II. *p.*106. Adde *Gerhard. loc. de magistrat. polit. cap.6.sect.* 4. Fuit illa quæstio nuperis temporibus agitata inter Gallos & Hispanos, sicut ex Armacani Marte Gallico & vindiciis ei oppositis liquet. Adde *Act. Publ. Lundorp tom.I.lib.*10.*cap.*8.vbi de Palatini & Confederatorum consiliis, quasi Turcam in auxilium excire agitauerint, disputatur.

De federibus passagiorum 1. an sint præcepta? 2. an sint consulta? quæritur. vide *Grot.* 2,15,12. & Anti-Turc. Reusneri.

Pontificii odiose tractant hanc materiam, & ex ratione status Papalis. vnde Pontificibus ipsis, Federum sanctissima nomina ludus & occasio fallendi plerumque fuere.

De

De induciis (quarum primus auctor ap. paganos Lycaon fertur) iterum *Grot. l. B. 3, 21.* Induciarum tamen titulo, pax constituta aliquando. Vt inter Henr. VII. Angl. & Jacob. Scot. Reges. apud *Bacon. Tacito 3. H. 81. belli commerciis* comprehenduntur.

Obseruationes in federibus quædam e.g. sunt propositæ. 1. Amicitia eius, cum quo fedus initur, quousque possit consensione animorum coalescere, resp. nationis, religionis, morum, regiminis siue *πολιτείας*, aliarum amicitiarum &c. 2. Amicitia confederationis, qua sit ratione status firmata, siue quo Vtilitatis vinculo cohæreat. vix est enim, vt aliquid à federato speres, vbi eius vtilitas cessat, & tua tantum res agitur. Quo nomine Veneti male audiunt; imo ipsi gloriantur hoc proposito. 3. Secretiora & concurrentia proposita confederati, perspicaci oculo prouidere oportet, an si obtineat ea, tibi nocere possint, & quatenus. 4. Temporis ratiocinatio requiritur circumspecta. Tempus enim mutat vtilitates humanas, & transponit. hîc cauendum, ne dicas; non putâram. Mature speculare, quæ te fortuna maneat, ex federati tui successu, incremento, mutata voluntate. Fidendum hic (sano sensu) amico, sed tanquam osuro. 5. Executio federis quam ex pacto formulam accipiat, multum interest. Nihil firmum spera, vbi qui pares iure sunt, partim imperant, partim parent; aut vbi in exequendis suis propositis altera pars nimis astricta est, cogiturque alteram

Vid. Act. Publ. Lundorp. tom. I. lib. 1. cap. 13: iudicium cuiusdam anonymi de confederatione Vnionis Germanicæ cum Belgis.

respicere. Firmiora sunt federa, vbi federati in communem aliquem scopum, sed suo quisque arbitrio auspicioque contendunt.

6. Loco plurium obseruationum potest esse Fœdus huius sæculi initio, nomine Vnionis initum aduersus Pontificios & Ligistas. Infelix fuit illud fedus, & successu caruit, fœdeque dissiluit ille contextus. Caussæ præcipuæ I. Æmulatio & diffidentia Confœderatorum, eaque 1. partim ex diuersis regulis status, quibus singuli Status in Imper. Germanico, minime iisdem vtuntur: 2. partim ex certamine & momentis præcedentiæ vel manifestæ vel occultæ: 3. partim ex caussa religionis, quæ animorum contesserationem non parum impedit. II. Ciuitatum & Principum dissociabile votum. quo factum est, vt Ciuitates inuitæ accederent partibus, earumque citò pertæsæ essent. III. Administratio consiliorum corrupta, partim affectatione Directionis, ex vna parte; partim dispersione Correspondentium siue Vnitorum, ex altera parte. Legantur, quæ de Consilio Vnionis siue Senatorio consessu habentur Act. Publ. Lundorp. I, 1, 1. IV. Pecuniæ administratio, nec æqualiter, nec diligenter satis prouisa; tum non constanter & facile expedita. V. Executio, neque in summa rerum, neque in ministeriis variis, personis, quales requirebantur, nixa. Quod tamen, vt fieret non imprudenter Belgici Status monuerant. VI. Proposita forte concurrentia nimis vasta, & modum ac limites federis supergressa. de

qui-

quibus Deus nouit. Concurrisse autem quædam talia, ne homines quidem, gnari historiæ & actorum, ignorant. VII. Securitas, Elatio, præfidentia. VIII. Adeoque Diuini præsidii, quo solo vinculo tenentur fœdera, absentia. IX. Vnde nata Dissociatio Vnionis, non effectum modo omnem Vnioni ademtura, sed pœnam eiusdem cumulatim allatura.

De Pacis pactionibus egimus *annot.5.ad cap.10.lib.1.A.Tac.* vbi *imago Pacis*, siue pax Misenensis examinatur, *& ad 2.H.37.&c.* vbi *Impedimenta pacis* considerantur. De Amnestia quoque Pacis fulcro, peculiari dissertatione ap. *Vellei.*

Obseruationes nonnullas Practicas, infra trademus, vbi de Pace Religionis, quam vocant, agetur.

DISSERTATIO VII.

De Vectigalibus.

*ad Digreßionem Taciti XIII. Annal.*50.*&* 51.

DIrecte publica, quæ circa actiones versantur, in iure maiestatis, hactenus attigimus: nunc quæ circa *Res* versantur, occurrunt. In quibus primo *Vectigalia*, quæ inter ea, quibus Romana continentur, *Tacitus* memorat 13.*A*.49.1.*A*.11,7. 4.*A*.6,5.

Iuris huius *origo* facile se prodit, in illo Taciti, cum vectigalia nominantur *fructus*

quibus resp. sustinetur, & *sine quibus imperium dissolui* necesse est: Quæ autem ad ciuitatis finem faciunt & conseruationem, siue sine quibus finis ille obtineri nequit, ea potest maiestas suo iure imperare. cum quilibet hac lege in ciuitatem venisse, & in ea viuere præsumendus sit, vt in se vel muneris vel oneris nomine recipiat, quæ ad ciuitatis finem faciunt. Hinc in S. etiam litteris inter debita maiestati referuntur tributa & vectigalia, præsertim vide *Selden de I.N.& G.VI*, 17. & 18. Matth. 22,21. Rom. 13,6. & 7. Alii, originem huius iuris ex dominio eminenti arcessunt. vide *Arnis. de I.M.* 3,2.

Licet alias varie distinguantur nomina *vectigalium, tributorum, collectarum, exactionum*. &c. hic omnia comprehendimus, quæ ex bonis subditorum exiguntur, quæ pœnæ nomine auferuntur, quæ pro viis publicis, pontibus, portubus, itemque quæ ad vsus publicos, munerum præstationes, angariæque postulantur. Applicentur huc verba *Tac.* 13. *A.* 50,1. & 2. *It.* 51,1.

Quantum huius iuris (vt in talibus cum hodiernis politicis loquamur) est in verbis *Taciti cap.* 50. 3. Metiuntur id ex necessitate publica (vide *Arnis. de iure maiest.* 3,2.) quam tamen nimis abrupte videntur definire. Huius loci sunt illæ quæstiones:

I. An inuitis subditis, aut omnino iis, quibus imponuntur onera vectigalium imponi possint? Negat de subditis nimis indistincte *Cominæus* ab *Arnisæo* in hac materiâ

lau-

laudatus, & alibi à nobis. Reſpiciendum enim hîc ad iura ciuium cuiusque loci,& ad formam regiminis definitam magis aut liberam. De Gallia diſputat *Cominæus* eo ferè ſenſu, quo *Cl. Seſellius in libro de Repub. Gallica.* Hiſtoria ſane Gallica multas graueſq; de hac re conſultationes,habet: ſed Reges nunquam paſſi ſunt clauam de manu extorqueri. Etiam non ſubditis pro tranſitu, quamuis inuitis, imponi poſſe, dubio caret. Vide *Grotium lib. 2. cap. 2. §. 14. & 2, 3, 14.* Adde apud *Camden.* lites hac de re inter Anglos & Gallos anno 1600. inter Danos & Anglos Anno 1598. 1600, 1602. Vbi Angli conquerebantur liberam in Moſcouiam per Septentrionalem Oceanum nauigationem atque piſcationem ad litora atque Inſulas eiusdem negari, atque vectigalia multiplicia in freto Oreſundo, idque tantum pro tranſitu exigi. Legatur tota hiſtoria in varias quæſtiones diuiſa, vbi etiam de mari libero. Qua de re noti ſunt libri contrarios titulos præferentes *Grotii* & *Seldeni.*

II. An liceat colligere ærarium ſiue theſaurum, in vſus Reipub. & *vt ſubſidium regno paretur,* ſicut loquitur *Tacitus XII. annal. 7.* Hic *Arniſ.* iterum videtur nimis abſciſſe agere. Propoſitum eius & aliorum, qui hanc quæſtionem in anguſtias redigunt, ſcilicet vt cohibeantur Principes intra terminos æquitatis: Nec ſolito iis more, conceſſos limites tranſgrediantur.

Determinatio *quanti* difficilis nec ſemper in aperto poni poteſt, quippe arcanis imperii

innexa & coniuncta. Peregrinis imponi posse & subditis, satis constat. Etiam Clericis, quod Pontificii negant. vide *Arnis. de subi. & exemt. Cleric. cap. præsertim* 4. & *Tholosan. Polit. lib.* 3. *cap.* 7. Hinc ipsi Principes Pontificii quoties pene lubet, suo iure vtuntur, specie quidem concessionis Papalis atque voluntariæ collationis, sed reuera suo iure vsuri & absq; illo titulo.

Administratio huius iuris totam de ærario materiam complectitur, de qua satis multa scripserunt Obrechtus, (qui scripserat vastum opus de ærario multis authorum citationibus plenum: Sed quia id in Principum gratiam edidit, omisit illas, ac nude rem proposuit. Postea Latherus nil præter ea, quæ Obrechtus scripserat, protulit, nisi quod plura exempla ac authorum loca adiecit.) Herm. Latherus, & ingentia nuper edita volumina. Vide inprimis eruditam tractationem *Bodini de Rep. lib.* 6. *cap.* 2. De ærario *Lipsius* 4. *polit. cap.* 2. De tributis *Besoldus Politic. Mai. lib.* 2. *cap.* 4. *Gregorii* autem *Tholosani* totus liber 3. huc pertinet. *Taciti* digressio suppeditat formulam administrationis 1. in proportione redituum eiusmodi ac Reipub. siue vtilitatis publicæ *cap.* 50. §. 3. 2. Erogationum distinctione in necessitates ac largitiones. (Confer 1. *annal. cap.* 7.) in quibus multum Politicæ rationis. 3. Societates vectigalium exactionesque publica authoritate & Maiestatis arbitrio ordinari debent, itemque latis legibus & constitutionibus promulgari, iudiciisque muniri. 4. Compen-

pendia & illicitos quæstus publicanorum aliorumque ministrorum & exactorum recidi par est: Quo etiam pertinent calumniæ fiscales, Plinio reprehensæ (vide *Dissert. nostram ad Plinii Paneg. de calumn. fiscal.*) aliisque. 5. Moderanda quæ exiguntur pro vsu rerum præsentium & æquitate. 6. Immunitates certis personis ex ratione speciali indulgentur, vt hic militibus. Qua de re alibi. 7. immunitates tamen non improuide indulgeri fas est, neque citra omnem exceptionem. 8. Neque difficultas rei obscura esse potest ex iis, quæ habentur *cap. 51, 3.* 9. Vnde etiam prouidentia & consilia factu vtilia potius quam dictu speciosa commendantur in hoc argumento, *cap. 50, 2.*

DISSERTATIO VIII.

Digressio *De Iure monetæ, mensurarum &c.*

AD publica, circa quæ Maiestas per se versatur, partim actiones, partim res pertinere, dictum est. In rebus vectigalia nominauimus. Huc pertinet etiam ius monetæ, siue circa rem nummariam; quanquam ad legislationem etiam referri possit, quod quodammodo agnouit *Arnis. de iure Maiest. lib. 2. cap. 7. §. 2.* vbi hanc materiam fuse tractat: Præsertim vero *Bodinus lib. 10.* Certe

ad ius Maiestatis propriè dictum nihil aliud pertinet, quam ἡ νομοθεσία τοῦ νομίσματος, siue constitutio de re nummariâ & monetis. Cetera non sunt iuris Maiestatici, sed consilij politici & tractationis ciuilis. Obiter hic commendatur *Iac. Lampadii differt. de nat. numm. Hornei. Ethic. lib. 2. cap. 13, 28. seqq. Ioachimus Camer. ad V. Ethic. Arist. 5.* & eiusdem Philosophi interpretes ad 1. *polit. 6.* præsertim *Salmasius de vsuris cap. 15.*

Sic etiam ius mensuræ, ponderum, vlnarum, itemque nundinarum, linguæ dandæ (quæ inter regalia & iura Maiestatis minora numerari solent) nihil sunt aliud, quam pars legislationis circa res, quarum cura Reipub. αὐτάρκεια sustentatur. Cætera regalia, vt loquuntur, minora, fluunt ex iure dominii eminentis. Quod dominium, nescio quo pacto refertur à nonnullis ad minora regalia, cum reuera splendor Maiestatis in eo maximus sit, ipsamque interiorem vim & quasi essentiam Maiestatis respiciat. Explicationem huius iuris summariam habes apud *Arnis. de iure Maiest. lib. 3. cap. 1.* Sed particularium quæstionum explicatio latissime fusa, ex JCtis, politicis (quorum etiam magnam partem nominat) peti debet, præsertim etiam ex *Grotio de iure belli.*

Quæstio circa distinctionem dominiorum sæpe intricat magis materiam hanc, quam explicat. Tollentur multæ difficultates, si *dominium eminens* recte fuerit definitum, nimirum quod sit potestas Maiestatis in ciues & res ciuium

nium, boni communis causa, nam hoc semper addendum est. Atque hinc repeti potest ius venationis, ius fodinarum metallicarum & ius viarum publicarum, fluminum, portuum, quatenus ea, quæ ex sua natura communia erant, arbitrio Principis vindicantur. Quanquam duo priora quidem rursus ad leg. potestatem referri possint: Sequentia vectigalibus contineri videantur, sicut diximus; Sicut ius in bona quæ indignis auferuntur, quod etiam iudicia respicit. Neque enim recte argumentantur, qui dicunt: Hoc inter bona publica est; E. Caput Maiestatis peculiare constituit. Sicut nec illa ratio incaute accipienda est, cum dicitur, multa in Repub. propter summam necessitatem & maximam dignitatem Maiestati reservata, nouum constituere caput Maiestatis. Talia enim partim iure dominii eminentis, partim potestate leges ferendi circa publica comprehenduntur. Sic Nobilitas, Academiæ, Priuilegia, Beneficia, Honores, &c. rectissime legibus accensentur; vt non opus sit, in infinitum multiplicare iura Maiestatis. Progredimur ad verè talia, vbi sequuntur ea, quæ Maiestas per alios expedit.

DISSER-

DISSERTATIO IX.

De Magistratibus & Comitiis

Ad locum Taciti I. *Annal. cap.* 15. *&* 81.

IUs Magistratuum constituendorum alii à iure Comitiorum diuersum faciunt; Alii pro vno eodemque habent. Vide *Arnis. de I. M. lib.* 2. *cap.* 4. Quidam etiam extremam prouocationem coniungunt, iureque Magistratuum contineri statuunt. Alii distinctum id caput ponunt.

Qui comitia separant à Magistratibus, præsertim accipiunt de conuentu consilii de Rep. capiendi ergo constituto. Sed veteres omnia illa, quæ prædiximus, capita ad facultatem βουλευτικὴν siue consultatricem ita referebant, vt consultatio admodum potius iuris administrandi, quam ad iuris constitutionem pertineret. Atque sic comitiorum vis fere ad munia Senatus congrueret. Ita deliberatur de legibus ferendis, de vectigalibus imponendis, de bello, federibus, pace, &c: Modus autem & formula deliberandi est in manu Maiestatis, siue illa velit comitiis vti, siue alia ratione.

Quia autem potestas Comitiorum & vis, consistit non tantum in deliberando, sed etiam in statuendo, quidquid è Republica videtur,

tur, itaque in Democratia coincidit fere cum ipso iure Maiestatis vniuerse sumto. In aliis formis itidem ad Maiestatem exercendam in iuribus prædictis pertinet, sed modum potius, quam ius respicit. &c.

Romani scriptores plerumque de *creatione magistratuum* capiunt, quod vel *Taciti* loca præscripta ostendunt.

Igitur ius maiestatis est, creare Magistratus maiores & minores, creatis potestatem dare exercendæ iurisdictionis, rerumque publicarum administrandarum, formula vel astrictiore, vel liberiore, cum vel sine prouocatione, ita vt semper tamen creantis mandantisque non tantum sit originaliter, sed etiam maneat subiectiue omnis magistratuum potestas.

Maiestatis est hoc ius, siue conferimus Magistratuum officia cum legibus, & hos quasi executores legum consideramus; siue belli pacisque, sacrorum & profanorum administrationem respicimus. cuius potestas Principi permissa, siue per se velit, siue per alios agere. Fluit sc. ex ipsa vi Imperii, summique in omnia arbitrii. Modus quidem creandi magistratus, est varius; sed potestas ipsa, nunquam priuatiue aliis committere creationem magistratuum præsumenda est, nisi velit seipsam deminuere, sicut in mutationib. Rerump. vsu fieri videmus.

Extrema prouocatio etiam in *capite Iudiciorum* tractari potest. qua de re infra. Nunc ad l. *Taciti*. 1. *A*. 15. *&* 81.

E quo

E quo intelligimus 1. quæ ad naturam & vim comitiorum in creandis magistratibus pertinent. 2. quæ ad schemata artificiosa, siue artes politicas huius argumenti spectant.

Membr. I.
De Natura & vi Comitiorum.

Hic primo discimus Comitia ad Magistratuum creationem pertinere.confer 1. *A*. 14, 4. & 1. *A*.15, 2. & 1.*A*.81, 1.&c.

2. Præsertim maiorum. De prætoribus & consulib. hîc sermo. Non exclusis minoribus: sed in illis splendidior est maiestatis occupatio.

3. Jus Comitiorum, siue creandorum magistratuum esse ius maiestatis. *Ius populi* hîc dicitur, resp. ad Democratiam pristinam. *Libertatis* quoque *imaginem* huc referre debemus i.e. speciem vanam maiestatis & iurium eius in populo, quod ex oppositione *seruitii* patet.

4. Adeoque notatur, *penes quem fuerit hoc ius*. sc. ab initio penes populum, cum Democratia polleret; deinde ad Principem translatum esse, cum ipsis iuribus magistratuum. 1.*A*.2, 2.

5. Modus tamen vsurpandi iuris sub Principibus diuersus, adhibita Senatus, itemque populi opera, sed vt vis ipsa penes Principem esset.

6. Quales magistratus deligendi, sc. qui *genere, vita, moribus, & meritis probati*. Mos recogni-

cognitionis, examinisque candidatorum. 1.*A.* 81,2.& 3. Mos Galliarum improbatus, apud quos emuntur Magistratus.

7. Vitia comitiorum. *ambitus in prensando, & largiendo.* 1.*A.*15,2.& 81,3. Hinc quæstio: An satius sit, iudicio Principis deligi magistratus, aut suffragiis multorum? Vide *Dion.*52.*p.*546.

8. Igitur Maiestas diligenter & seuere in hoc negotio versari debet. Tiberius, *curam suam* hic pollicetur.

Membr. II.
De Schematibus artificiosis, siue Artibus Politicis, circa Comitia & Magistratuum creationem.

Horum quædam pertinent ad propositum, hoc ius ad se trahendi: quædam ad consilium exercendi huius iuris.

1. Vindicarunt sibi hoc ius Cæsares, ex ratione status Monarchici instituendi. primum *Iulius* de quo *Sueton.* 41. deinde *Augustus*, de quo *Idem Aug.* 40. ex consilio Mœcenatis ap. *Dion.*52. qui suaserat Magistratus in posterum à Principe constitui debere, eorumque potestatem minuendam, siue potius in ipsum Principem transferendam esse. Hic Tiberius idem propositum persequitur.

2. Versati sunt in hoc opere, paulatim, callide, occulte ac dissimulanter: ex ratione noui status.

3. Color & prætextus, è confusione & turba ambituque comitiorum. 1.Tac. (sicut alias etiam

etiam in iudiciis 1.A.75,1.) itemque ex vitiis, & auaritia magistratuum. 1.A.2,4.

1. In exercendo iure itidem dissimulanter versati sunt sub imagine antiqui moris statusque: tum quoad electionem magistratuum (notentur hîc *studia tribuum* cum *arbitrio Principis* comparata) tum quoad potestatem mandatam: vmbra dignitatis manebat, vi ademta, è consilio Mœcenat. ap. *Dion.* 52. *p.*547. conf. loc. *Dion.* 53.*p.*585.

2. Hæc dissimulatio, varietate & nouis coloribus dissimulata & implicita à Tiberio, de quo *fine* 1. *Annal.* παλιλογία, ambigua verba, inania, simulacra.

3. Adhibebantur etiam speciosæ orationes, de quib. 1. A.81, 1. Dictum hac occasione de stilo aulico in materia magistratuum: & de *Cassiodori Variis.*

4. Mandati magistratus, verbo, non re. 1.A.80.

Scopus harum artium politicarum est vel *Probabilis*, & ad Auctoritatem prudentiamque imperandi referendus; vel *Tyrannicus*. Exemplo Tiberii res ostensa. Adde *Clapmar.* 6,7.

Dictum aliquid obiter de *Magistratuum numero*. 2. De priuata eorum sorte, & obsequio maiestati debito, ad quem passiue se habent. adde *Bodin.* 3,4. 3. De distinctione eorum quæ lege, & quæ iure magistratus competere dicuntur. 4. De maioribus & minoribus, adeoque de multis magistratuum inter ipsos imperiis & officiis. vid. *Bodin. Polit.* 3,6. sequitur DISSER-

DISSERTATIO X.

De Iurisdictione & Iudiciis.

Ad loc. Taciti XII. Annal. 60. per tot.

ORdo & connexio. potuisset etiam, ante ea, quæ Maiestas per alios expedit, de iudiciis agi. Sed post magistratus itidem aptus locus. Certe iuris dicendi caussa, inter alia, Magistratus constituuntur. Dictum hac occasione de quæstione: An Judex sit Magistratus? Quam negat, etiam *Iacob. Gutherius de off. dom. Aug. I, 12*: Sane, sicut nonidem sunt Judex & Magistratus; ita multi Judices Magistratus dici possunt: & Magistratus multi iuris dicendi caussa creantur. Hinc ap. *Liu.* 3, 55. consul, iudex; itemque prætor, iudex appellatur. Aristoteles quoque à iudicandi potestate dicendos Magistratus quosdam notat 4. *polit. 15. Cic. 1. de ll. Omnes magistratus auspicium iudiciumq; habento.* vid. *Bodin. lib. 3. cap. 3.*

Judiciorum nomine hîc publica priuataq; iudicia, ordinaria & extraordinaria complectimur, denique totam iurisdictionem atque potestatem administrandæ iustitiæ. Comprehendit tria 1. facti cognitionem. 2. Jurisdictionem specialiter sic dictam, quando de facto cognito ius statuitur i. e. definitur ius, seu qualitas iustitiæ vel iniustitiæ facti. 3. Imperium i. e. executionem eius, quod statueris.

Versatur iurisdictio circa res omnes, in quibus ius constitutum est: Criminales pariter ac ciuiles, distinguendis controuersiis, aut puniendis maleficiis. huc enim omnia spectant. Vide omnino neruose disputantem *Iacob. Lampad. de constitut. Imp. Rom. Germ. cap. 15.* vbi etiam de discrimine meri mixtique imperii.

Est autem iurisdictio suprema, i. e. omnis alterius iurisdictionis fons & origo, Maiestati propria. Inde Maiestatis est, cognoscere, statuere, exequi, vel per se, vel per alios, Magistratus scilicet & iudices: ita, vt, cum Maiestas mandat iurisdictionem, non ipsum ius & possessionem iurisdictionis à se abdicet, sed tantum administrationem & exercitium eius alteri conferat: Et is, cum mandata est iurisdictio, dicitur quidem habere iurisdictionem, non suo tamen iure, sed alieno beneficio, dicitur iurisdictione vti, sed aliena. &c. Maiestas ipsa non modo æqualem, sed superiorem iurisdictionem retinet, nec tantum per præuentionem cum his conuenit, verum lites cœptas auocat, concessam iurisdictionem reuocat &c. Non satis ergo distinguit subiectum proximum, à communi, in quod per participationem influit iurisdictio, *Bodinus*, cum I. *Polit.* 10. negat, iurisdictionem maiestatis propriam esse. addit rationem, quia omnibus ferè magistratibus æque ac Principi congruit. Idem de magistratibus creandis statuit. Videatur omnino illa disputatio, cuius fundamenta tamen paulo post auctor ipse conuellit.

Certe

Certe ſicut conſtituendi iuris poteſtas, ita etiam reddendi, Maieſtatis eſt. arctiſſima enim inter νομοθετικὴν & δικαστικὴν facultatem conſenſio. Sed ad l. Taciti

In quo

I. Hiſtoria iurisdictionis Romanæ: Illuſtranda amplius, per ea, quæ habet ſummatim *Roſinus antiq. lib 9. Polletus hiſt. for. Rom. Gutherius de offic. dom. Aug. Bulenger. de Imperat. Rom. 3, 11. de imperio Rom. 5, 23. & ſeqq.*

Sumā: Olim Reges ius dicebant. vnde *Liu. 1, 41. Seruium iura redditurum, obiturumq; alia Regis munia.* Loco regum præfectus vrbis Jus reddebat. *Tac. 6. A. 11, 1.* In Libera Rep. conſules. *ibid.* (Huc refer Tribunos milit. coſ. præt. & Decemuiros conſulares) inde prætores, de quorum origine *Pomponius.* adde his *Tac. 12. A. 68, 2.* Sequuntur leges & conuentiones de iudicibus. vid. *Roſin. lib. 8, 21. Anton. Auguſtin. de LL. & SC. p. 135.* Cæſares cum ceteris iuribus hoc in ſe traxere. h. l. *v. 1. 1. A. 75, 1. 2. A. 35. Suet. Iul. 43. Aug. 33. Tib. 33. &c.* Relicta tamen imagine, modo Senatui, modo equitibus. h l.

II. Addendum aliquid eſt de prudentia & virtute Judiciaria. Ac de officio quidem Judicis elegans extat libellus *Philonis Iudæi*, & inter recentiores, *Puteani.* ne de Politicis Scriptoribus & Syſtematibus eorum nunc dicam.

In cognoſcendo; Induſtria, labor, patientia commendatur. Eſt enim laborioſum maximè iuris dicendi munus. vitandus ta-

men contemtus ex nimia patientia, quem incurrit Claudius ap. *Sueton*.15.

In ſtatuendo ſiue decernendo, æquitas atque iuſtitiæ clementiæque mixtura obtinet, de qua *Tac*.3.A.50,4. *Agric*.19,4. *Germ*.12,2. Explicatus hac occaſione duplex locus *Sueton. in Claud*.14. (collatus cum *Symmachi* loco X. ep.52. Facit plerumque ratio & fortuna cauſſarum, vt in controuerſiis alter æquitate, alter iure nitatur. Et ep.63. Alia eſt conditio magiſtratuum, quorum corruptæ videntur eſſe ſententiæ ſi ſint legibus mitiores: alia Dominorum Principum poteſtas, quos decet acrimoniam ſeueri iuris inflectere. ad q. l. *Iuretus* memorabilia quædam annotauit) & cap.15. de diſcrimine cognitionis & ordinarii iuris. ad q. l. *Gutherius de offic. dom. Aug*.1,2: Hadrianus Turnebus, ordinarii iuris eſſe exiſtimat, quæ per Judices à Prætore datos, iuris ordine deciduntur, quod verum eſt: Cognitionis autem, quæ extra iuris ordinem, ad Cæſ. deferuntur, aut ab ipſo Magiſtratu, cognoſcuntur, qualia fere ſunt, ait, quæ ad Rempub. ſpectant, aut ad exemplum trahuntur: quod non probo. Nec enim cognitiones ad remp. aut exemplum pertinent ſemper: etenim vt cognitio vel ratio Judicis dati, eſt facti: ſic cognitio Magiſtratus iuris eſt, quæ ad omnes quæſtiones iuris extenditur, quæ ſunt innumeræ. plura enim ſunt negotia, quam vocabula. Locus eſt parallelus in *Plin. ep*.3,9.

In exequendo conſtantia & grauitas, ne fiat,

fiat, quod in Claudio Sueton. 29. refertur. ſuſpenſio tamen executionis, eſt in manu maieſtatis. de qua re vid. *Arniſ. I. M. cap. 3. §. 6. & ſeq.*

In his omnibus, Maturatio. de qua alibi

Ceteræ quæſtiones paſſim apud Politicos obuiæ. Exempli loco, in hoc argumento, commendari meretur, etiam *Areopagiticum Iudicium, Meurſio* deſcriptum. Addendi etiam commentatores *Exod.* 18, *v.*14. *& ſeqq.*

De Iudiciis Germanicis extat nobilis Taciti annotatio, *Germ.*12. Adde *Cl. Conringii diſſ. de Iudiciis Germaniæ.*

DISSERTATIO XI.

De Legatis.

Ad loc. Tac. I. *A.* 42, 3.

MAieſtas aliqua expedit per Legatos. Hinc ius legationis mittendæ & audiendæ, ad Maieſtatem pertinet. Legationum ius, quatenus huc ſpectat, conſiſtit in legatione mandanda, inſtruenda, itemque recipienda, & audienda. Modus interim eligendi, deſtinandique legatos, interdum Senatui, aut Magiſtratibus permittitur, ſed in his non eſt ius ipſum legationis, tanquam in ſubiecto proprio. Vis eſt, vt legati proprie non ſint, niſi qui mittuntur à maieſtatem habentibus, ad habentes maieſtatem. Nam legati prouinciales, municipales, colonici, aut quic-

quid præterea significatione vocis varia continetur, non sunt huius loci. *Grot.de I.B.2,18,2.* vbi etiam toto capite de leg. iure tractat. *Arnis.I.M.2,5,16.*

Ad maiestatem referri, dictum est: de belli enim pacisque negotiis ad maiestatem spectantibus, & in eius arbitrio positis, mandata nisi à maiestate exire non possunt: sed nec valide aliquid agi potest in talibus, nisi arbitrio maiestatis. Vnde, sponsiones non obligare maiestatem, alibi dictum est. Ergo quidam connectunt hoc ius cum iure belli & pacis. Apparebit res amplius, ex legatorum sanctimonia, siue iure legationibus competente, eiusque iuris effectibus.

Locus Taciti.

Tacitus noster vocat *ius hostium, sacra legationis, fas gentium.* Vbi notandum

1. De qua legatione agatur. Sermo quidem hîc est, de legatis à Principe ad seditiosos missis: adeoque de legatione proprie ac vere sic dicta. Nam sicut subditi non mittunt legatos proprie ad Principem (legationis ius ciui non est comparatum, sed externo ap. *Liu.* 6,17.) ita nec Princeps ad subditos dicitur legatos mittere, nisi populariter & laxe loquendo. Apud *Dion.45.Cicero* dissuadet, legationes ad Antonium mittendos, ratione videlicet pragmatica, quam notauimus ad *Vellei.2,7,2.* Adde *Cic.Philipp 12.*

2. Argumenti vis tamen illa est: Si legatus externis etiam est venerabilis, quanto magis

magis Principis legatio ad ciues & milites, venerabilis debet esse, & inuiolabilis.

3. Legationis autem iura, i.e. quibus legati muniti ornatique sunt, vocat *ius hostium*; *sacra legationis*, *fas gentium*. In quibus appellationibus & distinctio est notabilis, & connexio, siue cognatio memorabilis: quatenus vel amplitudo, vel sanctitas, vel dignitas huius iuris in vnam vim coalescit.

4. Jus & fas vocat, vt diuino humanoque iure munitos intelligamus legatos.

5. Argumento est, quod etiam inter hostes seruatur. Scil. boni Scriptores iuris amplitudinem sanctitatemque, adeoque inuictam obligationem hoc tanquam solenni argumento probare solent. Tale est in *Tacito* 1. A. 22, 3. *ne hostes quidem sepulturam inuident. Ius hostium.*

6. *Fas gentium.* Nam ius gentium voluntarium induxit ius legationum. vid. *Grot. I. B.* 2, 18, 1.

7. Vbi diligenter tamen notandum, hinc argumenta interdum duci ad *ius natura*, cui ius gentium hac in parte quidem aliquid superaddidit, sed tamen rationi naturali valde cognatum innexumque; & ad *ius diuinum*, quatenus etiam alias *iura gentium Diis adscribuntur auctoribus*, vt fas Deum dicatur, quod gentibus consensu placuit. Scilicet regressio huius argumenti ea est, quam dixi; à iure gentium, ad ius naturæ, quod iam est, ius & lex Dei.

8. *Sacra legationis* ergo nihil aliud sunt,

quam *sanctißima legationum iura*; sicut *sacra regni* 2. A.65,3. *Sanctitas* est *primo* in ipso iure ἱερόν τι νόμος. Sanctitas augetur *secundo*, quia de gentium iure sermo est. Sanctitas demonstratur *tertio*, ex origine. sacra enim legationis, oriuntur ex sacris regni; ex Maiestate, quæ sanctissima est. Refert legatus maiestatem mittentis, illiusque splendore illustratus, obscurari nec potest, nec debet. Legatio inscripta est charactere maiestatis, cuius sanctam apud omnes reuerentiam custodiri, postulat natura, ius hominum, Deus. Ipsa (*quarto*) legationis occupatio, & omne propositum, sanctitatem habent, sicut tetigimus obiter in dissert. de Ausp. Reg. cap. 2. §. 14.

9. Est autem hæc appellatio simul valde accommodata, ad exprimendum non tantum ea, quæ proprie iuri legationum tribuuntur: sed etiam, quæ in consilio actus, in artibus, mysteriisque politicis circa hanc materiam continentur.

Tractarunt hoc argumentum *Albericus Gentilis, de Legationibus*: *Carolus Paschalius*, *Kirchnerus*, & *Fridericus de Marselaër*, quorum comparatio vtilis esse potest iis, qui argumenti amplitudinem, tractationis perfectionem, variarum ὑποθέσεων obseruationem & annotationem æstimant.

Simul influit in hoc argumentum, quicquid fere ad ceteros ministros Maiestatis, & curatores negotiorum pertinet.

DISSER-

DISSERTATIO XII.

De iure Maiestatis circa sacra.

Ad loc. Tac. 2. A. 85, 4.

QUi de Rep. scripserunt, omnes, sacrorum arbitrium inter præcipuas partes numerant supremæ potestatis. inquit *Hugo Grotius Apologetici cap.2.*

Potest commodissime distribui hoc ius 1. in ea, quæ ad cultum pertinent. 2. quæ ad personas sacris destinatas. 3. quæ ad bona.

In iis quæ ad cultum & religionem pertinent, custodia primæ tabulæ à Theologis nostris commendata & explicata huc pertinet.

Huius loci sunt illæ quæstiones I. *An omnino summa potestatis imperium non ad profana tantum sed etiam ad sacra extendatur?* Affirmatiuam prolixe tractat *Grotius in commentario posthumo de Imperio summarum potestatum circa sacra cap.1.* à naturæ vniuersalitate. à finis vniuersalitate. à testimonio S. lit. à consensu Christianorum veterum. à respectu ad beatitudinem æternam & felicitatem temporalem. vide *Cl. Conring. disput. de Maiest. Ciu. auctorit. & off. circa sacra th.13. & 14.* Statuunt quidem aliqui Fidem Christianam, in quantum aliquid superaddit religioni naturali, ad felicitatem huius vitæ obtinendam parum pertinere; eo quod tale bonum cultoribus eius non sit promissum, imo potius ærumnæ

& damna denunciata. Sed clara sunt dicta 1. Tim. 4, 8. *Pietas ad omnia utilis est, & habet promissionem huius & futuræ vitæ.* Matth. 6, 33. *Quærite primum regnum Dei & iustitiam &c: & ista* (temporalia sc.) *omnia adiicientur vobis.* Ab hac doctrinæ simplicitate non nisi cum magno periculo discesseris. Nam quod de æternis præmiis dicitur, non exclusiue resp. omnium temporalium accipi debet: sed comparatiue. Ærumnæ etiam sunt ex iis, quæ accidunt cultoribus veræ religionis furore diaboli, conspiratione impiorum, ob fines non spiritualiter tantum sed temporaliter etiam salutares. Adde *Lamp. Remp. Rom. Germ.* cap. 1. §. 19.

II. Quia difficile est quodammodo, Maiestati certos limites figere in cultu numinis moderando, per singula eundum. Quæritur ergo Amplius: *An Maiestas Ciuilis ipsa fidei præcepta, instituere, an tantum conseruare possit?* Affirmatur posterius: si tamen simul intelligatur, materiam legislationis ciuilis etiam ista præcepta fidei fieri, quatenus non minus ac lex naturæ à maiestate ciuili repeti, subditis commendari, præmiis & pœnis cura aut neglectio eorum inculcari potest.

III. *An Maiestas aliquid imperare possit diuino iuri repugnans; aut si quid tale imperet, ad quod obligetur subditus?* Ad prius Resp. neg. In posteriori, subditus vere talis, ne magistratibus quidem exceptis (nisi formula Reipub. aliquid reseruauerit iis, aut reliquerit in talibus) obligatur non quidem ad agendum, sed

ne

ne vi resistat. vid. *Grot. de Imp. S. P. circa sacra cap. 3.*

IV. Quia Maiestas Ciuilis prohibere debet, falsa & blasphema dogmata spargi, adeoque animorum seductores coërcere, quæritur: An tolerari diuersa religio in Repub. possit? Vbi nominatim de Judæis, Turcis, Anabaptistis.

V. An quisquam ad Religionem, etiam rectam, vi cogi possit? connexa est quæstio: An cuique libertas sentiendi quæ velit in religione, concedenda? vid. *Burchard.* Cancellarium quendam Coloniensem, tractatu *de Autonomia.*

VI. An & quomodo, male sentientes in religione puniri possint ac debeant à maiestate? quo etiam pertinet quæstio de hæreticis capitali supplicio afficiendis? vid. *Iust. Meieri quæst. capital.*

De quibus omnibus præsertim videndus est *Gerhardus, Theologorum Orthodoxorum magnum quondam lumen, in loc. de Magistratu Politico.* vbi etiam quædam Lipsiana dogmata (4. *polit.* 2, 3, 4.) refutat.

VII. An externi cultus conseruatio tantum, an etiam institutio pertineat ad Maiestatem? Affirmatur posterius, si omnia fiunt decenter, & ordine.

VIII. An cum Imperio & vi Imperii etiam functionem Ecclesiasticam, sibi Potestas ciuilis possit sumere, adeoque aliquis simul Rex & Minister Ecclesiæ siue Pastor esse possit? Neg. De ceteris postea ex antithesi patebit.

In

In iis quæ ad personas pertinent, quæritur 1. An ad maiestatem pertineat, Ministrorum constitutio? de quo, cum quæstionibus connexis, præter laudatum ante *Gerhardum*, vide *Grot. comment. cap.* 10.

2. An Maiestas ciuilis habeat imperium in personas Ecclesiasticas? obligatiuum sc. & coactiuum.

3. An Maiestas possit celebrare & conuocare consilia, illaque moderari? De quibus, vt & similibus aliis vid. *Arnis. I. M. lib. 2. cap. 6.*

Idem etiam *Arnisæus* quæstiones tertii generis, de iure maiestatis in bona Ecclesiastica & Ecclesiasticorum diligenter tractauit, *libro de Subiectione & Excmtione Clericorum.* Adde *Tholosan. 3. polit.*

Ex his omnibus quæritur: quomodo ius maiestatis possit subsistere circa sacra, saluo iure & auctoritate Ministerii Ecclesiastici, & an eius quoque aliqua sit Jurisdictio, quibus denique terminis inclusum illud officium sit?

Pontificiorum doctrina in hoc genere iniuria est in Jus Maiestatis circa sacra. oppugnatur enim hoc ius, intus & extra. Sed Pontificiorum dogmata hæc fere sunt: 1. *Maiestatem nullam habere in rebus Ecclesiasticis potestatem, quam vt sit defensor Ecclesiæ & executor sententiæ illius.* 2. *Ad magistratum non pertinere curam veræ religionis, nisi ad præscriptum ministrorum ecclesiæ.* 3. *Potestatem maiestatis sese non extendere ad omnes partes officii ministrorum Ecclesiæ.* 4. *Magistratum non habere potestatem vocandi Pasto-*

res

res seu ministros Ecclesiæ? 5. *Ad Magistratum non pertinere iudicium de Religione & controuersiis fidei & caussis Ecclesiasticis?* 6. *Magistratus circa res Ecclesiasticas non habere potestatem cum imperio coniunctam & coactionem in pastores.* 7. *Magistratus non esse, curam gerere, ne ministri Ecclesiæ disciplina Ecclesiastica abutantur, & alicui iniuriam faciant.* 8. *Magistratus non habere potestatem ferendi leges Ecclesiasticas.* 9. Contra, *Ecclesiasticos habere potestatem leges proprie sic dictas ferendi.* 10. *Pontificem habere absolutam potestatem & monarchiam in omnibus rebus Ecclesiasticis.* 11. *Magistratum in rebus Ecclesiasticis proprie & absolute loquendo subiectum esse ministris Ecclesiæ.* 12. *Ministros Ecclesiæ contra ne aliquo modo quidem pendere à Magistratu in rebus Ecclesiasticis.* 13. Addunt quædam *de superiore loco personarum Ecclesiasticarum, præ Magistratu ciuili.* quæ illo quidem Pontificio sensu in iniuriam maiestatis tendunt.

Aduersus istas Pontificias hypotheses disputauit libello singulari, *de Episcopatu Constantini M. Nicolaus Vedelius, Geneuæ primum, deinde Franeckeræ Professor Caluinianus.* Sed expertus est

Etiam *Caluinum & Bezam, cum discipulis* in hac materia παπίζειν. Prodierunt enim tum *Guil. Apollonii* tractatus, de *Iure Maiestatis circa sacra*, oppositus Vedelio, & *Triglandii* libellus de potestate ciuili & Ecclesiastica, vbi itidem Vedelium impugnat.

Occasione grauiorum casuum, & quæstionum, ne in ipsa quidem Ecclesia orthodoxa de-

defuerunt aliquando contentiones in hoc argumento.

Legantur, præter supra memorata, *Meisneri tr. de Regim. Ecclesiast. Reinking. Dan. Ott. I. P. cap.* 24. vbi multos citat. idem facit *Besoldus Polit.* 1, 3. *de Ecclesiastico maiestatis iure. Lampad. cap.* 5. *& capp.* 11, 12. *Grasvvinckel. Iure Maiest. cap.* 5. *Goldastus* quoque multa ad huius argumenti historiam conferre potest: vt & *M. Antonius de Dominis*, si quis doctus & peritus lector accedat.

Præsidium non leue ad superandam argumenti difficultatem erit: si quis 1. ante omnia ex Theologo Orthodoxo (supra Gerhardum nominaui) vtramque doctrinam de Magistratu Politico & Ecclesiastico diligenter cognouerit. est enim altera in alterius subsidium hic adhibenda, frustraque peritum te in hac credes, nisi illam probe perspexeris. 2. Praxis & historia huius negotii conferenda est cum doctrina. 3. Diligenter discernendum, quid ad ius Maiestatis ipsum, & quid ad modum exercendi iuris pertineat. 4. Cautio & prudentia, Christianæ Reip. & Ecclesiæ decori & tranquillitati, maxime conueniens adhibenda. 5. Pontificiæ in hoc argumento tyrannidis historia, proposita, flagitia semper in oculis habenda. Late *Arnisæus I. M.* 2, 6.

Locus Taciti

ostendit 1. Maiestatem ciuilem apud Gentiles etiam sibi vindicasse curam religionis, fecisse decreta &c.

2. Pero-

2. Peregrinas religiones Romanos non tulisse. ex instituto & consilio, quod Mæcenas Augusto demonstrauit apud *Dion.* 52.

3. Coërcitionem partim apertam adhibitam, sc. exilium.

4. Partim occultam, & sub schemate militiæ. Explicatum id arcanum.

Dictum & de illo Taciti loco, cum *de morib. Germ.* 7. potestatem maximam antiquis Germanorum sacerdotibus videtur tribuere de qua re vid. *Cl Conring. disp. de Iudiciis Reip. Germ. th.* 9.

Specimen regularum quarundam & obseruationum, de Juribus Maiestatis, & eorum explicatione atque applicatione.

1. Studioso Politices triplex hic faciendum est, veluti locorum communium genus: primum earum rerum, quæ maiestatis iura & vim tollunt; secundum, quæ iura maiestatis partiuntur; tertium, quæ iura eadem interpretantur.

2. Ad primum genus pertinent illæ quæstiones: An maiestatis iura tollantur per fedus inæquale; item, per tributum alteri pendendum; item, per feudi obligationem. &c. de quibus *H. Grotius I. B.* 1,3,21. *& seqq. Bodinus Polit.* 1,9. Item per Juramenta Regum ab initio regni præstari solita. vid. *Theod. Grasvvinck. de Iure Mai. capp.* 12. *&* 13.

Ad secundum genus pertinet quæstio, an diuisa imperii iura recte colligantur ex eo, quod

quod reges acta quædam sua, nisi à cœtu aliquo probentur, rata esse nolint? de qua *Grot.* J.B. 1,3,18. Item: ex fœdere, e.g. Hollandico aut Heluetio. vid. *Grotium Apolog. cap.* 1.

4. In eodem Grotio operæ pretium est cognoscere, difficilem esse diiudicationem exemplorum, quando partita dicenda sit maiestas, quando non. J. B. 1,3,20.

5. In tertio genere quasdam regulas exempli gratia ponemus: quarum quædam pertinent ad ius habendi; quædam ad modum exercendi; quædam ad rationem concludendi, & exinde argumentandi.

6. Ante omnia constare debet ex legibus moribusque populi cuiusque aut ciuitatis, cui iura maiestatis vere data sint. De quo si constat, non licet argumentari: Hîc ordo aliquis habet potestatem aliquam legislatoriam. E. summæ potestatis ius imminutum, aut eatenus abdicatum est. Censetur enim talis potestas cumulatiue, non priuatiue data. Jus enim ferendarum legum, siue generalium siue specialium, summa potestas communicare alteri potest, à se abdicare non potest, sc. vt summa potestas maneat: Deinde, re exigente, rescindi aut corrigi à summa potestate tales leges possunt. Non enim possunt esse in vna Repub. duo legislatores æque summi. Ita *Grotius* disputat de *Imp. S. P. circa sacra cap.* 8 *p.* 193.

7. Ita in aliis iuribus maiestatis, maiestas agit totum per se; aut partim per se, partim per alios. Sed hoc ad ordinem & modum, non ad ius pertinet.

8. Ita appellatio interdum sublata est ipsius imperantis lege; scil. ne ab hoc aut illo magistratu ad summam Potestatem appelletur: Sed non statim inde infertur, omnem viam implorandæ cognitionis eius, qui summum imperium habet, sublatam esse.

9. Ita cum Imperatores profitentur, se deuinciri & teneri legibus suis, & nolle rescripta à se contra leges valere, non ius abdicant, sed voluntatem declarant.

10. Notanter dix. legibus suis. In hac tota enim materia principium omnis actionis Imperatiuæ, & origo fundamentumque maiestatis, recte constituendum est: & postea ex maiestate ita vel aliter in rep. constituta, de iuribus & actibus eius iudicandum.

11. Nam administratio talium iurium, sæpe diuersam obiicit speciem, neque statim ad subiectum proprium nos deducit. Vnde ex schemate tali & formula aut ordine non colligitur semper recte de iure, & principio illius ordinis, sed contra ex iure & formula fundamentali, de illis exterioribus iudicium ferri debet.

12. Sic ad modum vtendi iuribus maiestatis plurimum pertinet, non tantum consilio, sed & ministerio aliorum vti debere summam potestatem, itemque dare operam, vt volentibus imperetur, cognoscendi gradus seruentur, & quæ sunt eius generis alia: Sed hæc prudentiæ præcepta sunt, & ad ordinem prudentibus dilectũ æstimatumq; pertinent.

13. Non tamen inferas inde. E. nun-

 quam

quam licet maiestati extra suum ordinem agere: E. si extra hunc ordinem agit, iniuste facit. Multo autem minus. E. actus non est ratus.

14. Ex vocabulis non semper esse de iuribus maiestatis iudicandum, bene monuit *Grot. de I. B.* I,3,10. illa enim in re dispari, possunt similia esse.

15. Ceterum à maiestate ad iura maiestatis, & vicissim, perpetua est Politicorum argumentatio. De cuius tamen vsu & cautionibus, in materia de formis Rerump. plura traduntur.

DISSERTATIO XIII.

De Iudiciis Maiestatis siue De Lege & crimine Maiestatis

Ad Loc. Taciti I. *A.* 72. 73, 74. *cum parallelis.*

POstquam intelligitur quid sit Maiestas, facile etiam est definire, quid sit vel Lex Maiestatis, vel crimen Maiestatis.

Lex Maiestatis originem suam repetit, ex iure Diuino, naturali & positiuo: tum ex humano, gentium, ciuilique.

Jure Romano quæ leges de Maiestate latæ sint, vide *Sigon. de Iudiciis lib.* 2. *cap.* 29. ex quo sua descripsit *Rosinus antiq. Rom.* 8, 23. Adde sub

suis

suis quamque titulis in *Antonii Augustini tractatu de LL. & SC.* & quæ Iurisconsultis veteribus collecta supersunt fragmenta ad L. Jul. Maiestatis.

Erimus hic breuiores, quia omnino hanc materiam peculiari opusculo prosequemur.

In loco Taciti 1. occurrit distinctio, quatenus Lex Maiestatis, præcipua & vera maiestatis crimina contineat: & quatenus ampliata est.

2. Species directi, vt sic dicam, criminis maiestatis, quod vere aduersus populum Rom. & eius securitatem committitur, tres hic enumerantur, quæ ad perduellionis crimina proprie pertinent. nam illud, *male gesta Rep.* includit, etiam partes Reip. violatas, & quidem maligno impioque proposito. Alias ap. *Liu.* 8, 33. *temeritatem & inscitiam Ducum* (sc. cum scelestum consilium abesset) *nunquam vindicatam esse.*

3. Secuta est ampliatio Augusti, ad famosos libellos, adeoque ad dicta.

4. Verum ampliationis duplex occurrit species: quarum prior ex ratione quadam status oritur, & profundis imperandi consiliis artibusq; tribui debet; altera ex proposito & ratione tyrannica æstimanda est.

5. Illius prioris exempla sunt, in Augusti lege Julia & Impp. Arcadii & Honorii l. quisquis C. ad L. Jul. Mai. in quam extat eruditus *Iacobi Gothofredi comment.*

6. Posterioris Auctor ponitur Tiberius: cuius in illa ampliatione siue extensione no-

tantur 1. prætextus *cap*.72.5,6. 2. artificium dissimulandi, & sub specie recedentis ab hoc cognitionis genere, progrediendi. c.73, 3. & 4. confer 2. A.50,2. & 3.A.22,4. 3. captata occasio seueritatis siue potius sæuitiæ, *cap*. 74, 5. 4. Verum propositum, quà ad vim dominationis tyrannicæ intendendam, quà ad sæuitiam explendam. 72, 3. 74, 2. & 3. A. 22, 4. 5. Itaque materies odii ac tyrannidis adeoque sica maiestatis in clarissimos viros incubuit c.74, 2. vnde Plinii nobile dictum, de simili proposito Domitiani. 6. Prævaricatio & corruptio omnis iudicii, tum in fingendis & agglutinandis criminibus maiestatis. argumento est locus 3.A 37, 1.3, 38, 1. 4, 31, 6. tum in auferenda defensione, exterritis patronis & reis 3.A.67,4. 7. Instrumentū, Delationes & Delatores. 74, 1. & 4. A. 30, 5. dictum alibi, *in Annot. ad Histor. Tacit*. 8. præsidia alia ex consecratione Principum petita, *Plin. Paneg*. 11. Dicauit cælo Tiberius
„ Augustum, sed vt maiestatis crimen induce-
„ ret. vestigia hic cap. 73, 1. 74, 5. & in præcedentibus. Pertinet huc locus *Dionis* 57. de crimine ἀσεβείας siue *impietatis*. Simul apparet, quam parum fidei subsit verbis *cap*.73, 3. color etiam ab exemplo Augusti quæsitus *cap*.72, 5.

7. Continuatio ampliationis tyrannicæ partim ex *Suetonii Nerone* 32. & *Domitian*. 12: partim ex *Tacit. h. l. c*.73, 1. vbi de Titi cura in restringenda ampliatione tyrannica,

&

& Domitiani proposito, qui immensum ampliare studuit, accipiendus est.

Notari autem præsertim debet, totam iurisdictionem in caussis maiestatis, tum cognoscendis, definiendisque, tum exequendis siue puniendis criminibus, aduersus Maiestatem commissis, non tam tractari ex formula Juris, quam ex politica ratione status; quæ ita intelligi debet e.g. in fauorem Maiestatis & securitatis publicæ, probatur interdum summaria cognitio, negatur reo aduocatus, iubetur reus ex vinculis caussam dicere: probatio conficitur in partem vehementiorem, citra respectum æquioris interpretationis, status coniecturæ animosius & rigidius, quam in aliis criminibus tractatur, status definitiuus itidem ampliatur, nouæ leges Maiestatis, siue noua L. capita in certa crimina feruntur, vt ex iis definitio fiat, etiam caussa indicta supplicium irrogatur, aut clam peragitur, pœna in posteros extenditur, item in amicos, aliaque extra ordinem in exaggerandis peculiarem in modum pœnis suscipiuntur. De qualibus rebus quædam etiam Arnisæo tractata, *de I. M. lib. 3 cap. 6. §. 3. & seq.* In quibus omnibus regnant artes politicæ, colores politici, arcana dominationis, magistrorum & ministrorum adulationis interpretamenta, quæque sunt eius generis alia. Etiam stilo nonnulli licentius vtuntur, quam par est in materia tanti momenti facere. E.g. cum disputatur, an crimen maiestatis à non subdito, à Principe in Princi-

pem committi possit? An securitate vniuersali promissa reis, etiam crimen maiestatis intelligendum sit, si non expresse positum est? Quo nomine impudenter Florentinos decepit Papa Clem. VII. sicut non immerito conqueritur *Bodinus de Rep. V, 6.* An in Electorem aut Principem imperii nostri possit crimen maiestatis committi (vbi itidem vocabulis luditur) infra patebit.

Sed hæc & talia exemplis melius iudicantur & cognoscuntur. Quo consilio quondam Vir doctissimus *Scipio Gentilis* in librum de coniurationibus & conspirationibus, celeberrima quædam conduxit. Ad philosophiam huius loci instruendam, multum faciet laudatus ante tractatus *Iacob. Gothofr. ad L. Quisquis. C. ad L. Iul. Mai.* valde πολιτικὸς, quod in hoc argumento requiritur.

In Tacito nostro caussæ præcipuæ sunt, caussa Libonis 2. A. 27. & seq. Clementis cap. 39. & 40. Pisonis 3. A. 8. & in seqq. Silii 4. A. 18. & seqq. Vibii Sereni 4. A. 28. & seqq. Cremutii Cordi 4. A. 34. & 35. Titii Sabini 4. A. 68. & seqq. in caussa Seiani, amicorum eius. 5. A. 6. & seq. M. Terentii 6. A. 8. Agrippinæ 14. A. 3. & seqq. Pisonis & aliorum 15. A. 48. & seqq. Cassii & Silani 16. A. 7. & 8. &c. Thraseæ & Sorani 16. A. 21. & seqq.

In Curtio celeberrima, & accurate tractata est caussa Philotæ *lib. 6. cap. 7. ad fin* (cum qua confer historiam Bironis Paris Franciæ, anno huius seculi 2. apud *Thuan.* 128. *per tot.*) &

Par-

Parmenionis *lib.*7, 2. cum qua confer casum March. Ancræi Conchini apud *Gramond.* 2.

Caussa etiam Mariæ Scotæ, multa huc pertinentia habet, descripta diligenter *Camdeno*. adde *Thuan.&c.*

Notauimus olim quædam, quæ nunc non repetimus, per quæ sc. materiæ huius partim philosophia, partim praxis, ad informandum iudicium politicum accommodatur.

DISSERTATIO XIV.

De Formis Rerump. sc. accidentalibus.

Ad loc. Taciti 4. *A.* 33, 1.

CONnexionem ordinis monstrabit bene *Bodinus* 2, 1.

Agitur primum de numero formarum vsitatissimarum: 2. De mixtura. 3. de Præstantia.

In numero definiendo propositum Taciti probe notandum est. non enim ex professo numerum inquirit, sed quæ vsitatissimæ Imperii formæ apud plerasque gentes reperiantur. Vbi de tribus recte ita pronuntiat, vt alias non neget, sed indicet, sicut post patebit. E veteribus præter Aristotelem, Platonem, Polybium, Plutarchus reliquit libellum *περὶ μοναρχίας καὶ δημοκρατίας, καὶ ὀλιγαρχίας.* *Dio Chrysostomus orat.* 3. *de regno*, tres illas species vocat εἴδη φανερώτατα, ad mentem Taciti nostri. Adde *Arnis.* 2. *de Rep.* 1. *sect.* 5.

2. Mixtionem nimis abrupte negat *Bodinus lib. 2. cap. 1.* vbi de numero Rerump. disputat. Licet enim Maiestas vnum quiddam sit ac per se indiuisum, fieri tamen potest, vt diuidatur siue per partes subiectiuas, siue per partes potentiales, vt scholastici vocant. vide *Grot. de Iure Belli* 1, 3, 17. *Lampad. de constit. Imp. Rom. Germ. cap.* 1. §. 60. & 61. vide prolixe disputantem *Arnis. polit. lib. 2. cap. 6. sect.* 1.

Notanda hic omnino quædam cautionis loco. 1. Tacitum non negare omnem mixtionem, neque de ea vniuerse loqui, sed de certa specie mixtionis. 2. Bodinum, & alios, *difficultatem mixtionis*, & *incommoda, quæ metui possunt*, non recte adhibere ad rem negandam, nihil enim in Politicis omni incommodo vacat. 3. Nimis speculatiue, vt sic dicam, in materia practica versari, qui argumenta, vel contra mixtionem, vel pro mixtione plane volunt exigere ad regulas Physicorum de mixtione. quæ in comparatione, quodammodo interdum possunt locum habere, non in probatione, rei toto genere diuersæ. 4. Vt in omnibus formis, ita in mixtis, non esse iudicandum, vocabulis, aut externa rerum specie. vid. *Grot. de I. B.* 1, 3, 10. 5. Frustra negare quosdam, quod recte cum Aristotele & eius Interpretibus statuit *Bodinus* 2, 2. Reipub. statum ab imperandi ratione, siue Reipub. statum ab administratione plurimum differre, ita vt in Regali etiam statu gubernatio non regalis videri possit. 6. Distinguenda diligenter

genter esse, quæ disputandi caussa, aut philosophandi animo ponuntur, ab iis, quæ iudicio Politico definiuntur. Exemplo *Contareni*, quem multi refutare conantur, ostensum.

3. Præstantiæ argumentum πολυθρύλλητον est. E veteribus tractatum *Herodoto lib.3 Dioni Caßio lib.52. Dioni Chrysostomo, Plutarcho, aliisq;*. Et plerique quidem Principatum siue Regnum prætulerunt; multis tamen non eximebatur, optimam esse Reipub. formam, quæ ex tribus illis speciebus mixta constaret, de qua sententia, præter *Herodotum*, habes integram Disputationem *Polybii lib.6.* Huius meminit etiam *Tacitus*, iudicio vere pragmatico. 1. Eos qui prætulerunt hanc mixturam Philosophiæ, quam vitæ aptiora dixisse. 2. Difficulter ita institui posse, vt ille finis obtineatur, qui hic quæritur, τὸ εἰλικρινὲς τῆς συγκειμένης ἐκ τριῶν εἰδῶν ἑκάστης πολιτείας συνεισαγούσης, vt compositæ ex tribus formæ, vnaquæque forma, quod habet præstans, conferat ac contribuat, sicut loquitur *Auctor libri de Repub. apud Photium in Biblioth. tit. 37.* 3. Durationem & constantem statum Reipub. à tali forma vix sperari posse; quia vbi in rebus practicis nimia quæritur ἀκρίβεια, opus durabile non exit: ipsaque compositio talis, semina in se contentionis de statu continet. 4. Quod iudicium Taciti in hunc diem adeo comprobauit experientia, vt non possit dari exemplum notabile, Reipub. vere ex tribus formis constitutæ. Nam, quod *Contarenus* Venetam,

Bertius Confœderati Belgii Rempub. ita describunt, comparationis potius qualiscunque Philoſophandi gratia inſtitutæ, quam veræ ſententiæ adſtruendæ gratia factum intelligi debet

Generaliter hic notandum 1. Perfectum in re quauis intelligi debere, non nuda contemplatione, ſed inſpecto, quid materia ferat aut recuſet. Exemplo Platonicæ philoſophiæ illuſtratum. 2. Conſiderationem commodorum & incommodorum in ſingulis formis, non niſi ex comparatione ad inuicem intelligi. vid. *Bodin. 6. polit.* 4. 3. Comparationem autem inſtitui non poſſe, niſi habito reſpectu ad gentes, nationes, mores. Vnde hoc recte inter præcipuas doctrinas politicas retulit Bodinus, *de conformando ciuitatum ſtatu pro regionum ac populorum varietate, quibusque diſciplinis populorum mores, diſsimilesq; naturæ percipiantur. lib. 5 de Rep. cap.* 1. multa etiam in *Method. Hiſtor.* huc pertinentia tradidit. 4. Diligenter ſpectandum, vbi ſcriptores tempori aut cauſſæ ſeruiunt. 5. Item, vbi Oratores & Poëtæ figuris indulgent. 6. Nunquam autem ab argumento præſtantiæ ad mutationem concludendum.

DISSERTA-

DISSERTATIO XV.

De Regno.

Ad locum Taciti 1.H.16,7.

NEque enim hic, vt in ceteris gentibus „ quæ regnantur, certa dominorum do- „ mus, & ceteri serui: sed imperaturus es „ hominibus, qui nec totam seruitutem, nec „ totam libertatem pati possunt. „

Ponuntur hic primo species regnorum. De quibus Aristotelis sententia à Bodino varie examinatur, & exagitatur *lib.* 2. *de Rep.c.* 2. *&* 3. *&* 4. rursum prolixe defenditur ab *Arnis. Relect.Polit.lib.*2.*cap.*2.*sect.*15. Simplicissime Aristotelis Philosophiam repetiit *Augustinus, Niphus tract. de Regn. & tyrann. lib.* 2. *cap.* 1. NB. Diligenter obseruandum, quid Aristoteles ex sua mente, & quid ex aliorum mente dicat: item, quid ὑποθέσεως χάριν per modum disputandi & inquirendi, quid item definiendi gratia dicat.

Tacitus hic ponit duas potissimum species, quæ forte etiam solæ sunt, si proprie sit loquendum, scilicet *Dominatum*, & *Monarchiam Regalem*. nam quidquid supra dominatum ascendit, aut dominatu abutitur, ad tyrannidem pertinet. quidquid à regno deficit, in alias Reipub. formas migrat, vel in mixtas scil. vel in Aristocraticas aut Democraticas, in quibus interdum simulacra Regni deprehenduntur.

Verba *Grotii Iur. B.* 1, 3, 20. inter regnum plenum, παμβασιλείαν, & regnum Laconicum (quod non est regnum re ipsa sed vocabulo tantum) aliquot species esse interiectas, caute sunt accipienda. In Lemmatibus enim capitis de mixta quadam forma videtur agere (confer §.19.) Exempla autem quæ ponit, videntur quodammodo diuersa esse, de quibus suo loco. Interim accurate loquendo Regna mixta potius retuleris ad formas mixtas, quam ad simplices, adeoque species mixtarum formarum potius dixeris, quam species Regni. Id videtur in animo habuisse Bodinus, hactenus non reprehendendus. Quanquam in vocabulis, etiam liberius vsurpandis, faciles in Politicis esse debemus.

II. Descriptio ex mente Taciti hæc est: *Dominatus* est ea Regni species, vbi vnus aliquis, cum pleno iure successionis in familia, summum imperium obtinet, & ex vsu suo suæq; domus liberrime administrat, atque ad hunc finem personis rebusque subditorum, ceu instrumentis, arbitratu suo moderandis vtitur.

Regnum siue *Principatus* (ita enim maluerunt appellare Cæsares) est, vbi vnus imperat, sed cum quadam libertatis vmbra, siue cum temperamento moris legisque, nec tanquam in seruos ad suam vtilitatem, sed tanquam in liberos ad commune bonum, in quo præsertim inest simulacrum libertatis.

III. Dis-

III. Differentia ex his ipsis patet, partim ex forma, partim ex ſcopo deſumenda.

IV. Succeſſionis clara ſunt veſtigia, in illis: Certa dominorum domus, & ceteri ſerui. Vni addicta domui ſiue familiæ Reſpub. intelligitur. non quod in regnis Electiuis non poſſit eſſe plane dominatus, ſed 1. quia raro ibi datur (Electio enim iuxta libertatem eſt *h.l. 1. Hiſt.* 16, 2.) 2. quia ſuccedendi ratio in ſe quodammodo eſt δεσποτικωτέρα, ſiue herilior, & plerumque in illis populis, vbi eſt dominatus, obtinet.

Hac occaſione diſputari poſſet de Electione, & Succeſſione. Sed inſtituti ratio non patitur retexere aliis dicta. Obiter notamus:

1. Diſputationum hypotheſes non eſſe importune ad exempla accommodandas, quod interdum fit, partim inepte, partim periculoſe. Nam Ratio & Vtilitas Reip. eſt ſuprema in Politicis philoſophandi Regula.

2. Repetenda itaque forte fuerint, quæ ad hanc orationem Galbæ nuper publice annotauimus.

3. Vbi ſimul illud obſeruetur, interdum vocabula hæc politicis vſibus ſeruire artibusque. hîc e.g. Galba tanquam de Electione diſſerit, cum reuera ſucceſſionis negotium ageretur. Quando enim vnus ex ſuo arbitrio poteſt ſucceſſorem Reipub. dare, ſiue id fiat per adoptionis modum, qui æquipollet ſucceſſioni ſtirpis, ſiue per modum legis, Electio non habet locum, ſi velimus accurate agere. Itaque alibi notauimus aliqua, ad figuras politi-

politicas Plinii in Panegyrico. adde *Annotat. 8. ad cap. 7. lib. 1. Annal. Tac.*

4. Successionum materia est pars nobilissima iuris publici, late diffusa, & multis varietatibus inuoluta. Esse de ea certas regulas, in quouis Regno, publicæ tranquillitatis interest. Illis legibus, nulla aliarum gentium iura, aut quæ videntur naturæ dictatis propius congruere, opponi possunt. Certus enim Reipub. status, summa ratio est, aduersus quam non valet subtilitas disputandi.

E. g. Lege Salica in Galliis prohibetur feminarum successio. E. frustra ibi disputaueris de habilitate, vt loquuntur, feminarum ad imperium: Quæ vtut certa sit, cum de iure loquimur, (quidquid enim in contrarium adfertur, ad quæstionem consilii pertinet) tamen hîc vrgeri non potest, quia Resp. suam voluntatem sacrata perpetuaque lege sanciuit, declarauitque. Ex diuerso, vbi feminarum successio in vsu est, ab exteris inepte, à ciuibus scelerate disputatur aduersus hunc morem.

5. Successionum rationem, & quæstiones supra ea moueri solitas, cumprimis diligenter annotauit *Grot. l. B. 2, 7. Arnis. relect. polit. 2. c. 2.* Sed plurimum historia hic præstat & notitia moris legisque, quibus vnaquæque Respub. vtitur, tùm controuersiæ celebriores super caussa successionis agitatæ.

V. Pro ingenio populorum, diuersitas regiminis orta & vsurpata videtur, quod *Tacitus* clare innuit. Hac occasione obiter monemus:

mus: 1. Quantum ad disputationes de origine regnorum attinet, Ethnicorum Philosophiam non nisi coniecturis niti; quæ adeo sunt variæ, vt nonnunquam contraria illis placuisse sciamus. 2. Hypotheses illas non tam historiam spectare quam philosophiam, inquirendo sc. in id, quod rationi & naturæ maxime videretur consentaneum. Qui modus τῆ ζητητικῆ ex Platonis schola haustus, passim etiam in Aristotele obseruatur. 3. Itaque subest aliquid interdum veritatis. e.g. de Regnis Heroicis, de Regibus aureæ ætatis, de Regno iustitiæ fruendæ caussa constituto, &c. Esse enim ordinem imperandi & parendi, atque etiam regnum iuris Diuini naturalis, & finem spectare naturæ sociali maxime accommodatum, id est, iuris societatem, eumque ad finem obtinendum requirere modum optimum, tum in constituendis imperiis, tum administrandis; fuisse etiam, sæculis melioribus & vetustioribus, multas apud gentes regna & reges ad hanc formam, rationi præcipue congruentem, (in quantum humana infirmitas patitur) verissimum est. 4. His ex notitia Scr. S. addimus: Reges (etiam positiuo iure Diuino) à Deo institui vt regnent, & informari quomodo regnent. Ceterum qualia fuerint imperia e.g. ante Nimrodum, coniecturæ res est, non scientiæ. Verisimile est inter pios, moderatissimi imperii, & quasi patrii formam fuisse, neque diffusam ample potestatem imperandi; sed auctoritate Principum & Patriarcharum pleraque tractata:

Iuri-

Iuribus & vera poteſtate imperii penes Deum conſtituta, in forma regiminis Theocratici. ſi enim poſtea id durauit vſque ad Reges (vt iura maieſtatis accurate loquendo penes ſolum reſiderent Deum) nulla ratio patitur aliud opinari de temporibus antiquioribus, vbi itidem reuelationes, & conuerſatio Dei cum Patriarchis obtinebant. In cœtibus autem Cainitarum, quique deinceps à ſanctiore Semi poſteritate conſuetudinem ſuam disiunxerant, ex arbitrio & libidine imperantium pleraque videntur pependiſſe.

VI. Quas apud gentes, hæc vel illa ſpecies regni obtineat, ſuo loco infra dicetur.

VII. Continetur etiam in verbis Taciti illa quæſtio, Dominatus an Regnum præſtet? Quam Tacitus putat definiendam, ex ingenio parentium. quod ſupra etiam diximus, cum de comparatione formarum inter ſe facta eſſet mentio.

VIII. Quantum ad dignitatem attinet, ipſa vox ſeruitutis & ſeruorum habet in ſe aliquid vile, & durum. Etiam illud negari nequit, Dominatum viciniorem eſſe tyrannidi, & facile in eam degenerare, eoque nomine caute habendum, quod Claudius in animo habuit, cum Meherdatem inſtruit. 12.A.11,2.

IX. Non tamen inde recte infertur, omnem Dominatum eſſe tyrannidem, ſicut recte diſputat *Bodinus lib.2. cap.2.* Recte etiam *Grotius* monet, *I.B.1,3,8.* non eſſe vniuerſaliter verum,

omne

omne regimen eius caussa comparatum esse, qui regitur.

X. Virtus imperandi includitur in verbis Taciti. De quo argumento inter veteres *Xenophon* in Cyro suo, quem non immerito ad maginem perfecti imperii scriptum existimant: *Plutarchus* passim: *Synesius* de Prouidentia, & de Regno: *Dio Chrysostomus* orat. e regno: Poëtæ, Panegyristæ. Sed præsertim istoricis, in ipso opere virtutem regiam deonstrantibus, opera danda.

Dictum obiter aliquid de loco *Taciti Germ.* 4, 3. & *seq.*

DISSERTATIO XVI.

De Tyrannide.

Ad loc. Tacit. 4.*H*.8,3. & 4.*H*.74,4.

DE vnico capite huius argumenti potissimum agendum est, quid in tyrannum & aduersus tyrannidem liceat, vel non eat. Huc enim Taciti nos loca vocant. tractata diligenter aliis non consultum est petere.

Obiter monemus 1. in constituenda tyrannidis definitione plurimos aberrare, vel dum Aristotelis mentem nimis laxe è verbis interpretantur, & locis non satis inter se collatis: vel dum quicquid ad vnam speciem Regni eiusque descriptionem, quam sibi faciunt, non congruit, statim tyrannicum esse autumant, sicut de Dominatu ante dictum est.

2. Omnino autem in tyrannide describenda, iniuria & propositum iniuriæ constans, quod nimirum pugnet cum iure Reip. aut ciuium, ratione regiminis, requiritur. Itaque nemo tyrannidem æstimare potest, nisi qui iura cuiusque status ex parte imperantium & parentium accurate cognouerit. Vnde patet, non recte tyrannum dici statim, qui ex legibus positiuis non imperat. His enim quidam Principes soluti sunt, ex formula status & regni.

3. In imponendo tyranni titulo caute versandum est. Quo nomine laudari meretur *Arnisæus*, qui *Relect. Polit. lib. 2. cap. 3. sect. 6.* diligenter collegit illas cautiones, & obseruationes.

4. Vnde simul illud patebit, non statim tyrannice fieri, quod est tyrannicum.

5. Proposita, facta, mores, arcana, artes Tyrannorum, vel Titulo vel Exercitio, vel in Pisistratismo, vel in Phalarismo occupatorum, *Tacitus* absq; comparatione diligenter expressit. Sed ea peculiari dissertatione collecta & disposita, vt & artes Regias, proponemus.

Nunc ad quæstionem: quid in tyrannum Reip. ac ciuibus liceat, vel non liceat?

Vere & prudenter *Bodinus 2. Polit. 5*: *Tyranni vox ignota, plerosq; impulit in errorem, & in perniciem Principum multorum armauit.* Itaque ex vtraque parte in hac tota distinctione, diligenter sunt expendenda facta, & conditio ac iura personæ, quæ tyrannus dicitur: & conditio ac iura ciuitatis ciuiumque, de quorum potestate in tyrannum quæritur. *Albe-*

Albericus Gentilis de vi ciuium in Reg. semper iniust., statum quæstionis ita format: *De variis Principum generibus, & de variis generibus ciuium, non est hic nobis curiosius distinguendum, vbi indistincte quærimus, si iusta esse vis ciuium possit vnquam in Principem: &, nulla ciuium, nulla Principum habita distinctione, vim omnem ciuium semper iniustam esse in Principem defendimus.* Incaute, & nescio qua affectatione compendii & securitatis ita loquitur. Qui enim omnem distinctionem tam asseuerate abdicauerat, mox, & in ipso principio corrigit dictum, cum adiicit: *Monemus tamen, atq; excipimus illa duo: nec esse de eo Principe quæstionem, qui magistratus magis, quam Princeps est: et si Princeps, et si etiam Rex, non magistratus appelletur. Sed neq; de illo Principe loquimur, qui iudicem aliquem habet, aut custodem. At alterum quod monemus, hoc est, esse sane quæstionem istam de legitimo Principe, non de tyranno. verum de eo tamen legitimo, qui Principatum gerat tyrannice i.e. remp. lædat.* (Dictum hac occasione aliquid de consuetudine philosophandi, quæ in aliis quoque Alb. Gentilis scriptis obseruatur.)

Arnisæus, cui multum in hoc argumento debet Resp. *tractatu peculiari de auctoritate Principum in populum semper inuiolabili* cap. I. statum ita format: *vtrum subditi regem legitimum, si degeneret & improbe præsit Reip. licita legitimaue potestate, pro iure suo iudicare, & à solio pellere possint? hoc est, vtrum subditis fas sit, vllo in casu arma induere contra iustum Principem?*

Ex quibus apparet, quod diximus, vtrobique

bique diligenter distinguendum esse: & de tyranno, & de ciuibus siue subditis.

Et de Principe quidem, qui potius est Magistratus, facilis est quæstio.

De Principe, qui ex parte maiestatem habet, ex parte ea penes alios remanente, non omnia quidem adeo sunt liquida, sed expediri tamen queunt 1. ex legibus Reip. fundamentalibus, quæ plerumque in tali Reip. statu accurate rem definiunt. 2. tum quatenus inuadit partem non suam. ita enim fit quodammodo inuasor imperii alieni. confer *Grot*. J. B. 1,4,13. Videantur, quæ disputat Ampliss. *Carpzouius de Lege Reg. Germ. cap. 14. siue vltimo: an resistendum Cæsari, si contra Capitulationem agat? sect. 5. & 6. Consilium D. Lutheri*, de quo etiam *Bodinus p. 342. Arumæ. I. P. volum. 4. discurs.* 18.

Cumque qualitas Principis ex formula delati Regni æstimanda sit, dubium non est, vbi Regnum ita defertur, vt committi possit, itemque vbi defertur sub lege, qua subditis in certis casibus, resistendi potestas expresse reseruatur; Principi vim facienti, aut in legem illam peccanti, vim opponi posse, aut iudicii seueritatem intentari. vid. *Grot*. J. B. 1,4.12. & 14.

De Inuasore etiam res est facilior, siue tyrannum titulo velis appellare. quamquam *Bodinus de Rep.* 2, 5. rigidius tractat illam quæstionem, an inuasor, si consecuta fuerit approbatio imperii per suffragia ciuium, tamen occidi possit? itemque an præscriptio non nisi

centum

centum annorum locum habeat in tali casu. Qua de re quædam diximus *annot.2.ad cap.10. lib.1.A.Tac.* adde omnino *Grot.* J. B. 2, 4, 8. & J. B. 1, 4, 15. *& seq.* vbi quæstio de inuasoribus neruosa breuitate explicatur. *Brutus* violentius philosophatur in *Vindic. contra tyr. quæst.3.*

De Principe igitur iusto sermo est, i.e. re tali, non vocabulo, & de cuius Maiestate dubitari non potest.

Ex altera parte 1. non quæritur de Peregrinis. (vid. *Bodin.2,5.* & *Arnis. tract. dicto c.1.§.2.*) Sed de ciuibus & subditis, qui possunt crimen maiestatis incurrere, resistendo Principi.

2. De ciuibus subditisque vere & mere talibus; non de iis, qui participant iura maiestatis. vnde *Iacobus Magnæ Britanniæ Rex* distinctione vtrinque adhibita inscripsit tractatum: *Ius liberæ monarchiæ, siue de mutuis Regis liberi & populi nascendi conditione illi subditi officiis.*

3. Videndum est etiam, an subditi vniuersi plus iuris hic habeant, quam singuli? quod in terminis conuenienter sumtis negandum est.

4. An Magistratus & officiarii, quos vulgo vocant, tanquam personæ publicæ plus iuris habeant in Principem, quam ceteri priuati? N. Respectu Regis proprie dicti, omnes sunt priuati. Hinc *Plinius Paneg. 58.* consules Rom. non oratoriè sed politice vocat *priuatos.*

Tertium caput huius quæstionis, consistit in caussa resistendi, ex facto Principis. vbi quidam distinguunt vitia morum, à tyranni-

de. quanquam vulgaris consuetudo, quidquid in Principibus arguit, tyrannidem vocat. Vera vox *Bodin.* 2, 5: *ô quanta sit tyrannorum futura multitudo, si tyrannos subditis occidere liceat! quam multi innocentes ac optimi Principes suorum conspiratione perituri! nam qui tributis & vectigalibus plus æquo ciues vrget, tyrannum vulgus appellat &c.*

Huc pertinent illa facta Principis, e.g. si regnum, quod non habet alienabiliter, alienare conetur: si manifeste totius populi se hostem ferat &c. de quibus *Grot.* 1, 4, 10. & 11, It. si religionem falsam introducat, subditosque ad eam cogere velit. qua de re Theologi. Esse enim exempla & casus, vbi excusari possunt, qui tyrannidi restiterunt, non est abscisse negandum.

Quartum caput in modo resistendi explicando versatur. Nam quin subditi tyrannidi possint opponere preces, supplicationes, admonitiones, nihil obstat. Fuga etiam interdum satis locum habet, sed ea huc non pertinet. De resistendo enim agitur. Itaque nec illud proprie huc spectat cum quæritur, de non-parendo, quando Rex iubet, quæ Deus & natura vetant. Vis & arma vero an locum habeant, & quando, quæritur. vbi scutum, quod fauorabile præ ceteris armorum genus est, in extremis casibus aliqui permittunt; gladium negant. vid. *Grot.* J.B. 1,4,7.

His ita consideratis, ad quæstionem propositam respondent Negando, qui vera religione

gione sunt instructi, & vera philosophia eruditi, tum ingenio ciuili præditi.

Multum enim in hac quæstione prodest, cognoscere proposita & habitum animorum apud Disputantes. Nam qui Regium ius legitimum impugnant, subditis autem ius non legitimum vindicant, non sunt vnius generis. 1. Enim quidam adulantur & seruiunt ea in re Pontificis Romani prodigiosæ dominationi, cuius ista sunt huc pertinentia dictamina: Pontifex potest subditos aduersus Reges legitimos armare, potest eos vinculo & iuramento fidelitatis soluere: subditis licet primò principem hæreticum. (ita vocant, quicunque diuersum in religione sentit) pro tyranno habere; deinde ei non obedire, imo (horresco referens) si videat priuatus quisque, Principem nocere religioni Catholicæ, licere ei, vt consilium capiat occidendi Principis, re tamen cum viris prudentibus communicata. Talia propugnarunt, *Bellarminus*, *Cardinalis Perronius*, & *Iesuitæ* passim. videnda sunt præsertim, quæ nuperis annis disputata sunt ab *Academicis Parisiensibus Sorbonicis contra Iesuitas*. Contra hos, præter Theologorum scripta, præsertim strinxit calamum *Iacobus Magnæ Brit. Rex*, cuius aliquot opera in hanc rem exstant; & *Guil. Barclaius* aduersus *Monarchomachos*. Adde disput. memorab. hac de re apud *Gramond*. anno huius sæculi X. & XXV.

2. Quidam odio regni potius quam tyrannidis, ingenio scilicet contumaci, & factioso

præditi, talibus ſcriptis tranquillitatem regnorum conuellunt. Neſcio an huc *Buchananum* referam, ob editum *Dialog. de iure Regni Scot.* certe malignitatem animi alias quoque prodidit. Si tamen velit quis humanius iudicare, & ad ſequentem claſſem eum referre, nolo reſtagari.

3. Sunt enim inuenti, qui *partim* pulcritudine philoſophiæ, quam imbiberant de optima regni ſpecie, *partim* ad terrendos hac veluti Gorgone tyrannos, *partim* ad ſeruanda priuilegia, cauſſæ ſuæ nimis ſeruierunt. In quibus omnibus propoſitis, ſpecioſus libertatis titulus, & illecebra ſubeſt. Huc retulerit aliquis *Hotomanni Franco-Galliam*, & ſi qui ſunt non multum diſſimiles.

4. Nonnullos calor diſputandi, aduerſus fautores & adulatores tyrannorum longius euexit. quod de *auctore Anti-Machiauelli*, *Gentiletto* ſc. non abſurde crediderís.

5. Quibuſdam religionem incipientem & adoleſcentem inter homines diuerſa ſentientes, talibus ſchematibus munire, conſilium & ius fuit. Hugonotis in Gallia id ſæpe tribuitur. Merito tamen viris grauibus religio fuerit, religionem cum præiudicio iuris regii, quod & ipſum pars eſt religionis (ſiue de quo recte ſentire, pars eſt religionis) tueri. Veritas enim adiumenta non niſi ex veritate petit.

6. Multi ſecuritate quadam ſcribendi, ſiue potius deſcribendi, auctoritatem Scriptorum,

in

in quos inciderunt pro ratione amplexi, aliorum errores suos fecere.

Quid de *Iunio Bruto* dicemus, *auctore Vindiciarum aduersus tyrannos?* in quo (siue is est *Languetus* (de quo non dubito) siue is, quem Grotius autumat in discussione Apologetici Riuetiani) videntur concurrere ea, quæ 3. 4. 5. loco sunt posita: si humanissime iudicandum sit. Scriptum tamen ipsum non sine ratione sæpius seditiosis annumeratur, neq; dubitandum est, in animo id præcipue habuisse Arnisæum, cum tractatum suum, dicit *oppositum Seditiosis quorundam scriptis, qui omnem Principum maiestatem subiiciant censuræ Ephororum & Populi.*

Ponemus hypotheses eius præcipuas, quibus alienis aut falsis Gigantomachiam suam superstruit. Primo quidem speciose incedit disputando de iis, in quibus Rex præcipit Deo vetita, aut vetat Deo iussa; in quibus non obediendum esse, nemo negat 1. πρῶτον ψεῦδος & hypothesis primaria eius est, Populum esse Rege superiorem, quia omnes Reges à populo constituantur. hoc ad nauseam vsque inculcat, refutatum *Grotio* J. B. 1, 3, 8. 2, Obligationem Regis & populi esse vbique æqualiter mutuam. *Grot.* 1, 3, 9. 3. Magistratus & officiarios esse Regni consortes, participes, regum ephoros, populum repræsentare, adeoque illo respectu regibus superiores. 4. Reges omnes facit ministros populi, executores & administratores. 5. Subditos ad obedientiam, non ad seruitutem teneri.

Huc pert net illa *bertas t. ta & res uata,* q nonnull dicitur.

neri. 6. Fedus cum Deo, quo populus obligatur, male aduersus Reges trahit. 7. Exemplis male vtitur 1. vel quatenus à particulari ad vniuersale concludit, 2. vel quatenus non recte explicat, sicut in regno Judaico pleraque confundit 3. vel quatenus similitudinem à dissimillimis regnis, tanquam ad simillima petit. 8. Similitudines, vltra vim probandi similitudinibus indultam, extendit.

Loc. Tac.

Habet 1. speciem & exemplum Regni, siue Principatus Romani. 2. Distinctionem inter Tyrannum & Principem, siue bonum malumque Principem. 3. itemque inter vitia eius, si conferatur locus parallelus præscriptus cum hoc, & huius cap. v. 6. 4. Subditorum ius ad resistendum negatur; idque 5. cum refutatione prætextus.

Specimen siue Breuiarium artium Regiarum & Tyrannicarum.

Ex Taciti Tiberio i. e. VI. libris Prioribus Annalium.

Prænotandum; 1. Esse omnino consilia & artes gerendæ Reipub. vnicuique formæ siue statui accommodatas, res ipsa & consensus omnis sæculi non patitur ignorari.

2. Variis titulis nominibusque signari: quorum quædam comunia bonis malisque, apertis occultisque: quædam illis, vel istis propria.

3. In-

3. Inter titulos illos *Arcanorum* vocabulum celebre est. de quibus extat *Clapmarii* libellus. De natura arcanorum ac discrimine satis egimus ad 1. A. *Tac. 6.*

4. Plerumque artes Regiæ & Tyrannicæ habent aliquid commune, ita vt differentiam vsus demum & circumstantiæ ostendant. Dictum hac occasione de *Aristotel.* V. *polit, cap.* 10. & 11.

5. Omnis æstimatio Artium Monarchicarum (ita enim generali voce appellabimus) exigenda est ad status cuiusque rationem, scopum & finem.

6. Itaque Tiberii quoque scopus fuit, Dominatio infinita, siue sine fine, quam appellat *Tacitus* 4. H. 8, 6. sed vt haberet schema & simulacrum libertatis, & optimi Principatus.

7. Secundum consilium, & consequentiæ quodam genere, priori illi destinatum, est: nihil pensi moderatique habere, dummodo finis ille obtineretur, nihil illicitum, nihil turpe credere, quod eo pertineret, si modo colore aliquo in publicum aut prætextu posset præscribi.

8. Ex quo apparet hic concurrere artes tyrannicas ex vna parte propositi Tiberiani, & natura principis, & flagranti desiderio obtinendi scopi: & artes Regias ex altera parte propositi, quæ ad imaginem & schema Principatus pertinet. Conferatur locus *Taciti* 6. A. 51, 5.

9. Dummodo meminerimus vnam eandemque artem ex schemate publico, quod sibi induit, Regiam videri, & esse, si hypothe-

sis

ſis detrahatur: & ſimul reuera Tyrannicam, ſi ex hypotheſi Tyrannica æſtimetur.

Faciemus membra huius breuiarii ex præcipuis Reipub. partibus. Illud per ſe erit manifeſtum, quæ nouo Principatui, quæ adulto, quæ perſonæ, quæ domui, quæ dominationi, quæ imperio propiora; quæ item dignitati aut ſecuritati deſtinata ſint. Eamus cum eo in curiam; reuertamur cum eo domum; inde quid ad populum, ad Prouincias deſtinauerit molitusque ſit, noſcitabimus.

I.

1. Quid Tiberio in curia & ad curiam propoſitum fuerit, ex conſilio Salluſtii Criſpi explicari poteſt 1.A.6. illius enim conſilii regula in maximis Tiberio ac præcipuis fuit.

2. Sed quia tutiora ſunt & efficaciora conſilia ſtatus, cum ignorantur, ſimulauit aliud, quam in animo erat: & cum omnia Senatus arbitrio ſubtrahere, ſuo autem vindicare ſtatuiſſet, quaſi augere vellet Senatus Maieſtatem & poteſtatem, præ ſe tulit. Huc pertinent, quod per Coſſ. ab initio ſtatim omnia incepit, tanquam vetere Rep. 1.*A*.7,3.

3. Quod Ariſtocratiam ſuaſit & commendauit 1.*A*.11,4.

4. Quod per Acciſmum plane recuſauit imperium 1.*A*.11.*& ſeq.* de quibus locis in annotatis noſtris agitur.

5. Quod non permiſit in acta ſua iurari tanquam incertus nec ſecurus adhuc potentiæ 1.*A*.72,2.

6. Certamina Senatorum non interrupit, ſed

ſed libere diſſentientes cum ſilentio audiuit, eaque ſimulacra libertatis Senatui præbuit. 1.A.77,2. 2.A.35,4.

7. Negotia ad Senatum diſceptanda remiſit 1.A.79. 3.A.60. It.2.A.30,6.

8. Paſſus eſt ſecum & cum ſuis legibus, agi, domumque à Repub. diſtinxit 2.A.34,5. 2.A. 51,3. 3.A.24,8. 4.A.7,1.

9. Aduerſus ſuam ſententiam paſſus eſt quædam decerni 2.A.39,6.

10. Ad Senatum quædam maiora etiam reiecit 1 A.25,5. 2.A.66,1. 3.A.10,5.

11. Sententiarum libertatem noluit impedire exemplo ſuæ & ſuorum ſententiæ 3. A. 22,6.

12. Precibus à Senatu petit pro liberis priuilegia 3.A.29. & honores 3.A.56,5.

13. Queritur, quod Senatus cuncta curarum reiiciat ad Principem 3.A.35,1.

14. Imo plane rogat, vt Conſules, ſeu quis alius regimen rerum ſuſciperet 4.A.9,2.

In his omnibus ſecuritatem ſuam fundare voluit; vt his imaginibus allicefactus Senatus, ſub ſchemate antiquæ dignitatis, tanquam ſub veſte decora, ſeruitutem ſuam partim ignoraret, partim ferret patientius.

Interim ne his artibus vis Principatus reſolueretur, miſcuit artes directe Monarchicas.

15. Maxima quæque ſibi vindicando ac apud ſe retinendo. Huc ſpectat, quod in cauſſa Hortali, inclinationem Senatus incitamen-

mentum habuit promtius aduersandi 1. A. 38, 1.

16. Quod suæ potestatis eminentiam ex occasione grauiter inculcauit 3. A. 53, 3.

17. Quod in caussa ad Senatum remissa omnia sibi integra postulauit 5. A. 5, 1.

18. Quod libertatem egrediendi in dicenda sententia grauiter perstrinxit 2. A. 33, 5.

19. Quod arcana imperii statim & aliud agendo vindicauit 2. A. 36, 2.

Hinc subtilia & vera Taciti iudicia 2. A. 37, 1. 3. A. 60, 1.

II.
Circa Leges.

1. Hic præcipua Tiberio Lex fuit, legum vim soluere, ac in se trahere, id vt securius & speciosius faceret,

2. Patrocinium & curam legum in multis suscepit: prouidit in iudiciis vt valerent 1. A. 75, 1.

3. Ciuilissima sententia professus est, minui iura, quoties gliscat potestas, nec vtendum imperio, vbi legibus agi possit 3. A. 69, 3.

4. Passus est secum legibus agi, de quo cap. præced. 8.

5. Sed miscuit vim dominationis. itaque lætatus est, quod Senatus inter filios suos & leges disceptaret, & lex victa esset 2. A. 51, 3.

6. Alibi filios suos legibus solui rogauit 3. A. 29, 1.

7. Etiam aliquos amicitia Augustæ supra leges efferri siuit 2. A. 34, 3. 3. A. 15, 1. 3. A. 17, 2.

8. De-

8. Denique lege maiestatis, & delationibus tanquam vna litura ceteras leges deleuit, de qua re supra.

III.
Circa Domum suam.

1. Quanquam autem, vt modo dictum est, libenter pateretur, suos super auctoritatem legum extolli, quatenus is honos in ipsum redire, & ad splendorem firmitatemq, regnatricis domus pertinere videbatur; tamen, ne suæ maiestati aut potestati præiudicium inde crearetur, prouidens statuit: arcana domus ad arcana dominationis referri & exigi debere, iuraque cognationis cedere iuribus imperii.

2. Hinc est quod arcanum dominationis, de non ingredienda, absque permissu Principis, Ægypto, à Germanico tentandum non fuisse, præ se tulit 2.A.59,3. & 4.

3. Neque supra suum fastigium extolli aut sibi æquari passus est Liuiam 1.A.14,1. & 2. 5.A.2,1.&c. 3.A.64,2. aut Agrippinam 3,4, 3. 1.A.69,3. aut liberos eius 4.A.17,2.

4. Germanici potentiam interrupit & imminuit 2.A.26. 2.A.42. æmulos ei dedit 2.A. 43,6. & amolitus est eum periculisque obiecit 2.A.51,1. Quanquam quæ ad Agrippinam & Germanicum pertinent, mere tyrannica sunt, sed sub colore politico vsurpata.

5. Seiano matrimonium Liuiæ petenti negauit 4.A.40.

6. Agrippinæ votum de matrimonio, quo puta-

putabat multum è Repub. peti, interuertit 4. A.53.

IV.

Circa Viros Eminentes, aut præclare meritos, & magiſtratus, adminiſtrosque.

1. Hic neminem eo vſque attolli paſſus eſt, vt ipſi obligatus crederetur.

2. Talem iactantiam in Silio ferre non potuit 4.A.18,2.

3. Quanquam in exemplo Getulici, inflexit hanc ſuam monarchicam hypotheſin callide, & tempori prudenter ceſſit 6.A.30.

4. Eminentium virorum ingenia noſcere ſtuduit, vt eos diligentius obſeruaret 1.A.13, 1. &c.

5. Hinc emiſſarii, omnia eorum dicta factaque ſcrutantes. Qua de re ſupra, cum de delatoribus ageretur.

6. Opes, virtutes, claritatem ſuſpectauit, depreſſitque & imminuit tales quantum potuit.

7. Et quanquam omnia magiſtratuum munia occupauerat, tamen ſuam conſulibus, ſuam prætoribus ſpeciem reliquit, minorum quoque magiſtratuum poteſtatem exerceri paſſus eſt 4.A.6,4. neque infringi ius conſulis ſiuit 4.A.19,2. conſulatum quaſi attollere videbatur, dum filium ſuum munia conſulatus, abſens ipſe, ſolum implere voluit 3.A. 31,2. licet reuera Druſi auctoritas inde augebatur.

8.In-

8. Inuidiosa quæque, castigationes, obiurgationes magistratibus per speciem augendæ potestatis reliquit. 6. A. 13,2. & 3. etiam suos damnandi officio subtraxit 3. A. 22,6.

9. In partem fauorabilium venire passus est, si laboriosa erant, & per modum ministerii, sicut 3. A. 28,6. aliquando imaginem præbuit, quasi venissent in communionem, aut venire deberent, licet interim satis arcerentur, vt in largiendis præmiis & honoribus 3. A. 21,3. 3. A. 35,1.

10. Quia omnes viros illustres admittere ad Rempub. periculosum suo, & nouo, Principatui duxit, 1. mediocres potius quam excellentes ad curas publicas vocauit. 2. itemque obsequiosos & Principatui amicos. 2. A. 52,6. 6. A. 39,3. 3. eminentes autem sicut non admittebantur statim 1. A. 80,4: ita titulo tenus ac specie admissi videbantur, reuera exclusi, dum retinebantur in vrbe 1. A. 80,5. 3. A. 47,2. 4. idque ne agi videretur, penuriam idoneorum ad officia virorum questus est Princeps 6. A. 27,3. 5. atque exorta negotia ardua dissimulabat 4. A. 74,1.

11. Interim adiutores magnarum rerum, quibus carere magna nequeunt imperia, mirâ arte lecti. qualis Sallustius Crispus 3. A. 30. & Seianus 4. A. 1. iique publice honoribus ornati, postquam de fide eorum non est amplius dubitatum 3. A. 72,3. 4. A. 2.

12. In puniendis magnis vitis, imagine cognitionis lusit 3. A. 17,6. etiam dilatione cognitionis 6. A. 23, 2. clandestinis quoque

pœnis in secreta palatii parte locus fuit 2.A. 40,6. Etiam signa mortis missa, & demonstrata potius, quam illata mors 6.A.40,3.

V.
Erga Populum.

Ad populum phaleras. Populi iura cum in se traxisset Tiberius, subinde tamen hominibus os subleuit, & vel fefellit plerosque aut placauit. Ita Comitiorum iuribus sibi vindicatis, imaginem tamen comitiorum sine re permisit, varioque vultu adornauit.1.A. 15. 1.A.81.

2. Inanes populi rumores, super his & aliis negotiis neglexit, dicens in ciuitate libera liberas linguas esse oportere 2. A. 50, 2. (Confer *Sueton. Tiber.* 28.) ratus vulgus, feruidum verbis, nec ultra ausurum. 3. A. 10, 4. 3.A.44,4.

3. Variis imaginibus munificentiæ & clementiæ à sensu eius, quod agebatur, auertit populum; de qua re mox.

VI.
Erga Milites.

In militibus munimentum Principatus, præsertim in prætorianis: quos nouis iuramentis à se obstrictos, semper circa se habuit. 1. A.7,5.

2. Eorum curam & beneuolentiam, à nemine passus est captari. 6.A.3,2.

3. Exercitus per prouincias ab initio principatus tumultuantes, mirâ arte & temperamento

mento compositas fefellit, adultoque Principatu reuocauit, quæ ante concesserat. 1. A. 78, 3, 4.

4. Atque vt securior esset, maximis exercitibus filios præfecit 2. A. 44, 1. qui hac ratione & ipsi ad fastigium Maiestatis admouebantur paulatim.

VII.

Erga Externos.

Jam primum firmum illi destinatumque, astu res externas moliri, arma procul habere. 6. A 32, 1. 2. A. 65, & 67.

Ex hoc principio fluunt ista, quod Archelaum pridem sibi inuisum structa fraude circumuenit 2. A. 42. quod Maroboduum illexit, cuius meminit *Tacitus* 2. A. 63, 4. & explicat *Velleius* 2. 129. 4. quod specie pacis firmandæ discordiarum semina exteris iniecit per Drusum 2. A. 62, 1. 2. A. 46, 7. quod Artabano æmulum dedit. 6. A. 32, 5.

VIII.

Arcana præsidia & instrumenta talium consiliorum, quæ & ipsa sunt artificia dominationis.

Tale est inuentum ἀποθεώσεως, & consecratio Augusti 1. A. 2, 1. & diuini honores exacti vindicatique 1. A. 73, 2. & 3. 2. A. 50, 2. Augusti diuinitas successoris munimentum scilicet fuit.

2. Hinc iudicia & lex Maiestatis immensum ampliata, de qua re supra.

3. Vtramque autem paginam constituit simulatio & dissimulatio, quam per membra quædam notabimus;

In occultanda animi sententia.

Cum minime Regium duceret, sensus Principis profanis obtutibus patere, ambigua & implexa oratione vsus est, qua sibi semper integram interpretationem reseruauit 3. A. 51, 2. & eos, qui penetrassent aliquando in animum eius, auersando exterruit 4. A. 71, 3. Atque hanc simulationem non nisi cum vita dimisit 6. A. 50, 1. Qua re duo assecutus est: Vt nullo se præiudicio illigaret, expresse aut præcise agendo 3. A. 56, 3. & vt in aliorum mentes prorsus penetraret. 1. A. 7, 8.

In formanda ad decoram speciem oratione.

Interim cum dignitatem curia, aut negotium auctoritatem postularet, speciosissimo ore, & compositis in publicam magnificentiam verbis vtebatur. Dici enim non potest, quantum faciat ad vim imperii dictio honora, oratio fauorabilis, speciosa responsio. Exempla in responsis, orationibus, epistolis, habes 1. A. 81, 3. 2. A. 26. & 36. & 43, 1. 3. A. 6. & 12. & 47, 2. & 53. & 69. 4. A. 37. & 40. 6. A. 29, 3.

In virtutibus simulandis.

Virtutes artificiose & ad splendorem Maiestatis vsumque regnandi dispensauit e.g. Clementiam 2. A. 40, 7. 2. A. 42, 2. 3. A. 18, 2. 3. A. 69. 4. A. 31.

Libe-

Liberalitatem & munificenriam.1.A.75,2. 2.A.37.&38. 2.A.47.&48.&50. 2.A.86.&87. 4.A.64,2. 6.A.17. 6.A.45,2. vt populus tempestiue lætioribus factis recrearetur. Iustitiam erga exteros etiam præ se tulit.cum enim plerumque fraudibus vti destinasset, gloriose flexit, & proditionem in Arminium oblatam respuit. 2.A.88,1.& 2. Domi autem cum tristiora exempla edidisset, ministros facinorum atrocium, veluti piaculares victimas, votis & affectibus populi, populariter scilicet immolauit. 3.A.37,1. 6.A.26.&30. Speciem modestiæ & magnanimitatis vide 4.A.8. 4.A.13,1. 5.A.2,1.

In auctoritate & fama tuendis ostentandisque.

Talia sunt inuenta: Adulationes reprimere & tolerare. 2.A.87,3. 3.A.47,5. 3.A.59,2. 3.A.65.3. 3.A.71. 6.A.2.&3. tristia occultare 1.A.24,1.

Maiestatem ex longinquo militibus ostentare. 1.A.47.& absentia apud ciues integrare. 4.A.4. 4.A.57,2.

Caput rerum non omittere, arcemque imperii insidere 1.A.47,1. fortuita quæque in gloriam trahere. 2.A.84,2.

Sacra imperii & pignora tam diuina quam humana obtegere. 1.A.76,2. talia partim in *annotatis ad Tacitum* explicauimus copiose, partim ex *Clapm.Arc.* peti debere indicauimus.

DISSERTATIO XVII.

De Politica Aristocratica, siue de optimatium ingeniis.

Ad Taciti 4. A. 33, 2.

TAcitus prudentiam Politici in Repub. Aristocratica hoc fine terminauit, vt qui *senatus & optimatium ingenia maxime perdidicerant, callidos temporum & sapientes* creditos dicat.

Ad hunc locum annotabimus hac vice, siue potius explicabimus, quæ continentur illis verbis. Si prius monuerimus, disputationes generales de Aristocratia aliunde petendas esse. e.g. An & vbi Aristoteles ex professo de Aristocratia egerit? An recte definiuerit eam, & quomodo omnino definienda sit? An Oligarchiæ vocabulum recte Aristocratiæ aptetur? Quæ sint Aristocratiæ commoda & incommoda? Quæ sit Oligarchia specialiter ita dicta, & quot sint eius gradus? &c.

Hæc, ne multos nunc citemus, petenda sunt partim ex *Bodin. de Rep.* 2, 6. & 6. 5. partim ex *Arnis. Relect. Polit.* 2. 4. vbi etiam pro Aristotele, & contra eum disputatur.

In loco Taciti

Notanda 1. communis ὑπόθεσις, sermonem esse de prudentia politica speciali ex parte sumta, cum e.g. qui in Repub. Aristocratica viuit

viuit, non contentus generalibus regulis & notitiis politicis, seorsum diligenter & accurate, quæ ad Aristocratiam pertinent, comprehendit animo, iudicioque discernit. Idem de eo scilicet censendum est, qui in Democratia naturam vulgi probe cognouit, rerumque popularium peritus est, qualem *Liuius* (3,51.) Icilium describit. idem de regno censendum est.

2. Atque talis prudentiæ propositum studiumque viro politico demum dignum esse iudicat: Hanc veram & vitæ accommodatam ciuilem sapientiam laudat.

3. Quippe genuinum prudentiæ politicæ characterem definiri calliditate, hoc est, solerti intelligentia temporum: scilicet sapiens politicus, sui seculi, suæ Reip. suorum temporum homo esse debet; Neque quæ illi & isti, sed præcipue, quæ suæ Reip. vsui sunt, siue quæ suæ Reipub. indoles, ingenium, habitus, nosse debet.

4. Hæc calliditas siue profundior & solertior quædam sapientia dicitur: quia ingenio callido siue solerti sagacique; studioque & obseruatione singulari opus est, non tantum ad noscendam Reipub. formam, quæ sæpe aliud schema præfert, & diuersum à naturæ suæ rationibus, sed ad interiora momenta cuiusque formæ & status perscrutanda.

5. Accedit alia difficultas, à tempore. Vnde temporum callidos vocat tales politicos. Tempus enim siue cum manet forma Reipub. multa inducit & interius insinuat, noua, sin-

gularia, denique ad momenta status, quanquam in eadem forma manentis pertinentia: Siue cum formæ aliquid accedit, vel temperamento, vel inclinatione, vel immutatione quacunque, temporis iste character & quasi partus est. Præcipuum Politici opus, tempore recte vti. Hinc *Theophrastus* quondam scripsit, πολιτικὰ πρὸς τοὺς καιρούς, *opus Politicorum ad tempora*, scilicet *quæ essent in rep. inclinationes rerum & momenta temporum, quibus esset moderandum, vtcumq; res postularet*, sicut explicat *Cicero de Finib. V.*

6. Continetur itaque hac descriptione, proxima simul & potissima vtilitas & virtus talis politicæ, siue viri vere Politici: vt possit suæ Reip. vtilis esse ac vere accommodatus.

7. Sed non oportet perfunctoriam esse hanc sapientiam. nam vox *perdiscendi*, accuratum quid & perfectum notat, simulque suppeditat deliberationem de præsidiis, caussis & instrumentis talis sapientiæ. quod membrum tamen in sequentia differemus. nunc autem de materia præsenti huius prudentiæ dicemus

Siue De ingeniis Optimatium.

1. Coniungit *Senatum* & *Optimates*; quæ duo alias diligenter distingui oportet, in hac materia de Aristocratia, quod recte monet *Bodinus* aliquoties. Neque enim statim optimates sunt, qui Senatus nomine indicantur: neque in statu optimatum, semper idem sunt, senatus & optimates. Sed in Repub. Rom.

co

eo tempore,quo Aristocratia valuit, siue præualuit, non alii Optimates, quam Patres siue Senatus. vnde, etiam cum de mixtura sermo est, pars Aristocratica semper Senatorum & Patrum titulo indicari solet Romanis Scriptoribus.

2. Intelligit autem totam rem Aristocraticam, siue totam prudentiam Aristocratiæ debitam ac destinatam.

3. Quod *ingeniorum* potissimum designatione & vocabulo definit, id erudite, nec minus philosophice factum, putare fas est. In forma enim Reip. tum constituenda (quando præsertim de inclinatione aut mutatione quadam agitur) tum moderanda, habitus ingenii multum potest, imo omnia regit.

4. Non enim ingenium hic de naturali facultate illa, sed de morali dispositione, certisque ingenii propositis, studiis, votis, regulis, ad certas actiones, aut finem practicum directis accipi debet.

5. Quasi quis specialius interpretando diceret: *ingenia Senatus & Optimatium*, esse hoc loco, *omnia illa proposita, studia, inclinationes, inuenta, regulas, artes, moresq;, quibus viri vere Aristocratici, ad Aristocratiæ statū vel instituendum vel firmandum administrandumq;, habitum suarum actionum, suaq; politicæ, vt sic dicam, formant instruuntq;.*

6. Considerabimus quædam potiora & in summam colligemus. Partiemur ita, vt quædam referamus ad *ingenium ipsius Aristocratiæ*:

nonnulla ad *ingenia optimatium*, siue qui Aristocratiam constituunt, eique præsunt.

7. In Aristocratia, quo maior habetur virtutis ratio, eo firmior sperari potest status. Itaq; quum ex optimis simpliciter vix vnquam constitui Resp. Aristocratica potest, tamen cum genere aut diuitiis, coniungi debet requisitum integræ famæ, & vita sine labe acta.

8. Adeoque leges ferendæ, quibus virtus & honestas optimatum seuere custodiatur. Huc enim proprie spectat lex illa Rom. ap. *Cic. 3. de ll. is ordo vitio careto. Ceteris specimen esto.* Et in formula censoribus præscripta: *probrum in Senatu ne relinquunto.*

9. Cumque omnia in hoc statu ad grauitatem & auctoritatem referenda sint, maximum opus, & consilii summa in eo esse debet, vt legitimum internallum, inter populum & patres constituatur, & custodiatur.

10. Idque cum differentia quadam & diuersitate à regno. Licet enim maiestas Aristocratica Patrum eadem sit, quæ Regis in Regno, si vim & naturam ipsam spectes; tamen forma & schema, & facies diuersa est, & ad ciuilem æqualitatem propius accedit. Rex è sublimi venerandus conspicitur: Optimates è proximo, & quasi inter ciues præfulgent. Hinc omnis Regni species inuisa in optimatibus. quod exemplo Decemuirorum *Liuius* ostendit III, 36.

11. Licet autem fundamentalis ratio status Aristocratici sit, plebem à communicatione hono-

honorum & potestatis discludere, nunquam tamen procedit illud consilium, nisi populo tam voluntas imperandi, quam potestas adimatur. Quod fit per temperationem quandam Democraticam quam vocant, aut per simulacra Democratica, qualia vide ap. *Clapm. Arcan.* II, 2. *& seq.* Ita *Bodinus de Rep.* VI, 4. laudat Remp. Venetam; quod cum plebe communicet minores aliquot magistratus & curationes, locupletiores autem è plebe affinitatibus conciliet Patriciis, & pecunias mutuo ab ipsis sumat.

12. Igitur, cum auctoritas patrum & sanctitas in maius extollitur, & schematibus quibusdam exornatur, semper videndum ne quid nimis. i.e. ne populus sentiat aut credat, in contemtum suum, aut iniuriam talia excogitari aut vsurpari. Exempla habemus in caussa *Auspiciorum* & *Matrimoniorum.* ap. *Liu. lib.* 4. *&* 6. *Auspicia quidem adeo propria patribus erant, vt, non solum quos populus creabat patritios magistratus, non aliter quam auspicato crearet; sed patres quoq; ipsi suffragio populi auspicato interregem proderent, & priuatim auspicia haberent, quæ plebeii ne in magistratibus quidem habebant;* sicut vere prædicat Appius apud *Liu.* 6, 41. Sed in hac re inculcanda, non temperatum est verbis ad contemtum plebis pertinentibus. sicut & in caussa matrimoniorum accidit. Illustris locus est ap. *Liu.* IV, 5.

13. Dum de honoribus sermo est, non omittenda videtur ars illa, qua optimates vsi sunt in submouenda à magistratibus plebe, apud

Liu.

Liu. 4, 55. *&* 57. verba Historici sunt: *artem adhibitam ferunt à patriciis, quod turbam indignorum candidatorum intermiscendo dignis, tadio sordium in quibusdam insignium, populum à publicis auertissent.* Et postea: *itaq, sicut priore anno per indignissimos ex plebeiis candidatos omnium etiam dignorum tadium fecerunt: sic tum primoribus patrum splendore gratiaq, ad petendum praeparatis omnia loca obtinuere, ne cui plebeio aditus esset.*

14. Tota igitur ἀντιπραγία Aristocratica aduersus plebem, quantum fieri potest, occulte potius, quam aperte exercenda; nec speciem certaminis, aut oppositionis, sed formam studii in Remp. & curae pro populo habere debet.

15. Est autem illa Antipragia facilior, exercerique rectius & plenius potest in Aristocratia vere & mere tali. At vbi mixtus est status populariter, res vehementer ardua.

16. Inter duo quippe ancipitia, cedendo & indulgendo interdum placatur populus, sicut ap. *Liu. industria, aequitas, altitudoq, animi* in populo laudatur 4, 6. dum contentus fuit quod ratio habita esset plebeiorum in comitiis; omnesque patricios creauit: interdum vero indulgendo cedendoque ad plus petendum irritatur, sicut multoties accidit.

17. *Adeo moderatio tuenda libertatis, dum aequari velle simulando, ita se quisq, extollit, vt deprimat alium, in difficili est; cauendoq, ne metuant homines, metuendos vltro se efficiunt: & iniuriam à nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse*

necesse sit, iniungimus aliis. Quod grauissimum de tali statu *Liuii* iudicium est *3, 65.* Confer 3, 63.

18. Talia enim certamina in factiones degenerant, inter quas Aristocraticæ auctoritati nihil tutum & firmum est. Hinc non veretur *Sallustius orat. 2. de Rep. ord.* pronuntiare, in talibus certaminibus, *semper nobilitatis opes diminutas, & ius populi amplificatum esse.* Quod de summa talium certaminum est verissimum Quæ tamen vitari vix poterunt in Rep. Aristocratica populariter mixta. Hinc omnes patriciorum artes pæne coniunctæ ap. Romanos, neque tamen in tranquillo locari potuit Resp. quin statim prior tempestas consurgeret.

19. Sæpius tamen in talibus certaminibus moderatio Patrum laudari potest quam asperitas. sicut infra exemplum Quintii ostendet. Vnde ap. *Liu. 3, 67.* bene dicitur: *Discordia ordinum est venenum vrbis huius; patrum ac plebis certamina, dum nec patriciis imperii, nec populo libertatis modus est.* Rogatur ergo ab ipsis Optimatibus Appius ap. *Liu. 2, 57. vt tantam consularem maiestatem esse vellet, quanta in concordi ciuitate esse posset. dum tribuni consulesq; ad se quisque omnia trahant, nihil relictum esse virium in medio, distractam laceratamq; Remp. per magistratus: magis, quorum in manu sit, quam vt incolumis sit, quæri.* confer *Sallust. Iugurth. 41.*

20. Erat quidem sollennis ars Patriciorum in concertationibus eiusmodi, tribunos disiungere, & aliquem ex collegio tribunorum

suis

Liu. 4, 55. & 57. verba Historici sunt: *artem adhibitam ferunt à patriciis, quod turbam indignorum candidatorum intermiscendo dignis, tadio sordium in quibusdam insignium, populum à publicis auertissent*. Et postea: *itaq; sicut priore anno per indignissimos ex plebeiis candidatos omnium etiam dignorum tadium fecerunt: sic tum primoribus patrum splendore gratiaq; ad petendum praeparatis omnia loca obtinuere, ne cui plebeio aditus esset.*

14. Tota igitur ἀντιπραγία Aristocratica aduersus plebem, quantum fieri potest, occulte potius, quam aperte exercenda; nec speciem certaminis, aut oppositionis, sed formam studii in Remp. & curæ pro populo habere debet.

15. Est autem illa Antipragia facilior, exercerique rectius & plenius potest in Aristocratia vere & mere tali. At vbi mixtus est status populariter, res vehementer ardua.

16. Inter duo quippe ancipitia, cedendo & indulgendo interdum placatur populus, sicut ap. *Liu. industria, aequitas, altitudoq; animi* in populo laudatur 4, 6. dum contentus fuit quod ratio habita esset plebeiorum in comitiis; omnesque patricios creauit: interdum vero indulgendo cedendoque ad plus petendum irritatur, sicut multoties accidit.

17. *Adeo moderatio tuenda libertatis, dum aequari velle simulando, ita se quisq; extollit, vt deprimat alium, in difficili est; cauendoq; ne metuant homines, metuendos vltro se efficiunt: & iniuriam à nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse*

necesse sit, iniungimus aliis. Quod grauissimum de tali statu *Liuii* iudicium est 3, 65. Confer 3, 63.

18. Talia enim certamina in factiones degenerant, inter quas Aristocraticæ auctoritati nihil tutum & firmum est. Hinc non veretur *Sallustius orat. 2. de Rep. ord.* pronuntiare, in talibus certaminibus, *semper nobilitatis opes diminutas, & ius populi amplificatum esse.* Quod de summa talium certaminum est verissimum. Quæ tamen vitari vix poterunt in Rep. Aristocratica populariter mixta. Hinc omnes patriciorum artes pæne coniunctæ ap. Romanos, neque tamen in tranquillo locari potuit Resp. quin statim prior tempestas consurgeret.

19. Sæpius tamen in talibus certaminibus moderatio Patrum laudari potest quam asperitas. sicut infra exemplum Quintii ostendet. Vnde ap. *Liu.3,67.* bene dicitur: *Discordia ordinum est venenum vrbis huius; patrum ac plebis certamina, dum nec patriciis imperii, nec populo libertatis modus est.* Rogatur ergo ab ipsis Optimatibus Appius ap. *Liu.2,57. vt tantam consularem maiestatem esse vellet, quanta in concordi ciuitate esse posset. dum tribuni consulesq; ad se quisque omnia trahant, nihil relictum esse virium in medio, distractam laceratamq; Remp. per magistratus: magis, quorum in manu sit, quam vt incolumis sit, quæri.* confer *Sallust. Iugurth.41.*

20. Erat quidem sollennis ars Patriciorum in concertationibus eiusmodi, tribunos disiungere, & aliquem ex collegio tribunorum

suis

suis partibus conciliare, vt intercessione eius, ceterorum collegarum aduersus Patres molitiones reprimerentur. Confer *Liu.* 2, 44. vbi Ap. Claudius: *victam tribunitiam potestatem* dicit, *in præsentia, re ipsa; exemplo in perpetuum: quando inuentum sit, suis ipsam viribus dissolui. neq; enim vnquam defuturum, qui gratiam partis bono publico velit quæsitam; & plures si pluribus opus sit, tribunos ad auxilium consulum paratos fore; & vnum vel aduersus omnes satis esse.* adde *cap.* 56. & alia loca. Interim tamen id telum Aristocraticum, gliscente certaminis pertinacia, ad extremum non valuit. sicut discas licet ex *Liu.* 6, 35. & 36.

21. Præcipuum itaq; firmamentum omnis Aristocratiæ est concordia ordinum, si mixtus sit status; aut optimatum inter se, si pura sit Aristocratia. Hinc leges seuerissimæ & sanctissimæ ferendæ sunt, quibus inter optimates concordia illibata sancitur, aut vbi labare cœpit, statim & priusquam in neruum res erumpat, reconcinnetur. Non enim semper sperari potest, nisi legibus sanciatur, egregia illa moderatio, quam in patribus & magistratibus *Liuius* describit *lib.* 6. *cap.* 6: collegæ Camilli fatentur, *sibi destinatum in animo esse, Camillo submittere imperium, nec quidquam de maiestate sua detractum credere, quod maiestati eius viri concessissent.* Vereque tunc iactatum est, à patribus: *Se bene sperare & de bello & de pace, vniuersaq; Rep. nec dictatore vnquam opus fore Reip. si tales viros in magistratu habeat, tam concordibus animis iunctos: parere atque imperare*

iuxta paratos, laudemq; potius conferentes in medium, quam ex communi ad se trahentes. Confer vtile exemplum ap. *Liu.* 3,70.

22. Huic concordiæ vehementer inseruiet, si singulorum optimatium ambitioni itidem validus obex ponatur. In quam rem complures sunt artes: vt, cum magnis imperiis & magistratibus modus imponitur, ex collegarum æquato iure; cum honorum inania interdum eo magis multiplicantur, quo plus potestati detrahitur. Vnde obseruatio Aristocraticæ Politicæ: Quo plus speciei & honoris in vno aut altero fulget, eo minus iuris siue virium subesse, & contra. Censura etiam optimatum actionibus destinanda est, an se teneant intra concessa legibus, quas semel impune egredi non liceat. Largitiones præsertim vitandæ.

23. Puniendi tamen sunt sæpius clanculum, neque supplicio capitali facile, si Politicos hic auscultamus. quamquam hæc talia, temporum & negotiorum conditioni aptari debent.

24. Disciplina curiæ seuerissime & compositissime sancienda. Altercationibus enim curiæ sæpe ad factiones venitur.

25. Circa familias porro singularis cura versari debet, ne factionibus occasio patefiat ex iure illimitato & libero nobilium familiarum. Illustrat hoc exemplo Reip. Venetæ *Ianus Langlæus Semestr.* 7,3. vbi disputat: Fratres duos in consessu, Senatoria aut alia dignitate ornari non debere.

26. In-

26. Inter præcipuas obseruationes est illa *Bodini VI, 4*: *Optimatum cœtibus magistratum aliquem perpetuum* (ex optimatibus sc.) *praesse oportere, veluti cardinem fixum, in quo ciuitas magistratibus perpetua varietate mutatis acquiescat.* Hinc pendet etiam

27. Vt summa quæque in Rep. & arcana imperii non in toto cœtu, sed inter paucos deliberentur, quod Venetis vsitatum. nam inter plures perturbatur exitus consiliorum. Addi tamen debet repagulum licentiæ & abusus.

28. An felicior & stabilior sit Aristocratia, quæ paucioribus optimatibus permissa est, quam quæ pluribus, disputari etiam solet. Prius *Bodino placet* 2, 6. contra quem disputat *Arnisaeus*. Fortasse tamen non manet disputatio in statu controuersiæ, & terminis præcise sumtis.

29. Summa omnis administrationis Aristocraticæ est; ne Principes siue Optimates inter se dissentiant; & ne plebi iniuria fieri videatur. Ex quibus rebus mutationes existunt.

Hactenus de iis, quæ ad ingenium Aristocratiæ referuntur, quædam annotauimus. sequuntur, quæ ad ingenia optimatum pertinent.

1. Ingenia optimatum non vane (sicut *Bodinus* autumat, dum definitionem Reip. ex virtute sic fieri credit) *Cicero in oratione pro Sextio* prolixe, & recōditis sententiis ita describit, vt pro optimatibus habeat, qui Reip. student,

dent, eiusq; dignitatem & securitatem, optimis consiliis, artibus, actionibus, iuuare & ornare, sibi proponunt. Ita enim secernuntur à vulgo, cui Resp. parum curæ. Verissimum itaque est, hunc præcipue characterem aristocraticum esse, Reip. se totum tradere, inque eius commodis & vsibus, omnem suam operam dignitatemque constituere.

2. Et quia de moribus propositisque moralibus & artibus hic sermo est (quas nemo, nisi sophisticè excluserit) seorsum virtutes Aristocraticæ sunt: Studium dignitatis, cura famæ accuratior, auctoritatis parandæ firmandæque diligentia, grauitas, magnitudo animi, constantia, fides & amor in Remp. moderatio, prudentia, honestæ artes & litteræ, eloquentia, &c.

3. Exempli caussa quædam adducemus, potissimum ex *Liuio*. Prodeat primum Quintius, cuius nobilis & huc proprie pertinens descriptio ap. *Liu.3,69.* explicata. confer præsertim *IV*,11.

Camillus V,21.25.27.30.&c.
Seruilius & Ap. Claudius diuersi 2, 23. & 27.
Id. Appius 2,56.& 57.& 58.
Sempronius 4,44.
Fabii 2,47.& 3,1.
Coriolanus 2,34.& 35.
Æmilius 3,1.

Adiiciendum nunc est aliquid de præsidiis & instrumentis prudentiæ Aristocraticæ, ad

quæ *Tacitus* nos vocat, dum *perdiscenda* ingenia optimatum monet.

1. Itaque Natura siue naturalis propensio inclinatioque huc pertinet, sicut de Claudiis fatetur *Suetonius in Tiber.* 2. ad quem locum, in dissert. nostra, aliqua annotata sunt.

2. Obseruatio diligens & experientia.

3. Studia & institutio. Dabimus summam. Pone hominem, ingenio ciuili & practico natum, adolescere ad latus virorum Politicorum, auctoritateque & vsu præstantium, horum dicta, factaque obseruare; accedere studia, & ciuilis vitæ rudimenta: tum studia continuari in ipsa dignitate & occupatione ciuili, quæ nisi omnia coniungat, semper hebetior erit: habebis, quem quæris.

Sed de studiis nunc est quæstio. vbi commendamus 1. Philosophiam de Aristocratia & Oligarchia (quarum altera ex altera recte intelligitur) ex optimis quibusque Scriptoribus Politicis repetitam.

2. Præsertim lectionem Historicorum, qui Resp. Aristocraticas aut mixtas, deniq; quæcunq; liberæ appellantur, descripserunt. E.g. Rom. Reip. historiam, ab expulsis Regibus vsque ad Principatum Cæsarum: in qua historia sine exemplo præcellit *Liuius*; inde *Dionysius Halicarnasseus*, *Sallustius* &c. Historia *Atheniensium*, *Lacedæmoniorum*, &c. hodie *Genuensium*, *Rhagusiorum*, & inprimis *Venetorum*. &c.

3. In qualibus Historicis, singulari studio perdiscendæ sunt *Aristocraticæ orationes*, Optimatium. Quales in Liuio multæ sunt, eximiæ;

de

de quibus non male possis dicere, quod de Pompeio Cicero ad Attic. I, 14: *Tum Pompeius μάλ' ἀριστοκρατικῶς (valde aristocratice) locutus est; Senatusq́; auctoritatem sibi omnibus in rebus maximam videri semperque visam esse respondit, & id multis verbis.* Aliæ etiam nimis aristocraticæ videbuntur.

4. *Epistolas Ciceronis* ipsas, tum ad familiares, multas, tum ad Atticum plerasque, singulare huius studii præsidium pono. adeo sunt multa & egregie perscripta de studiis Principum. Orationes quoque eius, præsertim, pro Sextio, pro Milone, itemque Philippicæ, plenæ sunt philosophia Aristocratica. Scriptores vitarum multa habent huc pertinentia. Item Tractatus de Senatoribus & Senatoriis artibus. E.g. *Laurentii Grimalii de Optimo Senatore.* Adde *Barclai. Icon. Anim. & Charact. Vellei. cap.* 4.

DISSERTATIO XVIII.

De Imperio populi siue Democratia.

Ad loc. Taciti superior. collat. cum 6. A. 42, 3. & seq.

Exemplum Seleuciæ.

MIxtus primo Seleuciæ status ex Aristocratia & Democratia.

2. Inde conuertitur status ex vsu Dominantis Artabani, in Aristocratiam; vbi Ratio

tio ſtatus & conſilium Dominationis, quo etiam Lacedæmonii olim vſi, apud *Diodor. Sic.* 13. adde *Xenoph. hiſt. Græc. lib.6: Arrian. lib. 1. Grot. I.B. 3,15,8.*

3. Democratiæ natura Regno maxime diſcrepat. Huic membro inſiſtemus.

Definitur autem Democratia per *libertatem*: *Populi imperium iuxta libertatem eſt.* De homonymia politica *Libertatis* videndus *Graſvvinckelius Libert. Venet. cap.* 1.

Circa hanc verſatur *Prudentia democratica*, quam Tacitus commendat loco ſupra laudato 4. A. 33. & *Virtus Democratica*, ſiue *Popularitas.*

Vtrique opponitur *Demagogica calliditas*, & *Tribunitia importunitas.*

I.

Prudentia Democratica

à *Liuio* in exemplo Icilii deſcribitur III, 51: *popularium rerum peritia*: à *Tacito* (4.A.33.) *notitia naturæ vulgi, & quibus modis temperanter habeatur.* vbi *virtus democratica* ſiue popularitas includitur. Rurſus apud *Liu.* VI, 36. *Sextius, Licinius, Fabius artifices iam tot annorum vſu tractandi animos plebis*, memorantur.

Natura vulgi

1. *Notitiam generalem* habet, non minus Principi ac optimatibus neceſſariam, quam Ciuibus Democraticis. Vnde *Lipſius* inter fundamenta Politicæ doctrinæ eam commendauit & propoſuit IV. *Polit.* 5.

Hæc ſicut abeſſe non debet, ita 2. *Specialis* quæ-

quædam notitia Prudentiæ Democraticæ tribuenda est; i.e. quatenus se habeat populus circa Reip. administrationem, in statu populari. Tales sunt notæ, quod

Libertatem omnis sui voti actusque finem proponit, in ea omne decus, omnem felicitatem constituit. Huc pertinet illud *Cic. ex orat. de l. Agrar. contr. Rull. Quid tam populare quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam à bestiis expeti, atq; omnibus rebus anteponi videmus.*

Timet libertati, & in minimis maximis ei prospicit. *Liu.* 2, 2. *Libertatis tunc prima cura erat, ac nescio an nimis vndiq; eam minimis quoq; rebus muniendo, modum excesserint.*

Hinc format sibi regulam sui status, & quasi iuris Democratici summam: *Non esse in Rep. debere, vnde periculum libertati foret: id summa ope tuendum esse, neq; vllam rem, quæ eo pertineat, contemnendam. Liu.* ibid.

Vult coli & summam rerum quacunque occasione sibi vindicat: &, quoscumque obstare suæ potentiæ auctoritatique credidit, odit. Hinc suspiciones perpetuæ, & sinistri rumores, calumniæ, inuidiæ, odia, in eminentes illustresque viros. de qua re queritur *Valerius* apud *Liu.* 2, 7. Hinc illud *cap.* 9: *æquari summa infimis, nihil excelsum, nihil quod supra cetera emineat, in ciuitate fore.*

(Dictum hac occasione aliquid de *Ostracismo*.)

In mixta Rep. Optimates non socios, sed aduersarios credit. quod ex tota *Liuiana* historia clarum est.

In certaminibus honorum & potestatis semper plus vltra tendit. Ap. *Liu.* IV, 54. à quæstura communicata statim consulatum spectat.

In comitiis præsertim, dum regnum suum exercere vult, omnia non secundum leges, sed ex lubidine animi sui agitat. Vide *Liu.* V, 5.

Bellum facile sumit, sed tædio onerum militarium mox languescit. Hinc perpetua Romæ contentio.

Neque in aliis magnis consiliis constantia vtitur. Ex incertissimis sumit animos, aut ponit *Liu.* VI, 23.

Amat Sycophantas & Demagogos & vehementia eorum consilia. Sæpius tamen eos prodit ac deserit, quod Memmius exprobrat apud *Sallust. Iugurth.* 31.

Popularis gubernandi ratio, siue
τὸ δημοκρατικῶς πολιτεύεσθαι.

Hanc partem prudentiæ *Tacitus* ita describit. *quibus modis natura vulgi temperanter habeatur.* Indicans

1. Libertatis naturam, (quæ libertas populari regimini est proposita) esse in genere rerum mediocritate & moderatione gaudentium. Itaque Rebusp. & earum saluti parum est idonea, nisi quodammodo inter ochlocraticam licentiam, & subiectionem meram, loco constituatur medio.

2. Itaque Prudentiam Democraticam totam

tam in eo esse, vt naturam vulgi, quæ immoderata est, ad libertatis veræ indolem attemperet: ne à fine & scopo communi Rerump. quod est bonum publicum, & à fine peculiari Democratiæ, quæ est libertas, aberret ac degeneret. Vtramque rem (& naturam libertatis moderatam, & naturam vulgi immoderatam) egregie expressit *Liuius* XXIV, 25: *Hæc est natura multitudinis: aut seruit humiliter, aut superbe dominatur. Libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere sciunt.*

3. Igitur hæc duo tam pugnantia temperamentum sc. libertatis; & intemperantiam popularis ingenii, in harmoniam Politicam, ad salutem Reip. & firmitatem Democratiæ contemperare, opus est perdifficile & arduum prudentiæ & virtutis, quam Democraticam vocamus.

4. Sed de Popularitate quidem, quæ propria huius loci virtus est, in *Commentario Nepotis* abunde tractauimus.

5. Illud obiter notamus, Prudentiam Democraticam in constituenda ab initio Democratia maxime cerni. Male enim instituunt ab initio Democratias, qui non ad Taciti illam regulam ita instituunt, vt vulgi natura legibus & institutis Reip. temperanter habeatur. Democratia enim mere talis, seu nimis Democratica, nec stabilis est, nec ad salutem publicam commode administrari potest.

6. Duo autem sunt temperamenta, vt sic dicam, in constituendis Democratiis: I. *accu-*

ratißima & sanctißima leges, quibus populus cum summa potestate, summæ potestatis modum accipit i.e. cum Maiestas quidem & summa potestas est penes populum; sed populus tamen, legibus fundamentalibus & sancte receptis adstringitur ad talem administrandi rationem, quę licentiæ ochlocraticæ viam occludit, & τὸ μέτριον τοῦ πολιτεύματος siue ciuilem temperatamque æquabiliter Reip. gerendæ consuetudinem conseruat. 2. *Ipsius formulæ temperamentum* i. e. cum Democratia temperatur Aristocratice, & ad quandam honestatem ciuilem. Atque hæc *Solonis, Lycurgi* & aliorum ex veteribus, qui Resp. condiderunt, sapientia fuit. à qua infeliciter alii recesserunt. *Liuius* quoque promiscuam hominum colluuiem Liberæ Reip. parum idoneam censet II, 1. Hodie etiam vix inuenitur Resp. Democratica, quæ tantum & absolute ex libidine populi pendeat: sed, qui Dominus rerum est populus, sibimet ipse constituit Dominam, Legem; vt obtineat ex bonis temperatisque rationibus, id quod summa potestas in ciuili societate quærit ac intendit. Quod contra eos notandum est, qui audito nomine Democratiæ, statim nescio quam confusionem & vilitatem animo præcipiunt. cum deberent ante omnia disciplinam eius Democratiæ inquirere.

II.

Demagogica Calliditas & Importunitas. Quæ quid differat, & in quantum abeat à Prudentiæ

dentiæ Democraticæ proposito atque temperamento, vel ipsa nomina declarant.

Sunt autem Demagogi *duces multitudinum, qui pretio* (aut ambitione & lubidine praua) *remp. vexare soliti erant*. describente *Sallustio* in *Catil*. 50. Horum mores artesque summatim sunt: Libertatem laxius interpretari, & licentia metiri: Temperamenta vel ad honestatem ciuium, vel ad auctoritatem magistratuum illustriumque virorum spectantia conuellere: Blandimentis legum, quasi ad tuendam aut augendam libertatem, populum inescare; & ad perpetua cum eminentibus viris certamina assuefacere: Omnia magistratuum consilia & facta suspicionibus & sinistris interpretationibus onerare: Affectus plebis, spem metumque, inflare, superstitionibus, exhortationibus, figmentis: Democraticis præsidiis, non Democratice, sed ochlocratice vti: Criminando optimates, aut opulentos, fauorem & gratiam vulgi captare: Pericula libertati imminentia fingere, seruitutem & regnum vaticinari: Eloquentia truci & feroci vbique vti: Conciones crebras habere. Quæ, & id genus alia, habes apud *Liu*. in oratione Quintii III, 68: *Tribuni vocis verborumq́; quantum voletis ingerent, & criminum in principes, & legum aliarum super alias, & concionum. Natura ita hoc comparatum est, vt qui apud multitudinem sua caussa loquitur, gratior eo sit, cuius mens nihil præter publicum commodum videt. nisi forte assentatores publicos, plebicolas istos, qui vos nec in armis, nec in otio esse sinunt,*

vestra vos caussa incitare & stimulare putatis: Concitati, aut honori aut quaestui illis estis: & quia in concordia ordinum nullos se vsquam esse vident, malae rei se quam nullius, turbarum ac seditionum duces esse volunt. Adde bella tribunitia & artes apud *Liu.* II,42, 54. 55. *lib.* III,9, 19, 65. *lib.* IV,43,44,48,54. *lib.* V,2,3. & seq. 11. *Lib.* VI, 5,6,27, 34,35. & seq. *lib.* VII,18,21,24. *Lib.* VIII, 12. *lib.* IX, 33,34. *lib.* X, 6,7,8. Et quae Cicero, aliiq; auctores de Tribunitiis furoribus conqueruntur.

Demagogis maxima suas artes exercendi occasio in mixto statu, qualis Romae.

Vbi error, & morbus Reip. notandus; quod Tribunitiae potestati non est modus, qui libertati & tranquillitati conueniebat, impositus.

III.

Vtriusque autem & prudentiae Democraticae, & calliditatis Demagogicae praesidia, arcana & σοφίσματα, itemque simulacra, ex parte notauit *Clapmarius Arcan.* III, 23. *It.* VI, 10. *& seq.* Quanquam haec talia vix est cognoscere, nisi in exemplis.

IV.

Igitur hic commendandi sunt 1. plerique auctores antea in Politica Aristocratica commendati, ob caussas antea explicatas, praesertim *Liuius*, *Halicarnasseus*, *Cicero*. 2. Singulariter Atheniensium res hic nominari debent; cum Graecis Oratoribus, inter quos *Demosthenes vnus*, omnem paene rem Democraticam optime est complexus; sicut ex Histo-

ricis

ticis *Thucydides* eo nomine eximius habetur. Recentiores quoque addi historiæ debent: Helueticæ, &c.

Obiter apud *Tacitum* expendi merentur Democratiæ Aristocratice temperatæ. *de morib. Germ. cap.* 11. adde *Grot. Batau. antiq. cap.* 2.

Et Regula status (*cap.* 21, 2.) *periculosiores esse inimicitias iuxta libertatem.* Sc. qui vult Democratiam durabilem instituere, seuerissimis legibus inimicitiis & litibus, etiam in iudicio obicem & modum ponere debet.

DISSERTATIO XIX.

De Conuersionibus, Euersionibus, & Mutationibus Rerump.

Ad loc. Tac. 1. *A.* 1. *&* 2. *H.* 38.

DE hac materia ex professo tractarunt singularibus operibus *Tilemannus* & *Zieritius de conuersionibus Rerumpub.* Nos ad hæc Taciti loca & exemplum Rom. Reip. quædam annotabimus.

1. Loquitur Tacitus in vtroque loco de conuersionibus & mutationibus Reip. Rom. non de euersione: Hæc enim aliàs distinguenda monuimus ad *Curt. l.* 4. 14. vbi in oratione Darii insignis de hac materia locus extat.

2. Mutationum in eadem Repub. frequentiam & vices, ac varietatem notat. In omnes enim quodammodo formas, & formarum

vitia

vitia Respub. Romana se conuertit; è Monarchia in Tyrannidem: Abrogata Tyrannide, in libertatẽ Aristocratia: & Oligarchia, Democratia & Ochlocratia certatim eo contenderunt, & rursus noua mutatione in Tyrannidem opus esset, donec illa Tyrannis in veram Monarchiam denique coaluit, magno argumento fragilitatis humanæ, quæ breues & mutabiles rerum vices habet.

3. Consequentia mutationum harum ad se inuicem, indicatur, quam *Polybius ἀνακύκλωσιν* vocat, de qua in *annotatis nostris ad priora Taciti.*

4. Caussæ potissimum obseruandæ veniunt; Quarum supremam, fatum scilicet aut Dei voluntatem prouidentiamque omittit Tacitus, pro ratione instituti sui, quod ad propiores & Politicas caussas quasdam referebatur. Agnoscit quidem caussam caussæ, cum de bellis ciuilibus loquitur, iram Dei: sed eam explicare supra Ethnicorum captum est. Est autem Dei occupatio, vt breuiter complectamur, in hac re talis;

Primo enim opibus & operibus humanis non minus quam vitæ, quam corporibus modum posuit, omniaque post lapsum mortalitate & fragilitate damnauit: partim vt admonerentur hac rerum vicissitudine mortales, in quem statum peccando deuenerint, nec minus proprium malũ esse naturæ corruptæ, mutabilitatem rerum atque inconstantiam; quam proprium bonum erat innocentiæ stabilitas rerum atque constantia: partim vt hoc

pacto

pacto durationi prouideretur, quæ iam non nisi fragilitate ipsa conseruatur. Qua in re scilicet tum iustitia apparet, quæ hominum scelera perpetua, & malæ gestæ Reipub. errata mutationibus eiusmodi punit: tum clementia, quæ emendatas ad hunc modum ciuitates denuo consistere facit, instaurat, tuetur: Sicut morbis humani corporis, sanitatis obstacula sæpe numero expiantur. Sicut autem in hoc opere prouidentiæ, arcana quædam & occulta est Dei occupatio, ad quam humana nequit peruenire intelligentia: Ita hominum obseruationi satis clare proposuit hanc fatalis consequentiæ seriem, vt omnes possint deprehendere, relinqui caussis libere agentibus suam libertatem, libereque & ex proprii ingenii stimulis, vel foris adoriri Rempub. qui extinctam cupiunt, vel domi peccando errandoque debilitare, qui ciuilem morem ac prudentiam, quibus stabilitur Respub. violant: Deo tamen dirigente hæc omnia & ordinante ad euentus suæ iustitiæ, sapientiæ, clementiæ consentaneos. Ethnici (& vtinam tantum Ethnici) necessitatem fatalem φορτικῶς & cum præiudicio naturæ libere agentis declarant.

Concurrere etiam Angelorum opera in hac re, tum bonorum tum malorum, satis constat: quorum hi peccata hominum incitando statumque Reipub. deformando: illi Diabolicis conatibus resistendo insignem nauant operam: cuius tamen specialior intelligentia supra hominum captum est, Sicut nec de certo

nume-

numero aut omnino definita certis Angelis occupatione pronunciare, facile est.

Astris & sideribus hic tribuere aliquam vim, vanum est, ineptum, & naturæ rei, de qua agitur, parum accommodatum. Nota L. Tarutii Firmani temeritatem, qui Romæ fata cecinit, de quo *Cic. 2. de diuinat.* 47. *Pet. Fab. Semest.* 19. Simile exemplum Valentis apud *Zonaram* extat *Tom.3.pag.7.*

Platonis opinio singularis est de numeris & annorum interuallis. vide *lib.8. de Repub.* ænigma Philosophantibus propositum; videtur niti hypothesi harmoniæ numerosæ, vniuersum hoc & omnia, quæ in eo sunt conseruantis: quam variè alii explicant, imo inuoluunt implicantque. vide *Macrob.* & inter Judæos *Doctorem perplexorum à Buxtorfio* editum. Sunt alii numeri & periodi centenariæ, ducentenariæ, quinquagenariæ &c. quibus mutationes Rerump. nonnulli, à posteriori vt arbitrantur priorem aliquam caussam ratiocinati, describunt. Huc alludit apud *Curt.* Darius, 230. annos imperii Persici nominans; extantque obseruationes exemplorum in axiomatibus Richteri, & alibi. Sed curiosior quam verior illa obseruatio est: certe ex caussali quadam determinatione ad illa tempora adstringi nequit. (collata hæc sententia cum opinione de annis Climactericis.)

Cum ergo ad ea, quæ proprie humana sunt, accedimus, prima nobis caussa occurrit, totius subiecti, quo Respub. definitur, mutabilitas, inconstantia, variabilitas.

Huma-

Humanæ enim actiones, mores, consilia Rempub. instituunt & administrant. His nihil est mobilius, incertius, inæqualius. Hinc interdum ne institui quidem Rempub. videmus, vt durabilis esse queat aut æquabilis. quod de Rom. reip. mixtura post eiectos Reges verissimum est. Ne enim fieret, quod factum est, hoc est, vt modo Tribuni, modo Consules præualerent, certe ab initio prouisum oportuit. Atque hic interdum fieri videmus, vt ipsa affectatione & proposito accuratissimæ constitutionis fragilitati via & caussa struatur. Exemplo valetudinis humanæ, & iudicio *Taciti* 4. *A.* 33. 1. Succedit legum & ciuilis æquabilitatis neglectio. Nam legibus & ciuili æquabilitate constat & durat Respub. hic spiritus & anima est, 1. ex intentione Dei, harmonice Respub. ordinantis. 2. Ex naturæ socialis appetitu ad conformandam ciuitatem diuinæ legi voluntatique. 3. Ex fine societatis omnis ciuilis. Hinc quantum disceditur, tantum à duratione & stabilitate Reipub. disceditur.

Aduersus hoc fulcrum Rerumpub. varios arietes admolitur humana improbitas. Ambitionis præsertim magna vis est & perpetua. Hæc est aduersaria omnis harmoniæ quatenus æqualitate constat. Hinc priuatim ambitiosi ad conseruationem intolerabiles, publicè ambitiosi ad ciuilem coniunctionem immodici & graues. Periculum huius vitii in Repub. diligenter describit *Sallustius*; Tu hic caussam interiorem obserua: cæteris vitiis facilius leges medicinam faciunt; hoc sola coercet pietas & virtus

virtus ciuilis animi singulari Dei munere concessa & à Deo erudita; est enim altissimè humanis mentibus insitum & insatiabile. Ambitio pro varietate sui propositi, operisque varia induit nomina: modo cum altiora cupit, elatio est: modo cum leges & regulas ciuilis moris grauate fert, inciuilitas: modo cum obluctatur legibus, contumacia: modo cum auctoritatem & vires opesque struit, potentiæ cupido vocatur, qui affectus præsertim Reip. est fatalis.

Hæc cupido potentiæ primo modestum sumit habitum, & auxilio legum meritisque ac ciuilibus officiis ad maiora gradum struit. Vbi nacta est gradum ciuili societati adhuc tolerabilem & accomodatum, supra id, quod ciuile est, i.e. præsertim supra leges attolli cupit. Leges autẽ postquam semel impudenter transilierit, nullus modus aut finis superest.

Hæc ambitio & cupido potentiæ peperit alterum illud malum Rebuspub. mutandis fatale, discordiam ordinum & contentiones de Repub. Solet hoc maxime quidem in mixtis euenire Rebuspub. sed in plerisque interim locus est ei malo. In Regnis ciuiliter temperatis perpetua exempla in Romana historia: *Liuii* præsertim *Decas prima*, abundat assiduis exemplis factionum & factiosorum certaminum (nam hæc nomine discordiæ complectimur) inter partes Aristocraticas & Democraticas.

Hæc certamina interdum in seditiosos tumultus euaserunt, quod præsertim tempore Gracho-

Grachorum accidit, id est quod *Tacitus* intelligit per tentamenta ciuilium bellorum in Vrbe ac foro. Vox tentamenta gradum gliscentis discordiæ, & caussam vlteriorum certaminum notat, quæ bellis ciuilibus mox secuta sunt. *Vell. in descript. Grach. sedit.* notanter id obseruat.

Sequuntur ipsa bella ciuilia, per quæ Respub. penitus agitari atque concuti cæpit, donec Tyrannides quædam inualuerunt, Cinnana, Mariana, Sullana. sic Respub. conuersa est, & amissa libertate à suo statu deturbata: Sed non statim in nouo confirmata & ordinata. Continuatio bellorum ciuilium diu impediuit nouæ formæ constitutionem.

Neque omittenda est inter caussas, quibus Respub. mutatur, ipsius mutationis exemplum. Ferme enim hic fit, vt vna mutatio sit caussa alterius, sicut Romæ Tyrannis caussa fuit Oligarchiæ, hæc nouæ Tyrannidis &c.

Caussas istas occasione locorũ Taciti posuimus: quibus adde bellum externum, quo sæpe victa Respub. commutatur, conuertitur, ac plane euertitur; luxuriam & alia vitia morum. non potest enim status Reipub. fundari, nisi cum publice disciplina ciuitatis, & priuatim morum probitas obtinet, qua de re eximie disserit Cato apud *Sallust. Cat. 52.*

Ipsum senium & spontaneus interitus Rerumpublic. aut mutatio nulla notabili caussa existens, an recte à quibusdam statuatur, quæsitum obiter, & (accurate loquendo) negatum.

5. Occasiones mutationum Reipub. cohærent caussis. e. g. Tacitus nominat 1. ipsam potentiæ fortunæque magnitudinem. Vnde alibi explicatum παράδοξον politicum: Nunquam maiori in periculo esse Remp. quã cum ad summum est euecta; Difficilius enim retinetur quam comparatur potentia & felicitas ex natura ingenii humani. 2. Otium & securitatem ab omni periculo. confer *Vell. princip. lib.* 2. & *Florum* locis alibi productis. *Liu.* 30. 34. *Tac.* 15. *A.* 1,3. & per hoc vitiorum, quibus euertuntur & concutiuntur Respub. plura instrumenta & incitamenta, ambitionis præsertim, & certaminum de potentia, & luxuriæ ignauiæque.

6. Judicium de mutationibus eiuscemodi

Triplex est: 1. *antequam fiunt.* 2. *dum fiunt.* 3. *postquam facta sunt.*

Antequam fiunt, *diuinatio illa Politica* locum habet, quam in Cicerone laudat *Cornelius Nepos Attic.* 16. & de qua in *charact. Vell. cap.* 2. aliquid diximus. Opus hic multâ Reip. peritiâ, sollertiâ, grauitate, diligentiâ, ne in alterutram partem aberretur; dum ex praua & periculosa Reip. dispositione iudicium de futuro colligitur.

Alii prodigiis signisque hic attendunt. quæ nec omnia spernenda, nec curiose obseruanda.

Dum fiunt, ipsa rerum confusio, & perturbatio, iudicium affectibus variis, & multitudi-

titudine casuum distrahit, redditque hanc rem, quod ad specialia attinet, satis difficilem.

Post euentum, momenta rei in eo vertuntur 1. ne pro confecto habeatur negotium, quod nondum confectum est; siue ne absoluta credatur mutatio, cuius cardo adhuc vertitur. 2. ne quis decipiatur vocabulis & figuris politicis, quibus prioris status imago, nouæ formæ imponitur. Sicut Augustus, nomine Principis sub imperium plenissime monarchicum accepit Remp. Sunt & aliæ artes, quibus noui status species varie figuratur

7. Officium boni ciuis circa mutationes eiuscemodi.

1. Prima hic regula est, mutationibus & conuersionibus caussam non præbere.

2. Dum accidunt, qua licet, dehortari, & quatenus sine vi & turbis fieri potest, obsistere.

3 Si nulla obsistendi spes aut facultas, dare operam, vt quam minimo sonitu orbis ille in Rep. conuertatur, vt loquitur *Cicero ad Attic. 2. ep. 9.*

4. Si iam facta est mutatio, quiescere & meminisse temporum, quibus natus sis. *Stare enim omnes debemus, tanquam in orbe aliquo Reip. qui cum versatur, eam deligere partem, ad quam nos illius vtilitas, salusq; conuerterit.* inquit rursus *Cicero orat. pro Planc. 38.*

5. Malis artibus, quas portendunt mutationes, gaudere, etiam bono fine, iis misceri,

aut in occasionem priuatam vti, ab officio ciuis longe alienum est. *Nam vi quidem regere patriam, aut parentes, quanquam & possu & delicta corrigas, tamen importunum est. Sallust. Iugurth.3.*

6. Constantia bonæ mentis, modestia, pietate hic opus, vt Dei in talibus operibus tum iustitiam revereamur, tum correctionem patiamur, tum clementiam, præsertim cum in nouum statum iam conuersa Resp. & ex interitu seruata est, adoremus.

7. Illud enim inciuilis & turbulentæ fuerit contumaciæ, semper obtrectare præsentem statum, & vincula eius, iam publica & ciuili religione astricta, assiduis molitionibus tentare. quæ sæpe nouis & maioribus malis caussam præbent. Sed de hac re alibi actum est.

8. Singulariter commendabilis est occupatio eorum, qui historiis & exemplis mutationum apud plerasq; in terris gentes & ætates ob oculos positis, velut in theatro Prouidentiæ diuinæ, contemplationibus in admirationem DEI cultumque, & profutura ciuili vitæ consilia, rapientibus indulgent. Dixeris hanc speculationem vere practicam, & scholam minime otiosam.

De naturalibus conuersionibus per consensum vltro factis, & ἀλλοιώσει Rerump. videndi supra laudati auctores & *Bodin. de Rep. IV. 1.*

DISSERTA-

DISSERTATIO XX.

De Hiſtoria Politica Rerump. & Regnorum.

Ad loc. Tac. 2. A. 60.

VBi Germanicus in peregrinatione Ægyptiaca, Thebarum Ægyptiarum notitiam ex antiquis monumentis repetit.

I.

In quibus conſiſtat Hiſtoria Politica Rerump. & Regnorum.

Hiſtoriam Politicam Regnorum & Rerump. vocamus, accuratam (in quantum haberi poteſt) deſcriptionem vniuſcuiusque Reip. cuius altera pars eſt *materialis*, vt ſic dicam; altera *formalis*: *illa* opes publicas & breuiarium; *hac* iura imperii & gubernationis formam ſtatumque; & quaſi quandam Politicam particularem, huic aut illi Reip. propriam, complectitur.

Exemplum ſit nobis Reſp. Romana. hæc qualis fuerit tempore Auguſti & Tiberii, partim *breuiaria* declarant (argumentum eorum & ſpecimen habes 1. A. 11.) partim deſcriptio Politica Taciti, qui in Principatu Tiberiano hanc particularem politicam ſe in animo habuiſſe, profitetur 4. A. 33, 3.

Exemplum præſcriptum inſtar *Breuiarii* eſt: quo opes Thebanæ continentur. De ſta-

tu ipso regiminis, præter alias caussas, & monumentorũ defectum, vel propterea hic non requirendum erat, quia Regnorum veterum Regumque gubernatio satis nota.

II.

Quo loco & vsu in Politico studio sit hæc cognitio.

Hoc proprium prudentiæ in gerenda Rep. occupatæ i. e. negotiosæ, non otiosæ, instrumentum est. Hanc notitiam *Cicero* in artibus Senatoriis, ad Remp. gerendam sc. spectantibus ponit. hanc prudentissimus quisque Politicorum, vt singularem & propriam scholam Principum commendant. De hac Poloni intellexerunt, cum Henricum III. è Gallia accitum libere, sed vere monerent, modum rationemque gubernandi non discursibus è Gallia allatis, sed ingenio & moribus Polonorum, metiendum esse.

III.

Vnde & quomodo comparanda sit hæc cognitio.

1. Prima *Experientiæ* via & virtus est. Qui ii præsertim sunt compotes, qui in vnaquaque Rep. sunt versati diligenter, & ad interiora admissi, ingenium studiumque attulerunt, quale hic requiritur. Et hi sunt suæ Reipub. periti. ab his disce, qui voles; au eorum exemplo, in tua Rep. si ad eam gerendam vocaris, magistro vtere.

2. *Experientiæ* pars est *Peregrinatio*, si instituatur eo more, qui in Germanico commen datu

datur loco præscripto. Hic olim finis peregrinantium. Egregia hæc ratio, si ingenium cordatum adsit peregrinanti. nam de cetero, nihilo meliores, nihilo prudentiores factos, maximos etiam peregrinatores, historia testatur. considera exemplum *Ponceti* apud *Thuan.* 57. Melior *Langueti* experientia.

3. *Monumenta publica.* Antiquissima, *columnæ* erant, de quibus h. l. Tacitus. Iis res, opesque suas describebant antiquissimi mortalium. Apud *Ioseph. antiq. Iud.* I, 3. columnæ Sethi memorantur. *Lactantius l. 1. de Falsa relig. c. 11.* ex Euhemero, *columnam auream* fuisse refert in templo Jouis Triphylii, in qua Jupiter gesta sua perscripserat, vt monumenta essent posteris rerum suarum. &c.

Successerunt *commentarii publici* cuiusque Reip. quorum cura certis hominibus permissa: hæc scilicet rudimenta & specimina *Archiui*, cuius vsus in Rebusp. antiquissimus. Ex his hausta maximam & pragmaticam habent auctoritatem.

Cum ciuilis sapientia litteris coli cœpit, peritissimus quisque philosophorum, historias de Rebusp. conscripsit. *Aristotelis*, *Theophrasti*, *Xenophontis*, *Heraclidis Pontici*, *Nicolai Damasceni*, aliorumque curas in describendis politiis, passim laudari videas. Adeundus est etiam *Diogenes Laertius & Photius*, vt exhibeant titulos eiusmodi operum.

Ex iunioribus etiam huic instituto bonam contulerunt operam *Iohannes Boterus in Politica Imperiorum, Regnorum, Rerump. Philippus Hono-*

rius in Thesauro, *Gaspar Ens in relationibus* & quos singularum Rerump. Scriptores, edidere *Elzeuiriis*.

4. *Acta publica* & *controuersiæ ad statum pertinentes*, *quales in comitiis*, *aut dissensione ordinum agitantur*, plurimum hanc notitiam instruunt. Itemque

Legum & consuetudinum historia.

5. *Geographi*. qui leges gentium & mores præsertim annotarit. Vnde *Aristoteles* 1. *Rhetor.* lectionem Geographorum ad τὴν νομοθετικὴν, ad legum ferendarum peritiam, valde conducere affirmat. E veteribus valde diligens in hoc genere *Strabo*, cuius editionem, post *Casauboni* curas, à *Luca Holstenio* nunc expectamus. Eius vt in aliis, ita hic secutus est diligentiam *Merula*.

IV.

Quomodo illustranda & alenda hæc cognitio.

Nulla re magis illustratur hoc studium, quam comparatione eorum, quæ in Rebusp. vel summatim vel sigillatim sunt similia aut dissimilia, sicut h. l. Tacitus Theb. Ægypt. vires opesque cum Parthis & Romanis confert. Sicut enim in singulis hominibus, comparatio vitarum per est vtilis, quod *Plutarchus* satis & iudicauit & demonstrauit: ita Resp. non melius quam ex comparatione intelliguntur.

Illa comparatio hoc simul præstabit, vt ex plurium Rerump. institutis e.g. in vno argumento,

mento, de comitiis, de magistratibus, de ærario &c. perfecta demum cognitio acquiratur, quid in philosophiam politicam huius loci cadat aut competat.

Huc pertinet etiam Examen Politicum. E.g. cum sciueris historiam Reip. eius statum, leges, vires, mores; iudicio practico opus est, vt ad rationes politicas omnia exigantur. In paucis enim descriptionibus, quæ extant, reperitur illa pars prudentiæ.

V.
Difficultas huius rei.

Reddunt hunc laborem, arduum & difficilem 1. *Diuersa Scriptorum Iudicia.* non enim de eadem Rep. eiusque statu eadem omnes iudicant: vel ignorantia Politicæ interioris, vel negligentia inuestigationis, vel credulitate eorum, quæ audiuerunt, aut quocunque modo aliunde acceperunt. 2. *Occultatio plurimarum rerum, ad statum opesq; Reip. pertinentium:* vbique ferme, ob varias rationes, recepta. Quo præsertim fit, vt illi qui veram & accuratam suæ Reip. notitiam habent, descriptionibus eiuscemodi abstineant; ne faciant, quod publice ingratum possit esse. 3. *Mutatio perpetua variarum rerum.* In imperiis semper aliquid immutatur, quæ ratio magnos viros mouet, vt sæpe parum credant consultum esse, publicari descriptiones Rerump. ne homines, talibus rerum vicibus & formis iudicandis impares, dum ad vnum omnia tempus exigunt, erroribus implicentur, nec sibi

nec Reip. profuturis. Illi certe vehementer errant, qui descriptiones statuum & imperiorum, ex descripta semel formula, & libris, quales supra nominauimus, semper repeti debere statuunt.

VI.
Institutum nostrum.

Regna & Resp. antiquas à primordio rerum, non quidem historia Politicâ explicabimus, sed designatione & repetitione tamen historica non inutili sub conspectu ponemus: indicatis præsertim præcipuis auctoribus scriptoribusque.

Ex Illis autem Regnis & Rebusp. quæ hodieque obtinent, nonnulla diligentius, & politice considerabimus.

De Regnis, Assyrio, Medico, Persico.
Ad loc. Tac. 5. H 8,3.

Regnum Assyrium.

Ante diluuium fuisse dynastias quasdam & dominationes, coniectura non absurdâ aliqui collegerunt, sed Historia nihil habet, quod ante Regnum Assyriorum ponat. nam quod in *Chronico Eusebii* ex *Africano* & *Manethone* Arabum & Ægyptiorum regna collocantur, fabulosæ vetustati tribuendum est.

Initium Imperii Assyriorum in annum à Diluuio præterpropter 153. coniicit *Petauius*, quem vide *in Doctrina temporum lib. IX. cap.* 13. *&* 14. Durationem tribuit cum *Iustino* (cuius cal-

calculum verissimum esse etiam Cl. Salmasius pronuntiauerat) annorum 1300. *Reges* 37.

Reges plerique ita numerantur

1. *Belus*, qui in Sacris Nembroth (*Iosepho* Nabrodes) nepos Chami, Babylonis conditor *Gen*.10,10.

2. Ninus, Niniues conditor, qui in Sacris Assur *Gen*.10,11. huius gesta *Diodorus lib*.2.scribit, vt & insequentium.

3. Semiramis mulier
4. Ninyas
5. Arius
6. Aralius
7. Xerxes
8. Armamithres
9. Belochus
10. Balæus
11. Sethos
12. Mamythus
13. Ascharius
14. Sphærus
15. Amenophis
16. Sparthæus
17. Ascatades
18. Amyntes
19. Belochus
20. Balatores
21. Lamprides
22. Sosares
23. Lampares
24. Panyas
25. Sosarmus

26. Mithræus

26. Mithræus
27. Teutamus
28. Teutæus
29. Thinæus
30. Dercylas
31. Eupales
32. Laosthenes
33. Pirithiades
34. Ophracteus
35. Ephacheres
36. Acracames
37. Thonos Connoleros, qui & Sardanapalus.

Ex *Eusebio* ita *Petauius*. Aliter, & quidem numero 35. ponit *Reineccius in Syntagmate de familiis Monarcharum Chaldæorum & Assyriorum*; historiamque ipsorum repetit.

Assyriorum hoc regnum continuatum existimat Reineccius à Phulbelocho, quem Arbacis adiutorem & postea ipsius beneficio Assyriæ regem facit Reineccius. Sed *Petauius Doctrina Temp. IX*, 35. satis ostendit, hanc coniecturam temporibus non congruere, & Phulbelochum longe iuniorem esse; existimatque: Assyriorum imperium in Sardanapalo plane corruisse, magnoque post interuallo, Medis per ignauiam suæ fortunæ illudentibus, defecisse Assyrios & Babylonios; atque ita Assyriorum studio excitatum esse vetus imperium, Niniuemque instauratam, quam Arbaces solo æquauerat. Quis primus conditor fuerit, incertum esse; vt &: quinam & quot, ante eos regnauerint, quos S. S. memorat.

morat; ii ſunt Phul, 4. *Reg.* 15, 19. Teglath Phalaſar, ibid. v. 29. Salmanaſar *cap.* 17, 3. Sennacherib, eius filius, *Tob.* 1, 18. 4. *Reg.* 18, 13. Aſarhaddon huius filius *cap.* 19, 37. Coniicit deinde: paulo ante primam Olympiadem illos iniiſſe imperium, & ad annos LXX. præterpropter tenuiſſe, nimirum vſque ad Ezechiam, & vltra 15. eius annum: hinc à Medis ſuperatos videri.

Idem ſtatuit poſtea factum circa regnum Babylonicum: nimirum paulo poſt Babylonios, qui hactenus vel Medis vel Aſſyriis paruiſſent, Nabonaſſaro duce, libertatem & regnum peperiſſe, quorum obſcura initia, demum ſub Nabopolaſſaro & Nabuchodonoſore in immenſum prouecta ſunt. Ponit ibi *Canonem mathematicum* Babyloniorum Regum, & fuſe diſputat hac de re *Doctr. Temp. IX. cap.* 52. *vſq; ad* 62.

Aliter ſtatuunt *Reineccius ſine primæ monarchiæ* & alii. Series vulgata hæc eſt:

1. Merodachus Baladan.
2. Benmerodachus
3. Nabuchodonoſor primus
4. Nabuchodonoſor II, ſiue Magnus
5. Euilmerodachus
6. Regaſſor
7. Labaſſardachus
8. Baltaſſar

De quibus in Sacris.

Sunt autem res Imperii Aſſyrii, Chaldaici & Babylonii, in alta nocte. *Scriptura* pauca habet: in profanis *Diodorus* paulo plura explanat, *ceteri* ſparſim & obiter attingunt.

Regni

Regni formam obtinuisse, & quidem cum plenissima potestate imperasse Reges, nemo dubitare potest, qui, quantum historiæ superest, considerat. & quia ab initio Nimrodus, postea ceteri quoque armis belloque regimen quæsiuerunt auxeruntque, hinc quoque liberior potestas regum, quos gladius fecerat Dominos, intelligitur. Colligas etiam aliquid ex ingentibus titulis & nominibus dominantibus, Regum.

Dispositio qualis in administrando regno fuerit, è Persico regno deinceps collegeris. nam ex Assyriis, Chaldaicis, Babyloniisque moribus pleraque repetita, & agendo ornandoque imperio adhibita, nullo modo dubitandum est.

Præstantia & celebritas Assyrii regni per notas quasdam designari potest. 1. *Hominum robur vigorq;* ab initio Gigantibus comparatur: vnde vel Nimrodum ipsum fuisse Gigantem, vel Gigantes habuisse cœptorum socios, occasione sacri textus, consensu creditur. 2. *Dan.* 2. *&* 7. *capp.* comparatur hoc imperium *auro*, temque *Leoni alis aquilæ prædito.* quæ manifestam habent significationem *opum viriumq;, & successus efficaciæq;.* 3. *Opulentia* ex admirandis structuris ædificiisque, quibus nihil simile posteriora moliri sæcula potuerunt: tum ex apparatuum magnificentia, satis intelligitur. 4. *Vires & multitudo hominum incredibilis.* Memorat enim *Diodorus* ex *Ctesia lib.*2. Ninum vna expeditione in Bactrianos eduxisse decies septies centena peditum, & ducenta ac decem

equi-

equitum, decemque curruum falcatorum millia, cum paulo minus sexcentis. 5. *Rerum gestarum amplitudo* eo vsque excessit, vt è Summis Imperiis, quæ vulgo numerantur, hoc primum ponatur. 6. *Studiorum* quoque & doctrinarum profectu effloruit. Mathematicæ præsertim scientiæ cultæ sunt: Sicut testantur, quæ *Diodorus* de Chaldæis (professionis id nomen intelligit) tum de accuratissimis ædificiis annotat. Igitur ego quidem firmiter persuasus sum, mathemata ad maius fastigium, vsq; in hunc diem non esse perducta, si summatim loquendum sit, sed hanc propriam illius æui gloriam fuisse. Practica, quæ vocant, studia, quin tum excelluerint etiam, soli dubitare possunt, qui res Assyriorum non introspiciunt. Sed, quia professionis litterariæ, neque tum neque aliàs apud alios, id nomen fuit, operibus, non vocabulis, æstimandam eam laudem meminerimus. 7. *Periit* hoc regnum, dum amisit quæ Deus eximia dederat. i. e. *Luxu* (dum prodegit aurum in superbiam & voluptates) & *Ignauia*: dum Leonis generosa magnanimitas, & alarum aquilæ velocitas vigorque, adeoque præcipua tum auctoritatis, tum firmitatis præsidia extincta sunt. 8. Partem interitus existimo, *abolitionem memoriæ* in plerisque rebus huius imperii.

(Dictum hac occasione de fatal. rerum humanarum fragilitate, ex destinatione Dei.)

Medorum

Medorum Regnum.

De Medorum origine (quæ ad Mædai filium Japhet à plerisque refertur) & nationibus Medicis, satis diligenter & copiose disputat *Reineccius in secunda Monarchia*: seriemque regum, & cetera adductis vndecunque auctorum locis pertractat. *Herodotus (lib.*1.) quatuor regibus annos 150.tribuit: Deioci 53. Phraorti 22, Cyaxari 40, Astyagi 35. *Iustinus lib.*1.*cap.*6. 350.annos Medis assignat: *Eusebius* 259,& Reges octo. *Petauius Doctrin.Temp.*IX, 34. ex *Diodoro* & *Ctesia* Medis Reges nouem; annos 317.attribuit, hoc modo:

1. Arbaces 28.
2. Mandauces 50.
3. Sosarmus 30.
4. Artycas 50.
5. Arbianes qui & Candiceas 22.
6. Arsæes qui & Deioces 40.
7. Artynes, qui & Phraortes 22.
8. Astibaras, qui & Cyaxares 40.
9. Apandas, qui & Astyages.

Ex Epocha igitur Cyri colligit, Arbacem Medorum regni primordia iecisse centum annis ante primam Olympiadem, post diluuium annis 1452.

A Nino subiugati olim Medi, Assyriis sine vlla rebellione seruiuere vsque ad Sardanapalum. An autem Arbace duce liberati, deinceps sub libera forma vixerint, quod *Herodotus lib.*1. refert; an sub Regibus, quod ceteri volunt, ambigitur. *Reineccius* ita conciliat,

liat, vt putet reges ante Deiocem (qui & Arsaces) aſtrictiori formula imperandi vſos, plenum ius regium non habuiſſe; quod Deioces demum inuexerit ſtabiliueritque. Sed *Herodoti* narratio (*lib*.1.) valde eſt explanate & per circumſtantias, quas vocant, tradita: vt quodammodo veriſimile ſit Præfectos & Satrapas aut regulos ante ciuitatibus Medicis *αὐτονομίᾳ* ſuâ vtentibus præfuiſſe; donec ſub vnius poteſtatem regiam Deioces omnia reduceret. Poſtea filius eius Phraotes finitimos & ceteram quoque Aſiam perdomuit.

Facit huc, quod *Strabo* ait XI. *Geogr.* Medis montanis in vſu fuiſſe, regnū fortiſſimo deferre. Electio ſc regulorum notatur.

Sicut autem Aſſyriorum regnum vi Leonis cœpit, i.e. bello armisque conſtitutum eſt: ita Deioces ſapientia, aſtuque & meritis, vt eligeretur & vltro vocaretur ad regale ſolium, meruit. ferme ad formam Heroici regni, cui talem ortum *Ariſtoteles*, *Polybius*, aliique tribuunt. Sicut item illud Luxus & Ignauia perdidit: ita hoc *ſæuitia* & *rigor*. Quod de Aſtyage ſatis oſtendere vel Juſtinus poteſt 1, 4, 5. & 6. Populus oneribus & laboribus atterebatur; Rex crudelibus ſuppliciis in ſuos graſſabatur &c. Amiſerant iam ante imperium Scytisque victoribus parebant: ſed recuperarunt.

Inſtituta & conſuetudines Regni Medici, quatenus vel ad ius Regium, vel ad mores ciuiles ſpectant, *Herodotus* præſertim exponit.

Deioces enim Rex electus, iubet ſibi 1. *domum*

mum Regno dignam, *οἰκία* ſcilicet *μεγάλα τε καὶ ἰσχυρά*, ædificia magna & firma, vel ornamentum regni vel arcem extrui. Simulque vrbem adiungi ſplendore & magnitudine præcipuam, Ecbatana. Vide prolixe deſcripta illa ædificia ap. Herodotum.

2. Satellites & cuſtodes corporis, quos vellet, Medis approbantibus, delegit.

3. Maieſtatem Regiam auxit, vetitis ingredi ad regem, qui aliquid negotii volebant perferre. per internuncios omnia agebantur, occultata Regis perſona Sed nec ridere aut expuere cuiquam coram Rege licebat.

4. Juſtitiam ſeuere adminiſtrauit, miſſasque ad ſe internuntiorum opera lites ſcriptas, deciſas remiſit.

5. Exploratores etiam *κατασκόπους καὶ κατηκόους* per vniuerſum imperium diſpoſuit: à quibus edoctus de iniuſtis actionibus hominum, ſontes accitos, pro modo delicti, puniuit.

6. Militaris rei, præſertim in Tacticis & & armatura, conditor præcipuus Cyaxares, Deiocis nepos *Herodoto* memoratur.

7. Mores ceteri, ex Perſarum inſtitutis intelliguntur. Pertinet huc illud *Strabonis XI. γεωγ.* Perſica ſtola, & ſagittandi reique equeſtris ſtudium, Regumque cultus, ornatus, & diuini honores regibus haberi ſoliti, à Medis ad Perſas traducta ſunt.

Regnum

Regnum Persarum.

De Persiæ Chorographia, populis, prouinciis, earumque origine &c. fuse egit *Reineccius Synt.*

De Chronologia disputant eruditi, præsertim aduersus *Scaligerum Petauius Doctr. Temp.* X, 12. *& seqq. Petauius* initium Cyri (hic enim extincto Medorum imperio, ad Persas rerum summam detulit) ponit A. M. 3425. post diluuium 1769: ab Assyriorum & Beli primordiis 1617. à Medorum initio 318. Olympiadis 55. ann. prim. ab V.C. 195. regnante Romæ Seruio Tullio, anno eius circiter 20. ante N. C. 559.

Alterum initium Cyri, siue regni Babylonici facit annum regni 21. absolutum, & 22. inchoatum: Mundi 3446: V.C. 216: Olymp. 60. ann. Tert.

Cap. 29. huius libri laterculum Regum Persicorum ita ponit

1. Cyrus 30. ann.
2. Cambyses 7. m. 5.
3. Smerdis Magus m. 7.
4. Darius Hystaspis filius 36.
5. Xerxes 20.
6. Artaxerxes Longimanus 40.
7. Xerxes II, m. 2.
8. Sogdianus m. 7. d. 15.
9. Darius Nothus 19.
10. Artaxerxes Mnemon 40.
11. Artax. Ochus 26.
12. Arses 4.

13. Darius Arsami filius 6.

Colliguntur anni 229. m. 9.

Auctores præcipui rerum Cyri, vnde pendent ceteræ, sunt *Herodotus, Ctesias, Berosus*, ex his alii sumserunt.

Quod ad leges & instituta attinet, *Xenophon* è Græcis; è Latinis *Curtius* præsertim posteritati consuluerunt. Adde *libellum de Institutis Persicis*, quem ex variis collectum Scriptoribus, *H. Stephanus* subiunxit *Herodoto* suo.

Neque opus est à nobis multa colligi: cum id abunde præstiterit *Barnabas Brissonius* in erudito tractatu *de Regio Persarum Principatu.*

Vbi, inter alia, etiam demonstratur, infinitam & liberam fuisse Regum Persicorum potestatem.

Igitur in hoc regno magna pars legum & institutorum pertinebat ad amplificandam Maiestatem regiam: ad splendorem & pompam palatii: ad apparatum & instrumentum aulæ: ad artificia & inuenta obsequii.

Certe in nullo imperio Regnoque, Potestatis Regiæ Maiestas sollennius instructiusque vel ante vel post culta est. Quanquam enim occulta hinc mutuarentur multi, Splendor tamen & Veneratio Regii nominis propria penes Persas fuit.

In virtutibus Persarum ad Remp. spectantibus elucent: Educatio liberorum & disciplina accuratissima: Studium rei militaris candoris & veritatis cura; adeoque fides.

Vitia: Arrogantia & elatio, nimiaque virium confidentia; Crudelitas, ob quam Vrsi

puta

putatur comparari Regnum Perſ. *Dan.* 7, 5. Luxuria & mollities, quæ præſertim ad extremum virtutem militarem extinxit; Conſilii veri inopia, omnibus ad adulationem conconuerſis. Sed de his alii abunde.

Regnum Ægyptium.

In Scripturis Terra Mitſraim, vocatur Ægyptus, vnde origo eius ad Mitzraim filium Cham refertur: cum præſertim etiam Pſ. 105. terra Cham dicatur Ægyptus. Putatur autem Oſiris antiquiſſimus gentilium intelligi Mitſraim. Ante eum ap. Diodorum collocatur Saturnus, & Jupiter Ammon, i. e. vt nonnulli interpretantur, Noë, vniuerſi adeoque etiam Ægypti Rex; & Cham ſiue Ham. vide *G. I. Voß. Theol gentil.* 1, 27.

Epocha huius regni fabuloſe non ante diluuium modo, ſed ſi Diodori, Africani, & aliorum ſequendus calculus eſſet, ante principium mundi conditi collocatur. Quam tem pro fabulis pleriq; ſpernunt. vide *Reinec. in Regn. Ægypt.* & *Petau. Doctr. Temp.* IX, 15. Sed *Voßius de Lunaribus annis* accipit, & conciliationem tentat. *Theol. Gent.* 1, 28. *Petauius* loco dicto & in *Chronologia* idem initium Regni Aſſyrii (de quo ſupra) & Ægyptii ponit. Anni durationis varie traduntur ab Oſiride ad Psammetichen Regem. propoſuit ſchemata quædam eius ſucceſſionis *Petauius* D. T. X, 17. Hiſtoriæ & regni ſeriem vide ap. *Reineccium.*

E Veteribus *Diodorus lib.* I. & *Herodotus* in *Euterpe*, præcipui ſunt.

13. Darius Arsami filius 6.

Colliguntur anni 229. m. 9.

Auctores præcipui rerum Cyri, vnde pendent ceteræ, sunt *Herodotus, Ctesias, Berosus*: ex his alii sumserunt.

Quod ad leges & instituta attinet, *Xenophon* è Græcis; è Latinis *Curtius* præsertim posteritati consuluerunt. Adde *libellum de Institutis Persicis*, quem ex variis collectum Scriptoribus, *H. Stephanus* subiunxit *Herodoto* suo.

Neque opus est à nobis multa colligi; cum id abunde præstiterit *Barnabas Brissonius* in erudito tractatu *de Regio Persarum Principatu*.

Vbi, inter alia, etiam demonstratur, infinitam & liberam fuisse Regum Persicorum potestatem.

Igitur in hoc regno magna pars legum & institutorum pertinebat ad amplificandam Maiestatem regiam: ad splendorem & pompam palatii: ad apparatum & instrumentum aulæ: ad artificia & inuenta obsequii.

Certe in nullo imperio Regnoque, Potestatis Regiæ Maiestas sollennius instructiusque vel ante vel post culta est. Quanquam enim occulta hinc mutuarentur multi, Splendor tamen & Veneratio Regii nominis propriè penes Persas fuit.

In virtutibus Persarum ad Remp. spectantibus elucent: Educatio liberorum & disciplina accuratissima: Studium rei militaris: candoris & veritatis cura; adeoque fides.

Vitia: Arrogantia & elatio, nimiaque virium confidentia; Crudelitas, ob quam Vrso puta-

putatur comparari Regnum Perſ. *Dan.* 7, 5. Luxuria & mollities, quæ præſertim ad extremum virtutem militarem extinxit; Conſilii veri inopia, omnibus ad adulationem conconuerſis. Sed de his alii abunde.

Regnum Ægyptium.

In Scripturis Terra Mitſraim, vocatur Ægyptus. vnde origo eius ad Mitzraim filium Cham refertur: cum præſertim etiam Pſ. 105. terra Cham dicatur Ægyptus. Putatur autem Oſiris antiquiſſimus gentilium intelligi Mitſraim. Ante eum ap. Diodorum collocatur Saturnus, & Jupiter Ammon, i. e. vt nonnulli interpretantur, Noë vniuerſi adeoque etiam Ægypti Rex; & Cham ſiue Ham. vide *G. I. Voß. Theol gentil.* 1, 27.

Epocha huius regni fabuloſe non ante diluuium modo, ſed ſi Diodori, Africani, & aliorum ſequendus calculus eſſet, ante principium mundi conditi collocatur. Quam rem pro fabulis pleriq; ſpernunt. vide *Reinec. in Regn. Ægypt.* & *Petau. Doctr. Temp.* IX, 15. Sed *Voſſius de Lunaribus annis* accipit, & conciliationem tentat. *Theol. Gent.* 1, 28. *Petauius* loco dicto & in *Chronologia* idem initium Regni Aſſyrii (de quo ſupra) & Ægyptii ponit. Anni durationis varie traduntur ab Oſiride ad Psammetichen Regem. propoſuit ſchemata quædam eius ſucceſſionis *Petauius* D. T. X, 17. Hiſtoriæ & regni ſeriem vide ap. *Reineccium.*

E Veteribus *Diodorus lib.* I. & *Herodotus* in *Euterpe*, præcipui ſunt.

Regio imperio gubernata est Ægyptus inter antiquissima & pulcherrima mundi regna.
Persarum dominatus eam comprehendit, anno Cambysis 5. Hinc, licet rebellassent, reciderunt sub Persarum imperium: donec Alexander, Persicę potentię victor destructorque, Ægyptum quoque cepit ordinauitque ex vsu suo. Post obitum Alexandri, à Ptolemæo, qui se regem Ægypti appellauit, insequentes inde Reges Ptolomæi (ita n. vocabantur, vt olim Pharaones) ad Romana tempora imperarunt. victa à Cæsare, & ab Augusto in prouinciæ formam redacta, sub Cæsarum deinceps imperio fuit vsque ad Mahometica tempora.
Situ opportuna, & fecunda, multisque rebus raris nobilis regio, de qua re *Geographi veteres & recentes.*
Legibus & institutis publicis valde celebratur. Legibus certe suis diuturnitatem sui status solebant attribuere. Leges autem erant, quibus etiam Reges obediebant. Fuitq; salubriter temperata Regum disciplina, quam vide apud *Diodorum.* Videtur tamen, vt in Monarchiis solet, subinde auctior potestas Regum facta. Ægyptus diuisa erat in tres partes: quarum vna Sacerdotibus, altera Regi, tertia militibus tributa. Agricolarum, Pastorum, Artificum diuisa munia, & hinc veluti ex hereditario studio magna peritia, & noua semper inuenta. Judicia seuere & prudenter ordinata. Leges præclaræ: quarum specimina *Diodorus* ponit valde luculenta.
Studia

Studia & artes, præsertim Mathematicæ, Arithm. Geom. Astrologiæ, Archi-tecturæ (hinc illæ Pyramides & cetera) Historiarum cognitio, quæ præsertim Regibus commendabatur. His omnibus Sacerdotes præerant.

Iidem Religionis studium, multa superstitione & ineptis inuentis, specie religionis multiplicatis, curabant. Hinc animalium cultus.

Medicina quoque percelebris fuit.

Igitur studiorum & artium caussa eo peregrinationes susceperunt Græci. Cette, quidquid fere est artium, ab Ægyptiis ad Græcos peruenisse, passim ostendunt eruditi.

Opes vel ex loco Taciti 2. A. 60. colligas. adde præsertim *Diodorum*.

Genti, quædam ingenii mobilitas & leuitas tribuitur. Atque hinc tot institutis inuentisque Regum & LLatorum opus fuisse autumant, vt in officio contineretur.

Regnum Argiuorum.

Quod merito sequitur. Sunt enim Argiui, Ægyptii, sed Græcis permixti.

Initium huius regni ab Inachi imperio *Petauius* ponit (*lib. IX. Doctr. Temp.* 18.) in annum mundi 2126. post Diluuium 471: Durationem, ann. 675. Schematismum regum talem habet:

1. Inachus 50.
2. Phoroneus 60.
3. Apis 35.
4. Argus 70.
5. Criasus 54.

6. Phorbas 35.
7. Triopas 46.
8. Crotopus 21.
9. Sthenelus 11.

Gelanor succeſſit; quo pulſo deinceps Inachidis Danaidæ ſucceſſerunt:

10. Danaus 50.
11. Lynceus 41.
12. Abas 23.
13. Prætus 17.
14. Acriſius 31.

Hinc regnum à Perſeo Mycenas translatum, cum Argis regnatum eſſet ſicut præceſſit:

Mycenæorum regnum tenuit annos 210. Ab Inacho ad illius finem ponit Petauius 756. annos: Reges ita ordinat:

1. Perſeus 57.
2. Sthenelus 8.
3. Euriſtheus 43.
4. Atreus, & Thyeſtes 5.
5. Agamemnon 17.
6. Ægiſthus 7.
7. Oreſtes 70.
8. Tiſamenus
&
Penthilus 3.

Adde *Reineccium in regno Argiuorum & Myceneo*: qui & familias eorum qui regnarunt, digerit. Mycenæorum regum ingentia fuerunt in vtramque partem facinora, quæ pæne omnes Græcorum ſcenas repleuerunt: ſicut Tragici Græci, & Latini ſub nomine

Sene-

Senecæ amplius explanant. Adde etiam quæ de his habet *Voßius in Theol. Gentil.*

Lydorum Regnum.

Hoc quoque inter vetustissima est; vnde primum eius Regem Masne, Halicarnasseus Iouis & Terræ filium facit. *Iosephus* Lydos à Lud filio Sem conditos refert. *Herodotus* à Lydo Atyis filio nomen deducit. Qui ante Heraclidas imperarint Lydis, incertum est. Heraclidarum primus Argon ab Herodoto refertur. è quo hunc schematismum proponit *Petauius de Doctr. Temp.* X, 5.

Heraclidæ
Annis 505. ab Argone ad Candaulem.
Mermnadæ

Gyges 38.
Ardys 49.
Sadyattes 12.
Alyattes 57.
Crœsus 14.

Colliguntur anni à Gyge 170. ab Argone 675.

Plura vide apud *Reineccium de Regno Lydorum*.

Mores & instituta gentis non adeo explanate traduntur. *Herodotus* tamen *lib.* 1. ait, eos vsos legibus, Græcorum fere similibus. Idem *inuentores nummi aurei & argentei* prædicat: itemque *cauponarum & rei institoriæ*. Illud turpe, quod omnes Lydorum filiæ corpore quæstum faciebant ad dotem colligendam.

Medorum Regnum.

De Medorum origine (quæ ad Mædai filium Japhet à plerisque refertur) & nationibus Medicis, satis diligenter & copiose disputat *Reineccius in secunda Monarchia*: seriemque regum, & cetera adductis vndecunque auctorum locis pertractat. *Herodotus (lib.1.)* quatuor regibus annos 150.tribuit: Deioci 53. Phraorti 22, Cyaxari 40, Astyagi 35. *Iustinus lib.1 cap.6.* 350.annos Medis assignat: *Eusebius* 259,& Reges octo. *Petauius Doctrin.Temp.IX,* 34. ex *Diodoro* & *Ctesia* Medis Reges nouem; annos 317.attribuit, hoc modo:

1. Arbaces 28.
2. Mandauces 50.
3. Sosarmus 30.
4. Artycas 50.
5. Arbianes qui & Candiceas 22.
6. Arsæes qui & Deioces 40.
7. Artynes, qui & Phraortes 22.
8. Astibaras, qui & Cyaxares 40.
9. Apandas, qui & Astyages.

Ex Epocha igitur Cyri colligit, Arbacem Medorum regni primordia iecisse centum annis ante primam Olympiadem, post diluuium annis 1452.

A Nino subiugati olim Medi, Assyriis sine vlla rebellione seruiuere vsque ad Sardanapalum. An autem Arbace duce liberati, deinceps sub libera forma vixerint, quod *Herodotus lib.1.* refert; an sub Regibus, quod ceteri volunt, ambigitur. *Reineccius* ita conci-

liat,

liat, vt putet reges ante Deiocem (qui & Arsaces) astrictiori formula imperandi vsos, plenum ius regium non habuisse; quod Deioces demum inuexerit stabiliueritque. Sed *Herodoti* narratio (*lib.1.*) valde est explanate & per circumstantias, quas vocant, tradita: vt quodammodo verisimile sit Præfectos & Satrapas aut regulos ante ciuitatibus Medicis *αὐτονομίᾳ* suâ vtentibus præfuisse; donec sub vnius potestatem regiam Deioces omnia reduceret. Postea filius eius Phraotes finitimos & ceteram quoque Asiam perdomuit.

Facit huc, quod *Strabo* ait XI *Geogr.* Medis montanis in vsu fuisse, regnũ fortissimo deferre. Electio sc regulorum notatur.

Sicut autem Assyriorum regnum vi Leonis cœpit, i.e. bello armisque constitutum est: ita Deioces sapientia, astuque & meritis, vt eligeretur & vltro vocaretur ad regale solium, meruit. ferme ad formam Heroici regni, cui talem ortum *Aristoteles*, *Polybius*, aliique tribuunt. Sicut item illud Luxus & Ignauia perdidit: ita hoc *sæuitia* & *rigor*. Quod de Astyage satis ostendere vel Justinus potest 1, 4, 5. & 6. Populus oneribus & laboribus atterebatur; Rex crudelibus suppliciis in suos grassabatur &c. Amiserant iam ante imperium Scytisque victoribus parebant: sed recuperarunt.

Instituta & consuetudines Regni Medici, quatenus vel ad ius Regium, vel ad mores ciuiles spectant, *Herodotus* præsertim exponit.

Deioces enim Rex electus, iubet sibi 1. *do-*

mum Regno dignam, οἰκία ſcilicet μεγάλα τε καὶ ἰσχυρὰ, ædificia magna & firma, vel ornamentum regni vel arcem extrui. Simulque vrbem adiungi ſplendore & magnitudine præcipuam, Ecbatana. Vide prolixe deſcripta illa ædificia ap. Herodotum.

2. Satellites & cuſtodes corporis, quos vellet, Medis approbantibus, delegit.

3. Maieſtatem Regiam auxit, vetitis ingredi ad regem, qui aliquid negotii volebant perferre. per internuncios omnia agebantur, occultata Regis perſona Sed nec ridere aut expuere cuiquam coram Rege licebat.

4. Juſtitiam ſeuere adminiſtrauit, miſſasque ad ſe internuntiorum opera lites ſcriptas, deciſas remiſit.

5. Exploratores etiam κατασκόπους καὶ κατηκόους per vniuerſum imperium diſpoſuit: à quibus edoctus de iniuſtis actionibus hominum, ſontes accitos, pro modo delicti, puniuit.

6. Militaris rei, præſertim in Tacticis & & armatura, conditor præcipuus Cyaxares, Deiocis nepos *Herodoto* memoratur.

7. Mores ceteri, ex Perſarum inſtitutis intelliguntur. Pertinet huc illud *Strabonis XI.* γιωχ. Perſica ſtola, & ſagittandi reique equeſtris ſtudium, Regumque cultus, ornatus, & diuini honores regibus haberi ſoliti, à Medis ad Perſas traducta ſunt.

Regnum

Regnum Persarum.

De Persiæ Chorographia, populis, prouinciis, earumque origine &c. fuse egit *Reineccius Synt.*

De Chronologia disputant eruditi, præsertim aduersus *Scaligerum Petauius Doctr. Temp.* X, 12. *& seqq. Petauius* initium Cyri (hic enim extincto Medorum imperio, ad Persas rerum summam detulit) ponit A. M. 3425. post diluuium 1769: ab Assyriorum & Beli primordiis 1617. à Medorum initio 318. Olympiadis 55. ann. prim. ab V.C. 195. regnante Romæ Seruio Tullio, anno eius circiter 20. ante N. C. 559.

Alterum initium Cyri, siue regni Babylonici facit annum regni 21. absolutum, & 22. inchoatum: Mundi 3446: V.C. 216: Olymp. 60. ann. Tert.

Cap. 29. huius libri laterculum Regum Persicorum ita ponit

1. Cyrus 30. ann.
2. Cambyses 7. m. 5.
3. Smerdis Magus m. 7.
4. Darius Hystaspis filius 36.
5. Xerxes 20.
6. Artaxerxes Longimanus 40.
7. Xerxes II, m. 2.
8. Sogdianus m. 7. d. 15.
9. Darius Nothus 19.
10. Artaxerxes Mnemon 40.
11. Artax. Ochus 26.
12. Arses 4.

13. Darius Arsami filius 6.

Colliguntur anni 229. m. 9.

Auctores præcipui rerum Cyri, vnde pendent ceteræ, sunt *Herodotus, Ctesias, Berosus*. ex his alii sumserunt.

Quod ad leges & instituta attinet, *Xenophon* è Græcis; è Latinis *Curtius* præsertim posteritati consuluerunt. Adde *libellum de Institutis Persicis*, quem ex variis collectum Scriptoribus, *H. Stephanus* subiunxit *Herodoto* suo.

Neque opus est à nobis multa colligi: cum id abunde præstiterit *Barnabas Brissonius* in erudito tractatu *de Regio Persarum Principatu*.

Vbi, inter alia, etiam demonstratur, infinitam & liberam fuisse Regum Persicorum potestatem.

Igitur in hoc regno magna pars legum & institutorum pertinebat ad amplificandam Maiestatem regiam: ad splendorem & pompam palatii: ad apparatum & instrumentum aulæ: ad artificia & inuenta obsequii.

Certe in nullo imperio Regnoque, Potestatis Regiæ Maiestas sollennius instructiusque vel ante vel post culta est. Quanquam enim occulta hinc mutuarentur multi, Splendor tamen & Veneratio Regii nominis propriè penes Persas fuit.

In virtutibus Persarum ad Remp. spectantibus elucent: Educatio liberorum & disciplina accuratissima: Studium rei militaris: candoris & veritatis cura; adeoque fides.

Vitia: Arrogantia & elatio, nimiaque virium confidentia; Crudelitas, ob quam Vrso

puta-

putatur comparari Regnum Perſ. *Dan.* 7,5. Luxuria & mollities, quæ præſertim ad extremum virtutem militarem extinxit; Conſilii veri inopia, omnibus ad adulationem conconuerſis. Sed de his alii abunde.

Regnum Ægyptium.

In Scripturis Terra Mitſraim, vocatur Ægyptus. vnde origo eius ad Mitzraim filium Cham refertur: cum præſertim etiam Pſ.105. terra Cham dicatur Ægyptus. Putatur autem Oſiris antiquiſſimus gentilium intelligi Mitſraim. Ante eum ap. Diodorum collocatur Saturnus, & Jupiter Ammon, i.e. vt nonnulli interpretantur, Noë, vniuerſi adeoque etiam Ægypti Rex; & Cham ſiue Ham. vide *G.I.Voſſ.Theol gentil.*1,27.

Epocha huius regni fabuloſe non ante diluuium modo, ſed ſi Diodori, Africani, & aliorum ſequendus calculus eſſet, ante principium mundi conditi collocatur. Quam rem pro fabulis pleriq; ſpernunt. vide *Reinec. in Regn. Ægypt.* & *Petau. Doctr. Temp.*IX,15. Sed *Voßius de Lunaribus annis* accipit, & conciliationem tentat. *Theol.Gent.*1,28. *Petauius* loco dicto & in *Chronologia* idem initium Regni Aſſyrii (de quo ſupra) & Ægyptii ponit. Anni durationis varie traduntur ab Oſiride ad Phammetichen Regem. propoſuit ſchemata quædam eius ſucceſſionis *Petauius* D.T. X,17. Hiſtoriæ & regni ſeriem vide ap. *Reineccium.*

E Veteribus *Diodorus lib.*I.& *Herodotus* in *Euterpe*, præcipui ſunt.

Regio imperio gubernata eſt Ægyptus inter antiquiſſima & pulcherrima mundi regna.

Perſarum dominatus eam comprehendit, anno Cambyſis 5. Hinc, licet rebellaſſent, reciderunt ſub Perſarum imperium: donec Alexander, Perſicę potentię victor deſtructorque, Ægyptum quoque cepit ordinauitque ex vſu ſuo. Poſt obitum Alexandri, à Ptolomæo, qui ſe regem Ægypti appellauit, inſequentes inde Reges Ptolomæi (ita n. vocabantur, vt olim Pharaones) ad Romana tempora imperarunt. victa à Cæſare, & ab Auguſto in prouinciæ formam redacta, ſub Cæſarum deinceps imperio fuit vſque ad Mahometica tempora.

Situ opportuna, & fecunda, multisque rebus raris nobilis regio, de qua re *Geographi veteres & recentes*.

Legibus & inſtitutis publicis valde celebratur. Legibus certe ſuis diuturnitatem ſui ſtatus ſolebant attribuere. Leges autem erant, quibus etiam Reges obediebant. Fuitq; ſalubriter temperata Regum diſciplina, quam vide apud *Diodorum*. Videtur tamen, vt in Monarchiis ſolet, ſubinde auctior poteſtas Regum facta. Ægyptus diuiſa erat in tres partes: quarum vna Sacerdotibus, altera Regi, tertia militibus tributa. Agricolarum, Paſtorum, Artificum diuiſa munia, & hinc veluti ex hereditario ſtudio magna peritia, & noua ſemper inuenta. Iudicia ſeuere & prudenter ordinata. Leges præclaræ: quarum ſpecimina *Diodorus* ponit valde luculenta.

Studia & artes, præsertim Mathematicæ, Arithm. Geom. Astrologiæ, Archi-tecturæ (hinc illæ Pyramides & cetera) Historiarum cognitio, quæ præsertim Regibus commendabatur. His omnibus Sacerdotes præerant.

Iidem Religionis studium, multa superstitione & ineptis inuentis, specie religionis multiplicatis, curabant. Hinc animalium cultus.

Medicina quoque percelebris fuit.

Igitur studiorum & artium caussa eo peregrinationes susceperunt Græci. Certe, quidquid fere est artium, ab Ægyptiis ad Græcos peruenisse, passim ostendunt eruditi.

Opes vel ex loco Taciti 2. A. 60. colligas. adde præsertim *Diodorum*.

Genti, quædam ingenii mobilitas & leuitas tribuitur. Atque hinc tot institutis inuentisque Regum & LLlatorum opus fuisse autumant, vt in officio contineretur.

Regnum Argiuorum.

Quod merito sequitur. Sunt enim Argiui, Ægyptii, sed Græcis permixti.

Initium huius regni ab Inachi imperio *Petauius* ponit (*lib. IX. Doctr. Temp.* 18.) in annum mundi 2126. post Diluuium 471: Durationem, ann. 675. Schematismum regum talem habet:

1. Inachus 50.
2. Phoroneus 60.
3. Apis 35.
4. Argus 70.
5. Criasus 54.

6. Phorbas 35.
7. Triopas 46.
8. Crotopus 21.
9. Sthenelus 11.

Gelanor successit; quo pulso deinceps Inachidis Danaidæ successerunt:

10. Danaus 50.
11. Lynceus 41.
12. Abas 23.
13. Prætus 17.
14. Acrisius 31.

Hinc regnum à Perseo Mycenas translatum, cum Argis regnatum esset sicut præcessit:

Mycenæorum regnum tenuit annos 210. Ab Inacho ad illius finem ponit Petauius 756. annos: Reges ita ordinat:

1. Perseus 57.
2. Sthenelus 8.
3. Euristheus 43.
4. Atreus, & Thyestes 5.
5. Agamemnon 17.
6. Ægisthus 7.
7. Orestes 70.
8. Tisamenus
&
Penthilus 3.

Adde *Reineccium* in *regno Argiuorum* & *Myceneo*: qui & familias eorum qui regnarunt, digerit. Mycenæorum regum ingentia fuerunt in vtramque partem facinora, quæ pæne omnes Græcorum scenas repleuerunt: sicut Tragici Græci, & Latini sub nomine *Sene-*

Senecæ amplius explanant. Adde etiam quæ de his habet *Voßius in Theol. Gentil.*

Lydorum Regnum.

Hoc quoque inter vetustissima est; vnde primum eius Regem Maſne, Halicarnaſſeus Iouis & Terræ filium facit. *Iosephus* Lydos à Lud filio Sem conditos refert. *Herodotus* à Lydo Atyis filio nomen deducit. Qui ante Heraclidas imperarint Lydis, incertum eſt. Heraclidarum primus Argon ab Herodoto refertur. è quo hunc ſchematiſmum proponit *Petauius de Doctr. Temp. X. 5.*

Heraclidæ
Annis 505. ab Argone ad Candaulem.
Mermnadæ

Gyges 38.
Ardys 49.
Sadyattes 12.
Alyattes 57.
Crœſus 14.

Colliguntur anni à Gyge 170. ab Argone 675.

Plura vide apud *Reineccium de Regno Lydorum.*

Mores & inſtituta gentis non adeo explanate traduntur. *Herodotus* tamen *lib* 1. ait, eos vſos legibus, Græcorum fere ſimilibus. Idem *inuentores nummi aurei & argentei* prædicat: itemque *cauponarum & rei inſtitoriæ.* Illud turpe, quod omnes Lydorum filiæ corpore quæſtum faciebant ad dotem colligendam.

6. Phorbas 35.
7. Triopas 46.
8. Crotopus 21.
9. Sthenelus 11.

Gelanor successit; quo pulso deinceps Inachidis Danaidæ successerunt:

10. Danaus 50.
11. Lynceus 41.
12. Abas 23.
13. Prætus 17.
14. Acrisius 31.

Hinc regnum à Perseo Mycenas translatum, cum Argis regnatum esset sicut præcessit:

Mycenæorum regnum tenuit annos 210. Ab Inacho ad illius finem ponit Petauius 756. annos: Reges ita ordinat:

1. Perseus 57.
2. Sthenelus 8.
3. Euristheus 43.
4. Atreus, & Thyestes 5.
5. Agamemnon 17.
6. Ægisthus 7.
7. Orestes 70.
8. Tisamenus & Penthilus 3.

Adde *Reineccium* in *regno Arginorum* & *Myceneo*: qui & familias eorum qui regnarunt, digerit. Mycenæorum regum ingentia fuerunt in vtramque partem facinora, quæ pæne omnes Græcorum scenas repleuerunt: sicut Tragici Græci, & Latini sub nomine *Sene-*

Senecæ amplius explanant. Adde etiam quæ de his habet *Voßius in Theol. Gentil.*

Lydorum Regnum.

Hoc quoque inter vetustißima est; vnde primum eius Regem Maſne, Halicarnaſſeus Jouis & Terræ filium facit. *Iosephus* Lydos à Lud filio Sem conditos refert. *Herodotus* à Lydo Atyis filio nomen deducit. Qui ante Heraclidas imperarint Lydis, incertum est. Heraclidarum primus Argon ab Herodoto refertur. è quo hunc ſchematiſmum proponit *Petauius de Doctr. Temp.* X, 5.

Heraclidæ

Annis 505. ab Argone ad Candaulem.

Mermnadæ

Gyges 38.
Ardys 49.
Sadyattes 12.
Alyattes 57.
Crœſus 14.

Colliguntur anni à Gyge 170. ab Argone 675.

Plura vide apud *Reineccium de Regno Lydorum.*

Mores & inſtituta gentis non adeo explanate traduntur. *Herodotus* tamen *lib.* 1. ait, eos vſos legibus, Græcorum fere ſimilibus. Idem *Inuentores nummi aurei & argentei* prædicat: itemque *cauponarum & rei inſtitoriæ*. Illud turpe, quod omnes Lydorum filiæ corpore quæſtum faciebant ad dotem colligendam.

Prima mutatio accidit ſtultitia Candaulis, qua factum eſt, vt ab Heraclidis ad aliam familiam transferretur. Auctor eius tyrannidis Gyges, cui Plato, & *Cicero* aliique mirabilem annulum tribuunt, quo vſus fuerit in ſtupranda regina & tollendo rege. per quem annulum alii alia intelligunt, & ſymbolice potius, quam hiſtorice interpretantur. Aliter rem narrat *Herodotus*.

Euerſum eſt Regnum in Crœſo. Inter cauſſas euerſionis *Herodot.(lib.*1.)ſcelus Gygis ponit aitq; Crœſum huius tritaui ſui crimen luiſſe. Ceteræ cauſſæ ex Hiſtoria colliguntur 1. nimia opum& virium confidentia.(huc pertinet colloquium Solonis cum Crœſo de vera beatitudine) 2. Æmulatio fatalis cum Cyro Perſici regni conditore. Infauſta eſt æmulatio & ἀντιπραγία omnis, cum quis ſe illis opponit, quibus fato deſtinantur magna imperia, ſiue quos Deus ſummis imperiis condendis adhibet. 3. Superſtitio, de qua multa Herodotus. 4. Belli ſemel ſuſcepti negligentior adminiſtratio.(Fuit alias hic Crœſus inter præcipua exempla humanæ felicitatis & infelicitatis: pacis quoque artibus, & candore amicitiaque inſignis: quod apparet partim ex conſiliis Cyro victori datis ap. *Herodot.* partim ex amore Græcorum ciuitatum de quo *Iuſtinus* 1, 7, 10.)

Cum rebellaſſent, Crœſi conſilio: Cyrus eos ademtis armis, cauponas & ludicras artes exercere iuſſit. *Iuſtin.* 1, 7, 12. vide plenius id conſilium ap. *Herodot.* 1, *pag.* 72.

Reſp.

Resp. Hebræorum.

Huius quæ sunt χρονολογούμενα, & historica abunde pertractata sunt partim Scripturis S. & earum interpretibus, itemque *Iosepho*: partim à *Reineccio, Saliano in annalib. Ecclesiast. Scaligero de Emendat. Temp. Petauio in Doctr. Temp. libb.* IX, X, XI, XII.

Formam aliqui à conditoribus Hebræis & Abrahamo gentis Principe, paternis imperiis definiunt: inde sub Judicib9 Aristocratice gubernatam esse: hinc Regibus paruisse, quorum tempora *Dynastia* exceperint.

Alii *Aristocratiam* & *Regnum* agnoscunt.

Nonnulli nomen *Aristocratiæ* facilius tolerant quam veram descriptionem: existimantque, per omne illud tempus, quod Regnum præcessit, Theocraticum regimen fuisse, ita, vt iura maiestatis nemini essent permissa, sed in solidum reseruata Deo, cuius arbitrio dispensarentur, peculiari quodam modo. Quæ sententia si recte accipiatur, forte nihil habet incommodi.

Scripsere de hoc Argumento, i.e. de Rep. Hebræorum *Carolus Sigonius, Bonauentura Cornelius Bertramus* & *Petrus Cunæus.* addendum est *Ius Regium Hebræorum Schickardi*: & *Selden*i scripta ad disciplinam & Leges Hebr. facientia. Annotauimus etiam aliqua nuper ad V. *Hist. Tac.*

De hac Rep. vere licet dicere, quod de Rom. *Liuius* hyperbolice extulit: *Non fuit in terris Resp. sanctior & bonis exemplis ditior.* Leges

ad

ad Religionem, ad publica instituta, ad priuatos mores, ab ipso Deo sanctissime sapientissimeq; accommodabantur. De qua re alibi. Exempla vtriusque fortunæ, & fati per omnem circulum reuoluti illustrissima.

Hinc sicut pleraque ad Ethnicos sunt translata, quamuis plerumque infelici aut impia imitatione: ita de Rerump. fatis, non aliunde rectius iudicium & disciplina peti potest.

Hinc omnia imperii & obsequii siue munia siue mysteria repetenda.

Et optabile sane esset, pleniorem aliquam & perfectiorem Politicam ex huius præsertim gentis ac Reip. historia & institutis concinnari. Qui labor nec parui temporis, nec modici laboris, nec ingenii hebetioris fuerit.

Huic operi præscribendum antiquum illud: *Exeste profani.*

Reperti enim sunt, qui pessime interpretarentur τὰ πολιτικὰ Judæorum; sicut ex *Campanellæ operibus*, & *Machiauello*, aliisq; licet animaduertere. Quam temerarie nonnulli Jus illud regium Hebræorum, quod sibi fingunt ex 1. *Sam.* 8. interpretantur? De quo alibi.

Horribile exemplum euersionis huius Reip. prorsus est singulare; quod hodieque Deus in variis totius orbis locis, ob oculos versari vult omni populo. Illa dispersio enim Judæorum miserabilis, quotidiana nobis disciplina esse debet. Aliæ gentes resurrexerunt, aut in aliquod corpus ciuile recollectæ sunt: Judæorum reliquiæ dispersæ manent.

Regnum

Regnum & Reſpub. Athenienſium.

Initium huius Regni ponit Petauius A.M. 2426. poſt Diluuium 770. poſt ortum Abrahami 478: ante migrationem ex Ægypto annis fere 28. vide *Petau. Doctr. Temp.* IX,21. Reges & Prætores ita ordinat;

1. Cecrops 50.
2. Cranaus 9.
3. Amphictyon 10.
4. Erichthonius 50.
5. Pandion 40.
6. Erechteus 50.
7. Cecrops 40.
8. Pandion 25.
9. Ægeus 54.
10. Theſeus 30.
11. Meneſtheus 17.
12. Demophoon 33.
13. Oxynthes 12.
14. Aphidas 1.
15. Thymœtes 36.
16. Melanthus 10.
17. Codrus 21.

Hactenus Reges. ſequuntur Archontes perpetui.

1. Medon 20.
2. Acaſtus 36.
3. Archippus 19.
4. Therſippus 41.
5. Phorbas 31.
6. Megacles 30.

7. Diogne-

7. Diognetus 28.
8. Phereclus 19.
9. Ariphron 20.
10. Thespieus 27.
11. Agamestor 20.
12. Æschylus 23.
13. Alcmæon 2.

Hactenus Archontes perpetui, seq. Archontes decennales

1. Charops 10.
2. Æsimedes 10.
3. Clidicus 10.
4. Hippomenes 10.
5. Leocrates 10.
6. Apsandrus 10.
7. Eryxias 10.

Collig. anni regum à Cecrope ad Codrum 488. A Cecrope ad Eryxiæ finem 874. Hinc annui Archontes facti. *Vellei*. 1,8.

Pisistrati tyrannidem *Petauius* ponit in Olymp. LV. ann. primum, V.C. 194. Mundi 3424. finem Pisistratidarum in an. M. 3474. Olymp. 67,3. V. C. 244. vide *Chronolog.* eius.

Seriem Regiarum familiarum copiosissime exequitur *Reineccius*. Ceterum Athenienses Ægyptia proles sunt.

Politiam è veteribus breuiter & accurate est complexus *Strabo* IX. *pag*. 397. *&* 398. Reges ibi præfuisse: hinc popularem statum (sub Archontibus sc.) institutum: Interuenisse tyrannidem Pisistratidarum, & Oligarchias CCCC, & alteram XXX virorum: inde restitutam

tutam Democratiam; &, licet Macedonibus aliquandiu parerent, conseruatam: etiam Romanos *αὐτονομίαν* illis indulsisse: à Mithridate tyrannos impositos, à Romanis deiectos esse, atque sic denuo ad libertatem reditum. Hæc *Strabo* vsque ad sua tempora. In maiorem redacta deinde seruitutem sub insequentibus Imperatoribus, præsertim Orientalibus, multisque casibus defuncta, Mahometici iugi calamitate tandem obruta est.

De Rep. Atheniensium egregia extat dissertatio *Xenophontis*; adde *Keckermanni disput.* & præsertim complura *Meursii* opera, qui sigillatim Res Atheniensium pene omnes illustrauit.

Inuenta, artificia, opificia, disciplinas, studia, res gestas, fusissime memorantur in historiis, adeo vt *Sallustius* existimauerit, *aliquanto minores esse quam fama feruntur. Catil.* 8.

Auctores plerosque notatos vide ad *Iustin.* 2, 6. *& seqq. tum capitibus, tum libris.* & adde Oratores ac Panegyristas Græcos, *Demosthenem*, *Isocratem*, *Lysiam*, *Aristidem* aliosque. *Thucydides* ex *Historicis* seorsum commendatus. it. *Corn. Nepos.*

Regnum & Respub. Spartanorum.

Initium *Petauius* ponit in ann. M. 2882. ante primam Olymp. 326. Durationem 883. ad mortem Cleomenis, Lacedæmone ab Antigono Macedoniæ Rege occupata. *Doctrin. Temp.* IX, 31. Idem ex *Pausania* primam successionem

ſionem, ſiue primam Dynaſtiam ponit à Lelege ad Tiſamenum, ſub quo Heraclidæ occuparunt Peloponneſum: Deinde ſequuntur duæ Regum familiæ Euryſthenidarum ſiue Agidarum, ab Euryſthene ad Cleomenem ſiue Ageſipolidem; & Proclidarum ſiue Eurypontidarum, à Procle ad Epicilidam. Adde *Reineccium*.

Antiquiſſimi Spartæ Reges haud dubie maiorem habuerunt poteſtatem, ſed legibus Lycurgi, nomen Regium manſit, poteſtate ſublata, inſtitutoque illo regimine, quod aliqui ex 3. formis mixtum ſtatuunt. vide *Grot. Batau. antiq. cap. 5.* vbi Remp. Laced. Batauicæ, & Reges Comitibus Batauis comparat. Sed accurate loquendo vel prorſus fuit Democratica, ex inſtituto Lycurgi, vel Ariſtocratice temperata. huc ſpectat auctoritas Senatus XXVIII virorum. vid. *Iuſtinus 3, 2. & 3.* vbi præcipui auctores notantur. *Ariſtot. 2. Polit. 4. 3. polit. 1. & 10. Xenophontis* extat peculiaris *libellus de Rep. Laced.* E recentioribus *Nicolaus Cragius* eruditum edidit opuſculum de *hac Rep.* adde *Keckermanni diſp. polit.* Inſtituta huius Reip. examinat toto *capite lib. 2. polit. Ariſtoteles.* Lex ſucceſſionis ap. Spart. (de qua etiam *Nep. in Ageſ.*) legi Salicæ Francorum comparari ſolet. Studio rerum militarium, & duritia vitæ inter Græcos præcellebant.

Regnum Macedonicum.

Huius regni initium auctore Carano Heracli-

raclida *Petauius* ponit in annum M.3170. Impetante ap. Israëlitas Jeroboamo: A.C.N.814. Durationem facit 646. cum Perse victo à Roman. concidit imperium. *Doctr. Temp.* IX,36. idem tamen in Catalogo Regum Maced. colligit 737. à Carano ad Persen.

1. Caranus 28.
2. Cœnus 28.
3. Thurimas 45.
4. Perdiccas 48.
5. Argæus 32.
6. Philippus 35.
7. Europus 43.
8. Alcetas 28.
9. Amyntas 49.
10. Alex. 43.
11. Perdiccas 23.
12. Archelaus 14.
13. Orestes 3.
14. Archelaus 4.
15. Amyntas 1.
16. Pausanias 1.
17. Amyntas 5.
18. Argæus 2.
Amyntas iterum 12.
19. Alex. 1.
20. Ptolomæus 4.
21. Perdiccas 6.
22. Philippus 24.
23. Alexander M. 12.
24. Aridæus 7.
25. Cassander 19.
26. Philippus Cass. f. 1.

27. Antipater & Alex. } Caſſ. f. 3.
28. Demetrius Poliorcetes 6.
29. Pyrrhus m. 7.
30. Lyſimachus 6.
31. Arſinoë Lyſ. vxor m. 7.
32. Ptolom. Lagi f. Ceraunus 2.
33. Meleager m. 2.
34. Antipater d. 45.
35. Soſthenes 2.
36. Antigonus Gonatas 36.
37. Demetrius Antigoni F. 10.
38. Antig. Doſon 12.
39. Phil. Demetrii f. 42.
40. Perſeus 10.

Regium Macedoniæ Imperium, temperatum fuit maiore libertatis vmbra, quam apud ceteras gentes, teſte *Curtio*: ex quo etiam pleraque de inſtitutis & πολιτείᾳ gentis peti debent. Hinc amor in Reges ſingularis: & ex eo Lex: vt ii qui regi inſidiati eſſent, cum propinquis omnibus necarentur. quæ quin iniuſta ſit, dubitari nequit. Comparatur cum lege Romana de familia ſeruorum necanda, cum illata Domino mors eſſet. ap. *Tac.* 14. *A.*

Aulica inſtituta multam ſapiunt grauitatem, elegantiam, prudentiam, ſicut vel ex ſolo *Curtio* diſcas.

Celebritas nominis Macedonici, vſque ad ſummum imperium in alias gentes inualuit: cuius conditor Alexander M..

Diſſolutum eſt Imperium, & Romana virtute

tute ſubactum iisdem pene de cauſſis, quibus Perſicum concidit. nam cum opibus vitia quoque à Perſis ad Maced. translata erant. Ap. *Dan.* 7, 6. Pardo comparatur, quaſi callidiſſima & rapidiſſima monarchia; alata etiam, ob eximiam rerum gerendarum velocitatem.

Vide *Iuſtin.* 7. *& ſeq. libb.* ibique annotatos præcipuos Scriptores. *Reineccius* copioſiſſime egit.

Idem, qui cetera regna ad III. Monarchiam pertinentia, diligenter pertractat:

Regnum Ægyptium Lagidarum ſeu Ptolomæorum.
Regnum Cyrenaicum.
Regnum Syriacum Seleucidarum.
Regnum Bithynicum.
Regnum Ponticum.
Regnum Medicum, Atropatenes. (nam ſub Macedonibus primum diſcrimen inuectum Mediæ maioris & minoris.)
Regnum Pergamenſe.
Regnum Parthicum Arſacidarum.
Regnum Bactrianum.
Regnum Armeniacum.
Regnum Judaicum, de quo ſupra.
Regnum Commagenes.
Regnum Numidicum.
Regnum Mauritanicum.

Idem cetera veteris Græciæ regna, *Thebanum*, *Arcadicum*, aliaque pertractat. Nos properamus ad

Latina Regna.

Illa numerantur Laurens, Lauinienſe, Albanum, Romanum.

Repetitur origo regnorum horum à *Troiano*, de quo peculiari tractatu *Reineccius*. Celebritas Troiani regni ex hac ipſa tam pulchra ſubole: & ex ſcriptorū facundia, qui bellum & excidium Troianū deſcripſerunt, inter quos præcell. *Homerus*, *Dictys Cretenſis*, *Virgilius*. De excidii Epocha fuſe diſputat *Petauius Doctr. Temp. IX, 29*. Ponit an. M. 2800. Ante C. N. 1184. quo ipſo Anno Æneas ſoluit, & proximo anno in Sicilia hiemat, tertio Laurentum appellit, atque Lauinium condit.

Qui ante Æneam in Italia regnarint, varie traditur, ſicut diligenter collegit *Reineccius*. Pertinet huc liber *de origine gentis Romanæ, qui Meſſallæ tribuitur. Dionyſ. Halicarnaſſ. &c. Liu. Ouid. faſt. & metamorph.* Succeſſionem Regum qui in Latio regnarunt, *Petauius*, hanc ponit:

1. Picus Saturni f. 37.
2. Faunus 44.
3. Latinus 46.
4. Æneas 4.
5. Aſcanius 38.
6. Syluius Poſtumus 30.
7. Æneas Syluius 31.
8. Latinus 51.
9. Alba 39.
10. Capetus 26.
11. Capys 28.

12. Ca-

12. Capetus 13.
13. Tiberinus 8.
14. Agrippa 41.
15. Alladius 19.
16. Auentinus 37.
17. Procus 23.
18. Amulius 18.
19. Numitor 2.

Huius enim anno secundo Romulus Vrbem condidit.

Reineccius primam familiam ponit Pici, seu Reges Laurentum:

1. Picum Priscum.
2. Faunum
3. Daunum
4. Telepsum Latinum.

Deinde familiam Æneæ, Syluiam, siue Reges Lauinienses & Albanos; eadem serie.

Hæc regna obscurata sunt magnitudine Romana, cui celebrandæ potius occupata fuit posteritas. Atque ità in ceteris quoque summis imperiis factum videmus. De Romanis autem rebus & imperio gentis incomparabili, deinceps aliquid dicetur.

Regnum & Respub. Romana.

Rempub. Rom. ordiri solent ab Vrbis conditu, quem alii ponunt in Ann. Mundi 3230. ante Chr. N. 754. Olymp. VI. an. 3: alii in sequentem. vide *Petau. Doctr. Temp.* IX, 48.

I.

Periodus prima huius Reip. est Regum VII, quorum laterculum per annos 244. digestum vide ap. *Petau*. Regni forma ab initio liberior, inde per leges *Seruii Tullii* temperatior fuit, sicut vel ex *Tac*. 3. A. 26. Qua de re alibi. adde *H. Grot. I. B.* 1,3,20.

II.

Secunda Periodus est Reip. liberæ, ex Aristocratia & Democratia mixtæ, ita vt modo hæc, modo illa pars præualeret, sicut ad 1. A. *Tac*. 1. disputauimus. Videtur quidem *Grotius* *I. B.* I,3,19. *mere popularem statum* vocare. Sed mox §. insequenti mixturam concedit. A primis consulibus i.e. ab anno M. 3473. A.C.N. 509. Olymp. LXVII,4. V.C. 245. vsque ad annos Julianos (qui incipiunt ab A. M. 3939. A. C.N. 45. Olymp. CLXXXIII,4.) V. C. 709. sunt anni 464. Ad Triumuiratum Octauii, Antonii, & Lepidi adiice biennium: ad Annos Actiacos, quæ nobilissima epocha est, biennio illi adde 13 annos, ita ab V. C. anno 245. i.e. à Rep. libera, vsque ad Monarchiam Cæsarum, quæ post prœliū Actiac. inchoatur anno V.C. 724. sunt 479. anni. Hæc periodus consulatibus numeratur, quorum Chronologiam (etiam per Cæsarum tempora, qua licet) conseruant *Fasti consulares*, & *Cassiodorus*, in quos noti sunt *Caroli Sigonii*, *Onuphrii*, *Panuinii*, *Cuspiniani commentarii*. Seriem consulum vsque ad Justiniani Imp. III. Cos. i. e. A. C. 533. suæ Chronologiæ inseruit *Petauius*: omnes

omnes consules recenset etiam Chronologia *Hieronymi Vecchietti.*

In hanc Periodum conueniunt assidua factionum certamina, ex quibus tandem tumultus & bella ciuilia exorta sunt, quæ libertatem extinxerunt, sicut alias est prolixe declaratum.

A Julio & Augusto (nam de accurato initio noui status alibi disputatum est) Monarchia plenissima & absolutissima incipit, ac deinde per Cæsarum tempora porrigitur: habens tamen sua rursus interualla. Primi Cæsares (quorum exempla multi deinceps secuti sunt) imposuerunt imperio suo speciem aliquam pristini status, variasque temperamenti formas ostentarunt, per adornata simulacra politica: donec Diocletianus & deinceps alii, depositâ specie Principatus, formam regni exteriorem (nam ipsa iura regia ab initio plenissimè habuerant) assumsere. A Julio vsque ad Constantinum M. gentiles fuere Imp. Hic ad Christianam religionem conuersus, multum immutauit faciem Rom. imperii, Constantinopoli præsertim tanquam noua & altera Roma ædificata, sedeque imperii ibi constituta. quæ res paulatim imminuit maiestatem Romæ veteris, donec interuenientibus Gothicis inuasionibus in Augustulo deniq; Imperium occidentale extinctum est Anno Chr. 475. Nam deinceps annis pæne 303 vacauit Imper. occid. vsque ad Caroli M. tempora. Licet enim

aliqui nomen Imper. conarentur recipere, fluxa tamen & improſpera conata fuerunt.

In oriente, ſæculo VII. nondum adulto, Mahometica ſecta, Saracenorum humeris prouecta, Imperatorum Orientalium vim ſubinde labefactauit, & denique ſæculo XV. medio, imperium Roman. in oriente plane extinxit.

Interim Carolus Magnus in occidente Italia recuperata, Romanorum Imperator factus, Imperium ad Germanos tranſtulit ſæculo IX. incipiente. De qua translatione extant liberi *Arniſæi*, *Flacii*, *Fr. Iunii*, qui aduerſus Bellarminum de eadem re ſcribentem commentati ſunt. Extant & aliqua in *Politicis Imperialibus Goldaſti*, & apud *Scriptores Iuriſpublici*.

Et hi quidem Germanici Impp. quin vere fuerint Monarchæ, dubium non eſt. Oppugnari autem monarchica Cæſarum poteſtas, omniaque maieſtatis iura cœperunt ſæculo XI. partim à Pontifice Romano (auctor litis & tyrannidis affectatæ Hildebrandus ſiue Gregorius VII.) de qua re ſemper deinde vſq; in hunc diem diſceptatum; ſcripta huc facientia in magnum opus collegit *Goldaſtus*, cui titulum fecit *Monarchia Rom. Imperii*: partim à Principibus aſtricta eſt liberior antea Cæſarum poteſtas. Non errant enim qui putant, Henrici IV. Imp. tempore initium Regiæ Legis, ſiue Cæſareæ Capitulationis cœpiſſe, qua modus poneretur poteſtati Cæſarum. At ſub Carolo IV, tribus fere ab hinc ſæculis poteſtate Ele-

te Electorum aucta, præscripta est formula Regiminis Germanici, quæ nomina quidem illustria summi fastigii, Cæsaribus reliquit; de cetero autem iura imperii pleraque cum Ordinibus in solidum communicauit. Ex hac formula deinceps Capitulationes Cæsareæ, tanquam antitypus ex typo, prodierunt. Illa ergo Aurea Bulla, quin insecutis temporibus fundamentum esse debeat disputationis totius de Imperatorum potestate, dubitari nequit. Est enim Pragmatica sanctio, & Lex totius Imperii, non ab initio tantum communi consensu prolata, sed postea semper pro tali habita vsuque confirmata. Accedunt omnes inde Capitulationes Cæsareæ. Hinc Constitutiones & Recessus Imperii, quatenus in illis aliquid de iure Imperii sancitur, aut Maiestas sub tali formula, qualis A.B. congruit, exercetur.

Cœpit autem controuersia de potestate Imperatoris gliscere denuo, superiore sæculo, tempore Caroli V, & Reformationis religiosæ; & agitatur in hunc diem. Pertinet huc singulari elogio historia *Sleidani*, & monumenta rerum German, in *Freberianis* tomis, itemque in *Politicis Imperialib. Goldasti part.* 12. *&* 13. addantur *Limnæus*, *Reinkingius*, *Lampadius*, *Carpzouius de L. Regia Germanorum*, & alii Scriptores Iuris publici.

Inter quos dissidia nata; quibusdam de vocabulis contendentibus; quibusdam Cæsari blandientibus, aut etiam nimis rigide obtrectantibus. (*Hortlederi dissertatio de L. Regia.*)

JOH. HENRICI BOECLERI

LIBELLVS MEMORIALIS ETHICVS.

Q. F. F. Q. S.

LIBELLVS MEMORIALIS ETHICVS.

QUæ præmitti ſolent, peti poſſunt ex *Ger. Io. Voſſ. libello de Philoſophia cap.* 18.

Addamus huc pauca. *Philoſophiam practicam ſiue Actiuam*, Ariſtoteles plerumque *Politices* nomine abſoluit; vt *Ethica* ciuilis doctrinæ pars communior & generalior; *Oeconomica* & *Politica*, ſingulariter ſic dicta, ſpeciales partes intelligantur. Idem in omni philoſophia practica *ſcopus*, *felicitas ciuilis*, non alia in Ethicis, alia in Politicis, ſed eadem ſpectatur: quæ quid ſit, & quomodo ad eam peruenire oporteat, in *Ethicis* vniuerſe exponitur; in *Politicis*, per ſingulos ciuitatis partes, idem oſtenditur; vt in *Oeconomicis*, quantum ad familiam attinet.

Philoſophiam moralem, vocant Ethicam: quæ etiam, *Ars vitæ*, *locus de expetendis & fugiendis*, *locus de electione & fuga*, veteribus dicitur. quamquam hæ appellationes non raro totam philoſophiam practicam ſignificant. *Locus de Officiis*, eodem pertinet.

Omnia quæ in Ethicis docentur & diſcuntur, petita ſunt, tanquam concluſiones ex *principiis*, naturâ notis, id eſt, lege naturæ, ſeu

recta

PARS PRIMA
De Felicitate.

Summa autem huius ſtudii philoſophandi in eo eſt, vt felicitatem meditemur. Regula veteris philoſophiæ eſt: *Quæ felicitatem faciunt, meditanda. Quid eſt enim in vita tantopere quærendum, quàm cum omnia in philoſophia, tum id, quod his libris quæritur, quid ſit finis, quid extremum, quid vltimum, quo ſint omnia bene viuendi recteq; faciendi conſilia referenda? quid ſequatur natura, vt ſummum ex rebus expetendis? quid fugiat, vt extremum malorum?* Sunt hæc verba *Ciceronis principio eius operis, quo meditatur, quæ felicitatem faciunt.* *lib. 1. de fin. cap 4.*

Quærimus igitur, quid ſit extremum, quid vltimum bonorum. quod omnium philoſophorum ſententia tale eſſe debet, vt ad id omnia referri oporteat, ipſum autem nuſquam. Iterum *Cicero. Bonorum omnium complexio, ſummum bonum, Finis*, per excellentiam alias dicitur. *1. de fin 9.*

An ſit talis aliqua felicitas in hac vita mortali, prima dubitatio eſt. Vbi & Ethnici agnouerunt, *Plato* præſertim, abſolutam omnibus numeris felicitatem expectari in hac vita non poſſe, ſed poſt mortalitatem hanc ſperandam. vnde iam Chriſtiana diſciplina excipit, & veriorem ſententiam proſequitur. Intelligi ergo debet felicitas hæc intra hos limites: quantum mortalis vita capit. Sufficit enim talis ſtatus, in quo quam optime ſit, quantum licet i. e. in quo bonorum neceſſariorum quàm plurimum, malorum quorumuis, quàm mini- *in Epinomide.*

minimum adſit, ita vt vita ſuauiter, tranquille, permanenter degatur; in quantum loci, rerum, hominum conditio fert. *Ciceronis* locus inſignis eſt: *Nomen beati longe lateq; patet. Nam vt quaſtuoſa mercatura, fructuoſa aratio dicitur, non ſi altera ſemper omni damno, altera omnis tempeſtatis calamitate ſemper vacet; ſed ſi multo maiore ex parte extat in vtraq; felicitas: ſic vita, non ſolum ſi vndiq; referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore & grauiore ex parte bona propendent, beata recte dici poteſt.*

Tuſc. quaſt. lib. 5. cap. 31.

Viuere itaque *omnes beate volunt: ſed ad prouidendum, quod ſit, quod beatam vitam efficiat, caligant*, inquit *Seneca*. cuius tota diſſertatio legenda eſt. Multæ fuerunt ac diuerſæ de felicitate aſſequenda ſententiæ; non in vulgus tantum, ſed etiam inter ſapientes; niſi quod horum ſententias ad concordiam redigere nonnulli, non fruſtra forte, contenderunt.

de Vita beata cap. 1.

Diuerſis velis ſtatum felicitatis eundem intellexerunt veteres Philoſophi, quando de *tranquillitate animi, ſecuritate animi, immunitate à pauore, bono pacatoq; animi ſtatu, imperturbato & tranquillo animi ſtatu*, loquuntur.

Quibus autem rebus ad felicitatem iſtam perueniri poſſit, ſiue in quibus rebus poſita ſit illa felicitas (nam & ita loquuntur) diuortia ſententiarum deprehendimus; pro diuerſo animorum apud homines habitu, diuerſisque, quæ inde ſequuntur, ſtudiis. Vnde *Ariſtoteles* diuerſitatem illam ſententiarum, ad tria vitæ genera retulit: *voluptarium, ciuile, & contemplatiuum.* hoc ſenſu; vt qui ad volupta-

tem omnia referunt, in primo genere collocentur; in secundo, qui vel ad diuitias, vel ad honores omnia referunt; in tertio subsistant, qui in contemplatione rerum sublimium & cognitione sapientiæ præcipuum felicitatis constituunt. Sed hæc ad sententias aberrantes pertinent. possumus aliter procedere, vt complectamur veram.

Nimirum cum bona omnia *vel* sint animi, *vel* corporis, *vel* fortunæ; aliqui illa, aliqui ista, quidam hæc præcipue sibi sectanda duxerunt. Hinc quibus bona animi placent, *vel* cognitionem (vt in contemplatiuo genere *Aristotelis*) *vel* delectationem, quæ felicitatis comes est; *vel* virtutem pro summo bono amplexi sunt. Qui bona corporis respexerunt, voluptarii illi sunt, vt Aristippus & Cyrenaici. Bona fortunæ sola vulgo appeti, non potest negari, sed inter philosophos nemo sine ceteris sibi proposuit. Plerique enim omnia illa tria genera bonorum ad felicitatem requisiuerunt; in quibus etiam Aristotelis nomen ponitur. pertinet huc *Martialis epigramma.* *lib. 10. epig. 47.*

In iudicio porro de felicitate ferendo, vulgus vulgariter solet versari; & fere ea quisq; admiratur, quæ in alio conspicit, & quibus ipse caret. quem locum egregie tractat *Horatius.* *lib. 1. serm. sat. 1.* Sicut ex diuerso sapientes regulam sibi ponunt; *nihil admirari.* quod Stoicorum est. tranquillum scilicet statum animi ita circumloquuntur.

Horat. 1. Epist. 6.

Nil admirari, prope res est vna, Numici,
Solaq; quæ poßit facere, & seruare beatum;

inquit *Horatius*. Sicut alii hanc tranquillitatem animi per otium, & secretam priuatamque vitam describunt. Huc enim pertinent illi loci apud Poëtas, *Horatium de laudibus vitæ rustica, Epod. carm. 2. Virgilium in 2. Georg.*

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas &c.

Lipf. cent. 1. Epist. miscel ep. 8.

addendus est *Seneca in Hippolyto* de laudibus vitæ rusticæ.

Aberrantium Sententiarum prima De voluptate.

Fuisse homines, & adhuc esse, qui ita viuant, vt nihil potius, quàm voluptates appetant, res ipsa loquitur. Sed quod inter Philosophos, *Epicurus* eius sententiæ auctor ponitur; id iam olim passim à *Seneca*, qui in epistolis seuerissimas eius sententias refert, & hodie à pluribus, nouissime à *Petro Gassendo in philosophia Epicurea* abunde est refutatum. Cum enim finem in *Indolentia corporis & tranquillitate animi* statuit, nihil aliud quàm ceteri philosophi dicunt, vult, si explicatio eius audiatur. Hoc tamen verum est, eos, qui sectatores se Epicuri haberi voluerunt, siue Epicureos dictos, infamem sententiam de voluptate corporis protulisse.

Infimum porro genus hominum est, & bruti animi, quod hanc sententiam fouet. Voluptas enim pecorum bonum est: Vera

autem,

autem, id eſt, humana felicitas debet eſſe bonum homini proprium. *Pecora natura prona atq; ventri obedientia finxit. Sed multi mortales dediti ventri atq; ſomno, indocti incultiq; vitam ſicuti peregrinantes tranſiere. quibus profecto contra naturam, corpus voluptati, anima oneri fuit.* quo charactere *Salluſtius* hoc genus hominum notat. Poëtæ, in ſociis Vlyſſis exemplum dederunt, de quibus *Horatius*; Vlyſſem diuerſa ſecutum laudans, inquit: *Catilin. cap. 1. & 2.* *Epiſt. 2. 1.*

Sirenum voces, & Circes pocula noſti,
Quæ ſi cum ſociis ſtultus cupidusq; bibiſſet,
Sub domina meretrice fuiſſet turpis & excors,
Vixiſſet canis immundus, vel amica luto ſus.

Eſt præterea voluptas res fragilis, caduca, cito tranſiens. felicitas autem, conſtans & manſurum quid intelligitur.

Felicitas bonorum eſt: voluptas ſæpius in malis reperitur; imo malos facit; cum vera felicitas hominem perficiat & conſummatum reddat.

Sed non eſt conſilium velut in locum communem congerere, quæ ad vituperandam voluptatem pertinent. Summatim videas licet, ex oratione Architæ Tarentini apud *Ciceronem in Catone Maiore cap. 12.*

Adeundus etiam *Stobæus ſermone 185.*

Schema prouerbiale huius ſententiæ ab omnibus ponitur Sardanapallus. vid. *Diodor. Siculus lib. 2. Athenæus lib. 8. c. 4. lib. 12. cap. 12. Dio Chryſoſtom. orat. 4. de regno, Suidas in voce Sardanapal. Cic. 2. de fin. c. 32. Tuſcul. quæſt. lib. 5. cap. 35.*

Aberrantium Sententiarum ſecunda De Diuitiis.

Magna eſt turba hunc errorem errantium & diuitias vnice ſectantium.

Horat. lib. 2. ſermon. ſat. 3.

—— omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaq; pulcris
Diuitiis parent: quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, iuſtus, ſapiens etiam, & rex
Et quicquid volet.

Ita ſcilicet *corrupti mores deprauatiq; ſunt admiratione diuitiarum.* Cic. 2. *de offic.* 20. Adde *Stobæi ſerm.* 234.

1. polit. 6. 4. de fin. 13.

Diuitiæ autem vel naturales ſunt; vel artificiales, apud *Ariſtotelem*. De vtrisque *Cicero*: *Ipſa natura diuitias, quibus contenta ſit, & parabiles & terminatas habet. inanium autem cupiditatum nec modus vllus, nec finis inueniri poteſt.*

In neutris autem fęlicitas collocari poteſt. quamuis interim, comparandi cauſſa, & vt ab inſano amore habendi homines deterreant, Philoſophi ſæpe beatum dicunt, qui naturalibus diuitiis contentus paruo viuere gaudet. quo ſenſu etiam Poëta:

Horat. lib. 1. Epiſtol. 10.

—— licet ſub paupere tecto
Reges, & regum, vitâ præcurrere amicos.

Addenda eſt *Satyra* 6. *lib.* 2. *ferm.* Et Anacharſidis Epiſtola apud *Ciceronem Tuſcul.* 5, 32.

Nihil aliud interim ſunt naturales diuitiæ, quàm inſtrumentum vitæ agendæ comparatum, non autem finis hominis. multo minus

nus artificiales, quæ primo ad naturales referuntur, deinde vlterius.

Vtræque corpori plus inseruiunt, quàm animo.

In summis diuitiis miseria locum habet, quæ felicitatem excludit. Quod in fabulis Midas significat

—— —— *diuesq;, miserq;.* *Ouid. metam.lib.11. fab.5.*

Sæpe non sine malis artibus parantur diuitiæ,

Nec raro euanescunt cito, vt fiat, quod Poëta dixit:

Irus & est subito, qui modo Crœsus erat.

Diuitiæ etiam corrumpunt animos non modo singulorum, sed plurimum toti reipublicæ nocent, cum nimium amantur. quam rem tum alias sæpe, tum *duabus orationibus de rep. ordinanda* ostendit *Sallustius*.

Licet tamen & bene vti diuitiis: neque sapiens, id est felicitatis studiosus eas abiiciet, si obuenerint. De qua re memorabilis est dissertatio *Senecæ de vita beata cap.* 21.22.23. Sunt enim Diuitiæ ex earum rerum genere, quibus bene & male licet vti. vid. *Stobæi serm.* 229. & 231. sed & reliqua, quæ de diuitiis dici possunt, magna cura congessit *serm.* 228. 230. 231. 232. 292. 237.

Aberrantium Sententiarum tertia De Honoribus.

Huius quoque rei nimia cupiditate laborant humanæ mentes: vitio, quod primum innascitur, vltimum exuitur.

Honoris vocabulo comprehendi ſolet: Nobilitas; Dignitas ac ciuilis potentia; Fama & gloria nominis.

Sed in his rebus quî poſſet conſiſtere felicitas, cum partim alienæ ſint; partim non in poteſtate hominis; inprimis autem caducæ, fragiles, ſubiectæ fortunæ; neque tam propter ſe, quàm propter opinionem virtutis expetantur?

Nobilitate nimium fidentes & gloriantes paſſim derident Satyrici, *Iuuenalis* inprimis, & Philoſophi, inter quos *Seneca* ſæpiſſime eos exagitat. Vide in vtramque partem apud *Stobæum ſerm.* 217. 218. 220. & lege inſignem *Hieronymi Oſorii commentarium de Nobilitate.*

Pericula & miſerias magnarum dignitatum *Seneca* paſſim exequitur. Quo maiora dignitatis faſtigia; eo plus periculi. quem locum etiam Politici tractant. vid. *Lipſ. polit. lib.* 2. *cap.* 15. & *lib.* 4. *cap.* 6.

Vtriusque, & potentiæ & famæ ſiue gloriæ nominis immenſa cupido in Alexandro, corrupit omnem eius magnitudinem. vid. graue iudicium *Curtii* 4, 7, 29. & 30. Ipſe Alexander faſſus eſt morbum animi ſui *lib.* 9. *cap.* 6. *in oratione*. Commendari hic debent egregia opera *Iacobi Typotii de Fama*, & *Hieronymi Oſorii de gloria.*

Sententiarum aberrantium quarta

De contemplatiua vita.

***Ariſtoteles* hic exemplum poſuit de contemplatio-**

platione Ideæ bonorum, in qua *Plato* felicitatem quæsiuerit. Sed cum sententia de Ideis Platonicis parum sit ad liquidum deducta, ponatur potius eorum opinio, qui omnibus aliis negotiis abducti immori studiis optant; neque aliud expetendum magis credunt, quàm scientiam rerum sublimium & eximiarum. Quos arguit *Cicero*, cum dicit: *Sapientiæ studio a rebus gerendis abduci, contra officium est, virtutis enim laus omnis in actione consistit.* *1. offic. 6. c. 11 26. 43. &c.*

Quare & Stoici hic à laudato tantopere otio sapientis, quædam tempora excipiunt; de qua re ex professo *Seneca in fragm. de otio sapientis*: & Epicurus, licet neget *Sapientem ad Remp. accessurum, aut Principatum gesturum*, addit tamen exceptionem, quam viderat necessariam, *nisi quid interuenerit*, id est, nisi idonea caussa eum huc vocauerit. non ingeret se, sed neque subducet omnino.

Cautiones tamen quædam hic adhibendæ; vt recte iudicetur, de raro hoc genere hominum.

Sententia de felicitate, vera.

Vera denique sententia de Felicitate est, quod ea *in perpetua actione virtutis* consistat. Licet enim alii aliter efferrent Philosophi, idem tamen senserunt. Stoicis, *secundùm naturam viuere*, nihil aliud est, quàm constanter & vno tenore facere, quæ virtus dictat. Soli scilicet virtuti conueniunt illa, quibus summum bonum describi solet: quæ diligenter

attendit *Lipsius lib.* 1. *polit.c.*1. vbi non aliter de virtute agit.

Acad. quaest. 1, 6. *Omnis illa antiqua philosophia*, inquit *Cicero*, *sensit, in vna virtute esse positam beatam vitam: nec tamen beatissimam, nisi adiungerentur & corporis & alia bona, ad virtutis vsum idonea.*

Felix igitur est, *qui virtutis perfecta perfecto munere functus est*, vt sententiam Aristotelis iterum effert *Cicero*. *Tuscul. 1. 45.*

Comparatur autem hæc felicitas primum quidem auspicio diuino, quod & *Aristoteles* agnouit; deinde industria humana, & crebro agendo, atque adeo consuetudine, cuius maxima vis est: estq; bonum venerabile potius, quam laudabile.

Vita perfecta, de qua Philosophus loquitur, peperit illam quæstionem de sententiæ Solonis veritate; secundum quem scilicet

Ouid. metamorph. 3. fab. 2.

— — vltima semper
Expectanda dies homini est: diciq; beatus
Ante obitum nemo supremaq; funera debet.

describente historiam *Herodoto libro* 1. & repetente *Cicerone Tuscul.* 1. *cap.* 47. Sicut autem Solon ad retundendã insolentiam, & ostendendam rerum humanarum fragilitatem, recte ita dixit: ita dubitandum non est, quin etiam viuus possit beatus dici, sicut Aristoteles copiose ostendit.

IN SECUNDA PARTE
Philosophiæ moralis

agere solent de homine, vt est capax huius felicitatis: explicantque partes animi & facultates;

tates: tractant de intellectu, voluntate, libero arbitrio, affectibus. Quæ quia in *Physicis* & *de Anima*, copiosius executus erat Philosophus, in philosophia morali paucis attingit: neque vltra quam opus est.

Ostendit ergo sic: quod pars alia animæ sit *ratione prædita*; alia *rationis expers*. *Rationis expers* subdiuidi potest, vt alia *sit omnino rationis expers*, quæ dicitur anima vegetans, à qua proficiscitur nutritio & augmentatio, homini non cum brutis modo sed etiam cum plantis communis: *alia non quidem habens rationem*, cum qua sæpe pugnat, *sed idonea tamen rationi parere*, atque adeo quodammodo de ratione participans, quæ dicitur appetitus sensuum. Sequestrata ergo parte prorsus rationis experte, cui nihil hic loci, remanent pars rationalis per essentiam; in qua sunt *Virtutes dianoëticæ* siue intellectiuæ; & pars rationalis per participationem, in qua sunt *virtutes morales*. Hæc summa totius tractationis Aristotelicæ, quam *Horneius* veluti commentario diffudit *Ethic.lib.2.toto*. *lib.1.Eth. c.13.*

Cicero ita repetit: *Est enim animus in partes tributus duas: quarum altera est rationis particeps, altera expers. cum igitur præcipitur, vt nobismetipsis imperemus*, hoc præcipitur, vt ratio coërceat *temeritatem*. adde *totum, & seq. caput*. *Tuscul. q.2, 21.*

TERTIA PARS
De virtutibus.

Ante omnia hic inquirendum: quid Virtus sit; quam varie descripserunt. *Cicero*: *Vir-*

2. de inuent. 53. *tus est animi habitus, naturæ modo, rationi consentaneus.* Alibi: *Virtus est nihil aliud quàm in se*
1. de ll. 8. *perfecta, & ad summum perducta natura.* Rursus:
1 de ll. 16. *est enim virtus perfecta ratio.* Alibi; *Virtus*
4. Tuscul. 14. *est affectio animi constans conueniensq; laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa per se, sua sponte, separata etiam vtilitate, laudabilis. ex ea proficiscuntur honestæ voluntates, sententiæ, actiones, omnisq; recta ratio. quamquam ipsa virtus breuissime recta ratio dici potest.* Alibi: *Omnis vir-*
in Brut. cap. 40. *tus, vt vetus Academia dicit, est mediocritas.*

Atque hæc est sententia *Aristotelica*, quæ virtutem definit *habitum cum electione, consisten-*
2. Eth. 6. *tem in mediocritate, ad nos relata, ratione definitum, vt vir prudens definiuerit.* Quanquam enim virtus ob præstantiam, summum aliquid sit, medium tamen aliquid ex conditione naturæ recte dicitur. *Horatius* expressit illo celebri carmine:

lib. 1. serm. sat. 1. *Est modus in rebus; sunt certi deniq; fines,*
Quos vltra citraq; nequit consistere rectum.

Et alibi exemplis ostendit, quod

lib. 1. ep. 18. *Virtus est medium vitiorum, & vtrinque reductum.*

Medium est virtus, inter duo extrema, siue vitia: quorum ab vno longius, quàm ab alio abest.

Illa extrema, vitia sunt. Est enim *virtutis*
4. Tuscul. 15. *contraria vitiositas*, inquit *Cicero. Sic enim malo, quàm malitiam appellare, quàm Græci κακίαν appellant. nam malitia certi cuiusdam vitij nomen est: vitiositas, omnium.*

Impugnata est hæc *Aristotelis* sententia & olim

olim & hodie. videatur *Grotius in prolegom. ad Ius belli & Pacis.* Sed non leuia sunt, quæ pro *Aristotele* dici possunt.

De principiis humanarum actionum.

Explicata virtutis natura, *Aristoteles* agit de principiis humanarum actionum: ponitque quatuor; *Spontaneum, Electionem, Consultationem, Voluntatem.* Quia enim à virtute profectum non censetur, quod vel forte, vel non sponte, vel ab inuitis, & sine electione fit: opus est, paulò accuratius ista intelligere. Sicut & in malis actionibus plurimum differunt, quæ deliberato consilio, & quæ per imprudentiam fiunt.

SPONTANEVM solet duobus modis tractari: explicatione rei ipsius, siue naturæ spontanei; & declaratione oppositi, id est Inuiti.

Spontaneum est quod à scientibus fit, accedente appetitus sensitiui inclinatione. Etiam rationalis i.e. voluntatis; sed de illa seorsum postea agetur.

Scientia quæ est principium actionum humanarum, *conscientia* proprie vocatur, quæ præcipiendo & suadendo; vetando & dissuadendo actionibus humanis interuenit. estque vel *recta*, vel *probabilis*, vel *erronea.* Addunt alii, *dubiam*, & *scrupulosam*: quatenus hæsitatio etiam interdum dicitur iudicium intellectus.

De

De conscientia egerunt abunde *Theologi, Scholastici*, & *Philosophi.* Paucis *Horneius lib.* 3. *eth. c.* 4.

Lipsius lib. 1. *polit. c.* 5. præclare ostendit; in omni vita ciuili conscientiæ dictamen vtramque paginam facere. Addatur *Stobæi sermo* 24.

Sed *Spontanei* natura amplius intelligitur ex opposito: nempe ex Inuito.

Inuitum est duplex: *per violentiam*, & *per ignorantiam.*

Inuitum per violentiam est, cuius caussa est plane externa, cum subiectum, quod videtur agere, nihil confert ad actionem proprie loquendo. Viderunt non antiqua tantum sæcula in persecutionibus Christianorum illam sæuitiam, quæ diducto per vim ore, idolothyta infulciebant, eaque postea instrumentis quibusdam per gulam detrudebant tortores: sed hoc ipso sæculo, in Silesia à sacrificulis manu militari armatis Aug. Conf. hominibus hostiæ ad eundem modum obtrusæ sunt, vt viderentur religionem mutasse.

Est autem *violentum* aliud *reuera tale*, quod iam descripsimus, aliud *apparet tale, nec est.*

Hinc disputatio de *actionibus mixtis*, quas aliqui vocant, quæ vera æstimatione sunt spontaneæ & voluntariæ. quod vere Aristoteles iudicat. Vsitatissimum exemplum est de mercibus, in tempestate, seruandæ nauis

5, 6, 3. caussa eiectis. *Curtius* ita effert: *Gubernator, vbi naufragium timet, iactura, quicquid seruari potest, redimit.* In bello, partem prouinciarum cedit victori, qui metuit, ne totum regnum amittat.

amittat. Non libenter quidem huc descenditur, sed quia tamen ad vitandum maius malum hoc eligitur, spontanea est actio, non inuita. malum enim, quod obtutu maioris mali eligitur, exuit naturam mali morali æstimatione, & incipit naturam boni habere. Talis est deliberatio: *Libertas an pax placeat*, ap. *Tacitum* 4. *H.* 67. *& Grotium* I. *B.* 2, 24, 6.

Pertinent huc sententiæ vere philosophicæ apud *M. Senecam Rhetorem*: *Non est vis, vbi aliquid expediendæ rei caussa patiendum est, sed ratio.* Et: *Non est admouere vim, aliquid cum certa conditione promittere. si qua vis est, à te tibi adhibita est.* *lib. IV. controu.* 25.

Maximus huius philosophiæ vsus est, vbi *de vi actio* est. ibi enim quæritur: *An in re vis sit.* vide exemplum nobile ap. *M. Senecam*, vbi etiam *vis iniuriosa* à *salutari* distinguitur. Tum etiam, quando agitur de *vi metuq; gestis*: itemque *de damno dato*, vbi multum valet, τὸ ἑκόντα ἢ ἀκόντα, i. e. *volentem aut inuitum fecisse*, vt notat *Libanius declamat.* 27. *lib. IV. controu.* 28.

Diximus de Inuito per violentiam vel vero, vel apparente.

Aliud est *inuitum per ignorantiam*: *quod fit ob ignorantiam, ita tamen, vt eum qui fecit, illius postea pœniteat*, describente *Aristotele*. *3. Eth. 1.*

Hîc ergo de ignorantia fuse agunt *Theologi, Scholastici & Morales*, subtiliterque partiuntur, 1. *quod ab ignorante quidem fit, sed non ob ignorantiam*; 2. *quod ob ignorantiam fit, pœnitentiâ consequente factum*; 3. *quod ob ignorantiam fit, pœnitentia non consequente factum.* Aliam item dicunt

dicunt ignorantiam *vincibilem*, aliam *inuincibilem*.

Maximum habet vſum hæc philoſophia, vbi de æſtimatione delictorum agitur: quæ *Ariſtoteli* ſunt trium generum; *plena iniuria*, *infortunium*, & *media culpa*. Bene explicata hæc vide à *Grotio I.B.*3, 11, 4. & 2, 21, 5. Add. *M. Senec. Excerpt. Controu*, 3, 6. *Liban. loc. commun. contra homicid.*

Iuriſconſultorum diſtinctio eſt, in *ignorantiam iuris & facti*. vbi philoſophicæ iſtæ diſtinctiones iterum tamen locum habent.

Ipſa autem nomina rem indicant. Eſt enim *ignorantia iuris*, cum quis ignorat ius ſuum, ſiue finem ſuæ actionis; ſiue, quid in actione ſit honeſtum, iuſtum, vtile, aut his contrarium.

Ignorantia facti, eſt cum ignoratur, quid contigerit: ſiue quando circumſtantiæ ignorantur, in quibus cum præcipua actionis vis conſiſtat, agens tamen prouidere non potuit. Illa *vniuerſalis*, hæc *particularis* dicitur.

Illa (ignorantia iuris) cum plerumque ſit affectata, actionem non reddit inuitam, nec excuſat agentem. quod in iure naturali manifeſtum eſt. videatur tamen limitatio *Grotii I.B.*2, 20, 43. Nec in iure ciuili, quod omnes ſcire debent, res ſe aliter habet: niſi quod ignorantia aliqua ſine culpa interdum eſſe poteſt (*Grot. I.B.*2, 23, 13.) neque peræque ſemper nocet; quamquam *prodeſſe*, vix dici poſſit, ſi accurate velimus loqui.

Hæc (ignorantia facti) actionem reddit inui-

inuitam & excusat, si caret dolo, non est culpa nostra acquisita, habet coniunctam pœnitentiam.

Quomodo iura ciuilia de vtraque ignorantia iuris & facti decernant, aurea est dissertatio *Cuiacii obseruationum lib.5.cap 39*

Ex principiis humanarum actionum secundum dicitur ELECTIO siue *Proæresis*, nempe earum rerum, quæ in nostra potestate sunt ex consultatione profecta appetitio.

Vnde coniungendum videmus Tertium, CONSVLTATIONEM, qua intellectus agit, vt in electione, voluntas. Deliberatur autem itidem, de rebus quæ possunt aliter atque aliter euenire; magisque de mediis quàm de finibus.

Quartum principium actionum humanarum est *VOLVNTAS* siue *ipse actus volendi*. nam potentia volendi ad superiorem tractationem pertinet. Voluntas autem est finium.

Velle autem dicitur non tantum, *qui ipse quid facit*, sed etiam *qui approbat, iubat, consentit, laudat, participat, non impedit, receptat facientem.* In Scholis versus sunt de voluntaria actione:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Egregie hanc philosophiam explicat *Grotius* I.B. 2,17, *vsq. ad* 12. in materia *damni dati.* & 2,21, 1. *& seqq.* in materia *de pœnarum communicatione.*

Ex his ergo apparet, quæ magis, quæ minus

nus voluntaria ſint. Maxime voluntaria ſunt, quæ homo facit, nullo errore ſeductus, nulla animi perturbatione impulſus (quanquam & iſta voluntaria eſſe conſtat) quod ſæpius ſibi propoſuit, & diu animo volutauit, quod ſæpius repetiit, magiſque ſibi in ea re placuit. Minus voluntaria eſſe, quæ diuerſo modo ſe habent, per ſe intelligitur.

Diſputari hic contra Platonem ſolet, qui ſtatuerit (in *Protagora* & alibi) neminem volentem malum eſſe. quamquam alii commodius explicare nituntur.

De connexione, & diſtributione ſeu numero virtutum.

Virtutes inter ſe connexas eſſe, atque cohærentes, omnis fere Veterum philoſophia decernit. alii tamen aliter efferunt. Quidam nullam virtutem ſine prudentia dicunt eſſe, adeoque cum ea aduenire omnes pronuntiant: alii in iuſtitia omnes virtutes ineſſe dicunt: alii in pietate. quæ ſententia poſterior *Euſebio* placuit. Eſt Ciceronis locus celebris de hac connexione *lib. 2. de natura Deorum cap. 61*: *Hæc contuens animus, accedit ad cognitionem deorum, ex qua oritur pietas: cui coniuncta iuſtitia eſt, reliquaq; virtutes, è quibus vita beata exiſtit.* Cui conſentit *Hierocles*, *quod omnium virtutum dux ſit pietas.*

Præparat. Euangel. lib. 8. cap. 8.

in aurea Pythagoreorum carmina.

Ad diuiſionem Virtutis quod attinet, prætermiſſis iis, qui vnius virtutis diuerſa tantum nomina ſtatuebant, plerique *quatuor virtutes* (principes ſcilicet, quibus aliæ eſſent

ſub-

ſubiectæ aut incluſæ) numerarunt: *Prudentiam*, *Fortitudinem*, *Iuſtitiam*, *Temperantiam*. *Platonem* ita ſenſiſſe non ex *Diogene* tantum *Laërtio* conſtat, ſed & ex *libru de republica*. Neque *Stoici* aliter: Imo ipſe *Ariſtoteles* hunc numerum laudat *lib. 7. Politicor. cap. 1.* *Cicero in officiis* retinuit quaſi communem Philoſophorum ſententiam *lib. 1. cap. 5.* & ſæpius. Sed & *2. de inuentione 53.* Scriptor *ad Herenn. lib. 3. cap. 2.* *Liber Sap. 8. v. 7.* Neque *Thomas* & alii *Scholaſtici* omiſerunt hanc ſententiam variis explicationibus adornare. *lib. 4. & 6.*

Ariſtoteles tamen, quamquam non repudiaret hanc ſententiam, non inſtitit preſſe; ſed neque numerum virtutum definiuit, ſed hoc tantum dixit: ſingulis explicatis, numerum planum fore. Statimque incepit de Fortitudine agere.

Quoniam autem in illa diſtinctione Ariſtotelis, qua virtutes alias morales, alias intellectuales, ſiue dianoëticas fecit; multum boni ineſt: non erit abſurdum, eius tractationem ſequi, & inter morales virtutes primam ponere Fortitudinem.

De Fortitudine.

Fortitudinem *Cicero* deſcribit, quod ſit *conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſſio*. Vbi addit: *partes eius ſunt: magnificentia, fidentia, patientia, perſeuerantia*. *Ariſtoteli* eſt *mediocritas inter ignauiam* (ita enim Latini vocant illam timiditatem) *& audaciam conſtituta: quæ verſatur circa ardua* (aggreſſu ſcilicet perpeſſuque) *& terribilia* i.e. in quibus metus *2. de inuent. 54.*

& fiducia locum habet, *in quantum ea non exsuperant humanam constantiam; inprimis circa mortem bellicam.*

Quo autem minus voluntarium aliquid est in hac virtute, eo minus fortitudini deputatur. Vnde ii, qui premii & honoris caussa, aut metu ignominiæ fortiter se gerunt; aut sola assuetudine periculorum pericula contemnunt; aut affectu aliquo concitati, nihil metuunt; aut fiducia successuum priorum elati ferociunt; aut periculi magnitudinem non intelligunt, fortes accurate loquendo non habentur ab Aristotele.

Non tamen sola mors huc pertinet, quanquam eam præcipue Aristoteles nominet; sed dolor, ignominia, orbitas, paupertas, carcer, exsilium, & similia, quæ aut futura metum, aut præsentia molestiam, eamque non leuem creant, viro forti superanda obiiciuntur.

Sed quæ in bello gesta sunt, splendidiora videntur, magisque in oculos incurrunt.

1. de offic. 18. Vnde *Cicero*: *In laudibus, quæ magno animo & fortiter, excellenterq; gesta sunt, ea nescio quomodo quasi pleniore ore laudamus. Hinc Rhetorum campus de Marathone, Salamine, Platæis, Leuctris.* &c.

Inprimis autem honestas proposita esse viro forti debet. Vnde nec iustitia nec prudentia vacare potest vera fortitudo. Non iustitia: *Ea enim animi elatio quæ cernitur in periculis & laboribus, si iustitia vacat, pugnatq; non pro salute communi, sed pro suis commodis, in vitio est.* inquit *Cicero*. adde quæ sequuntur *1. offic.* 19.

Non

Non prudentia abesse debet; quia temeritas esset, non fortitudo, cui non subest ratio. videatur *Seneca epist.* 85.

Est tamen modus hic notandus. Verissimum enim est illud *Liuii*: *nulla virtute superari humanarum virium modum.* lib.4.cap.58

Hinc de *Celtis* veteribus, Aristoteles quæstionem mouet, qui nec terræmotum, nec similia formidabant: & de iis dubitatur, qui spectra non metuunt, quod de *Democrito Abderita, Lucianus in Philopseude* memorat. & de Athenodoro *Plinius Epistol. lib.* 7. *ep.* 27. Est tamen hic non omnis fortitudini locus denegandus. Neque constantia animi meretur commendari in Bruto, cui malus genius apparuerit ap. *Plutarchum in vita* Solet hic & illa quæstio agitari, de αὐτοχειρίᾳ, siue de homicidio in se. Qui ethnicorum hoc probabant, certis tantum casibus suam sententiam accommodabant, sicut videre est ex *Quintiliani declam.* 4; & falsa hypothesi nitebantur: quasi homo esset membrorum & vitæ suæ dominus. Alias nota est lex: *Homicida in se, insepultus abiiciatur.* apud *M. Senec. in Excerpt. controu. lib.* 8. *controu.* 4. adde *Grotium* *I.B.* 2, 19, 5.

Inter exempla Heroicæ fortitudinis, Alexander apud *Curtium* suam virtutem his notis signat: *liberatione gentium seruiture oppressarum* (3, 10, 5. add. 6, 3, 17.) quo nomine Hercules ab antiquis laudatur ap. *Grotium, I.B.* 2, 20, 40. depulsione iniuriæ à ciuibus & sociis (4, 1, 13.) honestate damnorum (*quot cicatrices, totidem*

tidem corporis decora (4,14,6.) pacis proposito (6,3,5.) gloriâ mortis (3,8,21.) immortalitate gloriæ(*lib.9.cap.6.n.18.&c.*)Quamquam si accuratius examinanda ista sunt, sæpe temeritas mixta videbitur virtuti, confessione ipsius Historici: *cum esset præsto vbiq; fortuna, temeritas quoq; in gloriam cesserat*. 3,6,18. In qua tamen quæstione, sicut non repudianda est quædam exceptio de singularitate Heroicorum exemplorum: ita multa sine controuersia audacter facta Alexandri possunt memorari.

Hannibal quoque inter exempla Heroicæ fortitudinis affertur: quem *Liuius* ita describit: *Plurimum audaciæ* (sic in bonam partem) *ad pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula.* Sed exempla quidem passim ex historia repetenda, & *Valerio Maximo*, vbi *totum caput de fortitudine.*

lib.21.cap.4.

Sententiæ memorabiles de fortitudie, ab audacia distinguenda, occurrunt apud *Curtium lib.5.cap. 9.n.6. & 7: Fortium virorum est, magis mortem contemnere, quàm odisse vitam. Virtus nihil inexpertum omittit. Itaq; vltimum omnium mors est, ad quam non pigre ire, satis est.* Et *lib.9. c.6.n.*14: *nihil indignius est, quàm consumi fortitudinem, vbi non possit ostendi.*

Extrema fortitudinis, siue vitia ei opposita sunt, Audacia & Ignauia.

Audacia nihil metuit; ignauia nimis metuit.

Audacia grauiter describitur apud *Curtium lib.4.cap.14.n.13,18.19.* Adde *Lips. 5.polit.cap.15.*
&

& nota: quod interdum ſit audacia, quæ non videtur eſſe, vt ſupra patuit exemplo Alexandri; interdum videatur audacia quæ non eſt. huc pertinet illud *Taciti* exemplum 1. A. 38. *præſidium ab audacia mutuantis.* & Alexandri ap. *Curt.* 10,2,30. Nota amplius: temerariorum diuerſa eſſe genera, dum quidam præmiis periculorum in audaciam ruunt; quidam *non tam præmiis periculorum, quàm ipſis periculis læti* deprehenduntur, vt eſt ap. *Tac.* 2. *Hiſt.* 86.

Ignauos deſcribit *Curtius*, qui *pluris qualemcunque vitam honeſta morte æſtimant.* 5,8,6. Add. *Salluſt. Catilin. c.* 58.

Videndus *Stobæus ſerm.* 101. *&* 168. *&* 169. Et notandum, quod *Ariſtoteles* non ſine cauſſa huic virtuti primorem locum aſſignauit: quia in tutela virtutis bellicæ omnia cetera latent, ſicut *Cicero* præclare oſtendit in *oratione pro Murena.*

Reuera enim in *opere Ethico,* quod vix patiuntur vulgo ſibi perſuaderi, omnia ad rempublicam Ariſtoteles retulit: adeoque eum ordinem ſeruauit virtutum, quem reſpublica poſtulat. Vnde etiam

Fortitudinem conſequitur Temperantia.

Quam cum fortitudine eo, quo diximus, nexu iungit *Philoſophus* 7. *Polit.* 15.

Quo vocabulo latius vti ſolet *Cicero,* ſicut ex *lib.* 1. *off.* conſtat. Nos cum Ariſtotele ita hic ſentiemus, vt *continentiam* tamen, quam

ipse semiuirtutem existimat, in partem huius virtutis serio vocemus. Potest & *verecundia* huc acciri, optimo iure.

Temperantiam versari circa voluptates, quæ gustu & tactu, sed inprimis tactu (qui & in cibo potuque vel ex eius voto spectatur, qui collum gruis optabat) percipiuntur.

Temperantia constat ex prætermittendis voluptatibus corporis, inquit *Cicero de Natura Deor. lib.3.c.15.* Et *5.de Fin.23: Temperantia in prætermittendis voluptatibus cernitur.* Plenius *2.de inuent. 54*: *Temperantia est rationis in libidinem atq; in alios non rectos impetus animi, firma & moderata dominatio. Eius partes sunt: continentia, clementia, modestia.* Sed de clementia quidem & modestia, alia est tractatio. *Continentiam* autem huc vocauimus, quam *Cicero* ibi describit: *Continentia est, per quam cupiditas, consilii gubernatione regitur.* Quanquam hæc descriptio latius patere videtur. nos enim continentiam ex vsu Latine loquentium in materia huius virtutis (Temperantiæ) vt designata est, accipimus. Adhuc plenius in *partitionibus orator.c.22*: *Quæ vero moderandis cupiditatibus, regendisq; animi motibus laudatur, eius est munus in agendo: cui temperantiæ nomen est. Temperantia autem in suas itidem res, & in communes distributa est, duobusq; modis in rebus commodis discernitur: & ea quæ absunt, non expetendo: & ab iis, quæ in potestate sunt, abstinendo.* Quæ omnia philosophiæ Aristotelicæ probe consonant.

Virtutem hanc cum verecundia coniungit
1.offic.34. idem *Cicero*, quando adolescentibus eam commer-

commendat. *Maxime autem hæc ætas à libidinibus arcenda est, exercendaq; in labore, patientiaq; & animi & corporis; vt eorum & in bellicis & ciuilibus officiis vigeat industria. atq; etiam cum relaxare animos, & dare se iucunditati volent, caueant intemperantiam, meminerint verecundiæ.*

Vbi notandum ex tribus remediis aduersus intemperantiam, quæ & præsidia, siue auxilia temperantiæ possunt vocari, vnum hic laudari; nempe *occupationem liberalem & industriam*: alterum est, *exquisita sobrietas*; tertium, *ipsa resistendi & vincendi assuetudo.*

Distribui vulgo solet hæc virtus his partibus; *Abstinentia cibi, sobrietate potus* (quantum ad gustum) tum *castitate*, & *pudicitia*, quantum ad tactum. Sed *sobrietas* omnino etiam *abstinentiam* complectitur: quæ vox *vel* late vsurpatur, sicut ipsa *temperantia*; *vel* angustius de eo qui alienis abstinet, nec auarus est, aut ex alieno ditari cupit. In priori genere loquendi notus est locus *Horatii*: *abstinuit venere & vino*; In posteriore, inprimis titulus *Valerii Maximi lib. 4. c. 3. de abstinentia & continentia. Tacitus* cum *integritate* coniungit *in Agricola cap. 9. Pudicitia* quoque non semper à castitate distinguitur. Pars pudicitiæ, seorsum acceptæ, est verecundia; siue apud nonnullos, idem cum pudicitia. Cernitur autem non in omni modo actione, sed in gestu, in vultu, in verbis; in quibus pudorem remouerunt & *Cynici* veteres, & hodierni petulantiæ ac lasciuiæ magistri. Meliore vten-

dum est doctore *Cicerone*, cuius grauissima est doctrina *lib.* 1. *offic. cap.* 35. De rubore, vide disputationem *Senecæ ep.* 11.

ep. 88. Idem *Seneca* Temperantiæ officia ita designat: *Temperantia voluptatibus imperat: alias odit, atque abigit; alias dispensat, & ad sanum modum redigit, nec vnquam ad illas propter ipsas venit. Scit optimum esse modum cupitorum, non quantum velis, sed quantum debeas, sumere.*

Temperantiæ dignitas & vtilitas inde etiam illustratur, quando voluptatum turpitudo & noxa ostenditur. de qua re supra.

Conseruatrix autem est Temperantia, bonæ valetudinis, ingenii & prudentiæ; & in ciuitate boni ordinis, disciplinæ, publicæ honestatis, fortitudinis &c.

Sicut *Intemperantia* publice priuatimque noxia est. *Animo per libidines corrupto nihil ho-*
11. Annal. 37 *nestum inest*, inquit *Tacitus*. hinc Principes contemtibiles fiunt, quod ostendit *Lipsius* 4. *Polit. c.* 12: hinc ciuitas tota corruptioni obnoxia ad interitum tendit, sicut *Sallustius* passim inculcat. Romæ censura aduersus libidines, & gulæ vitia instituta. de qua *Lips.* 4. *Polit.* 11. Hoc loco quidam etiam aduersus magistros artis coquinariæ, varia gulæ incitamenta excogitantes declamant.

Atque hoc vnum est vitium, quod temperantiæ opponitur. Alterum autem, cui nomen non inuenit, sed finxit *Aristoteles*, ita describitur à *Cicerone in partitionibus*: quod sit *immanitas quædam in aspernandis omnibus etiam necessa-*

necessarius & honestis voluptatibus. Sed vix occurrit. vnde Aristoteli controuersia mota.

Alexandri temperantiam, antequam degenerasset, describit *Curtius*: *modus immodicarum voluptatum; veneris intra naturale desiderium vsus, nec vlla nisi ex permisso voluptas.* *lib. 10. cap. 5.* Et alibi, *in voluptatibus permissis quoq; & vsitatis temperantiam* laudat. *lib. 5. cap. 7.* Sed iamiam, vt ibidem describitur, ad intemperantiam desciuerat. vide amplius id notantem *Historicum lib. 8. cap. 4. n. 24. 25.* Non inter postremas exitii caussas Alexandro intemperantia fuit.

In sacris Heroica castitas Josephi celebratur, quam commendat amplius *Philo de vita Iosephi*. Sed non est consilium locos communes scribere, quod ab aliis factum. *Stobæi* huc pertinent *sermones* 37. & 84. *de Temperantia*, 38. *de intemperantia*; 87. *de gula*; 74. *de luxuria*; 122. *de verecundia*; *add.* 124. & 125.

De Liberalitate.

Summa philosophiæ Aristolelicæ est: *Liberalitatem esse virtutem, qua modo & ratione vtatur in dandis accipiendisq; pecuniis, præcipue tamen dandis; nec pecuniis tantum, sed quorumcunq; pretium numo metiri homines solent: dando scilicet, quibus, quantum, quomodo, oportet: non de alieno, sed de suo: honestatis caussa.*

Beneficentia etiam vocatur hæc virtus: *cuius ratio*, secundum *Ciceronem*, *est duplex: nam aut opera benigne fit indigentibus, aut pecunia.* *2. offic. 15.* quæ duæ rationes in sequentibus etiam comparantur notabiliter.

Tractauit de hac virtute concisius sed notabiliter *Cicero Idem 1.offic.14.* vbi præsertim etiam *tres cautiones* ponit. 1. *Ne obsit benignitas & iis ipsis, quibus benigne videbitur fieri, & ceteris.* 2. *Ne benignitas maior sit, quàm facultas.* 3. *Vt beneficium non sine delectu tribuatur.* Qua occasione, elegantissima instituitur disputatio de ordine & discrimine eorum, quibus bene faciendum est.

Longe autem copiosius, & ad exemplar accuratæ philosophiæ tractauit hoc argumentum *Seneca* integro opere VII *librorum de Beneficiis.*

Atque huius loci est etiam nobilissima quæstio, de grato animo, siue, vt vulgo loquuntur, de gratitudine. Vbi primo occurrit *grati animi laudatio* 2. *ingrati reprehensio.* 3. *de pœna ingratorum.* Et, *an sit aliqua actio aduersus ingratum?* Cuius disputationis duæ sunt partes 1. *an legibus prodita sit aliqua actio aduersus ingratos?* Quod omnino negandum non est. apud Macedonas enim erat actio aduersus ingratos. Et apud *M. Senec. Controu. IV, 24.* haud dubie ex lege quæ extabat: *Ingrati sit actio.* addendus est *Quintilianus declam. 333.* 2. *An debeat* prodi actio aduersus ingratum, de qua re *Seneca 3. de benef. 6, 7. &c.* & *Grotius I. B. 2, 20, 20.*

Sicut autem *Cicero* hanc virtutem fecit partem iustitiæ (dum ratiocinatores bonos vult esse beneficiorum, vbi, quando, quomodo collocari debeant; siue quantum sit cuique tribuendum) ita *humanitas* & *elegantia* rem totam

totam gubernant; omniumque beneficiorum non condimentum modo, sed complementum sunt.

Alexandri M. liberalitas laudata *Curtio* 10,5,28.

Vitia Liberalitati opposita, sunt *Prodigentia* & *Auaritia*.

Prodigentia seu profusio modum excedit in largiendo. *perdere hic sciet, donare nesciet*, est apud *Tacitum*. Sunt autem prodigi alii 1. *vanitate ingenii* ad ostentationem procliuis 2. alii *calliditate*. quo etiam pertinent largitiones inescandis hominibus, quibus ambitiosi vtuntur, vt ad honores & potentiam perueniant. Priuatim sibi nocet prodigus: publice, ciuitati. Nam *si ambitione exhauriunt ærarium Principes, per scelera supplere student*, sicut in mala caussa bene pronuntiauit Tiberius apud *Tacitum*. Dubiæ æstimationis factum vide ap. *Curt*. 8,12,16. & 17. *1.H.30.* *2.A.38.*

Auaritiam & auaros, qui nec dant, quibus aut quomodo debent, & accipiunt, vnde & quantum non debent accipere, multis nominibus Græcis notauit *Aristoteles*, *parcos* vocans, *tenaces, illiberales, sordidos, turpis lucri cupidos, paruas impensas magni æstimare solitos, deceptores, depilatores*. Priuatim quam sordida & ærumnosa sit auaritia, *Plautus* descripsit *in Aulularia*, sub persona *Euclionis*: publice, noxam eius insigni declaratione ostendit *Sallustius* passim, tum in *orationibus de rep. ord.*

De

De Magnificentia.

Magnificentiam tribus fere modis apud Veteres dici, comperimus. *Primo* enim amplitudinem notat: hinc *res ampla atq; magnifica* sæpe iunguntur. *Deinde* idem notat, quod *magnitudo animi*: vnde à *Cicerone* describitur: quod sit *rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositione agitatio atq; administratio.* Facit ibi quidem partem Fortitudinis; sed eo sensu, quo Veteres sub fortitudine magnanimitatem comprehendunt. *Tertia* significatio ad Virtutem hanc Aristotelis pertinet, qua Magnificentia est, quæ sumtibus magnis & in magna re collocandis decorum seruat.

2. de inuent. c. 54.

Hic reprehendunt Aristotelem nonnulli, quod ex vna virtute duas fecerit, liberalitatem scilicet & magnificentiam, sed ipse discrimen assignat: 1. quod liberalitas in mediocribus fere impensis; magnificentia in magnis, vnde & nomen habet, spectetur. 2. quod liberalitas quodammodo etiam in accipiendo; magnificentia tantum in faciendis sumtibus versetur. 3. quia omnis magnificus, liberalis; sed non invicem, omnis liberalis magnificus dici possit. 4. quia liberalis in alios tantum; magnificus in se quoque & suos dici possit.

Scientiam ergo Magnifici eo fine terminat *Philosophus*, vt opera sint sumtibus digna; & sumtus operibus respondeat. Opera intellige necessaria, vtilia, diuturna, in primis publica

blica (quamquam priuata non excludantur) non oſtentationis aut ambitionis gratia facta, ſed honeſtatis amore & reipublicæ, veræque gloriæ. Vnde viris, dignitate, potentia, opibus, pollentibus conuenit hæc virtus: id eſt, magnorum hominum eſt, non humilium.

Magnificentiæ illuſtria monumenta Hiſtoria Romana in Cæſaribus memorat. *Vrbs ipſa* Roma *magnifico ornatu*, Auguſti opus ap. *Tacitum*. 1. *A*. 9. *Suetonius* inprimis diligenter memorat in vniuscuiusque Principis vita opera publica. quod & alii fecerunt poſtea. Conſtantini M. magnificentia in templis, & ornatu templorum: apud Scriptores hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. Xenodochia, Noſocomia, Orphanotrophia huius generis ſunt.

Alia ad deliniendam plebem tantum pertinent, vt ſpectacula, ludi, viſcerationes, congiaria, donatiua, de quibus grauiſſima eſt tractatio *Ciceronis* 2. *offic. cap.* 16. *& ſeqq.*

Facilis autem lapſus à recta ratione ſumtuum in luxum. Apud *Tacitum* legas: *Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine inſignes, ſtudio magnificentiæ prolabebantur.* in luxnm ſc. 3. *A*. 55.

Eſt enim *luxus* vitium, quo ſumtus in res indignas aut viles proiiciuntur; inanis voluptatis, aut ineptæ oſtentationis gratia. Sicut in hiſtriones, gladiatores, aurigandi artifices, hodie in venationes, comeſſationes &c. plenæ ſunt hiſtoriæ Principum, non luxu modo, ſed portentoſo luxu.

In

In republica, quantum noceat, omnis æui exempla docent. Vide nobilem consultationem de luxu coërcendo in *Taciti 3. A. 52. vsq. ad 56.* Quanquam id politicæ potius considerationis est.

Alterum vitium, quod Magnificentiæ opponitur, est, cum in res magnas sumtus nec abunde nec decore impenditur, aut lucrum ex rebus inhonestis aut indecoris captatur, vt; vectigal vrinarium, chrysargyron &c.

Pertinent huc sermones *Stobæi*, *de liberalitate* 51: *de prodigalitate* 73. & 74: *de parcis & illiberalibus* 78. & 79: *de auaritia* 53, 54, 55. & 230.

De Magnanimitate.

Hæc virtus, nunquam fere nisi obscurius aut confusius tractari solita, incomparabiliter ab *Aristotele* describitur. Ceteri partem fortitudinis faciunt: sed Aristoteles in omni virtute magno animo locum relinquit.

Quoniam autem propositæ erant virtutes, circa *pecuniam* recte versantes; Magnanimitati & Modestiæ deinceps id officium tribuit *Philosophus*, vt *Honores* moderentur. Ad præcipuum scilicet respexit. nam magni animi officia latius patent; inprimisque etiam despicientiam rerum externarum complectuntur. Vnde *Stoici*, quando locum hunc tractant, suum illud, *nihil admirari*, tantopere extollunt.

Vnde *Magnanimus* cum reuera magnis rebus dignus sit, non est detrectator sui, sed se

magnis

magnis dignum credit: in quibus honoris præcipua æstimatio est. Circa honorem ergo & probra inprimis cerni creditur animi magnitudo. Quanquam in omnium reliquarum virtutum materia pręstare studet, qui magno animo est.

Honores scilicet eximios, vt præmium virtutis, à bonis bene delatos amat: spernit minutos, aut vndecunque, aut quacunque ex caussa delatos: longeque differt ab inanis gloriæ captatoribus. Solus enim magnanimus intelligit naturam & iter veræ gloriæ: à quo plurimi aberrant. Magnanimo *is* demum *videtur amplißimus, qui sua virtute in altiorem locum peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem.* verbis *Ciceronis ex orat. pro Sex. Rosc. Amer. c.* 30.

Ignominiam autem, qua multi franguntur, non æstimat opinione hominum, sed, quam non meruit, spernit.

Sicut autem honorificum non credit laudari, nisi à laudato: ita calumniis parum mouetur. [Huius loci sunt quæstiones de *panegyricis.*]

In *periculis* adeundis rationem dignitatis suæ habet: & cum Alexandro M. dicit. apud *Curtium: tandem par animo meo periculum video.* 8.14.14.

In *temperantiâ*, permissis quoque & honestis voluptatibus abstinet, quotiens dignitatis & magnarum rerum cura ei grauiora suadet.

In *liberalitate*, beneficium longe lubentius in

in alium confert, quàm ipse ab alio accipit: remunerari gaudet alios abunde; vt sibi potius debeant, quàm ipse aliis: ægre prensat aut rogat: opes honestate non lucro metitur.

In *iustitia*, nihil tanti æstimat, ob quod velit ab ea discedere.

In *mansuetudine*, pulcerrimum victoriæ genus existimat, seipsum vicisse, iniurias contemnere, earum memoriam non retinere, neque vindictæ cupidum esse.

Circa *veritatis studium*, Catonis mos ei pro regula est, qui apud *Sallustium*, *esse, quàm videri bonus malebat*. Liberi oris, & qui Vlysseas astutias cum Achille Homerico odio habeat. *Honestius putat offendere, quam odisse*, cum Agricola *Taciti*.

Catil. 54.

cap. 22.

In *vrbanitate*, cum Pompeio *verecundi oris* est: neque suæ grauitatis dememinit.

In *reliqua vita*, inprimis vtramque fortunam ferre nouit:

Horat. Carm. lib. 2. od. 10.

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum
Pectus.

creditque sibi præcipi, quod sequitur:

add. Cic. 1. offic. 26.

Rebus angustis animosus atq;
Fortis appare: sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Magnanima fuit Sysigambis cum dixit: *& præterita fortunæ fastigium capio, & præsentis iugum pati possum.* Adde Pori magnanimitatem apud *Curtium* 8, 14, 43.

Curt. 3, 12, 25.

Inter magnos magnum se præbet; reliquis

quis humanum & æquum; ne quem contemnere videatur.

De se non multum, nec sæpe loquitur; ne vel detrectator sui, vel laudator videatur. Sed nec de aliis multus illi sermo: quos nec laudare temere, vec vituperare sustinet. Minime autem omnia statim admiratur, aut adulatur.

Cautio illum & cunctatio in actionibus gubernant: magisque ei, exemplo *Suetonii Paulini*, *cauta consilia cum ratione, quàm prospera ex casu placent* ap. *Tacitum*, 2. *Hist*. 25, 3.

Incessus ei & sermo grauis. vid. *Lips*. 2. *Polit*. 15.

Omne decus huius virtutis ita in animo est, vt externa illa non mereantur æstimationem, nisi consilio animi interiore gubernentur. Si autem de vlla virtute dici potest, quod nulli perfectà contingat, de hac vtique dici potest, virtutum rarissimâ.

Vitium, quod excedit, est *elatio*, *siue inflatus animus*. de quo *Cicero* 1. *offic*. 15: *Fortis animus & magnus, in homine non perfecto feruentior plerumq; est*. Et: *Sed illud odiosum est, quod in hac elatione & magnitudine animi, facillime pertinacia & nimia cupiditas Principatus innascitur*. & quæ sequuntur. Fastus *Alexandri*, in affectata diuinitate huc pertinet. & quæ de *superbia regia* dicuntur. vid. *Lips*. 4. *polit*. 6. *1. offic. 19.*

Vitium, quod deficit, est *pusillus abiectusq; animus*. de quo exaudiendum est illud *Taciti* 4. *A*. 38: *contemtu famæ, contemni virtutes*.

Videndum tamen, ne *modestia Heroica* (quam ad magnitudinem animi merito retu-

leris) speciem huius vitii occupet. Theologis Humilitas dicitur.

De Modestia.

Antiqui latius hac voce vsi sunt, sicut vel ex *Cicerone* constat. Hic autem notat eam virtutem, quæ circa modicos honores versatur; & à Magnanimitate differt, vt liberalitas à Magnificentia.

Quanquam autem Aristoteles, eo fine metiatur has virtutes, quod qui magna meretur, aut parua, ex se mereri putet, sibique de se credat, tamen potius inde æstimandæ sunt, quod *modestus* quidem, vtcumque magna meritus, de se magnifice tamen non sentiat, neque omnem honorem quem meretur exigat, sed humanæ imbecillitatis memor, non fidat opinione sua de meritis suis; neque ambiat honorem, etiam meritum, quin potius meruisse, honorem reputet; magnanimus autem potius patrare magna concupiscat, quàm mereri se magna iudicet. pertinetque
4.1.18. huc locus *Curtianus*: *vos quidem macti virtute estote, qui primi intellexistis, quanto maius esset, regnum fastidire, quàm accipere.* dum Hephæstio scilicet miratur *magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes ferrumq; peterent.*

Est autem Modestia publice priuatimque
15.A.2. & decora & vtilis: vereque apud *Tacitum* dicitur: *modestiæ fama neq; summis mortalium spernenda est, & à diis æstimatur.* Estque præcipue in animo: sed spectatur in toto corporis habitu, in oratione, gestuque, pro conditione ætatis, personæ &c. Vtra-

Vtraque autem virtus tum recte intelligetur; si quæ de Honore & Gloriâ philosophia tradit, recte cognita fuerint.

Vitium oppositum est, *Ambitio*, honoris affectatrix, supra quam decet & fas est: priuatim odiosa, publice noxia. sicut præsertim *Sallustius* in caussis corruptæ reip. hanc ponit *Catil.* 10. *& seq.* & *Seneca* passim persequitur ambitiosos.

Alterum vitium, quod in honorum contemtu cernitur, vel ad dissolutos homines pertinet, teste Cicerone, vel ambitionis genus est, quotiens simulatur honorum contemtus. Vera quoque modestia, aliquando iniquam æstimationem subit, vt in illo *Horatii*:

—— plerumq; modestus
Occupat obscuri speciem. *lib.1.ep.18.*

De Mansuetudine.

Ira familiare hominibus malum, moderamine opus habet. vnde quæ virtus ei moderatur, *Mansuetudo* dicitur, seu *lenitas*; in Principibus *clementia*; in Scholis Theologicis *misericordia*. Quæ nec Philosophis antiquis ignota vox fuit: male repudiata à Stoicis, quos etiam *Grotius* arguit *I.B.* 2,20,21. Explicationem tamen eruditam promittunt nonnulli, ad conciliandos cum Peripateticis Stoicos.

Ipse Aristoteles non segniter hic impugnatur cum definit *mansuetudinem, quæ ob quas res, & aduersum quos, quemadmodum, quo tempore, & quamdiu decet, irascitur.* Vt enim ira est affectus

animi, negari nequit, quin optabilius sit, plane eliminare iram, nec virtuti bene congruentem, & minime necessariam. neque enim vel ad propulsandam iniuriam, neque ad punienda delicta ira opus est. imo, quo longius abest ira, eo melius ista omnia conficiuntur. Sed nimirum, quia nec odisse malos, nec irasci improbis, non possunt viri boni, si communem moris humani habitum spectamus, concedendum Aristoteli est, vt populariter in tali argumento loquatur. Quæ etiam defensio ἀοργησίαν eius, seu vacuum ab omni ira animum, tueri quodammodo potest.

Vitium huic virtuti oppositum, iracundiam, diligenter, & ita exequitur Philosophus, vt iracundorum diuersa faciat genera, eaque Græcis vocabulis apte exprimat. 1. *eorum, qui ad iram proni & irritabiles sunt.* 2. *eorum qui præcipites prorsus in iram feruntur, quos cerebrosos videmus dici.* 3. *eorum, qui amari sunt & retinentes irarum.* 4. *eorum qui implacabiliter ad vltionem spectant, quos sæuos vocamus.* Postremum genus omnium deterrimum: inde gradus vitiositatis retro numeraueris.

Alteri vitio, in defectu, vt idoneum nomen, ita fere exempla desunt. Si per iram hunc locum describimus. Sin descriptio mutatur, omnino à Philosophi sententia disceditur.

Præclare de hoc toto argumento tractauit *Seneca, opere de ira*; & *de clementia*; cuius fragmenta habemus.

Misc-

Misericordiæ Alexandri nobile exemplum ponit *Curtius* 4,10,20. *& seqq.* & 5,5,8.

Iram eius sæpe notat Historicus 3,12,19. 4,4,17. 4,6,29. 8,1,43.&c. 10,1,39.

Memorabilis distinctio occurrit apud *Suetonium in Claudio c.*38: *Iræ atq; iracundiæ conscius sibi, vtrumq; excusauit edicto, distinxitque: pollicitus, alteram quidem breuem & innoxiam, alteram non iniustam fore.* Adde *Ciceronis* explicationem *Tuscul.* 4,12.

Ciceronis præceptio insignis est 1.*offic.* 25. Et adde disputationem de ira, *Tuscul.* 4,19.*vsq; ad* 30.

De Humanitate.

Sequuntur virtutes quæ ab Aristotele dicuntur *Homiletica*, i.e. ad conuictionem & consuetudinem cottidianam vitæ pertinentes. Quorum vna id spectat, vt sincere & citra simulationem omnia gerantur: duæ, iucundam & gratam reddere consuetudinem hominum inter se & familiarem vsum, student.

In posterioribus his vna est *Humanitas*, quæ à modo conuiuendi, *Facilitas*; à parte, *Affabilitas*; à persona & officio, *Ciuilitas ac Popularitas*; ab elegantia & arte, *Comitas* dicitur.

Quam *Aristoteles* hoc fine terminat, vt neminem offendere velit vir humanus, sed potius placere omnibus & obsequi, in quantum honestatis ratio, & eorum, cum quibus versamur, vtilitas postulat. Neque enim vir vere humanus, probabit ea, quæ honeste probari non possunt: aut verebitur amiee admonere homines de iis, quæ indecora aut

Tractauit de hac virtute concisius sed notabiliter *Cicero Idem* 1.*offic*.14. vbi præsertim etiam *tres cautiones* ponit. 1. *Ne obsit benignitas & iis ipsis, quibus benigne videbitur fieri, & ceteris.* 2. *Ne benignitas maior sit, quam facultas.* 3. *Vt beneficium non sine delectu tribuatur.* Qua occasione, elegantissima instituitur disputatio de ordine & discrimine eorum, quibus bene faciendum est.

Longe autem copiosius, & ad exemplar accuratæ philosophiæ tractauit hoc argumentum *Seneca* integro opere VII *librorum de Beneficiis.*

Atque huius loci est etiam nobilissima quæstio, de grato animo, siue, vt vulgo loquuntur, de gratitudine. Vbi primo occurrit *grati animi laudatio* 2. *ingrati reprehensio.* 3. *de pœna ingratorum.* Et, *an sit aliqua actio aduersus ingratum?* Cuius disputationis duæ sunt partes 1. *an legibus prodita sit aliqua actio aduersus ingratos?* Quod omnino negandum non est. apud Macedonas enim erat actio aduersus ingratos. Et apud *M. Senec. Controu.* IV, 24. haud dubie ex lege quæ extabat: *Ingrati sit actio.* addendus est *Quintilianus declam.* 333. 2. *An debeat* prodi actio aduersus ingratum, de qua re *Seneca* 3. *de benef.* 6, 7. *&c.* & *Grotius* I. B. 2, 20, 20.

Sicut autem *Cicero* hanc virtutem fecit partem iustitiæ (dum ratiocinatores bonos vult esse beneficiorum, vbi, quando, quomodo collocari debeant; siue quantum sit cuique tribuendum) ita *humanitas* & *elegantia* rem

totam

totam gubernant; omniumque beneficiorum non condimentum modo, sed complementum sunt.

Alexandri M. liberalitas laudata *Curtio* 10,5,28.

Vitia Liberalitati opposita, sunt *Prodigentia* & *Auaritia*.

Prodigentia seu profusio modum excedit in largiendo. *perdere hic sciet, donare nesciet*, est apud *Tacitum*. Sunt autem prodigi alii 1.*vanitate ingenii* ad ostentationem procliuis 2.alii *calliditate*. quo etiam pertinent largitiones inescandis hominibus, quibus ambitiosi vtuntur, vt ad honores & potentiam perueniant. Priuatim sibi nocet prodigus: publice, ciuitati. Nam *si ambitione exhauriunt ærarium Principes, per scelera supplere student*, sicut in mala caussa bene pronuntiauit Tiberius apud *Tacitum*. Dubiæ æstimationis factum vide ap. *Curt*. 8, 12, 16. & 17.

1.H.30.

2.A.38.

Auaritiam & auaros, qui nec dant, quibus aut quomodo debent, & accipiunt, vnde & quantum non debent accipere, multis nominibus Græcis notauit *Aristoteles*, *parcos* vocans, *tenaces*, *illiberales*, *sordidos*, *turpis lucri cupidos*, *paruas impensas magni æstimare solitos*, *deceptores*, *depilatores*. Priuatim quam sordida & ærumnosa sit auaritia, *Plautus* descripsit *in Aulularia*, sub persona *Euclionis*: publice, noxam eius insigni declaratione ostendit *Salustius* passim, tum in *orationibus de rep. ord.*

De

De Magnificentia.

Magnificentiam tribus fere modis apud Veteres dici, comperimus. *Primo* enim amplitudinem notat: hinc *res ampla atq; magnifica* sæpe iunguntur. *Deinde* idem notat, quod *magnitudo animi*: vnde à *Cicerone* describitur: quod sit *rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositione agitatio atq; administratio.* Facit ibi quidem partem Fortitudinis; sed eo sensu, quo Veteres sub fortitudine magnanimitatem comprehendunt. *Tertia* significatio ad Virtutem hanc Aristotelis pertinet, qua Magnificentia est, quæ sumtibus magnis & in magna re collocandis decorum seruat.

2. de inuent. c. 54.

Hic reprehendunt Aristotelem nonnulli, quod ex vna virtute duas fecerit, liberalitatem scilicet & magnificentiam, sed ipse discrimen assignat: 1. quod liberalitas in mediocribus fere impensis; magnificentia in magnis, vnde & nomen habet, spectetur. 2. quod liberalitas quodammodo etiam in accipiendo; magnificentia tantum in faciendis sumtibus versetur. 3. quia omnis magnificus, liberalis; sed non inuicem, omnis liberalis magnificus dici possit. 4. quia liberalis in alios tantum; magnificus in se quoque & suos dici possit.

Scientiam ergo Magnifici eo fine terminat *Philosophus*, vt opera sint sumtibus digna; & sumtus operibus respondeat. Opera intellige necessaria, vtilia, diuturna, in primis publica

blica (quamquam priuata non excludantur) non ostentationis aut ambitionis gratia facta, sed honestatis amore & reipublicæ, veræque gloriæ. Vnde viris, dignitate, potentia, opibus, pollentibus conuenit hæc virtus: id est, magnorum hominum est, non humilium.

Magnificentiæ illustria monumenta Historia Romana in Cæsaribus memorat. *Vrbs ipsa* Roma *magnifico ornatu*, Augusti opus ap. *Tacitum*. 1.*A*. 9. *Suetonius* inprimis diligenter memorat in vniuscuiusque Principis vita opera publica. quod & alii fecerunt postea. Constantini M. magnificentia in templis, & ornatu templorum: apud Scriptores historiæ Ecclesiasticæ. Xenodochia, Nosocomia, Orphanotrophia huius generis sunt.

Alia ad deliniendam plebem tantum pertinent, vt spectacula, ludi, visceratione, congiaria, donatiua, de quibus grauissima est tractatio *Ciceronis* 2.*offic.cap*.16.*& seqq.*

Facilis autem lapsus à recta ratione sumtuum in luxum. Apud *Tacitum* legas: *Dites olim familiæ nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiæ prolabebantur*. in luxum sc. 3.*A*. 55.

Est enim *luxus* vitium, quo sumtus in res indignas aut viles proiiciuntur; inanis voluptatis, aut ineptæ ostentationis gratia. Sicut in histriones, gladiatores, aurigandi artifices, hodie in venationes, comessationes &c. plenæ sunt historiæ Principum, non luxu modo, sed portentoso luxu.

In

In republica, quantum noceat, omnis æui exempla docent. Vide nobilem consultationem de luxu coërcendo in *Taciti 3. A. 52. vsq. ad 56.* Quanquam id politicæ potius considerationis est.

Alterum vitium, quod Magnificentiæ opponitur, est, cum in res magnas sumtus nec abunde nec decore impenditur, aut lucrum ex rebus inhonestis aut indecoris captatur, vt; vectigal vrinarium, chrysargyron &c.

Pertinent huc sermones *Stobæi*, *de liberalitate* 51: *de prodigalitate* 73. & 74: *de parcis & illiberalibus* 78. & 79: *de auaritia* 53, 54, 55. & 230.

De Magnanimitate.

Hæc virtus, nunquam fere nisi obscurius aut confusius tractari solita, incomparabiliter ab *Aristotele* describitur. Ceteri partem fortitudinis faciunt: sed Aristoteles in omni virtute magno animo locum relinquit.

Quoniam autem propositæ erant virtutes, circa *pecuniam* recte versantes; Magnanimitati & Modestiæ deinceps id officium tribuit *Philosophus*, vt *Honores* moderentur. Ad præcipuum scilicet respexit. nam magni animi officia latius patent; inprimisque etiam despicientiam rerum externarum complectuntur. Vnde *Stoici*, quando locum hunc tractant, suum illud, *nihil admirari*, tantopere extollunt.

Vnde *Magnanimus* cum reuera magnis rebus dignus sit, non est detrectator sui, sed se

magnis

magnis dignum credit: in quibus honoris præcipua æstimatio est. Circa honorem ergo & probra inprimis cerni creditur animi magnitudo. Quanquam in omnium reliquarum virtutum materia prẹstare studet, qui magno animo est.

Honores scilicet eximios, vt præmium virtutis, à bonis bene delatos amat: spernit minutos, aut vndecunque, aut quacunque ex caussa delatos: longeque differt ab inanis gloriæ captatoribus. Solus enim magnanimus intelligit naturam & iter veræ gloriæ: à quo plurimi aberrant. Magnanimo *is demum videtur amplißimus, qui sua virtute in altiorem locum peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem.* verbis *Ciceronis ex orat. pro Sex. Rosc. Amer. c.* 30.

Ignominiam autem, qua multi franguntur, non æstimat opinionẹ hominum, sed, quam non meruit, spernit.

Sicut autem honorificum non credit laudari, nisi à laudato: ita calumniis parum mouetur. [Huius loci sunt quæstiones de *panegyricis.*]

In *periculis* adeundis rationem dignitatis suæ habet: & cum Alexandro M. dicit. apud *Curtium: tandem par animo meo periculum video.* *8.14.14.*

In *temperantiâ*, permissis quoque & honestis voluptatibus abstinet, quotiens dignitatis & magnarum rerum cura ei grauiora suadet.

In *liberalitate*, beneficium longe lubentius in

In republica, quantum noceat, omnis æui exempla docent. Vide nobilem consultationem de luxu coërcendo in *Taciti 3. A. 52. vsq. ad 56.* Quanquam id politicæ potius considerationis est.

Alterum vitium, quod Magnificentiæ opponitur, est, cum in res magnas sumtus nec abunde nec decore impenditur, aut lucrum ex rebus inhonestis aut indecoris captatur. vt; vectigal vrinarium, chrysargyron &c.

Pertinent huc sermones *Stobæi, de liberalitate* 51: *de prodigalitate* 73. & 74: *de parcis & illiberalibus* 78. & 79: *de auaritia* 53, 54, 55. & 230.

De Magnanimitate.

Hæc virtus, nunquam fere nisi obscurius aut confusius tractari solita, incomparabiliter ab *Aristotele* describitur. Ceteri partem fortitudinis faciunt: sed Aristoteles in omni virtute magno animo locum relinquit.

Quoniam autem propositæ erant virtutes, circa *pecuniam* recte versantes; Magnanimitati & Modestiæ deinceps id officium tribuit *Philosophus*, vt *Honores* moderentur. Ad præcipuum scilicet respexit. nam magni animi officia latius patent; inprimisque etiam despicientiam rerum externarum complectuntur. Vnde *Stoici*, quando locum hunc tractant, suum illud, *nihil admirari*, tantopere extollunt.

Vnde *Magnanimus* cum reuera magnis rebus dignus sit, non est detrectator sui, sed se

magnis

magnis dignum credit: in quibus honoris præcipua æstimatio est. Circa honorem ergo & probra inprimis cerni creditur animi magnitudo. Quanquam in omnium reliquarum virtutum materia pręstare studet, qui magno animo est.

Honores scilicet eximios, vt præmium virtutis, à bonis bene delatos amat: spernit minutos, aut vndecunque, aut quacunque ex caussa delatos: longeque differt ab inanis gloriæ captatoribus. Solus enim magnanimus intelligit naturam & iter veræ gloriæ: à quo plurimi aberrant. Magnanimo *is demum videtur amplißimus, qui sua virtute in altiorem locum peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem.* verbis *Ciceronis ex orat. pro Sex. Rosc. Amer. c.* 30.

Ignominiam autem, qua multi franguntur, non æstimat opinione hominum, sed, quam non meruit, spernit.

Sicut autem honorificum non credit laudari, nisi à laudato: ita calumniis parum mouetur. [Huius loci sunt quæstiones de *panegyricis*.]

In *periculis* adeundis rationem dignitatis suæ habet: & cum Alexandro M. dicit. apud *Curtium*: *tandem par animo meo periculum video.* 8.14.14.

In *temperantiâ*, permissis quoque & honestis voluptatibus abstinet, quotiens dignitatis & magnarum rerum cura ei grauiora suadet.

In *liberalitate*, beneficium longe lubentius

in

in alium confert, quàm ipse ab alio accipit: remunerari gaudet alios abunde; vt sibi potius debeant, quàm ipse aliis: ægre prensat aut rogat: opes honestate non lucro metitur.

In *iustitia*, nihil tanti æstimat, ob quod velit ab ea discedere.

In *mansuetudine*, pulcerrimum victoriæ genus existimat, seipsum vicisse, iniurias contemnere, earum memoriam non retinere, neque vindictæ cupidum esse.

Circa *veritatis studium*, Catonis mos ei pro regula est, qui apud *Sallustium*, *esse, quàm videri bonus malebat*. Liberi oris, & qui Vlysseas astutias cum Achille Homerico odio habeat. *Honestius putat offendere, quam odisse*, cum Agricola *Taciti*.

Catil. 54.

cap. 22.

In *vrbanitate*, cum Pompeio *verecundi oris* est: neque suæ grauitatis dememinit.

In *reliqua vita*, inprimis vtramque fortunam ferre nouit:

Horat. Carm. lib. 2. od. 10.

Sperat infestis, metuit secundis
Alteram sortem bene præparatum
Pectus.

creditque sibi præcipi, quod sequitur:

add. Cic. 1. offic. 26.

Rebus angustis animosus atq;
Fortis appare: sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Magnanima fuit Sysigambis cum dixit: *& præterita fortunæ fastigium capio, & præsentis iugum pati possum.* Adde Pori magnanimitatem apud *Curtium* 8, 14, 43.

Curt. 3, 12, 25.

Inter magnos magnum se præbet; reliquis

quis humanum & æquum; ne quem contemnere videatur.

De se non multum, nec sæpe loquitur; ne vel detrectator sui, vel laudator videatur. Sed nec de aliis multus illi sermo: quos nec laudare temere, vec vituperare sustinet. Minime autem omnia statim admiratur, aut adulatur.

Cautio illum & cunctatio in actionibus gubernant; magisque ei, exemplo *Suetonii Paulini*, *cauta consilia cum ratione, quàm prospera ex casu placent* ap. *Tacitum*, 2. *Hist*. 25, 3.

Incessus ei & sermo grauis. vid. *Lips*. 2. *Polit*. 15.

Omne decus huius virtutis ita in animo est, vt externa illa non mereantur æstimationem, nisi consilio animi interiore gubernentur. Si autem de vlla virtute dici potest, quod nulli perfectâ contingat, de hac vtique dici potest, virtutum rarissimâ.

Vitium, quod excedit, est *elatio*, *siue inflatus animus*. de quo *Cicero* 1. *offic*. 15: *Fortis animus & magnus, in homine non perfecto feruentior plerumq; est*. Et: *Sed illud odiosum est, quod in hac elatione & magnitudine animi, facillime pertinacia & nimia cupiditas Principatus innascitur*. & quæ sequuntur. Fastus *Alexandri*, in affectata diuinitate huc pertinet. & quæ de *superbia regia* dicuntur. vid. *Lips*. 4. *polit*. 6. *1. offic. 19.*

Vitium, quod deficit, est *pusillus abiectusq; animus*. de quo exaudiendum est illud *Taciti* 4. *A*. 38: *contemtu famæ, contemni virtutes*.

Videndum tamen, ne *modestia Heroica* (quam ad magnitudinem animi merito retu-

leris) speciem huius vitii occupet. Theologis Humilitas dicitur.

De Modestia.

Antiqui latius hac voce vsi sunt, sicut vel ex *Cicerone* constat. Hic autem notat eam virtutem, quæ circa modicos honores versatur; & à Magnanimitate differt, vt liberalitas à Magnificentia.

Quanquam autem Aristoteles, eo fine metiatur has virtutes, quod qui magna meretur, aut parua, ex se mereri putet, sibique de se credat, tamen potius inde æstimandæ sunt, quod *modestus* quidem, vtcumque magna meritus, de se magnifice tamen non sentiat, neque omnem honorem quem meretur exigat, sed humanæ imbecillitatis memor, non fidat opinione sua de meritis suis; neque ambiat honorem, etiam meritum, quin potius meruisse, honorem reputet; magnanimus autem potius patrare magna concupiscat, quàm mereri se magna iudicet. pertinetque

4.1.18. huc locus *Curtianus*: *vos quidem macti virtute estote, qui primi intellexistis, quanto maius esset, regnum fastidire, quàm accipere.* dum Hephæstio scilicet miratur *magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes ferrumq; peterent.*

Est autem Modestia publice priuatimque

15.A.2. & decora & vtilis: vereque apud *Tacitum* dicitur: *modestiæ fama neq; summis mortalium spernenda est, & à diis æstimatur.* Estque præcipue in animo: sed spectatur in toto corporis habitu, in oratione, gestuque, pro conditione ætatis, personæ &c. Vtra-

Vtraque autem virtus tum recte intelligetur; si quæ de Honore & Gloriâ philosophia tradit, recte cognita fuerint.

Vitium oppositum est, *Ambitio*, honoris affectatrix, supra quam decet & fas est: priuatim odiosa, publice noxia. sicut præsertim *Sallustius* in caussis corruptæ reip. hanc ponit *Catil.* 10. *& seq.* & *Seneca* passim persequitur ambitiosos.

Alterum vitium, quod in honorum contemtu cernitur, vel ad dissolutos homines pertinet, teste Cicerone, vel ambitionis genus est, quotiens simulatur honorum contemtus. Vera quoque modestia, aliquando iniquam æstimationem subit, vt in illo *Horatii*:

—— plerumq; modestus
Occupat obscuri speciem. *lib.1.ep.18.*

De Mansuetudine.

Ira familiare hominibus malum, moderamine opus habet. vnde quæ virtus ei moderatur, *Mansuetudo* dicitur, seu *lenitas*; in Principibus *clementia*; in Scholis Theologicis *misericordia*. Quæ nec Philosophis antiquis ignota vox fuit: male repudiata à Stoicis, quos etiam *Grotius* arguit *I.B.* 2,20,21. Explicationem tamen eruditam promittunt nonnulli; ad conciliandos cum Peripateticis Stoicos.

Ipse Aristoteles non segniter hic inpugnatur cum definit *mansuetudinem, quæ ob quas res, & aduersum quos, quemadmodum, quo tempore, & quamdiu decet, irascitur.* Vt enim ira est affectus

Misericordiæ Alexandri nobile exemplum ponit *Curtius* 4,10,20. *& seqq.* & 5,5,8.

Iram eius sæpe notat Historicus 3,12,19. 4,4,17. 4,6,29. 8,1,43.&c. 10,1,39.

Memorabilis distinctio occurrit apud *Suetonium in Claudio c.*38: *Ira atq; iracundiæ conscius sibi, vtrumq; excusauit edicto, distinxitque: pollicitus, alteram quidem breuem & innoxiam, alteram non iniustam fore.* Adde *Ciceronis* explicationem *Tuscul.* 4,12.

Ciceronis præceptio insignis est 1.*offic.* 25. Et adde disputationem de ira, *Tuscul.* 4,19.*vsq; ad* 30.

De Humanitate.

Sequuntur virtutes quæ ab Aristotele dicuntur *Homiletica*, i.e. ad conuictionem & consuetudinem cottidianam vitæ pertinentes. Quorum vna id spectat, vt sincere & citra simulationem omnia gerantur: duæ, iucundam & gratam reddere consuetudinem hominum inter se & familiarem vsum, student.

In posterioribus his vna est *Humanitas*, quæ à modo conuiuendi, *Facilitas*; à parte, *Affabilitas*; à persona & officio, *Ciuilitas ac Popularitas*; ab elegantia & arte, *Comitas* dicitur.

Quam *Aristoteles* hoc fine terminat, vt neminem offendere velit vir humanus, sed potius placere omnibus & obsequi, in quantum honestatis ratio, & eorum, cum quibus versamur, vtilitas postulat. Neque enim vir vere humanus, probabit ea, quæ honeste probari non possunt: aut verebitur amice admonere homines de iis, quæ indecora aut

De Veritate.

In consuetudine vitæ multum quoque laudatur *Veritas* siue *candor*, cum quis vt in vita, ita in oratione veritati studet, nihil fingens in gratiam aliorum, aut lucri caussa; semper sibi constans, sua præsertim minime exaggerans.

De Epaminonda *Corn. Nepos*: *adeo veritatis diligens, vt ne ioco quidem mentiretur*. de Attico: *Mendacium neq; dicebat, neq; pati poterat*. & quæ sequuntur. c. 3. c. 15.

Repugnat enim huic virtuti mendacium, de quo multæ magnæque sunt disputationes Theologorum & Philosophorum. Non parum etiam in hac re sudauit *Grotius* I. B. 3, I.

Diuiditur autem mendacium in duas vitii species: *Arrogantiam*, & *Dissimulationem*.

Arrogantia, siue, ostentatio, iactantia est, qua quis maiora, quàm sunt, videri vult sua: sicut in *Eunucho Terentii*, Thraso, *Plauti*, *Miles gloriosus* ostendit.

Dissimulatio est, qua quis occultat & extenuat ea quæ adsunt, vel vt gloriam inde consequatur (huc pertinent Artes Accismi) vel vt fallat homines. Superest *character talis hominis Ethicus* apud *Theophrastum*.

De Vrbanitate.

Quia in vita curarum & remissionum tempora distincta sunt, etiam laxamentis aliquam virtutem tribuit *Aristoteles*, quam vocauit *Vrbanitatem*, quæ dicendis & audiendis iocis honestis,

nestis, ac liberalibus modum & rationem præfiniret.

1.offic. 29. Cicero summatim præclare designat: *Neq; ita generati à natura sumus, vt ad ludum & iocum facti esse videamur: sed ad seueritatem potius, & quadam studia grauiora atq; maiora. Ludo autem & ioco vti illi quidem licet: sed sicut somno, & quietibus ceteris, tum cum grauibus seriisq; satisfecerimus. Ipsumq; genus iocandi non profusum, nec immodestum, sed ingenuum & facetum esse debet.* addenda sunt, quæ sequuntur.

Est ergo scientia quædam iocandi; neque in obuio posita huius argumenti notitia. Adeatur *Ciceronis* egregia tractatio de ridiculo *2. de oratore 59. & seq. Quintil. Institut. Orator. 6,3. Dan. Heinsius in dissertatione Terentio præmissa.*

Excedunt modum *Scurræ*, risum captantes inepte & inhoneste; immodiceque in cachinnos effusi, totique ludicri.

Sicut ex altera parte homines *rustici & infaceti* vocantur, qui nec iocari ipsi vllo modo, nec iocantes ferre possunt. De Tiberio *Sue-* Tib. 21. *tonius: Augustum palam nec dissimulanter morum eius diritatem adeo improbasse, vt nonnunquam remissiores hilarioresq; sermones superueniente eo abrumperet.*

De Justitia.

Justitiam esse aliquam generalem, aliquam specialem, plerique veterum agnouerunt; quamuis non eodem modo explicarent. Aristoteles Justitiam vniuersalem, idem cum vir-
tute

tute perfecta & plene sumta statuit: nisi quod ad alterum referri iustitiam dicas, cum virtus, vt est in homine aut viro bono, considerari possit.

Iustitia autem particularis est huius loci. de qua licet *Aristoteles toto libro quinto Ethicorum* egerit, definitionem tamen nullam attulit. Valde probatur etiam Philosophis Iurisconsultorum definitio: *quod sit constans & perpetua voluntas suum cuiq; tribuendi.* vt & habitus & actio volendi intelligatur. Ex Aristotele talem concinnant descriptionem, quod *Iustitia sit virtus, quâ, tam in rerum distributione, quam commutatione & contractibus, omnibusq; rebus, in quibus iniuria cuiquam fieri potest, homo ita se gerit, vt nec de externis bonis, pecunia, honoribus, aliis, plus sibi vindicet & minus alteri relinquat; nec de malis, oneribus & pœnis minus sibi, & alteri plus, quam par est.* *l. 10. ff de iust. & iur.*

Medii ratio hic alia est, quàm in ceteris virtutibus. Vtrumque enim extremorum (*plus* scilicet *& minus*) est in vna eademq; actione. Estque hic non tantum medium rationis, sed etiam rei. Vnum igitur nomen opponitur *iniustitia.*

Est autem duplex *Iustitia*: *distributiua* & *commutatiua*; quarum *hæc* reddit id, quod est simpliciter debitum; *illa*, quod est quodammodo debitum. vid. *Grot. I. B. 1, 1, 8.*

Iustitia distributiua, quæ præmiis oneribusque distribuendis æqualitatem obseruat, habita ratione & personarum & rerum.

Vnde hic proportio Geometrica obtinet.

Non enim omnes accipiunt idem ſimpliciter, ſed idem proportione, ſeu ſecundum quid. *Maximo* enim *cuiq; plurimum debetur*. *Cic. 1. offic.* 15. Et in onerosis, validiori plus oneris imponendum eſt. Ad hanc ergo iuſtitiæ ſpeciem pertinent ea tantum, quæ debentur cuique de communibus bonis, aut imponuntur, vt publicum & commune onus. cetera ad commutatiuam pertinent.

Illud nihil intereſt, vtrum æſtimatio fiat ſimpliciter, vt in optima reip. forma; an ex hypotheſi & ratione ſtatus. Vnde fit, vt non eodem modo hæc fiant in Ariſtocratia, & oligarchia. &c.

Apparet hinc, beneficia, ſtipendia, & ſimilia, non eſſe huius iuſtitiæ, ſed commutatiuæ, tanquam genus compenſationis & mercedis. *Meritum* enim in iuſtitia diſtributiua nihil eſt aliud, quàm dignitas, ſiue perſona, & locus, quem inter ciues obtinet. Sicut in commutatiuâ, meritum in re ſpectatur, cui premium aut pœna conuenit. Quare cum in commutatiua iuſtitia tantum quis accipiat, quantum meretur: in diſtributiua non attenditur, quid quiſque ipſe impenderit, ſed quid in comparatione alterius accipiat.

Iuſtitia commutatiua eſt, quæ in commutatione rerum & contractibus eam ſeruat æqualitatem, vt quiſque ſuum conſequatur. Pertinent enim huc res omnes, in quas iuris aliquid eſt alicui, alio quam publico nomine.

Commutationes autem & contractus late hic ſumuntur, vt non tantum veros contra-

ctus & quasi contractus, sed omnes obligationes comprehendant, tam quæ ex delictis, quàm quæ ex quasi delictis originem trahunt.

Commutationes diuidit Philosophus in *voluntarias* & *inuoluntarias*: quorum *illæ* sunt, vbi vtrinq; est animus commutandi aut contrahendi; *hæ*, vbi commutatio fit vna parte inuita, vt in furto.

Inuoluntariæ commutationes ex mente Thomæ hæ sunt:

Læditur aliquis vel in
- Re idque vel
  - Occulte, vt furto
  - Manifesto, vt rapina.
- Persona vel
  - Ipsa in se, vel ratione
    - Incolumitatis vel
      - Occulte, vt in cæde dolo facta, veneficio, percussione fraudulenta
      - Manifesto, vt in cæde violenta, verberibus, carcere, mutilatione.
    - Dignitatis vel
      - Occulte, vt falso testimonio, detractione
      - Manifesto, falsa accusatione, conuitio
  - In persona coniuncta, vt adulterio, seductione liberorum, serui &c.

Com-

Commutationes voluntariæ ſunt, quando

Obligat quis
- Rei ſuæ vel
  - Dominium, vendendo, deponendo, oppignerando.
  - Vſum, idque vel
    - Gratis vel in
      - Rebus quæ fructificant, vt eſt vſusfructus
      - Ceteris quæ reſtituuntur vel
        - Eædem numero, vt commodata
        - Eædem ſpecie, vt in mutuo.
    - Pretio, vbi locatio, conductio.
- Seipſum pro alio ad ſatisfaciendum vt eſt fideiuſſio.

Porro illa extrema, inter quæ verſatur iuſtitia commutatiua, *plus* & *minus*, etiam *damni & lucri* nomine ab Ariſtotele vocantur, latius ſcilicet acceptis vocabulis: & *lucrum* ſit plus boni & minus mali; *damnum*, plus mali & minus boni.

Seruat autem iuſtitia commutatiua *proportionem Arithmeticam*, ſi audimus *Ariſtotelem*: qua æqualitas ex rerum ipſarum conditione æſtimatur. Contra ſentit *Grotius* I.B. 1,1,8.

Gliſcit hæc quæſtio in argumento de pœnis: in quibus cum etiam videatur ratio haberi

beri perſonarum, e. g. nobilium & ignobilium, liberorum & ſeruorum, igitur proportio Geometrica à nonnullis hic ſtatuitur, ab aliis ad iuſtitiam diſtributiuam pœnæ referuntur. quod eodem ſcilicet redit.

Sed veterum ſententia tutior eſt, adſtructa etiam *Arniſæo polit.* l. 8. dum modo natura vtriusque iuſtitiæ, diſtributiuæ & commutatiuæ recte explicetur. Pœnæ enim non ſunt aliquid quod diſtribui poſſit 1. quia nihil diſtribuitur, niſi quod commune eſt. 2. Quicquid diſtribuitur, id confertur aut imponitur toti, quia pars ciuitatis eſt. At nemo punitur, quia ciuis eſt. 3. In diſtributione omnibus portio cedit: in pœnis nunquam. 4. Si Geometrica proportio in pœnis valeret, tum nobilis ſeuerius, ſeruus mitius puniend⁹ eſſet, quia maiori maius, minori minus conuenit ſecundum illam in diſtributione præmiorum & onerum. 5. In diſtributione etiam iuſta fieri poteſt, vt aliquis minus conſequatur, quam meritus eſt. Sed pœnæ pro merito irrogantur. 6. Manet proportio Arithmetica, etiam cum nobiles mitius puniri dicuntur (in criminibus ex imbecillitate humana profectis) quàm alii: vel enim minus peccauerunt, vbi idem quod alii peccaſſe videntur; vel pœna quæ mitior videtur, illis æque grauis eſt. Perſona enim hic per accidens ſpectatur.

Alias, ſepoſitâ hypotheſi, de qua ſupra, etiam *Grotius* ſtatuit, pœnas pertinere ad iuſtitiam commutatiuam, quam ipſe expletricem vocat. *I. B.* 2, 20, 2.

Quan-

Quanquam autem plerumque iustitia commutatiua versetur inter partes reip. tamen potest interdum etiam inter rempublicam & partem eius esse, vt cum ciuitas emit à ciue aliquid, aut stipendia paciscitur singulis.

Pythagorei statuerunt *talionem* idem esse quod ius, quos refutat *Aristoteles*. Sed distinguenda est *Talio simpliciter accepta*, qua simpliciter quis idem patitur, quod fecit; & *proportionalis*, qua patitur, quod ei respondet, quod fecit. Prior neque in distributiuâ, neque in commutatiua locum habet: posterior in commutatiua adhiberi potest. Vide exemplum & fundamentum huius distinctionis apud *Gellium* 20,1.

Hinc de æstimatione rerum quæstio: & de instrumento permutationum, *numo*, de cuius inuentione *Aristoteles lib.* 1. *polit.* 6. *vbi Interpretes videndi.* Addatur *dissertatio* egregia *Iacobi Lampadii*, subiuncta *libello de constitutione Imperii Germanici.*

1, 7. ibid. De iustitia *Cicero in officiis* multa eximia habet: quod *in iustitia sit virtutis splendor maximus: quod per eam societas hominum inter ipsos, & vita quasi communitas contineatur.* quod *munera eius duo sint: primum, vt ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria; deinde vt communibus vtatur pro*

2, 11. *communibus, priuatis vt suis.* Postea. *Atq; iis etiam, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisq; negotiis implicantur, iustitia ad rem gerendam necessaria est. cuius tanta vis est* &c. Examinat memorabiles quæstiones in iustitia commutatiua *lib.* 3. *off.* 12. 13. *& seqq.*

De

De iustitia Principis in præmiis & pœnis Politici præcipiunt.

Huc pertinet etiam tractatio de *Æquitate*, qua iuris rigor temperatur, aut ius scriptum, vbi propter generalitatem deficit, corrigitur, suppletur. *Æquum & bonum* sæpe vocant. Vide omnino laudem Sulpitii apud *Ciceronem Philipp. 9. c. 5.*

Absque æquitate sæpe habeat locum illud: *Summum ius, summa iniuria.* Laudandus *Grotius*, qui primus ius belli vere temperauit æquitate.

Est autem hic locus profundus, sicut ostendere conati sumus in *Calculo Mineruæ.*

Neque aduersari putanda est æquitas iustitiæ: sed potius congruere.

De Virtutibus Dianoëticis siue intellectualibus.

Quoniam virtus omnis est in mediocritate, illa autem definitur prudentiâ (prudentis enim viri iudicium hîc optauit Aristoteles) itaque post virtutes morales etiam de *Prudentia* agendum fuit. cuius natura vt melius intelligeretur, Philosophus etiam de ceteris *habitibus mentis* agit. *lib. 6. Eth.*

Tales habitus siue virtutes dianoëticas posuit quinque: *Scientiam, Sapientiam, Intelligentiam siue Intellectum, Artem, Prudentiam.* De prioribus suffecerit pauca attigisse; de vltima enim potissimum hic soliciti esse debemus.

Scientia est ille habitus mentis, quo demonstramus aliquid ex necessariis principiis.

idque ope syllogismi Apodictici, siue Demonstratiui. Hæc cum locum habeat in rebus necessariis & æternis, continet Physicam, Metaphysicam, & Mathesin.

At *Intellectus* siue *Mens* (Philosophus enim cum non haberet idoneum nomen, Intellectus commune vocabulum huc accommodauit) est habitus, quo ipsa principia cognoscimus. Quæ sunt vel *Theoretica*, vel *Practica*: eaque naturâ nota.

Sapientia & principia & conclusiones complectitur: altissimoque & architectonico loco à Philosopho collocatur.

Atque hi tres habitus circa res necessarias & æternas versantur. Reliqui duo circa *res contingentes*.

Res porro contingentes *alia* effici dicuntur, vt à sutore calceus, à Logico Syllogismus; *alia* agi, quæ pertinent ad vitam recte agendam, siue quæ rationem honesti & inhonesti habent, in quibus versatur *Prudentia*, sicut in prioribus *Ars*.

De Prudentia.

Hæc est virtus, quæ bona à malis, vtilia à noxiis discernit, expetenda ac fugienda præscribit, vitamque totam moderatur. Versatur maxime circa singularia; sed tamen etiam in generali quadam vitæ ratione ita instituenda cernitur, vt specialiter actiones omnes sibi consonent, & ad finem beatæ vitæ communi quodam ductu proficiant.

Munera

Munera siue actus prudentiæ (quidam partes vocant) sunt 1. *Bene consultare.* quando media inquiruntur, & coniiciuntur, & discutiuntur ad finem conducentia; è quibus expensis eligi possit, quid optimum factu. 2. *Intelligere & iudicium ferre atq; adeo decernere*, præmissa consultatione quid opus sit. 3. *In mitiorem partem aut tractabiliorem iudicium inclinare.* Alii addunt *executionem*, quæ rectius ad alias virtutes refertur. Ad consultationem pertinet *sollertia* & *sagacitas*: ad iudicium *docilitas* & *memoria* facit: ad decernendum, *prouidentia*, *circumspectio*, *cautio*. Alii *iudicium de præsentibus*, *diuinationem de futuris*, *memoriam de præteritis* Prudentiæ partes faciunt. *Cicero 2. de inuent.* 53.

Prudentiam alii faciunt *priuatam*, qua quis sibi, & *communem*, qua & aliis consulit. Priuatæ regulas & munera faciunt: 1. deligere vitæ genus. 2. in eo vitæ genere omnes actiones ad virtutis normam ex præscripto rationis componere. quo pertinet illud, nihil temere aggredi. 3. Res expendere. 4. modum agendi in promtu habere. 5. tempus & occasionem captare. 6. instare negotio. 7. à virtutis recto tramite non discedere. *Cic. 1. offic. 32. &c.*

De *prudentia Oeconomica* peculiaris est tractatio, quæ tamen ad Politicam doctrinam reuocari potest.

Prudentia militaris itidem ad Politicam.

Legislatoria Prudentia, & *Iudiciaria*, & *Deliberatiua*, licet hic possent tractari, tamen in Politicis istud fiet.

INDEX.

 da.

Fides

exci-

requi-

exci-

O.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE